

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Esta tesis doctoral contiene un índice que enlaza a cada uno de los capítulos de la misma.

Existen asimismo botones de retorno al índice al principio y final de cada uno de los capítulos.

[Ir directamente al índice](#)

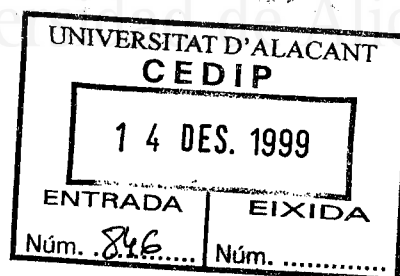
Para una correcta visualización del texto es necesaria la versión de [Adobe Acrobat Reader 7.0](#) o posteriores

Aquesta tesi doctoral conté un índex que enllaça a cadascun dels capítols. Existeixen així mateix botons de retorn a l'índex al principi i final de cadascun dels capítols .

[Anar directament a l'índex](#)

Per a una correcta visualització del text és necessària la versió d' [Adobe Acrobat Reader 7.0](#) o posteriors.

DEPARTAMENT DE FILOLOGIA CATALANA
UNIVERSITAT D'ALACANT

**EL PARLAR DE LA MARINA ALTA:
EL CONTACTE INTERDIALECTAL
VALENCIANOBALEAR**

volum I

TESI DOCTORAL
presentada per
VICENT BELTRAN I CALVO
i dirigida pel
Dr. JORDI COLOMINA I CASTANYER

"Parlem de tu, però no pas amb pena.

Senzillament parlem de tu, de com
ens vas deixar, del sofriment lentíssim
que va anar marfontent-te, de les teves
coses parlem i també dels teus gustos,
del que estimaves i el que no estimaves,
del que feies i deies i senties,
de tu parlem, però no pas amb pena.

I a poc a poc esdevindràs tan nostra
que no caldrà ni que parlem de tu
per recordar-te, a poc a poc seràs
un gest, un mot, un gust, una mirada
que flueix sense dir-lo ni pensar-lo".

(Martí i Pol: *Llibre d'absències*)

"Estenc la mà i no hi ets.

Però el misteri
d'aquesta teva absència se'm revela
més dòcilment i tot del que pensava.

No tornaràs mai més, però en les coses
i en mi mateix hi hauràs deixat l'empremta
de la vida que visc, no solitari
sinó amb el món i tu per companyia,
ple de tu fins i tot quan no et recordo,
i amb la mirada clara dels qui estimen
sense esperar cap llei de recompensa".

(Martí i Pol: *Llibre d'absències*)

A tu, mare, perquè ens hem estimat incondicionalment
A tu, que m'portes la força suficient per a veure el futur amb il·lusió

ÍNDEX

VOLUM I

1. Introducció	9
1.1. Justificació i objectius generals	11
1.2. Objectius particulars	12
1.3. Metodologia	13
1.3.1. Precedents del nostre estudi	13
1.3.2. Zona estudiada. Punts d'enquesta	14
1.3.3. Els subjectes	17
1.3.4. Els informants	18
1.3.5. El qüestionari	22
1.3.6. Abreviatures bibliogràfiques utilitzades	23
1.4. Estat de la qüestió	24
1.5. Descripció geogràfica i sociolingüística	30
1.6. Descripció històrica	34
1.7. Consciència lingüística	37
1.8. La Marina. Un problema terminològic	40
1.9. Agraïments	44
2. Fonètica	45
2.1. Vocalisme	47
2.1.1. Vocalisme tònic	47
2.1.2. Vocalisme àton	52
2.1.3. Aspectes de fonètica sintàctica	70
2.1.4. Fenòmens fonètics diversos	71
2.1.5. Les semiconsonants	73
2.2. Consonantisme	75
2.2.1. Inventari de fonemes consonàntics	75
2.2.2. Les oclusives	75

<i>El parlar de la Marina Alta: el contacte interdialectal valencianobalear</i>	6
2.2.3. Les líquides	84
2.2.4. Les sibilants	88
2.2.5. Absència de repercussió de nasal	100
2.2.6. Ieisme i betacisme	100
2.2.7. Fenòmens fonètics diversos	101
3. Morfosintaxi	107
3.1. L'article	109
3.2. Els pronoms	114
3.3. Combinacions de pronoms	117
3.4. Els possessius	122
3.5. Els demostratius	122
3.6. Els numerals	123
3.7. Els quantitius i els interrogatius	123
3.8. Les preposicions	126
3.9. Els adverbis	129
3.10. Les conjuncions	134
3.11. Les interjeccions	136
3.12. La flexió verbal	137
3.13. El gènere i el nombre	159
3.14. Sufixació i finals en -o	161
4. Lèxic	169
4.1. Geosinònims comarcals i localismes	174
4.1.1 El cos humà. L'home	174
4.1.1.1. <i>Parts de cos i accions relacionades</i>	174
4.1.1.2. <i>El món infantil. Els jocs. Les festes</i>	217
4.1.2. La casa	233
4.1.3. L'alimentació	241
4.1.4. La construcció. El món urbà	255

<i>INDEX</i>	7
4.1.5. El camp i els oficis tradicionals	260
4.1.6. Fruita, vegetals i fongs	276
4.1.7. El relleu i l'aigua	289
4.1.8. Meteorologia i celístia. El temps	294
4.1.9. El món natural	301
4.1.9.1. <i>Entomonímia. Invertebrats</i>	301
4.1.9.2. <i>Ornitonímia</i>	316
4.1.9.3. <i>Ictionímia</i>	335
4.1.9.4. <i>Amfibis, rèptils i altres animals</i>	342
4.1.9.5. <i>Fitonímia</i>	349
4.2. Mots d'ús general a la zona estudiada	377
4.3. Castellanismes	384
4.3.1. Castellanismes generacionals	384
4.3.2. Castellanismes que afecten part de la comarca	385
4.3.3. Castellanismes per canvi d'objecte	386
4.3.4. Mots conservats respecte a la resta del valencià	387
5. L'empremta mallorquina a hores d'ara	389
6. Conclusions	409
7. Apèndix	425
8 Bibliografia	479

VOLUM II

9. Microatles lingüístic de la Marina Alta

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

1. INTRODUCCIÓ

1.1. Justificació i objectius generals

En aquest estudi provarem de mostrar o ressaltar la riquesa lingüística i la vitalitat del català per aquestes latituds, que, si bé no és ni major ni menor que la de qualsevol altra comarca, presenta la peculiaritat de diferir notablement de la de les zones centrals del País Valencià i de les comarques alacantines, la qual cosa és fàcilment perceptible, fins i tot per qualsevol persona poc avesada en matèria lingüística. Es tracta d'unes terres tradicionalment aïllades per la situació geogràfica, encara que actualment la influència del turisme i dels immigrants —sobretot als pobles costaners— hi pot canviar radicalment els hàbits lingüístics en un futur no massa llunyà.

Tenint en compte que ens trobem davant d'un camp relativament verge, sobre el qual s'ha escrit ben poc, i que el canvi, sovint sobtat, en les formes de vida de la societat actual ens hi obliga a actuar d'una manera ràpida i urgent, queda justificada, si més no, la importància d'aquest tipus d'estudis. Deixar passar unes dècades més pot suposar la condemna a l'oblit de gran part del lèxic que fins fa poc era totalment corrent.

Malgrat que qualsevol comarca manté una sèrie de trets lingüístics que la distingeix de les altres i que li confereixen especificitat, cal dir que n'hi ha que n'han conservats més i que poden ser considerades per això centre d'un subdialecte. I una d'aquestes és, sens dubte, la Marina Alta. I dins d'aquesta, cada localitat resulta sovint un pou de sorpreses, ja siga pels arcaïsmes, pels mallorquinismes o per la pròpia originalitat.

Ara bé, no hem d'oblidar que la cultura i la llengua d'una comunitat de parla sol ser resultat de la interacció amb els seus veïns i moltes vegades es fa difícil —i no és massa just ni exacte— encasellar o etiquetar un parlar, tenint en compte que tots els pobles fan de transició els uns dels altres i que les isoglosses s'entrecreuen, de manera

que la separació entre dues àrees dialectals no ha estat mai una tasca fàcil de delimitar pels lingüistes. De fet, tot depenent de la quantitat de trets lingüístics que es tenen en compte, de llur presència o absència en un lloc determinat, poden variar sensiblement les divisions entre dialectes o subdialectes.

Per últim, aquest estudi pretén alhora servir d'instrument per a aconseguir, de retruc, un valor que ens urgeix augmentar: la dotació de prestigi d'una llengua, la nostra, injustament maltractada pels de fora i pels de dins des de fa segles.

1.2. Objectius particulars

Sens dubte, el gran moviment migratori d'illencs a la nostra comarca al llarg de les primeres dècades del segle XVII ha condicionat l'enfocament global de l'estudi. És de suposar, com ja han anticipat amb anterioritat un grapat de lingüistes en diverses publicacions¹, que l'empremta mallorquina deu ser considerable, més del que a simple vista s'observa. Cal, doncs, furgar o escorcollar una mica per extraure'n resultats, no només lèxics, sinó també fonètics i morfològics. Estudiar, per tant, la influència mallorquina a la Marina serà un dels objectius primordials del treball.

Així doncs, intentarem d'analitzar el màxim de variables lingüístiques —tenint sempre presents les particularitats del valencià més immediat— per tal d'assajar o d'esbrinar —amb el màxim d'exactitud possible— la filiació subdialectal d'aquesta zona, que oposaria, per tant, el parlar dels pobles estudiats amb els de la resta del valencià meridional no-alacantí, la qual cosa ja va assenyalar anteriorment Colomina (1985b) i ha reiterat en publicacions successives (1999). Evidentment que no tots els trets lingüístics distintius han de ser necessàriament mallorquins; n'hi ha d'haver de propis, de generats amb posterioritat a la banda peninsular, independents del parlar dels illencs, però igualment peculiars o privatis de la nostra comarca.

¹ L'apartat 1.4., referit a l'estat de la qüestió, fa un recorregut per tots aquells filòlegs que han deixat alguna nota lingüística sobre la nostra comarca.

Un altre propòsit del nostre estudi ha estat l'elaboració de mapes dialectals a color. El meu interès per la cartografia m'ha abocat a realitzar un microatles que inclou informació d'un total de 62 localitats. La tria de qüestions cartografiades és una mica aleàtoria: s'ha intentat que hi estiguen representades les característiques fonètiques, morfològiques i lèxiques que presenten major diversitat o interès. Els darrers cinc mapes acaben establint diverses subàrees comarcals en funció del grau de mallorquinitat, resultant d'una baremació preestablerta i detallada més avant a l'apartat lèxic.

Paral·lelament —sense tenir un qüestionari preparat— s'ha fet un recull etnolingüístic de cançons, refranys, cobles, mimologismes, etc., a mesura que eixien de forma natural en el discurs dels entrevistats. Només en casos molt puntuals s'hi han reproduït diverses cobles o cançons recollides per Ivars (1975) i per Seguí (1973) a Teulada i a Orba respectivament. Sóc conscient de la importància i del perill de desaparició que corre la literatura popular a les nostres terres —i, en general, a tot arreu— i per això no he pogut passar per alt aquestes mostres espontànies, arreplegades de boca del poble, i n'hi he deixat testimoni escrit.

1.3. Metodologia

1.3.1. *Precedents del nostre estudi*

El meu interès pel parlar de la Marina Alta va començar quan la meua gran amiga Josepa Garcia i Rosselló, de Pedreguer, em va proposar l'any 1992 presentar, juntament amb ella, un projecte d'estudi lingüístic aplicat al seu poble per a una beca d'investigació en homenatge a Antoni Gilabert que convocava aquell ajuntament. Així ho férem i, entre tots els candidats, el jurat considerà que el nostre era un estudi prioritari i urgent, davant del perill constant que corre el català d'empobriment i deteriorament. El resultat fou gairebé un any de faena, molt complicat, perquè ella feia cinquè i jo la tesina i els cursos de doctorat, però que acabà amb la publicació de *El parlar de Pedreguer*. El nostre

primer contacte seriós amb la dialectologia fou apassionant. Ens endinsàrem en una tasca que ens venia una mica gran, però que ens atreïa fortament. A més de Pedreguer, preparàrem un qüestionari breu que passàrem per gairebé tota la Marina Alta —a 36 pobles— i a uns quants municipis de les comarques veïnes —3 de la Safor, 2 del Comtat i 4 de la Marina Baixa—. Ho reflectírem en 16 mapes geolingüístics i, a més a més, ens serví de punt de mira per a tot el treball, ja que aquesta visió de conjunt ens feia veure més clar què és el que era més o menys propi de la parla de Pedreguer. Per una altra banda, la meua tesina —publicada com *El parlar de Callosa d'en Sarrià i de les valls de Tàrbena i de Guadalest*— m'introduí una mica més, i de forma simultània a l'estudi de Pedreguer, en el món de les enquestes lingüístiques. I sobretot l'aproximació al tarbener, impregnat encara de molta mallorquinitat, m'obrí les portes cap a la Marina Alta, que no se n'aparta massa. Tot això, la proximitat geogràfica i —no s'ha d'oblidar— la lectura dels articles que Colomina (1985b i 1986b) havia publicat no feia gaire sobre el parlar d'aquests pobles, em va abocar irremeiablement a fer la tesi sobre el parlar de la Marina Alta. Després, quan la tesi ja estava relativament avançada, vaig tenir la temptació de presentar-me l'any 1996 al Premi d'Investigació "25 d'abril" que convoca anualment l'Ajuntament de Benissa. L'estructura de la tesi em serví per a centrar-me únicament en el parlar de Benissa, encara que, com a teló de fons, hi volia deixar constància de la varietat lingüística que presenta la resta de pobles veïns. I aquest petit extracte reestructurat em donà la satisfacció d'un premi econòmic i la consegüent publicació del treball.

1.3.2. Zona estudiada. Punts d'enquesta

S'han triat gairebé tots els pobles habitats de la comarca —un total de 42—, independentment que tinguessen ajuntament o no. La Vall d'Alaguar, per exemple, que consta d'un sol ajuntament, conté els pobles de Campell, Fleix i Benimaurell; Dénia inclou al seu terme la Xara i Jesús Pobre; Alcanalí abraça la Llosa, etc. Tots ells, per

tant, han estat objecte d'estudi, pel fet que no sempre coincideixen lingüísticament. De vegades hi ha diferències sorprenents, fruit de factors de repoblació o per la situació geogràfica que ocupen. Són molt majors, per exemple, les coincidències entre dos pobles veïns amb ajuntaments diferents, com ara Xaló i Llíber, que les que presenten Benirrama i el Patró, que es troben tots dos a la Vall de Gallinera.

Hi ha, però, algun poble que ha quedat fora de l'estudi, per motius que considere justificats i que seguidament explique:

– per una banda, s'han deixat de banda, diversos llogarets amb molt pocs habitants o pràcticament despoblats: Pinos —a Benissa— i Benissili, Llombai, la Carroja i Benitaia, a la Vall de Gallinera, que queda, no obstant, ben representada amb els quatre pobles més grans i que alhora es distribueixen per la geografia de la vall d'una manera equitativa;

– i per un altre cantó, no s'han estudiat els llocs de Forna (l'Atzúvia) i Moraira (Teulada) per l'omnipresència de residents estrangers, la qual cosa m'ha dificultat el contacte amb la població autòctona.

A més a més, s'han passat enquestes —amb un qüestionari més reduït, de 215 preguntes— a 20 pobles més al voltant de la fita comarcal: 3 de la Safor —Oliva, la Font d'en Carròs i Vilallonga—, 6 del Comtat —l'Orxa, Planes, Benimassot, Tollos, Fageca i Famorca— i 11 de la Marina Baixa —Tàrbena, Bolulla, Callosa d'en Sarrià, Polop, la Nucia, Altea, el Castell de Guadalest, Benimantell, Beniardà, Benifato i Confrides—. La intenció última ha estat donar un visió de conjunt major que permeta esbrinar l'extensió de diversos fenòmens o mots i la seva propagació.

Les abreviatures dels topònims utilitzades al llarg de l'estudi són les que apareixen en el gràfic següent:

A	La Vall d'Alcalà	J	Jesús Pobre
Ala	La Vall d'Alaguar	Llí	Llíber
Alc	Alcanalí	Llo	La Llosa

Atz	L'Atzúvia	Mur	Murla
B	Beniaia (la Vall d'Alcalà)	Nou	Poble Nou
Bb	Beniarbeig (la Rectoria)	Ond	Ondara
Bd	Benidoleig	Or	Orba
Bg	Benigembla	P	Pego
Bl	Benialí (la Vall de Gallinera)	Pa	El Patró (la Vall de Gallinera)
Bmau	Benimaurell (la Vall d'Alaguar)	Par	Parcent
Bme	Benimeli (la Rectoria)	Ped	Pedreguer
Br	Benirrama (la Vall de Gallinera)	Po	Els Poblets
Bsa	Benissa	Rà	El Ràfol
Bv	Benissivà (la Vall de Gallinera)	Sag	Sagra (la Rectoria)
C	Calp	San	Sanet (la Rectoria)
Cam	Campell (la Vall d'Alaguar)	Se	Senija
Cas	Castells de Serrella	Teu	Teulada
D	Dénia	Tor	Tormos (la Rectoria)
E	La Vall d'Ebo	Ver	El Verger
Fl	Fleix (la Vall d'Alaguar)	X	Xaló
G	Gata	Xa	La Xara
Gall	La Vall de Gallinera	Xàb	Xàbia

1.3.3. *Els subjectes*

S'ha intentat d'agafar una mostra representativa de cada poble. El nombre d'informants per poble oscil·la entre els dos i els deu. En tots els casos s'han vist representats els dos sexes i sempre que s'ha pogut totes les generacions: en alguna ocasió, quan ho requeria algun fenomen de gran interès, s'han entrevistat tots els xiquets de l'escola, com és el cas de Murla; a Teulada, per exemple, a més dels informants directes, als quals s'ha passat tot el qüestionari, s'ha agafat una mostra de quatre jòvens per a establir el límit d'edat d'un canvi fonètic que he considerat interessant: el pas del diftong decreixent [új] al creixent [wí] (['kujna > 'kwina]).

Gairebé tots els informants són fills del poble i els seus progenitors també ho són. En el pitjor dels casos l'informant s'ha criat al poble i, com a mínim, un dels dos pares era nascut allí.

Com era d'esperar, només he aconseguit trobar subjectes que no havien eixit mai del poble entre la generació dels majors. Però, com que interessava tenir una mostra generacional molt àmplia, perquè quedàs més ben reflectit el parlar de cada poble, s'han hagut d'enquestar fins i tot jòvens, que lògicament han viatjat més, han fet molts d'ells el servei militar o han cursat els estudis a les ciutats de València o Alacant, la qual cosa dóna constància de la unificació lingüística a la qual tendim i que no s'ha de passar per alt. De fet, el mètode sociolingüístic m'ha permès copsar els canvis lingüístics en progrés a través dels diversos grups generacionals.

Per als qüestionaris específics —aïnes i tasques del camp, ocells, plantes, insectes, etc.— s'ha intentat parlar amb llauradors, caçadors o pastors, que coneixen millor que ningú aquest lèxic tan ric i variat, però que no està a l'abast de tots. De fet, aquests apartats no s'han preguntat a la totalitat dels informants. Sovint, fins i tot, s'ha procurat —amb la intenció de no cansar excessivament els enquestats— no repetir diverses qüestions més o menys generals la resposta de les quals era unànime i no presentava ni variació ni massa interès lingüístic.

1.3.4. *Els informants*

Alcanalí

Adolfo Andrés Cantó (1927)

Aurèlia Ferrer Chesa (1928)

L'Atzúvia

Leo Alemany Garcia (1964)

Damián Alemany Pons (1926)

Maria Garcia Piera (1935)

Dolors Piera Pons (1910)

Benialí

Elia Alemany Alemany (1930)

Vicente Alemany Moll (1925)

Beniarbeig

Juan Català Far (1930)

Francesc Mas i Escrivà

Vicente Mas Mengual (1935)

Rosa Oliver Doménech (1937)

Benidoleig

Amparo Mengual Oliver (1928)

Rosa Peris Ordines (1937)

Vicente Tur Martí (1923)

Benigembla

Teresa Llopis Pérez (1932)

Fina Sendra Torrent (1967)

Juan Taverner Caselles (1932)

Francisco Taverner Taverner (1929)

Benimaurell

Josefa Ballester Riera (1943)

Sílvia Femenia Moll (1976)

Dora Mengual Riera (1950)

José Mengual Ros (1950)

Josep Moll Ballester (1978)

Marisa Moll Ballester (1973)

José Moll Moll (1943)

Miguel Riera Ballester (1952)

R. M. Vidal Ballester (1950)

R. M. Vidal Moll (1975)

Benirrama

Vicente Alemany Alemany (1943)

Julio Alemany Vercher (1926)

Rosalía Camps Camps (1936)

Isabel Ortola Vercher (1942)

Benissa

Miguel Cabrera Crespo (1923)

José Cabrera Escortell (1920)

Dolores Ginestar Crespo (1916)

Dolors Rosselló i Cabrera (1972)

Pere Rosselló i Ginestar (1943)

Ramon Rosselló i Ivars (1970)

Benissivà

Amparo Alemany Alemany (1923)

Il·luminada Alemany Alemany (1954)

Cándido Alemany Boronat (1921)

Electo Alemany Palmer (1936)

Calp

Esperanza Avargues Giner (1932)
Juli Campos Pineda (1968)
Jaime Lario Martí (1932)
Teresa Maria Llopis Garcia (1968)
Maria Pineda Bordes (1940)
Dolores Pineda Bordes (1949)
Paquita Pineda Bordes (1938)

Campell

Luis Ballester Oliver (1933)
Rosa Moll Esteve (1934)
Matilde Oliver Ballester (1944)
Vicent Ripoll Riera (1974)

Castells de Serrella

José Vte Estalrich Verdú (1919)
Ana Pérez Mas (1977)
Rosalía Seguí Tomàs (1948)
Mercedes Tomàs Tomàs (1922)
Luci Verdú Seguí (1977)
José Verdú Vaquer (1948)
Juan Verdú Verdú (1922)

Dénia

Antoni Barber i Vallès (1967)
Jaime Bertomeu Ferrer (1914)
Rosa Cardona Roca (1916)
Pedro Llobell Femenia (1923)
Juana Perles Mahiques (1954)
Rosa Ramis Ten (1924)
Pepita Serra Mahiques (1937)

Fleix

Alfonso Esteve Riera (1946)
Vicenta Riera Arbona (1949)

Gata

Maite Blasco Font (1969)
Bartolomé Blasco Soler (1931)
Maria Font Molines (1930)
Teresa Font Molines (1925)
José Miguel Molines Cuenca (1967)
Josefa Mulet Signes (1937)
Pepa Simó i Mulet (1970)
Francis Soler i Pérez (1976)

Jesús Pobre

Francisco Fornés Cervera (1930)
Antonio Fornés Costa (1938)
Luis Pons Fornés (1940)
Luis Pons Puig
Rosi Pons Puig

Llíber

Miguel Avellà Mas (1945)
Julià Monjo
Librada Oliver Mas (1947)

La Llosa

Carmen Cantó Cantó (1933)
Antolino Cantó Taverner (1932)

Murla

Francisco Piera Sirera (1928)
Pascual Piera Sirera (1930)
Aurora Sirera Monjo (1920)

Ondara

Antonio Carrió Frasés

Margarida Monjo Peris

Paquita Romans Bordes (1929)

Bernardo Vives Gavilà

Noèlia Soldevila i Cantó (1972)

Orba

Juan Llopis Marhuenda (1933)

Empar Llopis Oliver (1968)

Juan Antonio Llopis Oliver (1965)

Teresa Oliver Berenguer (1940)

Parcent

Teresa Mora Mora (1923)

Joaquín Mora Pérez (1936)

El Patró

Rosa Alemany Pavia (1917)

Rosa Alemany Verdú (1922)

Joaquín Cervera Gascó (1926)

José Mª Cervera Seguí (1913)

Alfredo Doménech Camps (1922)

Joaquina Gascó Palmer (1924)

Carmelo Moltó Seguí (1910)

Joaquín Morell Alemany (1919)

Vicent Puig Seguí (1914)

Àngel Seguí Pavia (1960)

Pedreguer

Celestino Garcia Costa (1931)

Josepa Garcia i Rosselló (1970)

Josepa Rosselló Barber (1938)

Pego

Mila Bolufer Samper (1941)

Reme Olcina Bolufer (1977)

Paco Olcina Sastre (1941)

Saoro del bar Zorrilla i el seu oncle

Poble Nou

Josefa Devesa Gilabert (1923)

Mª Carme Ferrer Ferrer

Juan Ferrer Pastor (1937)

Maria Ferrer Ramiro (1940)

Francesc Llobell Marqués (1970)

José Pascual Pascual (1922)

Eduard Pérez Regalado (1973)

Els Poblets

Maria Coll Salort (1934)

Agustín Tomàs Perelló (1931)

Sagra

Bartolomé Carrió Ballester (1921)

José Moll Amorós (1928)

Laura Mut Carrió (1973)

Joaquín Ribes Carrió (1927)

Sanet

Juan Far Llompert (1937)

Paquita Perelló Gavilà (1955)

Salvador Perelló Mengual (1926)

José Riera Estela (1924)

Senija

Jaime Crespo Ginestar (1931)

Vicente Jaén Ginestar

Rosa Santacreu Moragues (1933)

Teulada

Pedro Buigues Oller (1928)

Joan Ivars Cervera

José Ramiro Llobell (1914)

Maria Vila Buigues (1923)

Tormos

Fabián Arbona Peretó (1940)

Vicente Peretó Torrents (1947)

la Vall d'Alcalà

Vicente Alcaraz Boronat (1922)

Obdúlia Alcaraz Gisbert (1921)

José Cortés Garcia (1923)

Eugenio Miró Serra (1926)

la Vall d'Ebo

Juana Frau Mengual (1933)

Antonio Mateu Massanet (1931)

El Verger

Rosa Bosch Carrió (1941)

Rosa Maria Buigues Carrió (1969)

Pedro Buigues González (1935)

Pepita Carrió Bahamonde (1937)

Pedro Ivars Bosch (1968)

Ángeles Ivars Olasso (1921)

Xàbia

Bertomeu Bas Cabrera (1956)

María Josefa Bas Cabrera (1947)

Josefa Cabrera Català (1921)

Paquita Marí Cholbi (1955)

Mª Fran Monfort Gil

Francesc Reus Bas (1971)

Anna Tormos Llidó

Xaló

Francisco Ferrà Gil (1922)

Librada Mas Ivars (1976)

Vicenta Mas Rubio (1921)

La Xara

Rosario Costa Fornés (1946)

Antonio Costa Pérez (1918)

Jaime Escortell Ribes (1929)

Josefa Fornés Fornés (1922)

Juan Garcia Bertomeu (1930)

Bautista Giner Sesé (1923)

1.3.5. *El qüestionari*

Tota monografia dialectal o qualsevol descripció gramatical sincrònica d'un parlar específic demana la utilització del mètode filològic o tradicional de la dialectologia, que exigeix l'ús d'un qüestionari lingüístic que s'adeque a la parla estudiada. S'ha partit, però, de l'*ALCV* i de l'*ALDC*, de Badia i Veny (1993), els quals han estat modificats substancialment. Per una banda, s'han eliminat qüestions que s'han considerat irrellevants o que —segons l'experiència personal i el coneixement previ del parlar de la comarca estudiada— se sabia amb seguretat que no presentaven variació, la qual cosa s'ha vist compensada amb l'ampliació de nombroses entrades noves. Les meves incursions lingüístiques anteriors i l'experiència directa que em proporcionaven les relacions personals amb diversos parlants de la zona —a més del material que ens ha arribat a partir d'altres estudis dialectals— m'ha aportat, sens dubte, gairebé la meitat d'entrades. Posteriorment, a mesura que avançava el treball de camp, continuava modificant-se el qüestionari, eliminant o ampliant preguntes, de manera que al final n'hi han quedat 1.361², deixant-hi fora les qüestions específiques que fan referència al comportament de les sibilants /ʃ/ i /tʃ/ a Gata i Murla, per una banda, i al de les africades i fricatives sonores a la subcomarca de Benissa, amb Senija, Teulada i Poble Nou, a més de Xaló i Llíber. No obstant això, s'ha elaborat un qüestionari paral·lel, reduït a 215 entrades, que s'ha passat a 20 pobles de les comarques veïnes, amb la intenció de tenir una visió de conjunt major i poder establir o determinar subàrees diferents dins la mateixa comarca en relació amb les zones properes. Aquesta aportació geolingüística s'ha vist reflectida en 207 mapes, amb 9 mapes més a mode de conclusió: un total de 216 mapes que configuren un microatles lingüístic de la Marina Alta.

En molts casos ha estat indispensable la utilització d'imatges i fotografies preses

² El nombre total de preguntes podria veure's sensiblement incrementat, si consideràssem les sis formes dels temps verbals com a qüestions independents.

de diversos llibres, sobretot quant a l'apartat del món natural³. Concretament, pel que fa als noms populars dels peixos, hem passat diversos qüestionaris als pobles costaners de Calp, Ondara i Dénia, alhora que hem aprofitat l'obra de Cabrera (1997), que se centra en el món mariner d'aquesta població, incorporant-hi els ictiònims que hem considerat més interessants des del punt de vista lingüístic, tot i corroborar-los en alguns casos.

1.2.6. Abreviatures bibliogràfiques utilitzades

ALC: A. GRIERA (1923-1964): *Atles Lingüístic de Catalunya*, vuit volums, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans/Ediciones Polígrafa, 1276 mapes.

ALCV: *Atles lingüístic de la Comunitat Valenciana* (inèdit: dirigit pel Dr. Jordi Colomina).

ALDC: A. M. BADIA i J. VENY (1993): *Atlas Lingüístic del Domini Català*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

ALDT: L. GIMENO (1997): *Atles Lingüístic de la Diòcesi de Tortosa*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 571 mapa.

ALEA: M. ALVAR (amb la col·laboració de A. LLORENTE i G. SALVADOR) (1961-1965): *Atlas Lingüístico y Etnográfico de Andalucía*, quatre volums, Granada.

ALEANR: M. ALVAR, A. LLORENTE i T. BUESA (1979-1983): *Atlas Lingüístico y Etnográfico de Aragón, Navarra y la Rioja*, dotze volums, Saragossa, Institución Fernando el Católico.

ALMP (LMP): M. ALVAR (1985-1989): *Léxico de los Marineros Peninsulares*, quatre volums, Madrid, Arco Libros, 752 mapes.

³ Per a recollir els ictiònims he fet servir els dibuixos d'Ayza (1981: 90-94); quant a la fitonímia, les dues edicions de *Les nostres plantes* de Climent i les fotografies d'Asensi i Tirado (1990); i pel que fa a l'ornitónímia i a l'entomonímia, la petita guia d'ocells Theide (1982) i la més extensa de Peterson i altres (1987), a més de la guia d'insectes de Pujade i Sarto (1986) i la dels menorquins Escandell i Catchot (1994).

- ALPI*: T. NAVARRO (1962): *Atlas Lingüístico de la Península Ibérica*, 1, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 75 mapes.
- ALTA*: P. NAVARRO (1996): *Atles Lingüístic de la Terra Alta*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 1.105 mapes.
- BDLIC*: A. M. ALCOVER (1913-1923): *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*.
- DCor*: J. COROMINES (1980-1988): *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, vuit volums, Barcelona, Curial i la Caixa.
- DCVB*: A.M. ALCOVER i F. de B. MOLL (1928-1962): *Diccionari Català-Valencià-Balear*, deu volums, Palma de Mallorca, Ed. Moll.
- DECH*: J. COROMINAS amb la col·laboració de José A. PASCUAL (1980-1983): *Diccionario Crítico Etimológico Castellano e Hispánico*, cinc volums, Madrid, Ed. Gredos.
- DEsc*: C. LLOMBART (1887): *Diccionario valenciano-castellano de J. Escrig*, 3a ed., Librería de Pascual Aguilar.
- DMGa*: J. MARTÍ I GADEA (1891): *(Novísimo) Diccionario general valenciano-castellano*, Josep Canales Romà.
- DRAE*: *Diccionario de la Real Academia de la lengua Española*.
- DSan*: J. GULSOY (1964): "Ensayo, Diccionario del Lemosino, y Valenciano antiguo y moderno, al Castellano" i "Diccionario Valencià-Castellà", dins *El Diccionario Valenciano-Castellano de Manuel Joaquín Sanelo. Edición, estudio de fuentes y lexicología*, pàgs. 57-282.
- GEM*: *Gran Enciclopèdia Mallorquina*

1.4. Estat de la qüestió

Des d'una perspectiva dialectal, el parlar de la Marina Alta s'inclou dins del valencià meridional no-alacantí. Les nombroses característiques diferencials fan d'aquesta varietat una mena de subdialecte, encara que alguns pobles no hi entren de ple. Diversos

autors ja han donat a conèixer el peculiarisme d'aquesta comarca: concretament Alcover, Barnils, Veny, Colomina, Casanova, Monjo, Rosselló, Garcia i Beltran. Però el prestigi lingüístic que han assolit els nostres pobles arreu del País Valencià ja ve de darrere. A principis de segle, Francesc Martínez i Martínez ⁴, erudit alteà, ja es vanagloria del parlar que tenen els *blavets* de la Marina:

"El entusiasme més gran el tinch per la llengua que yo crech es la valenciana pura; en l'hòra d'ara la que's conserva més verge d'impurees en tot el Reyne es la que's parla en los pòbles de la Marina; pera provar assò no hi ha més que ohuir parlar á mos paisans. Es el orgull d'éstos el casticisme'n el llenguaje; sobre tot la pronunciació, en la que aventajen á totes les demés comarques de nostre Reyne."

Per a tenir les notes més primerenques sobre la llengua de la nostra comarca, hem de retrocedir fins a la segona dècada del segle. Alcover⁵, en les seves excursions lingüístiques pel País Valencià, quan va passar per Tàrbena, Benissa, Pego i el Patró hi va prendre notes i va deixar per escrit les primeres dades sobre la seva parla.

De Benissa —on va ser l'1 de juliol de 1918— destaca els aspectes següents, els quals no només són propis d'aquest poble, sinó que s'estenen per gairebé tota la comarca o, fins i tot, al llarg del país:

- extensió d'una *-r* analògica als infinitius que no en duen, com ara *béurer, càbrer, càdrer, càurer*, etc.;
- manteniment de la concordança del participi: *eixa civa[da], com l'han batuda?*;
- despalatalització en els incoatius, que s'hi pronuncien *-isc, -isses, -is, -issen* (*ascupisc, ascupisses, ascupís*, en lloc de *ascupixc, ascupixes, ascupix*)⁶;

⁴ F. Martínez (I, 1987: 8-9).

⁵ En el seu "Dietari ..." (*BDLIC*, X, 1921: 172-182). tretze anys abans, però, publicà "Una mica de dialectologia catalana" a la mateixa revista (IV: 194-303).

⁶ Deu tractar-se més aïna de la pronúncia comarcal una mica despalatalitzada, tendent cap a l'alveolar, però sensiblement diferent del fonema /s/. De fet, a hores d'ara, a Benissa, *bassa* s'oposa clarament a *baixa*. Potser a l'oïda d'Alcover devia ser una mena de [s], a l'estil del castellanenc.

- l'article *els* tant el fan *als* com *as*, a l'igual que el pronom datiu: *als bancs* i *as bancs*, *als llibres* i *as llibres*; *a tals xiquets as direu que vinguen*; *i as donareu dos llibres*;
- es perd molt la partícula *hi*: *-Vens a juar? -No vaig!*; *-Tornes a Gandia? -No torne*; *-Aplegues a Benidorm? -No aplegue*. Però encara diuen: *Eres a la plaça? -Sí que hi era!*
- *No hi éreu? -No hi érem*.

De Pego —3 de juliol de 1918— fa constar que:

- tota *-a* la fan sonar *-o*⁷, fins i tot en les formes verbals: *caso*, *iglésio*, *pacèncio*, *lluèrno*, *tèrro*, *vèrdo*, *vengúdo*, *io acudio*, *acudirio*, *que acudixco*, *que acudiro* en lloc de *casa*, *iglésia*, *paciència*, *lluerna*, *terra*, *verda*, *venguda*, *io acudia*, *acudiria*, *que acudixca*, *que acudira*;
- l'article i el pronom *els* el redueixen a *es*: *es teus amics es veus?*; *es teus llibres me's vens?*;
- usen sovint l'article *lo*: *lo cap*, *lo bras*, *lo banc*, *lo govern*;
- distingeixen, com tots els altres pobles d'aqueixa regió, la *v* de la *b*;
- fan concordar el participi de pretèrit: *eixes cançons, qui les ha cantaes?*;
- conserven molt els subjuntius antics en *-ga*, *-gam*, *-gau*: *que io faigo*, *que nos fuixgam*, *que vos fuixgau*, *que io òmpligo*, *que nos ompligam*, *que vos ompligau*.

En la seva visita al Patró, el 5 de juliol de 1918, Alcover se sorprenué de l'abundància de llinatges mallorquins, com ara *Seguí*, *Mengual*, *Camps*, *Cortell*, *Alemany*, *Canet*, *Pons*, i del fet que els vells deien *estudi* al *dormitori*, i *oncle* al *tio*, i *sa cambra* per designar els alts de la casa. A més a més, hi documenta la desaparició de l'article *salat*: "entre la gent jove han desaparegut els articles *es*, *sa*, que conserven encara els vells: la gent de cinquanta anys en amunt encara los usen, els de quaranta en avall los empren poc ferm; an aquells dos xics de la conjugació no els ho he sentit usar cap vegada (...) *Li pega an SO peu*, *an SO cap*, *vé an SO cavall*. *SA cama*, *SA caza*, *SA cara*". També hi fa constar que afigen *-r* als infinitius que no els en cal, i diuen *bàtrer*, *béurer*, *càurer*, *càdrer* per *batre*, *beure*, *caure*, *caldre*; conserven les formes

⁷ Evidentment es tracta d'una mala audició per [ɔ].

-gam, -gau (*caigam, caigau*) i ací la -a no la fan -o, sinó "-a francament castellana o lleugerament enfosquida, casi \emptyset o a".

A Tàrbena va ser els dies 27 i 28 de juny de 1918 i hi recollí informació inèdita i valuosíssima. Per una banda, destacà els llinatges més comuns: *Cifre, Calafat, Estalrich, Ferrer, Ginart, Gisbert, Jordà, Lledó, Molines, Moragues, Marcó, Mascaró, Monjo, Mas, Mestre, Nadal, Planells, Ripoll, Rosselló, Salvà, Serra, Seguí, Sastre, Taverner, Tomàs, Vila, Vaquer*, que serien la "prova més forta de que la gent de Tàrbena és nissaga mallorquina", segons paraules del lingüista; i, per una altra, la conservació de l'article personal *en*, que pronuncien [an], per als noms masculins que comencen per consonant: an *Pere*, an *Batiste*, an *Joan*; si comencen en vocal o si son noms femenins, s'hi usa *l'*, *la*: l'*Enric*, la *Maria*, la *Carme*; i la utilització de l'article *es*, que pronuncien [as]: as *cap*, as *llibre*, as *carrers*, as *atres*, i *sa*, fent sonar la *a* ben clara: sa *cama*, sa *dona*, i el plural *ses*: ses *pilotes*, ses *lletres*. També documenta mots que considera ben mallorquins com *recapte* ('cosa de menjar'), *maleit*, *maleita* ('curt de geni'), *beneit*, *beneita* ('poc seny, bàmbol') i fa constar que fan la *g* velar, especialment en les formes verbals, casi *aspirada* o *fricativa*, que s'acosta molt a la castellana: no diuen *coneguem* ni *beguem*, sinó quasi *conexem*, *beçem*; diuen *sa mo* (meua) *germana*, *sa mo* (meua) *tia*, *sa mo* (meua) '*miga*, *as mo germà*, *as mo cosí*, *as mo 'mic*, *as mo vestit*; *mel'la*, *mel'ler*, *mel'ló*, *vel'lar*; *am* en lloc de *amb*; conserven el pronom mallorquí *elze*, que pronuncien [alza]: *sa mare que tinga filles*, / *que sa'ls a sàpia guardar* / i *que es compra una gerreta*, / i als a *comença a salar*; la 1a pers. sing. del present i la 1a i 3a del sing. del subjuntiu la fan sonar -a: *io canta*; volen que *io canta*, que ell *canta*.

Barnils (1912 i 1913) dóna informació lingüística sobre diversos llocs de la nostra comarca. En el primer dels dos estudis se centra en Tàrbena i en la Vall de Gallinera i ací recull les formes "dubtoses" *la sacorbella* i *vaig a la safoia*, amb reduplicació d'article, que més avant reproduiran diversos filòlegs. El segon estudi se centra en l'exposició del vocalisme, consonantisme i flexió verbal del parlar alacantí, que, segons ell, correspon a la zona situada al sud de l'apitxat.

Per una altra banda, no podem oblidar les dades que ens aporten els diferents atles

lingüístics que toquen algun poble de la Marina Alta: l'*ALC*, de Griera, inclou Dénia; l'*ALPI*, Benialí, amb enquestes fetes per Sanchis Guarner i Moll; l'*ALDC*, de Veny, recull informació de Pego i Xàbia; i l'*ALMP*, de M. Alvar, de Dénia. Jo mateix he realitzat diverses enquestes lingüístiques inèdites per a l'*ALCV*, sota la direcció de Colomina, als pobles d'Alguar, Dénia, Gallinera i Llíber.

Ja a la dècada dels setanta, Veny (1974 i 1976) fa diversos estudis sobre el valencià meridional. A la revista *Lluc* ens parla de "El llegat lingüístic mallorquí a Tàrbena (Alacant)", que dos anys després ampliarà. De fet, és en aquesta nova publicació (Veny 1978) quan l'autor estudia de ple el parlar de Tàrbena (sistemes fonètics vocàlics i consonàntics; article salat; article personal) i hi dona notícies dels seus mallorquinismes, fent-los extensius, en part, al que ell anomena "la regió de Tàrbena", és a dir, la Marina, sobretot l'Alta: *oruga, titineta, allot, jugar a conillons amagar, mans palpes, ascanyat, animpassà, serraís, remutxalla, cap caparull*; sovint la relació amb el mallorquí és de coincidència semàntica: *dissabte* 'vespra', *sembrar* 'plantar' i *capell* 'didal de l'aglà'; o de paral·lelisme fonètic com per exemple en *jutger, bixest, ribrell, crosses, catsana, dissatte*, etc. A més a més, basant-se en l'*ALDC*, aporta informació sobre Pego i Xàbia i hi destaca, entre altres aspectes, la resistència particular que manifesta aquest darrer poble a la pèrdua de la *-d-* intervocàlica.

Però és, sens dubte, Colomina (1985b i 1986) qui n'aporta més informació, o com a mínim qui estudia més pobles. En el seu article sobre "El parlar de Marina Alta" aquest autor arriba a les conclusions següents:

- 1.- el tractament de les prepalatals a Benissa, Senija i Teulada, i a Gata, i les confusions vocàliques a tota la zona estudiada, possiblement tenen l'origen en el contacte interdialectal entre els cristians vells valencians de la comarca i els repobladors mallorquins del segle XVII;
- 2.- la influència lingüística del mallorquí no es redueix únicament a Tàrbena, sinó que s'estén a tota la Marina Alta i a part de la Marina Baixa, la Safor i comarques veïnes;
- 3.- el parlar de la Marina Alta és molt conservador i prou impermeable a les pressions de la llengua dominant;

4.- amb tot això, es pot afirmar que ens trobem davant d'una subvarietat de la llengua catalana diferent del valencià d'Alcoi-Albaida-Xàtiva i sobretot de l'alacantí.

En "Mallorquinismes a Tàrbena i a la Marina Alta" Colomina, basant-se en bona part en Veny (1978), presenta un recull importantíssim de característiques fonètiques, morfosintàctiques i lèxiques, sovint conservades en toponímia, que ha deixat la repoblació mallorquina a les terres peninsulars. Destacarem en aquest darrer apartat els mots o expressions següents:

- animals: *titina, xoliguer, ammèl'lera, escarpó, pàssera, potó, petxelida* (i *petxelina*);
- plantes i fruits: *metló, jonc, cabrombo/combrombo*;
- característiques físiques: *maleit, bòtil, despitrellat, escarlèbit*;
- el camp: *ampit, capcingle, degotís, eixarcolar, gotinejar*;
- lèxic divers: *serradís, crosses, anitpassada, dissabte 'vespra', dilluns 'endemà', poltrú, esguitx, trespol, tudar*;
- expressions i locucions: *jugar a conillons, fer un ba, de bonaveres, net com un vivori, a balzèm, estar alt de barret, estar fet un bòtil*, etc.

L'any 1990, Fornés (1990: 409-414), prenent com a marc d'anàlisi l'espai occitano-romànic, fa unes incursions lingüístiques per alguns pobles de la nostra comarca i posa en relació diverses pronúncies locals, com ara la *-a* final de Pego, Alcanalí i Xaló, i alguns mots —*aüçar, clamar, tatxa i fardejat*— amb l'occità, insistint i emfasitzant en la continuïtat lingüística existent a les dues bandes del Pirineu.

Quatre anys després, Casanova (1994), centrant-se en Pego i Sanet, però tenint present la resta de la comarca, arriba a les conclusions següents:

- 1.- molts mots i trets lingüístics considerats com a pertanyents al català oriental, reapareixen en aquesta zona;
- 2.- tant a Pego com a Sanet existeix un lèxic molt ric i poc aprofitat;
- 3.- s'hi observa la presència de diversos mallorquinismes com ara els mots *esbrellar* i *butza*; les locucions *estar de pit en ample* i diverses variants formals;
- 4.- aquesta comarca pot oferir grans sorpreses als filòlegs i necessita que es posen en marxa estudis més exhaustius i concrets.

Paral·lelament, cal destacar dues monografies dialectals que se centren en el parlar de Pedreguer (Garcia i Beltran 1994) i el parlar de Benissa (Beltran 1996) respectivament, a més de dos articles de Monjo (1991 i 1993), un sobre els cognoms tarbeners d'origen mallorquí i l'altre sobre la distribució dels articles salat i literari en aquell poble, i un recull i anàlisi de castellanismes de Benissa de Rosselló (1993), tots dos força interessants i exhaustius. Igualment, tenim a l'abast un estudi d'Ortega (1998), on es classifiquen els parlars dialectals locals de la Marina aplicant-hi tècniques de socioestadística avançada: una classificació arborescent dels parlars de tota la comarca —amb la tècnica del *cluster analysis*— deixa entreveure la possibilitat d'obrir camps nous d'interpretació en l'anàlisi de dades dialectals. I, per últim, no s'han d'oblidar un conjunt d'obres que, si bé no són estudis filològics estrictes, ens aporten molta informació dialectal. Es tracta de les publicacions de Cabrera (1986, 1991, 1997), que fan referència al conreu de l'olivera, al conreu de la vinya i al món mariner respectivament, i les de Barber i Guardiola (1995 i 1999), que giren al voltant de l'artesania de la llata i del món de les pesqueres de cingle.

1.5. Descripció geogràfica i sociolingüística

El nostre treball centra el seu estudi lingüístic en la meitat nord o septentrional de la comarca de la Marina, la qual s'anomena administrativament la Marina Alta. Més avant tindrem ocasió de veure quins són els motius pels quals no sempre s'ha adoptat aquesta denominació.

La zona estudiada es troba situada al sud-est del País Valencià, abocada a la mar Mediterrània, entre Dénia, al nord del Cap de la Nau, i Calp, 35 quilòmetres més al sud. Cap a l'interior inclou les valls muntanyenques de Gallinera, Alcalà, Ebo, Alaguar i Castells de Serrella. Es troba, sobretot a l'extrem nord, equidistant de la ciutat de València i de la d'Alacant. La distància a Alacant oscil·la entre els 60 km de Calp i els 100 i 105 de Pego i l'Atzúvia respectivament, passant pels 70 de Benissa, 80 de Castells,

85 de Pedreguer, 90 d'Ondara i Orba. Pel que fa a València, Pego es troba a poc més de 80 km, Ondara a 90, Pedreguer a 94, Gata a 100, Benissa a 110 i Calp a 118. La carretera general travessa la part est de la comarca, encara que no a la línia de la costa, sinó una mica més a l'interior, paral·lelament a l'autopista.

Pel que fa als productes que s'hi conreen, destaca la vinya (l'elaboració de la pansa) i l'ametler al sud-est, els cítrics a la plana central i nord, i diversos cultius d'interior (sobretot cireres, a més d'ametles i olives) a les valls de ponent. El garrofer —encara freqüent en aquestes darreres zones— ha reduït considerablement la seva extensió. Malgrat tot, la principal font d'ingressos dels pobles costaners és el turisme, que sovint ha fet malbé l'ecosistema, i, de forma aïllada, diversos focus industrials —la marroquineria a Pedreguer—. L'orografia de la comarca i la posició geogràfica, oberta a llevant, fa que el règim de pluges siga un dels més elevats del País Valencià, juntament amb la comarca veïna de la Safor: a Pego, Sagra i Tormos la mitjana de pluja anual és superior als 1000 l/m², mentre que a la part costanera al sud de Xàbia el règim pluviomètric és lleugerament inferior als 600 l/m² a l'any, la qual cosa fa que ens trobem en una zona de transició amb els pobles costaners situats al sud del Mascarat, que, juntament amb l'Alacantí, tenen un clima semi-àrid (amb precipitacions inferiors als 400 l/m²). Les cadenes muntanyoses, que enllacen amb la serralada subbètica, hi són decisives: el Montgó, al terme de Dénia i Xàbia, es troba a 753 m; Bèrnia, al sud (termes de Xaló, Benissa, Altea i Callosa) a 1128 m; i Xortà (entre Castells i la Vall de Guadalest) a 1120m. Aitana —fora de la zona d'estudi—, situada al sud de la vall de Guadalest, arriba als 1558 i el Puig Campana als 1410.

Malgrat tot, arribar a la Marina actualment ens és molt fàcil, tant si és pel nord com pel sud. Les carreteres salven qualsevol obstacle geogràfic sense massa dificultat. No obstant això, fins no fa massa la situació era ben diferent. I és precisament la ubicació geogràfica de les nostres terres, entre muntanyes altes que s'aboquen bruscament a la Mediterrània —deixant de banda la plana central, més oberta a les terres saforenques—, i la llunyania de les comarques castellanoparlants i de les grans ciutats com València i Alacant, el que ha condicionat, per tant, el caràcter dels *blavets* de la

Marina i els ha diferenciats de les zones veïnes properes.

Des del punt de vista sociolingüístic⁸, la nostra comarca, com tantes altres del nostre país, es caracteritza per mantenir fidelment el català com a llengua pròpia i vehicular, que per norma general es transmet de pares a fills, llevat de casos puntuals com ara als pobles turístics de Dénia i Calp, on no ho fan totes les famílies, i malgrat la població forastera —moltíssims ciutadans dels països nòrdics— que hi resideix i les mancances a nivell educatiu i oficial. Ara bé, les actituds diglòssiques dels parlants sovintegen i fan perillar el futur de la nostra llengua, la qual es troba cada dia més castellanitzada. Fóra una llàstima que un parlar tan conservador, com el de la nostra comarca, perdés el seu particularisme. Tot això dependrà, a més de la posició que hi prenguen els nostres polítics i ensenyants, de les actituds individuals que cadascú hi adopte. No oblidem, però, que hi ha una porta oberta en l'augment de gent alfabetitzada en la nostra llengua des que s'ha posat en marxa la *Llei d'ús i ensenyament del valencià* —esperem que a hores d'ara haja augmentat considerablement—. M'he servit del *Cens de població i habitatges de la Comunitat Valenciana, 1991*, elaborat per l'Institut Valencià d'Estadística, a l'hora d'elaborar l'índex de catalanoparlants, sempre aproximat, dels pobles estudiats, sumant els que saben parlar català —que en la nostra comarca són parlants efectius, i no només potencials—, els que el parlen i el lligen i els que el parlen, el lligen i l'escriuen.

Municipi	Habitants (1996)	Altitud	% catalano- parlants aprox.
Alcanalí	842	230 m	63'4%
L'Atzúvia	582	102 m	
Beniarbeig	1208	42 m	88'8%

⁸ Vegeu Diéguez i Guardiola (1999), que estudien les actituds lingüístiques dels estudiants de batxillerat de l'Institut d'Altea, on hi ha algun benisser. També apareix publicat, de forma resumida, a Diéguez i Guardiola (1998).

Benidoleig	783	131 m	80'6%
Benigembla	390	314 m	96%
Benimeli	329	92 m	96'2%
Benissa	9154	254 m	72'3%
Calp	14216	59 m	35'8%
Castells de Serrella	499	551 m	99%
Dénia	27469	0 m	68'9%
Gata	5070	78 m	93'9%
Llíber	527	274 m	65%
Murla	332	285 m	96'3%
Ondara	5149	36 m	86%
Orba	1576	154 m	81'2%
Parcent	767	295 m	82'4%
Pedreguer	5853	83 m	89'7%
Pego	10369	82 m	96%
Poble Nou de Benitatxell	1989	142 m	81'2%
Els Poblets	1191	14 m	63'5%
El Ràfol	368	88 m	87'5%
Sagra	379	104 m	79'4%
Sanet i Negrals	566	83 m	94'5%
Senija	474	234 m	83'2%
Teulada	8430	185 m	56'8%
Tormos	305	120 m	80%
La Vall d'Alaguar	918	437 m	95'1%
La Vall d'Alcalà	186	637 m	91'4%
La Vall d'Ebo	343	394 m	96'7%
La Vall de Gallinera	682	295 m	96'2%

Vicent Beltran i Calvo

El Verger	3627	25 m	87'8%
Xàbia	21393	50 m	55'4%
Xaló	2011	189 m	84%

1.6. Descripció històrica

El fet històric que ha condicionat la varietat lingüística dels nostres pobles ha estat, sens dubte, l'expulsió dels moriscos l'any 1609 i la consegüent repoblació mallorquina, duta a terme pel duc de Gandia i virrei de Mallorca. Cal destacar que, mentre que a les valls de l'interior i a la zona compresa entre Tàrbena i Jesús Pobre —és a dir, aquests dos pobles i Xaló, Llíber, la Llosa, Pedreguer i Gata, amb la Rectoria— està documentat el component humà procedent de les Illes, i, a més a més, s'evidencia en la pròpia varietat lingüística, a la majoria de llocs hi manca documentació o estudis d'història local centrats en aquest aspecte. Així i tot, malgrat la mancança de dades als registres parroquials, com testifica Costa i Mas (1977b: 79), el geògraf valencià que ha estudiat amb més rigor científic aquest tema, la presència de llinatges mallorquins en aquests llocs de la comarca és importantíssima: a Pedreguer, per exemple, hi ha *Costa* d'Eivissa i *Fillol* de Lluçmajor; als pobles veïns, i també allà, tenim *Ballester*, *Femenia*, *Puigcerver* i *Riera*. A la vall de Xaló, que inclou els municipis de Xaló i Llíber, " els llibres d'esporis (1620) registren 131 persones nades a les illes, algunes d'Eivissa, Pollença, Manacor..., però més de Sta. Margalida (63) —llinatges *Serra*, *Font*, *Monjo*, *Albanell*, *Mestre*, *Femenia*— i de Lluçmajor (41, moltes a Llíber) —cognoms *Vidal*, *Mas*, *Montserrat*, *Noguera*, etc.—" (Costa 1977b: 87-91).

Basant-se en les dades de Costa, però ampliant-les, l'historiador mallorquí Mas publica un article de divulgació (1997) al voltant de la primera gran emigració de mallorquins, tot coincidint amb l'agermanament del seu poble —Santa Margalida— amb Tàrbena. Amb tot, sabem que a la Vall de Gallinera els seus primers habitants eren andritxols; els de la Vall de l'Alaguar eren artanencs —de 69 comptabilitzats, 31 eren

d'Artà, 10 de Manacor, 7 de Llucmajor i 3 de Petra—; a Beniaia eren d'Andratx i de Santa Margalida; a Benidoleig, de Manacor, Andratx i Porreres; els d'Ondara, d'Eivissa, Felanitx, Manacor, Marratxí i Muro; a Castells de Serrella, de Llucmajor i de Santa Margalida i a la vall de Guadalest encara trobem la meitat de cognoms mallorquins (*Balaguer, Bou, Lledó, Móra, Pasqual, Ribes, Sales, Santacreu*). De fet, els cadastres del 1603 i 1613 de l'Arxiu Municipal de Santa Margalida, que he tingut la sort d'escorcollar gràcies a l'amabilitat del mateix Antoni Mas, mostren una pila de cognoms —molts dels quals van desaparèixer poc després— que al cap d'uns anys ja es documenten als pobles de la Marina més afectats per la repoblació: es tracta de *Albanell, Amangual, Balaguer, Estelrich/Stelrich, Famania/Famanie, Farrer, Calafat, Capó, Cifre, Mas, Molinas, Monjo, Mulat, Paralló/Parayó, Pons, Ribas/Ribes, Roig, Rosayó, Sarver, Serra, Vidal*, etc.

Malgrat tot, és a Tàrbena on el component illenc va ser major, tal i com assenyala Monjo (1991): el primer establiment s'efectuà l'any 1612 amb 36 pobladors; el segon el 27 d'agost de 1616 amb la vinguda de 23 repobladors nous, amb la consegüent distribució de terres. La mobilitat de la població i els matrimonis mixtos hi aporten més gent de les illes establits als pobles veïns. Els repobladors de Tàrbena procedien principalment de Manacor, Santa Margalida i Pollença. Per orde d'abundància destaquen els cognoms mallorquinarbeners següents: *Molines, Ripoll, Soliveres, Monjo, Pont, Cifre, Marcó, Calafat, Mascaró, Vila*, etc.

Giner Bolufer (1950) fa també un estudi històric de les valls de Pego i afirma que a la Vall d'Ebo "cuando fueron expulsados los moriscos existían en el valle ocho poblados o alquerías que quedaron totalmente deshabitadas y que fueron repobladas con familias mallorquinas (...) La onomástica más general es: *Frau, Llodrá, Mas, Masanet, Mengual, Moll y Montaner*, predominando *Mengual y Moll*" (pàg. 56). I que a la vall d'Alaguar "al ser expulsados los moriscos comprendía el valle los tres actuales pueblos y el castillo de las Adzaharas, con 180 casas, que fueron totalmente rehabilitados con mallorquines" (pàg. 63).

Benimeli "al ser expulsados los moriscos en 1609 quedó deshabitado y repoblado

por familias mallorquinas, siendo la onomástica más general: *Catalá, Doménech, Ginestar, Lull y Mut*, predominando *Lull y Doménech*" (pàg. 72). El Ràfol, "al ser expulsados los moriscos contaba con 26 casas, que fueron rehabilitadas por mallorquines. La onomástica más general es: *Catalá, Ferrer, Ginestar, Lull, Puchol y Vidal*, predominando *Lull y Vidal*" (pàg. 73). Sagra "cuando fueron expulsados los moriscos en 1609 contaba con 40 casas, y fué repoblada por catalanes y mallorquines". Sanet, "cuando fueron expulsados los moriscos después de la rebelión de 1609, se repobló de mallorquines, siendo la onomástica más general: *Lull, Moll y Mut*, predominando *Moll y Mut*" (pàg. 74) i a Tormos "al ser expulsados los moriscos contaba con 25 casas, que se rehabilitaron de mallorquines, siendo la onomástica más general: *Ballester, Ginestar, Perelló, Peretó y Torréns*, predominando *Ballester y Peretó*" (pàg. 74).

Per una altra banda, se sap que Pego, Xàbia i Dénia, per exemple, eren poblacions cristianes al segle XVII i que, per tant, no hi va haver repoblació. A Orba la repoblació la dugueren a terme catalans, segons Giner Bolufer (1950: 72). Dénia, però, tot i no tenir moriscos en el moment de l'expulsió, va veure incrementada la seva població al segle passat amb gent dels pobles veïns⁹, la qual cosa fa que la repercussió dels mallorquins en el seu parlar es done de rebot.

El cas de molts altres pobles —Calp, Benissa, Senija, Teulada, Poble Nou, Ondara—, alguns dels quals tenien població cristiana i morisca alhora, és encara un misteri. Si observem els cognoms més comuns a aquests pobles —*Cabrera i Ivars* a Benissa, *Llobell, Oller, Buigues i Vallès* a Teulada, *Llobell, Colomer, Buigues, Català, Monfort, Bolufer i Marqués* a Poble Nou— notarem que són ben poc o gens freqüents a les Illes actualment, encara que caldria veure-hi documentació antiga. Ara bé, alguns altres, com ara *Capó, Rosselló, Ferrer, Ribes, Vidal, Signes i Santacreu*, encara que hui en dia no hi són predominants, poden ser perfectament mallorquins. Des del punt de vista lingüístic, aquests pobles tenen moltes característiques —evidentment, no tantes com la zona esmentada més amunt—, a més del lèxic, que palesen la influència dels illencs, i, a tot açò, s'ha de sumar la immigració de gent dels pobles veïns als darrers segles.

⁹ Joan Ivars (1995: 293-294).

Podríem parlar, per tant, d'una zona "mallorquina de rebot", que s'estendria als pobles interiors poc afectats per la repoblació (Murla, Alcanalí, Orba) i, en part, a la zona costanera. Vegem, per exemple, què en diu Giner Guerri (1995: 331-353) al respecte:

" Ni la Villa de Murla ni su morería fueron repobladas. Ni había razón alguna para repoblarlas (...). Los habitantes de Murla podían perfectamente mantener productivas todas las escasas tierras que componían su término, absorbiendo las heredades abandonadas por los moriscos".

"Entre los repobladores de Alcalalí figuran sólo dos procedentes de Manacor (Mallorca): Antonio Cervera y Mateo Roselló. Los demás eran valencianos de Muchamiel, Polop, Calpe, Benisa, Bocairente, Valencia, Jávea, Finestrat y Altea, y de Murla (...) Hubo también alguno de Barcelona.

Otro grupo considerable de 27 familias mallorquinas repoblaron los pueblos de Alahuar (...).

Y en esta invasión de isleños de Mallorca, nos consta documentalmente que algunos se instalaron también en Murla. Tales fueron: "Miquel Mallol mallorquí de la vila de Murla ... diu ser de 18 anys fins en 20 anys"; "Antoni Femenía, fill de Miquel Femenía y de Catarina Çansaloni ça muller, naturals de la vila de Manacor, vila de Mallorca, residents en esta vila de Murla..."; "Joan Ribes laurador, fill de Antoni Ribes y Antonia Montaner, naturals de la vila de Santa Margarida, Reyne de Mallorca, resident en lo loch de Parcent ... y Antonina Mas, donsell, filla de Antoni Mas y de Marina Castelló sa muller, naturals de la vila de Artá, Reyne de Mallorca, resident qui es estada en lo loch de Tárbenya y de present en la vila de Murla..."; "Miquel Verdesa mallorquí morí en lo ostal de aquesta vila..." Pocos mallorquines, pues, se instalaron en Murla y desaparecieron pronto".

Amb tot el que hem dit, no hi ha cap mena de dubte que el parlar objecte d'estudi és força interessant i conservador i que mereix una anàlisi aprofundida, en la qual es donen a conèixer totes les seves peculiaritats.

1.7. Consciència lingüística

Tant a la zona central del País Valencià com a les comarques meridionals el parlar

de la Marina és considerat com un dels més "valencians" de tots. No obstant això, hem tingut ocasió de sentir diversos comentaris als pobles veïns del Comtat, influïts possiblement per la situació de proximitat, que delaten un rebuig aparent, que no és més que una manera d'ocultar que es tracta d'un parlar més conservador. A Tollos ens digueren que:

"De Fageca pac amunt es parla més fi i de Fageca pac avall més bast. Ací parlem lo just; per Xaló, Gata i tot això xafen més la lletra."

"Per ahí baix (de Castells cap avall) li peguen cada patà al diccionari."¹⁰

A Fageca em comentaven que:

"Ara a Castells s'han reformat, pero antes ..."

I fins i tot dins de la mateixa comarca, els parlars més "mallorquins" —i, per tant, més diferents— són considerats estranys i sovint són objecte de burla. D'Alcanalí hem recollit una frase que diu que:

"A Xaló hi ha moltes paraules extravagants. No te hu pots imaginar."

I de Benissivà l'afirmació següent referida a Castells de Serrella:

"els de Castells parlen molt baturro."

A la Vall de Gallinera, però, la pròpia mallorquinitat es veu amb una mica d'orgull, de manera que els particularitza com a poble diferent:

" Benissivà és més mallorquí que tots els pobles. Açò és Mallorca!"

¹⁰ Jo em pregunte a quin diccionari: al d'espanyol?

D'igual manera, els mateixos parlants són ben conscients que moltes paraules canvien o es perden i això unifica força tots els parlars, alhora que es perden els particularismes, que no sempre són vistos amb bons ulls:

"Sempre s'ha dit barginja; ara diguem bargínia: ara és que som més sabuts" (afirmació d'Enriqueta de Castells acompanyada d'una gran rialla).

"Tota la vida hem dit closses; ara heu diguem d'una atra llei." (a Alcanalí)

Malgrat tot, en aquesta comarca —a l'igual que a la Marina Baixa, l'Alcoià i el Comtat— la consciència idiomàtica no s'ha vist gens trastocada o pertorbada per les divisions provincials imposades. A pesar de pertànyer a la província administrativa d'Alacant, tothom afirma que parla *valencià* i se sent únicament *valencià*, no mai *alacantí*, com ocorre als pobles situats al sud de l'anomenada línia Biar-Busot. És possiblement un sentiment valencià dels més "purs" o com a mínim dels menys influïts per divisions administratives imposades. Pensem que és molt més fàcil sentir-se valencià a la Safor o la Vall d'Albaida, que pertanyen a la província de València, que no pas en aquestes comarques. Això vol dir que la "valencianitat" d'aquestes comarques és clarament nacional, d'identificació com a poble¹¹. Només hem sentit un comentari aïllat i escadusser, gens representatiu, com és el d'una dona de Beniarbeig, que, pel fet de trobar-se a la fita provincial, considerava que el seu parlar feia de transició: "*en diem una en valencià i una en alicantí*".

S'ha parlat molt al voltant del particularisme alacantí i sobre les bases històriques i geogràfiques de la línia Biar-Busot¹², que actua com una mena de frontera natural entre

¹¹ No obstant això, considere que el sentiment valencià va directament lligat a l'ús de la llengua i sovint s'ha jutjat injustament la consciència idiomàtica de les comarques situades al sud de la línia Biar-Busot: a les terres meridionals, a més de sentir-se alacantins —per la proximitat i dependència evident amb la ciutat d'Alacant— se senten valencians tots aquells que conserven el català com a llengua pròpia.

¹² Colomina (1985: 63-67), incorporant-hi tota la bibliografia anterior, en fa una síntesi força interessant i completa.

dues zones poc relacionades que presenten diferències substancials pel que fa a la vitalitat del català i a la consciència idiomàtica. A la nostra comarca el prejudici de "parlar malament", tan estès en altres zones, no és ni de bon tros tan acusat. Per als de la Marina el parlar marcat negativament és, sens dubte, l'apitxat i, en menor mesura, l'alacantí, que, malgrat tot, és poc conegut. No és més que un prejudici injust —com qualsevol altre— basat en la percepció d'una fonètica aparentment més "castellanitzada"¹³. Això sí, moltes persones continuen mantenint l'actitud diglòssica que caracteritza els pobles oprimits com el nostre i que es reflecteix en frases com que "*el valencià és molt mal d'escriure*" (Br) o en comentaris dubtosos —per una altra banda, comprensibles— com el que es plantejava un parlant murler respecte a la pronúncia africada del fonema /ʃ/: "*ací diguem brutxa ('bruixa'): però jo no sé atxò com s'escriurà en castellà. En hatxe?*"¹⁴

1.8. La Marina. Un problema terminològic

Quant a la denominació i la divisió de la comarca objecte d'estudi, cal destacar que no hi ha hagut unanimitat al llarg del segle present per part dels historiadors. Aquest ha estat, sens dubte, un dels punts més descuidats pels nostres governants des de sempre. S'ha de dir la Marina a totes les terres que van des de la Vila a Dénia? Hi ha realment una Marina Alta i una de Baixa¹⁵?

Hem de rebutjar la denominació tradicional de Marquesat de Dénia? Què fariem

¹³ Ací té una importància cabdal el paper de l'escola i dels professors en concret, que haurien d'estar més sensibilitzats en el tema i transmetre un missatge lingüístic més objectiu, ja que per tenir més o menys fonemes un parlar no és millor que un altre. Vegeu una defensa del valencià central en Colomina (1999: 99-105).

¹⁴ Entre els majors, el castellà és el referent escrit, encara que pràcticament mai no es coneix amb precisió. A Castells de Serrella, una dona major, després de respondre *tollina* ('tonyina'), matisava que "això és en valencià; en castellà *atul*"; a la Vila Joiosa —la Marina Baixa— un home major, preguntant-li per l'albergínia, em respongué *albargina*, però afegí que "en castellà és *almerenjena*".

¹⁵ Precisament, a l'anomenada Marina Baixa es troben els cims més elevats del migjorn valencià: Aitana, amb 1558 m i el Puig Campana amb 1410 m.

en aquest cas amb la subcomarca de Benissa i Calp?

Si fem un repàs històric, observarem que no hi ha hagut mai una homogeneïtat i una unitat absoluta amb les divisions dels pobles que estudiem.

Torres (1998) insisteix en la importància que hi ha tingut la frontera primitiva del regne de València fins a l'època contemporània; en el cas de les divisions administratives, fins a la divisió provincial de 1833, i pel que fa a les eclesiàstiques fins al 1957.

També ha estat decisiu el fet que l'actual Marina Alta haja pertangut als partits judicials de Gandia, Dénia i Callosa. Això possiblement ha fet trontollar la uniformitat comarcal aparent. De fet, Calp i Benissa —a més de Castells de Serrella— han format part durant molt de temps del partit judicial de Callosa i això explica, en certa mesura, que molts historiadors incloguen aquests pobles a la comarca de la Marina Baixa, sovint amb Senija, Teulada i Poble Nou, justificant-ho amb criteris geogràfics una mica discutibles¹⁶. Retrocedint en el temps, cal no oblidar l'extensió de les governacions de Dénia i d'Alcoi: els termes generals del Marquesat de Dénia, del Castell de Calp, del Marquesat de Guadalest i del Castell de Polop —que incloïa els Castells de Pop, Xaló i Castells—. Segons afirma Torres (1998: 161):

"L'origen de les actuals divisions territorials de la Marina (...) és molt complex. Podem treure tres conclusions generals: en primer lloc que les divisions territorials canvien al llarg del temps, segons les circumstàncies polítiques, econòmiques, socials, demogràfiques, etc. En segon lloc que les divisions territorials són sempre conseqüència de decisions polítiques que tenen com a finalitat la millora de l'organització administrativa del territori. En tercer lloc que la configuració de les divisions territorials de la Marina, com les de tot el País Valencià, és un procés que comença en el segle XIII i continua encara en els nostres dies."

¹⁶ Considere que hauria de ser més decisiu, com a criteri geogràfic, el pas del Mascarat, que separa Calp i Altea, i que ha estat inaccessible durant molt de temps, que no pas la serralada de Cuta i la Garganta de Gata. Això faria que la subcomarca de Calp, Benissa, Senija, Teulada i Poble Nou s'inclogués decididament a la comarca de Dénia, amb la qual hi ha hagut sempre una relació molt forta, encara que actualment Benidorm, pel seu desenvolupament turístic i de ciutat de serveis, hi ha exercit en aquests darrers pobles una influència considerable.

La província de Xàtiva (1822) ja partia el Marquesat de Dénia en dos, i actualment el projecte de les comarques centrals exclou directament les terres situades al sud de Xortà, Bèrnia i el Coll de Rates.

El problema terminològic ve d'antic, però les denominacions actuals —Marina Alta/Marina Baixa— tenen poca tradició, ja que se senten i s'han fet "oficials" des de mitjan dècada dels 70.

La transmissió oral ha mantingut la denominació de *Marquesat* per a la "Marina" septentrional i la de *Marina* sobretot per a les terres costaneres que van de la Vila a Benissa. No obstant això, també és coneguda per la *Marina* la zona de Xàbia i Dénia, encara que en menor mesura. Evidentment que les valls interiors no s'han identificat mai com a *Marina*, encara que els pobles veïns del Comtat —una mica més a ponent— ja els atribueixen aquesta denominació; ara bé, sembla que és indiscutible que les valls que s'aboquen a la *Marina*, reben el mateix nom. Recordem, si de cas, que els únics pobles que postposen actualment l'especificador toponímic "de la Marina" són Polop i Rellu, tots dos a l'actual Marina Baixa.

Gregori (1996) es mostra força crític amb la doble denominació —Marina Baixa/Marina Alta—, com es desprén de les afirmacions següents:

"*El Atlas Temático de la Comunidad Valenciana*, en 1991, (...) es el primero (...) que presenta la desafortunada división comarcal: La Marina Alta y la Marina Baixa; y que sería adoptada por las dos Enciclopedias Valencianas y por la Catalana" (Gregori 1996: 152)

"Si se ha querido suprimir el nombre del Marquesat (de Denia) y la subcomarca de la Rectoría e integrarlos en La Marina, es cosa razonable (...). Si la comarca de Denia/Pego forma parte históricamente de La Marina, y si queda obsoleto el nombre del viejo "Marquesat", pueda éste incluirse en aquella, pero no a costa de la doble división". (Gregori 1996: 154-155)

Considere, al meu parer, que a l'hora de crear una divisió comarcal, s'haurien de tenir en compte, com a mínim, els aspectes següents:

1. - criteris geogràfics;
2. - criteris comercials, administratius i de relació humana;
3. - criteris culturals;
4. - tradició històrica.

D'entrada, cal tenir clar si realment hi ha una o dues comarques de la Vila a Dénia. Crec que la distància entre un poble i l'altre, que és de vora setanta quilòmetres, i la necessitat d'organització —serveis mèdics, administració, etc.— justifica, si més no, la necessitat de dividir en dos aquesta zona. Des del punt de vista geogràfic, pensem que les serres de Serrella, Xortà, Carrascar de Parcent i Bèrnia formen una barrera indiscutible. Quant a les relacions comercials i/o tradicionals, la divisió proposada ens és vàlida, ja que la subcomarca de Benissa té un contacte directe amb la ciutat de Dénia, i Altea, la Vila i la subcomarca de Callosa estan abocades a Benidorm. Si tenim en compte els criteris culturals, a penes hi ha diferències substancials, encara que lingüísticament la zona septentrional té un parlar específic, clarament diferenciat de la resta de pobles veïns, i coincideix pràcticament amb el límit adés esmentat, amb l'excepció de Bolulla i Tàrbena, per una banda, i, en certa mesura, de la subcomarca de Calp, Benissa, Senija i Teulada.

Pel que fa a la tradició històrica, com s'ha dit adés, la confusió és major i seria difícil arribar a un acord. Les denominacions populars, però, parlen de la *Marina* per a tot —i més especialment per a les zones costaneres del sud—, encara que també de *Marquesat* (de Dénia) per als pobles més septentrionals.

Amb tot, podem concloure que se'ns fa imprescindible la divisió en dues comarques. El problema és el nom. Marina Alta i Marina Baixa no són precisament els més apropiats, però dir-li Marina a tot, malgrat que pot ser una solució encertada, no és gens pràctica, pel fet que inclouria més de seixanta pobles, amb més de vuitanta quilòmetres entre els dos extrems i sense cap relació humana. La denominació de Marquesat sembla que ha quedat una mica obsoleta. Possiblement, ara és massa tard per a oposar-se a l'adjectiu Alta/Baixa, que senzillament fa referència a la latitud, a l'igual

que ocorre amb la Plana Alta i la Plana Baixa. Contrariar això, i, per què no, la "tradició" de més de vint anys, potser no és la millor solució. Per això i per practicitat, he optat per titular el present estudi *El parlar de la Marina Alta: el contacte interdialectal valencianobalear*, a l'igual que parlaré de Marina Alta i Marina Baixa en aquells casos puntuals en els quals es fa necessària la doble divisió, per comoditat lingüística o geogràfica.

1.9. Agraïments

Faig constar el meu agraïment sincer al Dr. Jordi Colomina per tot el que m'ha ensenyat i per la dedicació i confiança que ha depositat en mi i al meu amic i company alacantí Carles Segura, amb el qual he compartit moltes hores d'amistat i de discussions lingüístiques, i que tant m'ha ajudat en les tasques informàtiques. A tots dos, i als altres companys de departament que directament i indirecta m'han aportat alguna cosa, moltes gràcies. També, i sobretot, a tots els informants —més de cent setanta— i als nombrosos amics que m'han servit d'intermediaris, en especial a la Josepa Garcia i Rosselló. Aquest estudi ja és un homenatge a tots aquells que se'n consideren partíceps.

No puc deixar d'esmentar, d'una manera molt especial, a la Librada Oliver Mas, de Llíber, que ja no està entre nosaltres, perquè un càncer traïdor, semblant al que es va endur ma mare, li va arrabassar la joventut, la bondat i la vitalitat que posseïa. Pot estar segura que mai no l'oblidaré. Sempre recordaré com s'anotava *parauletes* —com deia ella— i em telefonava i me les proporcionava. Molt agraït, Librada.

A Joan-Ives Pasqual i Menaches per l'elaboració informàtica dels mapes. Quant de temps hem passat junts i com ens hem sabut comprendre!

A la meva germana Raquel i a tota la meva família, especialment a MA MARE.

A tots aquells que em deixen, amigues/amics i companys de pis, sense els quals no hauria estat possible la realització d'aquesta tesi.

I com deien molts dels entrevistats, "domés que ho havàgem acertat, prou!".

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

2. FONÈTICA

2.1. Vocalisme

2.1.1. Vocalisme tònic

El vocalisme tònic del parlar de la Marina Alta, amb set fonemes, no presenta cap diferència respecte al sistema del català més general: /i/, /e/, /ɛ/, /a/, /ɔ/, /o/, /u/.

Només cal destacar, a una part de la comarca —Ala, Bb, Bg, Bsa, D, G, Llí, Nou, Or, Ped, Se, Teu, Ver, X, Xàb—, la presència d'uns al·lòfons de la /e/ i la /o/, d'obertura mitjana¹⁷, que apareixen en posició final de mot, tant en síl·laba travada com lliure (en aquesta darrera posició només la /e/): *tamb[É]*, *r[É]s*, *col[Ó]m*, *t[Ó]t*¹⁸. Aquest fenomen és ben cridaner sobretot en el parlar de Gata, Pedreguer, Xàbia i Poble Nou (mapa núm. 8), on, no obstant això, s'hi observa una tendència clara a perdre aquesta pronúncia entre la població més jove.

Segurament deu tractar-se d'una redistribució del sistema vocàlic, tenint en compte la gran distància que hi ha entre la /e/ i la /o/ tancades i les corresponents obertes en el valencià de la comarca, tot això afavorit per uns contextos fonètics que ho

¹⁷ Prescindiré de transcriure aquests al·lòfons com a [ɛ] i [ɔ] per a no confondre'ls amb els fonemes /ɛ/ i /ɔ/, que, per a ser exactes, hauríem de transcriure /æ/ i /ɑ/ per al baleàric i per al valencià general, inclosa la nostra comarca, ja que ací presenten una obertura sensiblement major que al nord del tortosí. Faré servir les majúscules [E] i [O], com apareixen transcrits en diversos manuals de lingüística els fonemes d'obertura mitjana que trobem en rossellonès, per exemple.

¹⁸ A la Canyada de Biar (Colomina 1985a: 102-104) es produeix un fenomen semblant: el fet que la /ɛ/ diftongue transformant-se en [ja] —[vjart] i [djaw]— i la /ɔ/ es tanque sistemàticament —[ˈdono] (<[ˈdɔnɔ] < [ˈdɔna])— ha provocat una restructuració de les vocals /e/ i /o/ tòniques: tant una com l'altra s'obren en context fònic final de paraula seguit d'un o més segments no sil·làbics: *nebot*, *colom*, *Déu* i *serp* hi són pronunciats [neˈbɔt], [koˈlɔm], [dɛw] i [sɛrp] respectivament.

propicien. Tampoc no s'ha d'oblidar que en molts casos en què hi ha [É] —i precisament allà on el fenomen és més sistemàtic— es dona una coincidència amb l'aparició de la [θ] tònica mallorquina: *res, francès, conec*, etc.; en cas que aquesta siga la causa primera, hauríem de suposar que després s'ha produït una generalització del fenomen en contextos semblants i fins i tot s'ha estès a la /o/, per tal de compensar i equilibrar les vocals anteriors a les posteriors.

2.1.1.1. Diferències respecte a la resta del valencià

Pràcticament no hi ha divergències de distribució d'aquest vocalisme tònic amb el de la resta del valencià.

Cal ressaltar, però, la presència del mot *jonc* (mapa núm. 3), en lloc de la pronúncia més freqüent en català occidental, *junc*, a Bsa, C, G, J, Llí, Ped, Se, Teu, Xàb —*jonquera* a Nou i *enjonc* a X—, que té tota l'aparença de ser un mallorquinisme; la variant fonètica més etimològica *coa* (mapa núm. 179), enfront de la més habitual en el valencià veí *cua*, que apareix a la nostra comarca a Calp, a la Vall d'Alcalà —amb Beniaia— i a Castells de Serrella.

A més a més, les formes accentuades del verb *poar* (mapa núm. 4) mantenen el timbre de la [o] a pràcticament tots els pobles estudiats: jo ['poe], tu ['poes]. Malgrat això, a Castells de Serrella, a la Vall d'Alcalà i a la Vall de Gallinera, com a la comarca veïna de la Marina Baixa, on el verb es pronuncia [pu'ar], les formes rizotòniques tenen evidentment [ú]: ['pue], ['pues]. D'igual manera, les persones accentuades del verb *topar* [tu'par] (al centre i sud de la comarca), *tossar* [tu'sar] (Bsa), *brollar* [bru'lar] (A, B, Bsa, C, E, Or, Teu) i *esgolar* [azɣu'lar] (Gall) / [azɣu'lar] (Teu) han mantingut en aquests pobles la vocal [u], que apareix en posició àtona: ['tupe], ['tupes], ['tupa], ['tuse], ['tuses], ['tusa], ['bruɫa], [az'ɣuɫa] / [az'ɣuɫ a], ... (mapes núm. 5-6).

Per una altra banda, enfront de la pronúncia general *nadar*, a la vall d'Ebo, la vall d'Alaguar, la Vall de Gallinera, Castells de Serrella, Beniaia, l'Orxa —el Comtat—

i Tàrbena trobem la variant *nedar* (mapa núm. 15), a partir de la qual s'ha format el present d'indicatiu *nede, nedes, neda, nedem, nedeu i nedén* als sis primers pobles i *neda, nedes, neda, nedem, nedeu i nedén* al darrer. Sembla evident que la repoblació mallorquina hi degué ser decisiva, encara que no s'ha d'oblidar la inestabilitat fonètica que presenta el vocalisme àton en català occidental (vegeu *anear* 'nadar' a Elx, segons Segura (1998: 37 i 143)).

L'adverbi interrogatiu *com* manté la vocal etimològica [kom], oposant-se al parlar d'altres comarques valencianes, que la transforma en [ɔ]. Igualment, a diferència del que ocorre a l'extrem sud de la llengua —Camp d'Elx, Crevillent i Guardamar—, les formes tòniques dels verbs *cobrar* i *sobrar* presenten [o]: ['kobra], ['sobra]. Al mateix temps, els mots *Llorenç* i *pacència* es pronuncien majoritàriament amb [e], a l'igual que les formes accentuades dels verbs *molestar* i *contestar*. Per contra, el castellanisme *cerdo* sol pronunciar-s'hi amb [ɛ] —['sɛrdo]— als pobles de Benissa i Senija (mapa núm. 163).

El verb *traure* (mapa núm. 2) presenta diferents solucions a la comarca: a la zona "perifèrica" i costanera (Bsa, C, D, P, Se, Teu i Xàb) manté el timbre vocàlic propi del català occidental, ['trawre], mentre que a la resta de la comarca es pronuncia ['tɾɛwre], segurament per influència mallorquina.

Enfront de les formes onomatopèiques *maula* i *maulen* del verb *maular*, propi del valencià, apareixen les variants fonètiques *m[ɛ]ula* i *m[ɛ]ulen* a la Vall de Gallinera, la Vall d'Alcalà, Teulada, Tàrbena i Callosa d'en Sarrià, coincidint amb el mallorquí (vegeu Colomina 1986: 663).

També cal destacar que el mot *aigua* pren la variant fonètica ['ɛwja] a pràcticament tota la comarca, i que a Pedreguer les formes tòniques del verb *encetar* són pronunciades amb [ɛ] (<È llarga): *enc[ɛ]te, enc[ɛ]tes, enc[ɛ]ta, ...*, segurament com a resultat d'una adaptació de la [ə] mallorquina corresponent, encara que avui dia, a les tres illes, la [ə] que es troba en posició àtona —*enc[ə]tar*— s'ha interpretat com una /a/, i aquesta vocal s'ha arrossegat a la posició tònica: *ençat, ençates, ençata, ...* (DCVB).

2.1.1.2. *El diftong decreixent /új/*

El diftong decreixent /uj/ (mapa núm. 7), propi del català general i de les comarques veïnes de la Marina Baixa, de l'Alcoià i del Comtat, es fa creixent a la major part de la Marina Alta, coincidint amb el valencià central i l'alacantí: ['kwina], [bwit], ['kwiða], [bes'kwit]. Sols s'hi manté la pronúncia decreixent en les persones del verb *morir* on apareix aquest diftong: [mujk], ['mujya]. Només les valls interiors —Castells de Serrella i la Vall de Gallinera— conserven de manera regular la pronúncia tradicional del català: ['kujna], [bujt], [kujt], etc. Sembla que aquesta degué ser fins no fa massa l'única forma existent a la resta de la comarca, tenint en compte que a hores d'ara està produint-se el canvi a la localitat de Teulada. En aquest poble la pronúncia predominant i única entre els majors de 25 anys, aproximadament, és ['kujna] i ['bujt], mentre que les generacions més joves han fet el diftong creixent, com passa ja als pobles veïns.

De quatre informants teuladins menors de 25 anys, en el moment de l'enquesta, només un (Toni Devesa Vallès, nascut l'any 1973) fa el diftong decreixent; els altres tres (Josefa Mari Garcia Buigues [1977], Inma Devesa Ramiro [1978] i Imma Llobell Buigues [1978]) l'articulen sistemàticament com a creixent. No tenim, però, la mostra d'informants suficients per a extraure'n conclusions de tipus sexuals. Sí que podem, per contra, afirmar que ens trobem davant d'un canvi lingüístic generacional.

2.1.1.3. *Els diftongs /ɔw/ i /ów/*

El diftong [ɔw] apareix en *ou, bou, prou, ploure, moure* i *coure* i [ow] en *pou* i *sou* (verb *ser*). Hi ha alternança d'obertura en *jou*, depenent dels pobles, amb un predomini clar de la [ɔ] (A, Ala, B, Gall, P). No obstant això, de Llíber, Xaló i Dénia tinc recollida com a pronúncia única [dʒow].

2.1.1.4. *Les oo dels monosíl·labs i d'alguns bisíl·labs*

Un tractament especial presenten un grup de monosíl·labs o bisíl·labs que, apartant-se de l'etimologia, obrin la vocal /o/ en pràcticament tot el català. Si tenim en compte els exemples estudiats per Coromines (1984: 189-194) —deixant-hi de banda els de l'apartat 2.1.1.3., i afegint-ne uns quants més— tenim que a la Marina Alta presenten vocal oberta els mots *nom, plor, por, flor, got, sol, xorc, roig, moll, vot, pondre, hora, vora, volva, costra/crosta, brossa, olla, molla, bova i tova*; mentre que hi ha vocal tancada en *com, cobra, sobra, borla, esmorza, boda, salmorra, sostre, nuvola* (< *nuvolar*), *nyora, bola i botja*. Hi ha oscil·lació en *carlóta / carlòta (carròta)* i *bóli / bòli* 'bolígraf', amb predomini de la primera forma en el segon cas.

2.1.1.5. *Absència d'inflexió de /e/ en contacte amb palatal*

Coincidint amb l'alacantí, però oposant-se a la major part del valencià, trobem que la nostra comarca conserva —llevat de la zona interior— la /e/ tònica en el demostratiu *eixe* i en el verb *deixar*, quan aquesta apareix accentuada:

'eixe'

[e]ixe: gairebé general¹⁹

[i]xe: A, Ala, B, Gall

'deixe, deixa'

d[e]ixe, d[e]ixa: gairebé general

d[i]xe, d[i]xa: A, Ala, B, Gall

¹⁹ Quan apareix *general* o *gairebé general* en els exemples sempre es fa referència a la comarca; no mai a nivell valencià o català general, independentment que hi coincidisca.

2.1.2. *Vocalisme àton*

El sistema vocàlic àton propi del parlar de la Marina Alta coincideix plenament amb el del valencià general: /i/, /e/, /a/, /o/, /u/.

2.1.2.1. *El pas de [e] a [a] en determinades síl·labes inicials i en clítics*

En posició pretònica es dona sistemàticament el pas de [e] a [a] en les síl·labes inicials *em-* (*en-*), *es-* i *eix-*, coincidint amb el valencià general, llevat de les comarques banyades pel Vinalopó (Colomina 1985a: 151-153) i de la zona que va de Castelló a Morella (Gimeno 1994: 67-94): *antendre, ascola, aixu(g)ar*; i, fins i tot, s'estén a casos com *anguany, ancara* i *astar* ([e]star a Pego), que es desconeixen a gairebé tot el valencià. També es neutralitzen en [a] —llevat de Pego— les formes monosil·làbiques dels articles masculins (*al, als / as*), la preposició 'en' (*an*) i els pronoms *am, at, as, al, als / as* i *hau* ('em, et, es, els i ho'). Aquest tret, que ja assenyala Colomina (1985b: 38), és només propi del parlar de la Marina Alta i de la Safor, dins del conjunt valencià, i indubtablement és un dels elements fonètics que més el caracteritza i l'identifica. No obstant això, es manté la [e], però, en la combinació proclítica de dos pronoms: *me se veu la cuixa; me'n vaig*, a la major part de la comarca, si bé a Llíber, Xaló, Pedreguer i Tàrbena es produeix també la neutralització: *ma la vol donar; ma'n vaig*.

2.1.2.2. *Vacil·lació entre les ee i les aa i conservació de la vocal neutra [ə]*

També s'hi observa en interior de síl·laba una gran vacil·lació entre les *ee* i les *aa* en nombre considerable de mots, de manera que en molts casos són intercanviables. A alguns pobles —de forma sistemàtica a G i Ped; més esporàdicament a A, Ala, Alc, Bb,

Bd, Bg, D, E, J, Llí, Llo, Mur, Nou, Or, Par, Rà, Sag, San, Se, Tor, X, Xa, Xàb—
apareix una espècie de vocal neutra (mapa núm. 9), quan la vocal de la síl·laba tònica és
/i/ o /u/.

e > a

'sencer' (mapa núm. 16)

s[e]n^cer: Ala, Atz, Bd, Cas, D, E, G, Gall, J, Llí, Ped, Rà, San, Se, Tor, Xa

s[a]n^cer: la resta

'bescoll' (mapa núm. 17)

b[e]s^coll: Ala, B, Bd, Br, E, Llí, Llo, Ped, X

b[a]s^coll: la resta

D'altres exemples d'extensió més reduïda són els següents:

f[a]n^oll: G, Llí, Nou, Teu, X, Xàb (mapa núm. 20)

f[a]n^as: Llí, X

f[a]m^ella: Gall, Llí, Ped, X

s[a]g^ut (< *segut* < *sigut*): Nou, Xàb

r[a]m^esa: Ped

r[a]m^ugar: Llí

t[a]rr^o (< *terró* 'torró'): Teu

t[a]ul^a 'teulada': Atz, Gall, Ped

a > e

ll[e]v^or: Cam, Cas, Fl, Llí, X (mapa núm. 58)

s[e]grantana: gairebé general

andr[e]gó: força estès

car[e]gol: A, Ala, Atz, Bme, E, Gall, J, Llo, Rà, Sag, San, Se, Tor, Po, Ver, Xa (mapa núm. 19)

s[e]corrar (< *sacorrar* < *socarrar*): Bmau, Bv, Cas, E, Llí, Pa (mapa núm. 31)

ll[e]gostí: / *ll[e]gosta*: molt estès

tall[e]rina (< *terallina* < *teranyina*): Llo

s[e]rvatxo: Bb, Bg, Bmau, Bl, Bv, Mur, Pa, Ped (mapa núm. 160)

n[e]vaixa: Ped / *n[e]vatxa*: G

p[e]là (< *palaia*): gairebé general (mapa núm. 193)

tr[e]vessar: Bb, Gall, Ped

s[e]rment: gairebé general / *x[e]rment*: Bme, Cam, San / *aix[e]rment*: A (mapa núm. 48)

r[e]jola: general

asbeur[e]dor: Bsa, Ped

Sovint aquesta alternança *e/a* es presenta, a la major part de la comarca —sobretot a Gata, Pedreguer i Tàrbena—, en forma de vocal neutra [ə] (mapa núm. 9), que apareix generalment afavorida per uns contextos fonètics molts concrets: sempre que hi ha una /a/ o una /e/ en posició pretònica i la vocal accentuada és una /i/ o una /u/: *v[ə]ïna*, *m[ə]tí*, *r[ə]im*, *j[ə]rdí*, *r[ə]mull*, etc. Ara bé, sovint s'estén a casos en què la vocal tònica és una altra, com ara *s[ə]rment*, *car[ə]gol*, etc.

Aquest fenomen, que a la nostra comarca deu remuntar-se a l'època de la repoblació mallorquina, també ha estat documentat en altres parlars occidentals. Coromines (1976b: 34) el descriu com a propi del parlar de Cardós i Vall Ferrera, a l'angle nord-oest del català:

"La pronunciació de la a pretònica vacil·la entre una a lleugerament relaxada i una e idèntica a la del barceloní, amb el grau intermedi e/a. Això depèn exclusivament de la major o menor energia amb què es pronuncia el mot. La e

és molt freqüent a Ferrera i Àreu, un poc menys potser a Tor, i sobretot als pobles de la vall de Cardós."

Segura (1996: 24-43; 1998: 31-34) també dóna constància d'un nombre considerablement elevat de casos d'instabilitat fònica entre les *aa* i les *ee* i les *oo* i les *uu* en el parlar alacantí i il·licità, on, no obstant això, no hi apareix cap tipus de vocal neutra. Tot açò ens fa reflexionar —com també ho fa l'autor— sobre aquesta tendència que afecta moltes llengües i que s'ha donat des de temps molt antics. Tots sabem que el vocalisme àton, per la seva feblesa, és molt més inestable que no pas el tònic, i que, si bé el català occidental no ha arribat a l'extrem evolutiu del català oriental, també presenta una gran quantitat de neutralitzacions, sovint semblants a les que tenia l'altre català en aquell estadi incipient que propiciaria l'aparició de la vocal neutra.

2.1.2.3. Neutralitzacions de *oo* i *uu*

Pel que fa a les *oo* i les *uu*, les neutralitzacions, quan la vocal de la síl·laba tònica és una /i/, també són molt habituals, i sovint hi apareix un so intermedi, el timbre del qual és difícil de determinar (en alguns casos la [o] i la [u] són intercanviables). Malgrat tot, a la part oriental de la zona d'estudi —Bsa, C, Llí, Nou, Ped, Ond, Teu, Ver, X, Xàb— hi prevalen les pronúncies *cusí* (mapa núm. 24), *cullir*, *escupinyar*, *ru(u)ín*, *sulsir*, *tussir*, *cusir*, *a su[b]int* (*cunill*, *cuixí*, *tullina* i *pulsim* a C, Llí i X); i també hi predomina [u] —a Bsa, C, Llí, Ped i X— en *julivert* i *bullir* (mapes 22 i 23 respectivament), enfront de les formes *jolivert* i *bollir*, pròpies de la resta de pobles. En posició de hiat hi ha tancament de la [o] en [u] i monoftongació en *cuent* [kwént] de forma generalitzada. D'altres exemples que no tenen una explicació tan senzilla són els següents:

s[u]carrar: Atz, G, P, Par, Nou (mapa núm. 31)

t[u]par: centre i sud de la comarca (mapa núm. 5)

t[u]ssar: Bsa (mapa núm. 5)

r[u]quera (<*roquera*: *morella ruquera*): Bsa

c[u]rriola: Ped

m[u]laes (<*motlades*): San

est[u]rnell: Ala

2.1.2.4. Pas de [e] a [i]

Sovint s'hi produeixen assimilacions de /e/ (> [i]) en contacte amb una palatal que se senten a tot arreu de la comarca: *g[i]ner*, *[i]xir*, *ll[i]dó*, *m[i]njar*. En altres mots l'extensió és una mica menor:

'argelaga' (mapa núm. 13)

ang[e]laga: Bd, Bme, Alc, Llo, Mur, Rà, Sag, San, Tor / *ang[e]gala*: Or, Par, Teu

ang[i]laga: A, Atz, Bb, Bl, Bsa, Bv, C, D, E, Fl, G, J, Llí, Nou, Ond, P, Pa, Ped, Po, Se, Ver, X, Xa, Xàb / *ang[i]gala*: A, B, Bg, Bmau, Cam, Cas, G, Gall, Nou

'queixal' (mapa núm. 14)

qu[e]ixal: Llí, Nou, Se, X / *qu[e]txal*: G

qu[i]xal: la resta / *qu[i]txal*: Mur

'deixar'

d[e]ixar: gairebé general

d[i]xar: A, B, Ala, Gall

De forma més esporàdica trobem *gineral* a Benissa, *ginoll* a Castells de Serrella —al costat de *genoll*— i, entre molts jóvens de la zona costanera, les pronúncies *fri(t)gir* i *lli(t)gir* per *llegir* i *fregir*.

2.1.2.5. Diftongació de o- en [aw]-

La diftongació de la o- inicial en [aw]- no és tan freqüent com ho és en valencià central i, en general, en català occidental (vegeu 2.1.4.2.). Ací trobem sistemàticament *olor*, *olorar* / *olar*, *obrir*, *oliva* i *orella*. Ara bé, hi ha algunes paraules que pressuposen una diftongació anterior:

ambuert: Bsa, C, D, Nou, Se, Teu / *abuert*: D, Nou, Xàb (<*aubert* [A, B, Cas, E, Gall] <*obert*) (mapa núm. 25)

anfuegar (<*afuegar* (Altea, Relleu) <*aufegar* (Castells de Serrella, Callosa) <*ofegar*): gairebé general (mapa núm. 26)

(*a*)*uella* (<*auella* <*ovella*): A, Atz, B, Bg, Bsa, C, G, J, Llo, Nou, P, Po, Se, Teu, Xa, Xàb (mapa núm. 27)

2.1.2.6. Monoftongació dels grups inicials /kwa/- i /gwa/-

Els grups /kwa/- i /gwa/- monoftonguen pertot arreu en les paraules següents: *coranta*, *collar* (<*quallar*), *consevol* (<*qualsevol*). A més a més, a la Vall d'Alcalà hi ha el mot *gordiana* (<*guardiana*) aplicat a l'ortiga. Són exemples d'ultracorrecció molt estesos per la comarca *quartina* i *esquadrinyar*.

2.1.2.7. Afèresi de a- àtona inicial i de la síl·laba al-

L'afèresi de la a- àtona inicial, al costat de la de l'article àrab *al-* fusionat a les paraules catalanes des d'antic, és possiblement una de les característiques més destacables del parlar de tota la Marina Alta. Per a molts substantius, aquest fenomen s'explica, des

del punt de vista fonètic, per una falsa segmentació de l'article determinat (*l'ametla* > *la metla*), però és curiós que es done en unes zones més que en altres²⁰. A la nostra comarca podem assegurar que ha estat importat pels repobladors mallorquins del segle XVII.

En els verbs —*granar*, *nar*, *cabar*— degueren ser decisius contextos com ara *ell ha agranat*, *ha anat*, *ha acabat* que segurament acabarien interpretant-se com a *ell ha granat*, *ha nat* i *ha cabat*.

No obstant això, per damunt de tot hi ha unes tendències articulatòries pròpies de la comarca que permeten pronúncies del tipus *de ci* (<*d'ací*), *derrere* (*de* + *arrere*), *m'ha dit que nara* (<*m'ha dit que anara*), que possiblement es troben en la causa de l'afèresi. Vegeu Colomina (1985b: 39-40) i l'apartat 2.1.3.

2.1.2.7.1. *L'afèresi en les llengües romàniques*

L'afèresi en el conjunt lingüístic romànic és un fenomen poc generalitzat, que apareix tan sols, i de forma esporàdica, en mots aïllats, encara que en unes llengües és més freqüent que en altres. És possiblement en diverses parles ladines on l'afèresi arriba a ser una mica més sistemàtica:

"La caduta delle (a atone) iniziali è frequentissima. Anzitutto l'*a* del verbo *habere* dilegua in tutta la flessione, tranne le prime tre persone dell'indicativo presente, nelle quali è tonica; es.: '*o vin*, '*o vevi*, '*o varài*, *ch'o vébi*, *s'o vés*, *vût*, *vint*, *vê* (*abbiamo*, *avevo*, *avrò*, *ch'io abbia*, *se avessi*, *avuto*, *avendo*, *avere*)."²¹

²⁰ A Cadaqués (Sala 1983), a l'Empordà, l'afèresi és bastant sistemàtica: *begot*, *cotar*, *mericana*, *gulla*, *metlló/metlloner*, *ver* (*ven(t)*, *gut*, *via*). Al Camp de Tarragona (Recasens 1985: 109) només es dona en mots com *vellana*, *badejo* i *metlla*. En els verbs *anar* i *haver* les formes sense *a-* es poden sentir esporàdicament pertot arreu, llevat del valencià general.

²¹ MARCHETTI, G. (1985): *Lineamenti di grammatica friulana*, Società filologica friulana, Udine, 79-81.

Observem els exemples següents, entre els quals n'hi ha alguns en friülès:

friülès:	<i>bandonâ, fetîf, glésie, judâ, ligriè, mâr, nemâl, rivâ, vê, vene, viart, von, etc</i> ²² .
italià "florentinotoscà":	<i>badessa, chiesa, mandorla, nemico, ragno, rame 'fil d'aram', riccio 'erichó', rondine 'oroneta', saggio 'assaig', sciame'eixam', vangelo, vescovo.</i>
sard (logudorès):	<i>cheia 'església', mendula, rena, rundine, piscamu.</i>
romanès:	<i>migdală, buric (<UMBILICU), miel (<AGNELLU), rîndunică (<HIRUNDO), toamnă (<AUTUMNU).</i>
castellà:	<i>limosna, mellizo (<GEMELLIU), reloj; bujero, ijón (andalús).</i>
portuguès:	<i>bispo, relógio; marelo, mapoula (gallec)</i>
occità:	

"Déglutination. – Ce phénomène affecte surtout les mots commençant par a qui est confondu avec a de l'article féminin, ainsi l'abelha donne la belha. Ex.: *agulha-gulha; alauseta-lauseta; alesena-lesena; anadilha-nadilha; aranha-ranha; arantela-rantela; apostèma-postèma.*

Dans d'autres cas, le première syllabe est prise pour l'article féminin. Ex.: *lachinoscla, chinoscla; lagrema, grema; lagramusa, gramusa*". (Alibèrt 1966: 20)

2.1.2.7.2. L'afèresi en català

En català normatiu hi ha pocs casos d'afèresi –*bisbe, botiga, melic, rellotge-*, no més que en qualsevol llengua veïna. Ara bé, des del punt de vista dialectal, aquest és un

²² En català *abandonar, efectiu, església, ajudar, alegria, amarg, animal, arribar, haver, avena, obert i avi* respectivament.

fenomen destacable en algunes contrades:

"L'afèresi és freqüent en balear (*ALPI*; *DCVB*) i alguerès (Blasco, 1984), i, potser en menor mesura, en rossellonès i en català central; en català central, sembla més habitual a les comarques septentrionals que a les meridionals (...). Els dialectes valencià i català n.-occ. són força més resistents a l'afèresi que els dialectes orientals; en concret, el procés sembla encara menys freqüent en valencià que a algunes zones del domini dialectal n.-occ. S'adiu amb aquesta apreciació el fet que les localitats sud-occidentals del Camp de Tarragona es mostrin més refractàries al fenomen d'afèresi que la resta de pobles comarcals (Recasens, 1985)"²³

Per a contraposar una zona amb l'altra, tenim, d'una banda, alguns exemples que Sala (1983) recull del parlar de Cadaqués, a l'Alt Empordà, com ara *begot*, *cotar*, *mericana*, *gulla*, *metlló/metlloner*, *ver* (*ven(t)*, *gut*, *via*), i, de l'altra, els que arreplega Recasens (1985: 109) al Camp de Tarragona, on sembla que l'afèresi es presenta de forma aïllada i esporàdica i afecta pocs mots, entre els quals destaquen *vellana*, *badejo* i *metlla*.

Només cal escorcollar el *DCVB* i el *DCor*, per arribar a la mateixa conclusió que Recasens:

	<i>DCVB</i>	<i>DCor</i>
agulla		
gulla	Arles, Montlluís, Puigcerdà, Martinet	
guya	Bagà, Ripoll, Mall., Eiv., Ribes, Olot, Pobla de L.	
gua	Ciutadella, Maó	

²³ Segons Recasens (1991: 121).

ametla/ametlla		(remet al DCVB)
metla	Sanet, Alguer, Dénia + Balears	Llíber, Teulada <i>metler</i> : Parcent, Castell de Guadalest
metlla	Prada, Sallagosa, Montlluís, Fontpedrosa, Noedes, Portès, Prats de M., Cadaqués, Olot, Llofriu, Blanes, Balaguer, Borges Blanques	Pobla de Cérvoles

2.1.2.7.3. L'afèresi a la Marina Alta

Podem dir que la nostra comarca acaba tancant un triangle els tres vèrtexs del qual serien la zona de l'Empordà, les Balears i el Cap de la Nau. I només cal recórrer als fets històrics per a deduir que els tres punts geogràfics on es dona l'afèresi tenen en comú la procedència dels propis repobladors que posa en relació els dos darrers territoris amb el primer. El camí s'inicià a l'Empordà i travessà la mar fins arribar a les Illes al segle XIII, d'on posteriorment —després del 1609— tornà a les terres peninsulars de la Marina.

Als pobles d'aquesta comarca on el fenomen és més acusat afecta els mots *gulla* (mapa núm. 11), *metla* (mapa núm. 10), *nar*, *uelo*, *cabar*, *ver*, *garrar*, *ribar*, *granar*, *rel*²⁴ (mapa núm. 12), *per hi* (<per ahí), *vena*, *baejo* (mapa núm. 192), *gonia*, etc. A la zona costanera i a molts punts de l'interior no es produeix mai en el mot *agulla*, que ací es pronuncia *a(g)ulla*. I, a més a més, de forma esporàdica, es manté la *a-* en els

²⁴ Aquesta és la forma etimològica (<RADICEM), però l'inclourem en aquest llistat pel fet que en el valencià veí predomina la variant amb pròtesi vocàlica *arrel*.

mots *abadejo* a Xàbia, *arrel* i *ammetla* a la Vall d'Alcalà, la Vall de Gallinera, l'Atzúvia i Pego. A Pedreguer i la Llosa²⁵ l'afèresi arriba a l'extrem de no pronunciar la [a] de les formes verbals monosil·làbiques compostes amb l'auxiliar *haver*, que en aquesta comarca és sempre àtona. Així frases com *ell ha anat a Dénia* i *ha parlat (jo) en lo Jaume, quan ha arribat al poble* esdevenen als dos pobles *ell nat a Dénia* i *parlat en lo Jaume, quan ribat al poble* respectivament.

Ben significatiu és el comentari que en fa Tormo (1987: 107) al respecte:

"Aquesta tendència és tan forta (accentuar els participis, i no l'auxiliar, en els verbs compostos) a la Marina Alta que, a voltes, fan omissió fins i tot de l'auxiliar: *ø begut prou, Toni?*; *ø tancat bé la porta?* Per a l'oient alcoià, aquesta manera de pronunciar les frases de pretèrit indefinit és portadora de connotacions rurals o pobletanes. I, consegüentment, motiu de burla o befa, que, a vegades, arriba a plasmar-se en acudits".

Vegem seguidament quinze exemples possibles d'afèresi a catorze pobles representatius des del punt de vista geogràfic. Es tracta d'una simple gràfica il·lustrativa; no es pretén fer cap escala d'implicació, ja que gairebé tota la zona estudiada presenta una certa uniformitat. De fet, l'afèresi en els verbs —que no és tan sistemàtica com en les altres categories gramaticals— està força estesa, mentre que els substantius tenen una distribució una mica diferent. Només Pego, l'Atzúvia, la Vall de Gallinera, la Vall d'Alcalà i Xàbia es mostren, en certa mesura, resistents a aquest fenomen fonètic, amb la meitat de casos d'aglutinació; Pedreguer és la localitat que es troba al costat oposat, amb la totalitat de manifestacions estudiades; i la resta de pobles pràcticament coincideix, amb 10 o 12 aparicions.

²⁵ Garcia i Beltran (1994: 64, 86-87).

P	Pa	Xàb	Bsa	Nou	D	Or	Bb	Cas	Fl	E	X	Llo	Ped	
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	plogut
0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	gulla
0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	metla
0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	*rel
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	per hi
1	1	0	1	1	-	1	1	-	1	1	1	1	1	baejo
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	bella
0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	gonia
0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	vena
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	granar
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	ríbar
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	garrar
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	ver
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	cabar
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	nar

2.1.2.7.4. L'article àrab al-

S'han realitzat molts estudis comparatius entre el català i el castellà en els quals s'ha ressaltat el fet que aquesta darrera llengua avantposa l'article àrab *al-* als mots que tenen aquest origen, de manera que hi ha una redundància o repetició en el cas que l'article romànic precedesca el substantiu. No obstant això, si tenim en compte les llengües llatines veïnes, observarem que l'espanyol coincideix amb el portuguès i tots dos difereixen de la resta de parlars romànics:

català	occità	francès	italià	castellà	portuguès
carxofa	carchòfa	artichaut	carciofo	alcachofa	alcachofra
garrofa	caròbia	caroube	carruba	algarroba	alfarroba
cotó	coton	coton	cotone	algodón	algodão
mandonguilla				albóndiga	almôndega
tàpera	tapera	câpre	cappero	alcaparra	alcaparra
magatzem	magasin	magasin	magazzino	almacén	armazém
barnús	burnós	burnous		albornoz	albornoz
midó		amidon	amido	almidón	amido
quitrà	(al)quitran	goudron	catrame	alquitrán	alcatrão
morena	morena			almorrana	
tramús				altramuz	tremoço
albercoc	albricòt	abricot	albicocca	albaricoque	abricoque
alficòs				alficoz	
alfàb(r)ega	alfasega			albahaca	
almívar				almíbar	
aljup				aljibe	
almàssera				almazara	
alforja				alforja	alforje
albarda	(al)barda		bardella	albarda	albarda
alfals				alfalfa	alfalfa
(al)bufera				albufera	albufeira
albergínia	aubergina	aubergine		berenjena	beringela
algeps (guix)	gypse	gip	gesso	yeso	gesso
Alcorà	(Al)coran	Coran	(Al)corano	Corán	Alcorão
duana	doana	douane	dogana	aduana	(alfândega)

sucre	sucre	sucre	zucchero	azúcar	açúcar
sofre	sofre	soufre	zolfo	azufre	enxofre
safrà	safran	safran	zafferano	azafrán	açafrão
drassana				atarazana	
sèquia/síquia				acequia	acéquia
talaia				atalaya	atalaia
taüt				ataúd	ataúde

En occità, per exemple, seguint Mistral, en els pocs casos en què es manté l'article fusionat, aquesta síl·laba inicial presenta sovint una inestabilitat fonètica que va des de la conservació (*alfasega*, *alfabrega*) a la pèrdua per afèresi (*fasega*, *fabrega*), passant per la variant amb *-l* implosiva vocalitzada, a causa de la velaritat d'aquesta consonant: *aufasega*, *aufabrega*.

El català coincideix plenament amb l'occità, però fins i tot presenta una gamma de possibilitats fonètiques una mica major. De fet, aquesta inestabilitat no afecta només els mots d'origen àrab, sinó que l'article *al-* sovint es presenta fusionat a les paraules romàniques, i aquest, i les síl·labes inicials fonèticament semblants, prenen quatre variants en el parlar de la Marina Alta, a l'igual que a la resta del català. Hi ha, però, un predomini de *as-*, pel fet que aquest és un prefix molt productiu en la nostra llengua, seguit de *am-*, *al-* i de l'afèresi, tan freqüent en les nostres terres.

as-	∅	al-	am-, an-	au- (<al-)
asbarda		albarda		
asba(r)zínia	ba(r)zínia	albarzínia/-énia		
asbarzer			ambarzer	
asbelatge	belatge	albelatge	ambelatge	
asbellerol	b(r)ellerol		amb(r)ellerol	

asbelló		albelló	ambelló(na)	
asbercoc	bercoc	albercoc	ambercoc	
asbeurador			ambeurador	
	bo(r)cer			
ascomençar	començar			
asconsellet	consellet			
ascorbella	corbella			
		alfàb[i]ga / [e]	anfàbiga	aufàb[i]ga / [e]
asfalç / asfalçó	falç / falçó			
asfals				
asfalzia	falzia			
asfambrat			anfambrat	
	ficòs / ficossi	alficòs	anficòs	
asfondrar-se			anfondrar-se	
asfosquir-se			anfosquir-se	
asgep / asgeps		algep / algeps	angep / angeps	
asguirlando	guirlando			
asg(r)unsar		algunsar	an(g)runsar	
	junt		anjunt	
asjup		aljup		
asmàssera		almàssera		
asmàri(t)		almàri(t)		
asmorzar		almorzar		
	pot		ampot	
	sense		ansense	

	terrat		anterrat	
asvançar				

L'afèresi de l'article *al-*, que possiblement ha passat per una etapa intermèdia *a-*²⁶, tampoc es desconeix a la resta del català. Allà on més es dóna és a la zona de l'Empordà, encara que sovint s'estén a molts punts del català oriental i esporàdicament al nord-occidental i tortosí. Sembla que no és gens freqüent en balearic, segons se'n desprén de l'escorcoll dels grans diccionaris dialectals del català, que mostren la distribució següent:

	<i>DCVB</i>	<i>DCor</i>
albercoc		
bercoc	Vic, Lluçanès, St. Vic. dels H., Sta Coloma de Q. (+ Pego i Calp)	Barcelona
bericoc	Vall d'Àneu, Sort [barikók]: Llavorsí	
bricoc	Arles, Cadaqués, Darnius, Figueres	Alt Empordà, Vallespir
bricot	Formiguera, Serrallonga	Vallespir, Capcir
albergínia		
bergínia	Llofriu	
bergina	[bertʃína]: Val.	[bartʃína]: Gandia (també <i>albargina</i>)

²⁶ Les variants *abargina* i *abercoc* les trobem documentades a les terres alacantines (Segura 1996: 72). Les formes de la Marina presenten una deglutinació o falsa segmentació de l'article en el primer cas i una simple afèresi afavorida per diversos contextos fonètics en el segon: **l'abargínia > la bargínia* (*barzínia / basínia / brasínia*); *porta abercocs > porta bercocs*.

alfàbega		
fàbrega	Ripoll, Girona, Empordà, Berguedà, Plana de Vic, Tortosa	

2.1.2.8. Simplificació de vocals en posició de hiat

Com ja assenyala Colomina (1985b: 39), a la localitat de Gata els mots *raïm* i *graelles* es pronuncien *rim* i *grelles* respectivament, coincidint, en certa mesura, amb les formes mallorquines *rem* i *grelles*. Podria tractar-se, per tant, d'un altre mallorquinisme fonètic conservat des de l'època de la repoblació.

2.1.2.9. Vacil·lació entre ee i ii en posició postònica

En posició postònica interna s'hi produeixen sovint vacil·lacions entre *ee* i *ii*, amb predomini de la [i]:

'alfàbega' (mapa núm. 56)

alfàb[e]ga: Bsa, G / *anfàb[e]ga*: G / *aufàb[e]ga*: Bme, Nou

alfàb[i]ga: Alc, B, Cam, Fl, Gall, Llí, Mur, Ond, Or, P, Par, Ver, X, Xa, Xàb /

anfàb[i]ga: Atz, Bb, Bd, Bmau, C, Cas, D, E, J, Llo, Ped, Po, Se / *aufàb[i]ga*: A, Bg,

Po, Rà, Teu, Tor, Ver

'jàssera' (mapa núm. 30)

jàss[e]na: G, Nou, Xàb / *llàss[e]na*: Teu

jàss[i]na: la resta / *llàss[i]na*: Bsa, C, Se

'màniga' (mapa núm. 29)

màn[e]ga: Bg, Bme, D, E, G, J, Nou, P, Ped, Po, Teu, Ver, Xa, Xàb

màn[i]ga: la resta

Amb una extensió geogràfica més reduïda, trobem tancament de /e/ postònica en [i] en els mots següents:

jòn[i]c: Ala

aixàb[i]ga: Gall

màrf[i]ga: Bsa, Sag

2.1.2.10. *Les diferents pronúncies de la /a/ final*

En posició final la /a/ presenta diferents solucions depenent del poble (mapa núm. 34) i sovint depenent del parlant i del seu grau de cultura llibresca o de la seva familiaritat amb la normativa o amb el castellà. Així doncs, els matisos de la pronúncia de la *-a* final abracen un espectre molt ampli que, passant per la vocal mitjana [a], preferida per molts jòvens, oscil·la entre el grau més o menys velar de la [ɔ]²⁷ i la palatal [ɛ], tot i que en molts casos trobem diverses possibilitats fonètiques que s'acosten a una vocal neutra [ə], que és clarament palatal a Gata i Pedreguer, però que a Pego, Xàbia, Xaló, Llíber i Castells de Serrella, entre altres pobles, és força velar²⁸:

²⁷ Badia (1984: 172), referint-se a les *aa* finals, afirma que "a Sóller, i al costat de *g*, apareix una *a* molt velar, gairebé *o* (...) [i que] En la frontera catalano-aragonesa es troba *a* en el nord, *e* en la parla de Fraga, i *a* velar, gairebé *o*, a Peralta i Tamarit".

²⁸ No hem de perdre de vista tampoc la labialització que s'ha produït en els imperfets del tipus *cantàvom*, *cantàvou* al català nord-occidental (Coll 1991: 26-27; Sistac 1998: 68) ni la pronúncia rossellonesa *cantavu* per *cantàveu* (Fouché 1980: 127), que és precisament el cas contrari a l'evolució de *crou* i *vou*, que han passat a pronunciar-se *creu* i *veu* en tot el català, passant per l'etapa intermèdia [vəw] i [krəw], conservada actualment a les Balears.

- zona I: [ə] (G, Ped);
- zona II: [ɛ] (C, Mur, Nou, Or, Se, Teu);
- zona III: [ɔ] (Alc, Atz, Bb, Cas, D, E, Llí, Llo, Ond, P, Par, Sag, San, Ver, X, Xàb);
- zona IV: harmonia vocàlica; ['pɔrtɔ], ['sɛrɛ], ['kaza] (A, B).

A la Vall de Gallinera i a la vall d'Alaguar l'assimilació a la tònica és més sistemàtica en el cas que la vocal tònica siga una /ɔ/ que no pas si és una /ɛ/: [pɔrtɔ], però [sɛra] i [káza].

Alguns estudiosos (Alcover 1908: 228-231) han atribuït a la pronúncia velar [ɔ] de la -a final en terres valencianes una procedència occitana o com a mínim hi han vist una certa connexió, tenint en compte la coincidència fonètica entre tots dos parlars.

Lluís Fornés (1990: 410), després de visitar els pobles de Pego, Alcanalí i Xaló i observar-hi la pronúncia tan característica de la -a final, ho posa en relació amb els parlars occitans, basant-se en els estudis d'Alibert: "'Dins lo restan del domeni lengadocian l'assordiment en (o) es general: lana, gràcia, mòstra etc. [lano] [gràcio] [mostro] etc.' Què hi fa una tal coincidència occitanovalenciana?"

2.1.3. Aspectes de fonètica sintàctica

En fonètica sintàctica²⁹ el contacte de -/e/ i /a/- dóna com a resultat una [e]: *sóc d[e] ci; k[é] (ha)s dit?; vinc d[e] Lacant; p[e] (<pe + a < per a)*. En oposició a la Marina Alta, a la resta del valencià hi ha un clar predomini de la [a]. Els substantius *daixò*, *daixona* també s'hi pronuncien en [e], tenint en compte que són compostos de la preposició *de* i el demostratiu *això*. Ara bé, pel que fa als adverbis *davant*, *darrere* i *damunt* (mapa núm. 18), hi ha diferents solucions a la comarca:

²⁹ Com ja assenyala Colomina (1985b: 39) que també recull exemples del tipus *an té'n grapat* per *en té un grapat*, on el contacte d'una *e* i una *u* ha donat com a resultat una *e*.

- *d[e]vant, d[e]rrere i d[e]munt*: A, Ala, Atz, B, Bb, Bd, Bme, Cas, E, G, Gall, J, Llí, Ond, Ped, Sag, San, Se, Tor, Ver, X, Xa;
- *d[a]vant, d[a]rrere i d[a]munt*: la resta.

2.1.4. Fenòmens fonètics diversos

Hi ha tota una sèrie de mots que presenten algunes alteracions fonètiques, com ara assimilacions, dissimilacions, metàtesis, síncopes, haplologia, pròtesis, anaptixis:

2.1.4.1. Assimilacions i dissimilacions

e ó > o ó

f[o]rroll (<*ferroll*): Bsa

r[o]nyó: E, G, Ver

a ó/ò > o ó/ò

m[o]rcona (<*marcona* 'tipus d'ametla'): Bsa

soc[o]rra (<*sacorra* < *socarra*): Bl, Br (mapa núm. 31)

e ú > o ú

b[o]rruga / b[u]rruga: G, Ped

d'altres

f[u]llol (< fillol): Ala, C (i també Callosa)³⁰

ny[i]nya (< nyenya < llenya): Bmau, Fl, Llo

t[a]vallola: gairebé general

f[o]necà (< fanecada): G

2.1.4.2. Metàtesis

abuert (< aubert < obert): D, Nou, Xàb / ambuert: Bsa, C, D, Nou, Teu (mapa núm. 25)

Jàmue (< Jaume): G

anfuegar (< afuegar < aufegar < ofegar): gairebé general (mapa núm. 26)

secorrar: Cas, E, Gall, Llí (sacorrar: Bmau) (mapa núm. 31)

maurà (< maruà < marguà): Ala, Alc, Bd, Bg, Bme, Bsa, G, J, Llí, Llo, Nou, Ond, Or, Ped, Po, Rà, Sag, San, Tor, Ver, X, Xa (mapa núm. 122)

èuia / auia: gairebé general

sevilló (< sivelló 'capcingle'): Atz (mapa núm. 150)

2.1.4.3. Síncopes

llemna (< llémena): Bg, Bmau, C, Cam, Cas, Mur, Or (mapa núm. 32)

safreig (< safareig): Se

cantrella (< canterella): Se

maixcra (< màsquera): Ped

³⁰ Vegeu també *funs* i *unflar* per *fins* i *inflar* que apareixen en diversos punts del valencià (DCVB). L'efecte de /f/ i la proximitat de nasals, en aquests darrers exemples, deu haver influït en el canvi.

graix (< *garaix* < fr. *garage*): Ped

betrava (< fr. *beterave*): Or

fredat (< *feredat*): general

escarbat (< *escarabat*): Atz, Bsa, C, Cas, D, Llí, Nou, Ond, P, Se, Teu, X, Xàb /

escarbatol: Ala, Alc, Bd, Bg, G, J, Llo, Mur, Or, Ped, Xa (mapa núm. 173)

friula: Bd, Bme, C, D, Llí, Llo, Mur, Or, Par, Rà, Sag, Se, Tor / *frígola*: Bsa, D, G,

J, Nou, Ond, P, Po, Ped, Teu, Ver, Xa / *frígula*: Bb (mapa núm. 159)

rànçua (< *rànçua*): G, P (mapa núm. 140)

2.1.4.4. *Pròtesis*

[a]*parar*: molt estès

[a]*preparar*: general

[a]*guiar*: Bb, Ped

2.1.4.5 *Anaptixis*

caranc (< *cranc*): Bsa, C, D, Nou, Ond, Po, Teu, Ver, Xa, Xàb / *carranc*: A, Atz, B,

E, G, Gall, Llí, P, Se (mapa núm. 33)

queredilla (< *criadilla*): gairebé general

saraval (< *sarval* < *cerval* en *gat cerval*): Llí

2.1.5. *Les semiconsonants*

En posició intervocàlica es donen alguns casos de pèrdua de semiconsonants, a

més de les formes d'imperfet dels verbs *fer* i *vore*, i, de manera més local, les de *caure*, *creure* i *traure* / *treure*: *fea*, *vea*, *quea*, *crea* i *trea*. Hi hem recollit els exemples següents:

boet (<*bouet*): gairebé general (mapa núm. 35)

poet (<*pouet*): gairebé general³¹

oet (<*ouet*): gairebé general / *panoet* (<*pa en ouet*): Atz, P

anoer (<*anouer*): gairebé general

palà (<*palaia*): Atz, Bb, Gall, Ond, P, Rà, Sag, Ver / *pelà*: A, Ala, Alc, B, Bd, Bg, Bme, Cas, E, G, J, Llí, Llo, Mur, Or, Par, Ped, Tor, X, Xa (mapa núm. 193)

foeta (<*foieta*): gairebé general

reet (<*reiet* 'pit-roig'): Cas

toera (<*touera* 'de Tous; tipus d'ametla): Cas

Hi ha alguns casos més de pèrdua de la semivocal *-i-* que podrien ser restes d'una pronúncia ioditzant anterior, encara que la proximitat d'una líquida fa pensar que es tracta d'una simple dissimilació, si bé en els parlars no ioditzants no hi ha mai dissimilacions eliminatòries³²:

falzia (<*falzilla*) 'tipus d'ocell': gairebé general

refiol (<*refillol* 'repèl')³³: Br, Bv, Fl, Pa (mapa núm. 110)

Així doncs, com que només s'han trobat aquests dos exemples escadussers i

³¹ No fa gaire temps, aquest fenomen fonètic devia tenir una extensió molt major, com es desprèn de la pronúncia bolullera [as po'ets] aplicat al topònim *els Pouets*. De fet, a Bolulla actualment s'ha reintroduït la semiconsonant intervocàlica en el llenguatge parlat.

³² El mot *llentilla*, per exemple, elimina la segona palatal en els parlars ioditzants, mentre que a la resta del català dissimila en *gentilla*, *guentilla* o *dentilla*. Vegeu Veny (1978: 43-44).

³³ Aquest exemple de iodització és un mallorquinisme evident

aïllats, cal considerar que no hi ha indicis suficients per a suposar que la iodització hagués tingut una difusió major per aquestes contrades en èpoques immediatament anteriors en el temps, encara que l'origen mallorquí dels repobladors faça intuir que cap als segles XVII i XVIII la situació degué ser una altra i *refiol* n'és una resta.

2.2. Consonantisme

2.2.1. Inventari de fonemes consonàntics

L'inventari de fonemes consonàntics del parlar de la Marina coincideix plenament amb el del valencià general: /p/, /t/, /k/, /b/, /d/, /g/, /f/, /v/, /s/, /z/, /ʃ/, /dʒ/, /tʃ/, /m/, /n/, /ɲ/, /l/, /ʎ/, /r/, /r/, /j/, /w/.

2.2.2. Les oclusives

Pel que fa a les oclusives destaca l'absència de l'al·lòfon fricatiu de la /b/ ([β]), a l'igual que a la resta del valencià on es distingeix /b/ i /v/: [séba], [kabár]. Únicament el sentirem en el parlar acastellanat d'alguns jóvens de la zona costanera (Bsa, C, D, Xàb), on comença a estendre's el betacisme.

2.2.2.1. Pèrdua de la -d- intervocàlica

La pèrdua de la -d- intervocàlica no afecta massa mots a la Marina Alta. No obstant això, presenta fortes variacions al llarg de la geografia comarcal. Podem afirmar, a grans trets, que coincideix més o menys amb la resta del valencià general no-alacantí,

que ahora difereix notablement del valencià septentrional³⁴ i dels parlars situats al sud de la línia Biar-Busot³⁵. No es perd, per tant, ni en els participis en *-uda* i *-ida* —*ferida*, *eixida*, *sabuda*, *muda*— ni en la major part dels substantius —*neboda*, *nadal*, *escudellar*, *redó*. La localitat de Xàbia, però, apareix com un illot de conservació de l'oclusiva intervocàlica enmig d'una zona que presenta una certa uniformitat.

Els tres estadis evolutius que trobem a la nostra comarca, pel que fa a la desaparició o conservació de la *-d-* intervocàlica, són els següents:

- etapa I. Manteniment gairebé general. És propi de Xàbia, Tàrbena i Bolulla:

1. Només es perd la *-d-* en el sufix *-ada*: (*aï*)*xâ*, *vesprâ*, (*a*)*cabâ*. A Tàrbena, fins i tot, es conserva en els plurals —sobretot ho fan les dones—: *ses racades*, *sa'ls ha cabades d'endur*.

2. La *-d-* es manté en tots els altres casos: *ma[d]ur*, *serra[d]ura*, *ma[d]eixa*, *llaura[d]or*, *moca[d]or*, *fora[d]et*, *alba[d]et*, *ca[d]ira*; i a Xàbia *aba[d]ejo* i *encara[d]ís*.

Tenint en compte l'escrit que ens ha deixat l'altèa Francesc Martínez (I, 1912: 16), hem de suposar que aquest era l'estadi de conservació de la *-d-* més o menys generalitzat a primeries de segle a quasi tota la comarca:

"En les paraules terminades en *ada*, unes vegades suprimixen la última sílaba, atres no, especialment algunes persones; és cuestió de la costum que pren cada u. Aixina uns pronuncien, v. gr.: *amargada*, atres *amargá*; *bategada* / *bategá*; *teulada* / *teulá*; he notat que a medida que passen anys aumenta el ús de la supresió *da*.

No es fa ús may, al contrari de lo que ocurrix en València, de la supresió de la *d* en les paraules que acaben en *ador* y *adora* (...) com tampoch en les que la terminació és en *ades*,..."

³⁴ Vegeu Gimeno (1989a i 1994).

³⁵ Per al valencià meridional, vegeu Veny (1978: 207-210), Colomina (1985: 109-127) i Segura (1996: 50-60; 1998: 38-43).

- etapa II. Vacil·lacions en els grups *-ador*, *-adet*, *-adi-* i *-adura*:

llaura[d]or: C (excepte alguns jóvens)

generacions majors: Ala, E, Llí, Or, Se, Teu, X;

esporàdic: la resta

moca[d]or alternant amb *mocaor*: general

fora[d]et: E

alba[d]et: E, Teu

encara[d]ís: Llí, X

ca[d]ira: Ala, Or, Sag, San, Teu, Tor, Ver, Xàb

- etapa III. La *-d-* es perd sistemàticament en els sufixos *-ada*, *-ador*, *-adura*, *-adís* / *-a*, els diminutius en *-adet* / *-a*: *encaraís*, *serraïssa*, *llauraor*, *aixà*, *maïra*, *foraet*, etc.; i en mots aïllats com ara *caïra* i *baejo*. És representativa de pràcticament tota la comarca.

La pèrdua de la *-d-* en posició inicial, ocasionada per la presència de l'article femení que la fa intervocàlica, es dona en tots els pobles —i en tot el valencià— en el mot *estral*, 'destral', i només a Castells de Serrella en *entilla* (< *la entilla* < *la dentilla* < *la llentilla*).

A més a més, el prefix *des-* sol passar, de vegades, a *es-*, la qual cosa podria tractar-se d'un simple canvi de prefix, ocasionat pel major rendiment o freqüència d'aparició de *es-* en la llengua o bé per la pèrdua de la *-d-* en contextos afavoridors. Siga com siga, als pobles estudiats trobem vacil·lació entre les formes següents, amb predomini de la primera: *desbravar-se* / *esbravar-se*; *desmaiat de fam* / *esmaiat de fam*; *desmorrellat* (un plat) / *esmorrellat*; *descorxar* / *escorxar*, etc.

Generalment s'ha considerat que la pèrdua de la *-d-* intervocàlica responia a factors fonètics: se suposa que en un primer moment el fonema /d/ es realitzava plenament oclusiu en tot el valencià —[d]— i que després va passar per un procés de

fricativització —[ð]— que abocà aquest al·lòfon a la desaparició. S'ha intentat establir un orde cronològic entre els diversos sufixos i/o contextos en els quals s'ha produït la pèrdua³⁶ i quines etapes ha seguit. El que sí que se sap amb seguretat és que aquest fenomen fonètic és molt recent i en la nostra comarca molt més que en alacantí. Al meu parer, i en contra del que s'ha dit, considere que s'hauria de tenir en compte, a més d'atribuir a aquest canvi raons articulatòries —que possiblement tenien sentit en un moment incipient—, que actualment s'ha produït un procés d'expansió del fenomen per imitació, com un calc de formes que es consideren prototípicament valencianes. Això explicaria, per exemple, que a la Marina, on fins fa poc sonava clarament la *-d-* del sufix *-ador*, i on el fonema /d/ sol pronunciar-se sensiblement oclusiu entre molts parlants, s'acabe perdent una *-d-* que ara per ara no es pronuncia fricativa³⁷. I ¿per què afecta només uns mots, i en d'altres on la *-d-* apareix en el mateix context, es manté, com ara en *abadejo* i *cadena*, que s'hi pronuncien [ba'edʒo] i [ka'dena] / [ka'ðena] respectivament?³⁸ No oblidem tampoc que sovint el canvi és molt brusc, sense que hi haja una etapa de convivència de les dues formes entre una generació i una altra. No obstant això, com que trobem diversos matisos d'oclusivitat en el fonema /d/ intervocàlica en altres comarques centrals del valencià al costat de la pèrdua de la consonant, podem pensar que en tots els llocs s'ha perdut la /d/ per relaxació —és a dir, per fricativització— i posteriorment en aquells mots on s'ha conservat s'ha reforçat i s'ha fet oclusiva com a reacció.

³⁶ Vegeu Colomina (1985: 115-127).

³⁷ De fet, a la Marina el fonema /g/ se sent gairebé sempre com a fricatiu —fins i tot en posició inicial—; l'al·lòfon fricatiu de la /d/ no és gens regular —depèn generalment de persones i del moment— i la bilabial /b/ sempre es realitza com a oclusiva.

³⁸ I sovint en un mateix context hi ha possibilitats de realització teòricament incompatibles. Recorde un cas del meu propi parlar callosí: el sintagma *cap de dansa* es pronuncia per un mateix parlant de tres maneres diferents. Al costat de ['kab de 'dansa] també s'hi pot sentir la forma simplificada ['ka de 'dansa] / ['ka de 'ðansa], més acord amb les tendències fonètiques de l'alacantí; i, finalment, tenim la variant ['ka e 'ðansa].

2.2.2.2. Pèrdua de la -g- i la -v- intervocàlica

La -g- [ɣ] i la -v- entre vocals es perden de manera aïllada en els mots següents, la majoria dels quals tenen molta extensió en tot el valencià:

[ɣ] > ø

aïlla: Atz, Bb, Bsa, C, D, Nou, Ond, P, Se, Teu, Tor, Ver, Xàb (mapa núm. 11)

aixuar (< *eixugar*): gairebé general (mapa núm. 59)

juar: gairebé general

(*ar*)*rua*: gairebé general (i clàssica)

[v] > ø

llaor: A, Atz, G, Teu, P, Po, Rà, Sag, Tor, Ver (mapa núm. 58)

aixuar (< *aixovar*): P, Ver

-*àem*, -*àeu*: força estès (mapa núm. 80)

2.2.2.3. Diminutius dels mots lloc, foc, joc, nuc i cap

Pel que fa als derivats —generalment diminutius— d'alguns mots acabats en /k/ (o /p/), hi ha una gran oscil·lació entre els casos de manteniment de l'oclusiva sorda i la seva sonorització. Depèn dels pobles hi ha preferència per una o altra solució (mapes núm. 37-39):

zona I	zona II	zona III
<i>lloquet</i>	<i>lloquet</i>	<i>lloquet</i>
<i>nyuquet / nuquet</i>	<i>nuguet / nuquet</i>	<i>nuguet</i>
<i>foquet</i>	<i>foguet / foquet</i>	<i>foguet</i>
<i>joquet</i>	<i>joguet / joquet</i>	<i>joguet</i>
<i>capet</i>	<i>cabet / capet</i>	<i>cabet</i>

-zona I: Llí, Ped, X (i també a Tàrbena);

-zona II: aquells pobles que conserven l'oclusiva sorda dependent del mot; a Castells, *capet*, *lloquet*, *nuguet*, *foguet* i *joguet*; a Benissa, *lloquet*, *nuquet*, *foguet*, *joguet* i *cabet*; i a Callosa i la Nucia, *lloquet*, *foquet*, *joquet*, *nuguet* i *cabet*; hi ha també molts pobles amb *lloquet* i la resta d'exemples amb [ɣ];

- zona III: A, B, G, J, Nou, Teu, Xàb.

2.2.2.4. Els grups finals -nt i -lt

Els grups *-nt* i *-lt* mantenen la [t] a tota la comarca (mapa núm. 40), llevat de Pedreguer, la Llosa, Jesús Pobre, la Xara i la Vall d'Alcalà (a la Vall de Gallinera—sobretot a l'interior— la situació és molt inestable, encara que els jòvens la solen pronunciar més que els vells). Ara bé, encara que en alguns pobles la pèrdua no és general pel que fa al grup *-lt* (la *-t* d'*alt*, per exemple, s'hi resisteix a caure), a Pedreguer no presenta excepcions, llevat dels contextos on es manté per fonètica sintàctica, com en els mots *vint* i *cent* (*vint-i-u*, *cent-u*), en els gerundis quan van seguits del pronom *ho* (*diguent-ho*, *escoltant-ho*) i en casos com ara *sant Antoni*³⁹. Per una altra

³⁹ Hi ha, fins i tot, alguns casos d'ultracorrecció, com ara la pronúncia [a'ont] per [a'on] a Calp, en posició final o quan el mot que segueix comença per vocal, i l'imperatiu de la persona del plural seguit del pronom *ho* que se sent a Pedreguer: *mirent-ho*, *escoltemt-ho*; que presenta un paral·lelisme evident amb les pronúncies *deixem-do* i *dien(t)-do* pròpies de Monòver (Colomina 1985: 173).

banda, la [p] de *llamp* s'ha perdut de forma esporàdica en una àrea una mica més àmplia.

Aquesta pèrdua de les oclusives no és gens estranya en el català del nord, ni tampoc en el valencià septentrional, l'eivissenc i part del valencià meridional. Ara bé, en aquest cas és força destacable perquè, llevat de la vall d'Alcalà, que suposa una continuïtat lingüísticogeogràfica amb el Comtat, els altres quatre pobles representen un illot dins d'una àrea molt compacta de conservació, que abraça les comarques costaneres meridionals:

pont > <i>pon</i>	molt > <i>mol</i>
cent > <i>cen</i>	dalt > <i>dal</i>
guant > <i>guan</i>	llamp > <i>llam</i>
malalt / maralt > <i>malal / maral</i>	

Cal destacar també que a la resta de la comarca, on es conserva l'oclusiva final, no ocorre el mateix en els plurals, que, amb una extensió bastant considerable, perden la consonant oclusiva: *fro*[nt] / *fro*[ns]; *mara*[lt] / *mara*[ls]. No obstant això, la [t] també se sent aïlladament a molts pobles —*fro*[nts] i *mara*[lts]—, de la mateixa manera que aquesta consonant es resisteix més a perdre's en els plurals del grup [rt]: *ve*[rt] / *ve*[rts]-*ve*[rs].

A Pedreguer i a Jesús Pobre, a més a més, es perd la [t] que va precedida d'una [j] semiconsonàntica:

<i>malei</i> < maleit
<i>pa benei</i> < <i>pa beneit</i> < pa beneït

En els mots *buit*, *cuit* i *bescuit* no s'hi ha produït la pèrdua, perquè aquest diftong s'hi pronuncia creixent, i, per tant, ens trobem davant d'una vocal plena: ['bwit], ['kwit] i [bes'kwit]. No obstant això, a Callosa d'en Sarrià i a Polop (Beltran 1994: 30;

Colomina 1994: 200), on es manté la [t] en els singulars dels mots acabats en *-nt*, *-lt*, i el diftong /új/ es pronuncia decreixent, el plural d'aquests mots és ['bujs], ['kujs] i [bes'kujs], a l'igual que hi ha [ma'lals] i ['põns]. Aquesta mateixa simplificació es dona en baleàric, tal i com assenyala Colomina (1996: 200-201), que fa un estudi exhaustiu de la simplificació dels grups consonàntics finals en català antic i actual.

2.2.2.5. *El grup final -nc i el seu plural*

En relació amb el fenomen descrit adés, trobem que sovint el grup consonàntic final que apareix en el plural de *cranc* -*cra*[ŋks]- (mapa núm. 33) se'ns presenta reduït a *crans*, a partir del qual s'ha creat un singular *cra* (Alaguar, Benigembla, Bolulla i Tàrbena) i *cran* (Bg, Par i Tollos). Aquesta pronúncia relaxada sembla que no siga pròpia del nostre dialecte, com es pot veure en les formes *banc*/*ba*[ŋks] o *esclata-sang*/*esclata-sa*[ŋks]. Ara bé, diversos exemples d'ultracorrecció fan pensar que no deu ser una pronúncia molt estranya en el llenguatge: *colinc* ('lluer': J, Ped) apareix com a forma paral·lela a *colí* (Bd, G, Llo), possiblement per la pressió del plural *colins* interpretat com a *colincs*. Igualment hi sentim *tabanc* ('tavà, tave': Alc, G, Llo) al costat de *tabà* (força estès). Un altre exemple més difícil d'explicar seria el mot *tirlè* —que apareix en l'expressió *faltar un tirlè*— que pren la variant *tirlènc* a Teulada i Xaló.

A diverses zones del català, com ara a la zona oriental del Principat, on el mot *banc* perd l'oclusiva en singular i plural, mantenint-se la velaritat en la /n/ final, hi ha diversos exemples de reforç ([ŋ(k)])⁴⁰: *pedrolinc*, *fenc*, *rajolinc*, *reveixinc*, *reientinc*, *estaldinc* 'estalzí', etc (*DCVB*). Segurament, més que l'afegiment de l'oclusiva, que a penes es percep en l'al·lòfon velar del fonema nasal, es tracta d'un cas de conservació de la consonant final, més habitual en aquelles terres que a la resta del català: *tron*, *rodon*

⁴⁰ Vegeu Rasico (1985) i Gulsoy (1997).

(<ROTUNDU), etc.

2.2.2.6. Les oclusives en fonètica sintàctica

En fonètica sintàctica, quan es combinen dues oclusives o una oclusiva i una fricativa, no s'hi produeix mai la pèrdua de la primera de les consonants, com ocorre en alacantí i, en molts casos en valencià general (vegeu Recasens [1991: 210]; i Barnils [1912: 186 i 194]):

Marina Alta

['krek ke 'si]

[(a)ka'bad de 'fer]⁴¹

['plat 'pla]

['did 'grɔs]

['sɛt ka'basos]

['pɔt 'ser]

[(a) plo'ɣut 'fɔrt]

Alacantí (Segura 1996: 69)

['kre ke 'si]

[aka'ba ðe 'fer]

['pla 'pla]

['di 'ɣrɔs]

['sɛ ka'basos]

['pɔ 'ser]

['a plo'ɣu 'fɔrt]

Si un mot acaba en dos consonants i la darrera és oclusiva, quan en fonosintaxi apareix seguit d'una altra consonant, aquella es perd sistemàticament com en tots els parlars catalans:

['fɔr kom] 'fort com'

['fɔŋ 'veʎa] 'font vella'

⁴¹ Exemples com aquest expliquen que a la Marina Alta encara es conserve el pronom *et* pronunciat [at] o [ad], ja que s'hi poden donar combinacions del tipus [ad 'diwen], que a la major part del valencià serien impensables; i aquest fet ha provocat que a la resta de pobles valencians se substituïesca per *el*, *es* o *te*.

2.2.3. Les líquides

2.2.3.1. Alternança r / l

Sovint les consonants líquides són intercanviables entre sí, alhora que presenten una quantitat més gran de metàtesis que qualsevol altra consonant (vegeu 2.2.6.).

A la part septentrional de la Marina trobem diversos casos d'alternança r/l en les dues direccions: per una banda, com és comú en valencià general, en els grups inicials CR- , BR- , FR- , que canvien a *cl-*, *bl-* i *fl-* , i de vegades en el sentit invers: FL- i BL- que passen a *fr-* i *br-*. No obstant això, és interessant de destacar que el pas de CR- a *cl-* no és tan freqüent als nostres pobles com se sent a les comarques veïnes. De fet, només hi ha *c[l]oixir* a Pego i encara es conserva *c[r]osses* a Pedreguer, Gata, Xaló, Llíber, Tàrbena i la Vall d'Ebo (mapa núm. 60). De la resta de casos, la distribució geogràfica és la següent:

b[l]ic: Atz, E, Gall, P (mapa núm. 118)

f[l]eix: gairebé general

f[r]uix: Nou, Xàb

f[r]assà: Ala, Alc, Bb, G, J, Llo, Ond, Or, P, San, Ped, Xa (mapa núm. 68)⁴²

fib[r]ó: Bg, Bme, G, Sag, San, Tor (mapa núm. 166)

emb[r]incar (<*emblincar* < *blincar* < *binclar* < *vinclar* [Colomina 1991: 173-174]): general

Aquest fenomen ja ha estat assenyalat per Colomina a la Marina Baixa (1991: 24), especialment a la Vila Joiosa, on és particularment cridaner: les formes *clènc*, *llentiscre*, *plegar*, *pluna* i *safrâ* hi apareixen en lloc de les normals *cranc*, *llentiscle*,

⁴² Compareu el castellà *frazada*.

pregar, pruna i saflâ (<flassada). Jo mateix he replegat del mateix poble la forma *blanca* en lloc de *branca*.

2.2.3.2. La pèrdua de la *-r* final a Pedreguer i Xàbia

La pèrdua de la *-r* final a Pedreguer ja ha estat estudiada anteriorment per Garcia i Beltran (1994: 68-71), però els primers a fer-ne esment foren Sanchis Guarner i Colomina. Aquest darrer autor també dóna notícies de la pèrdua d'aquesta consonant a Xàbia:

"Convé conservar la *-r* final de paraula que és un dels trets característics de la pronúncia valenciana, puix que es conserva en quasi tota la Regió, si bé desapareix a la Vall de Novelda i a les viles d'Ibi i de Pedreguer, com també al Maestrat i Morella, igual que ocorre al Principat i a les Illes Balears. Cal, però, evitar l'epèntesi viciosa de *r* darrere els mots plans acabats en *-e* que s'ou al Marquesat de Dénia i a la Marina (...) i també la més generalitzada de darrere infinitiu en *-re*" (Sanchis Guarner 1993: 88-89)

"La *-r* final etimològica ha desaparegut en tot el domini lingüístic, a excepció de la major part del País Valencià, que la conserva. En la zona estudiada (La Marina) desapareix l'*-r* final a Pedreguer i Bolulla —sembla que també a Xàbia, almenys en els infinitius" (Colomina 1985b: 44)

Aquesta característica del parlar de Pedreguer i Xàbia oposa tots dos parlars al valencià general, i els fa coincidir amb Bolulla⁴³ —Marina Baixa— i el valencià

⁴³En aquest poble la pèrdua és molt més sistemàtica i es produeix en els casos següents:

1) En els infinitius: *cantâ, parlâ, volê, corre, coneixe, senti, di*; fins i tot seguit de pronom enclític: *mirâ-me, fê-lo, coneixe-la, senti-lo, oferî-mos, demanâ-vos, contâ-ho, volê-ho*; també es perd la *-r* i la vocal del pronom en casos com *coneixe't* i *mereixe'm*.

2) En els substantius en general —exceptuant-ne alguns monosíl·labs—. Sistemàticament, els acabats en *-ador, -edor, -idor, -er*: *llauradô, corredô, vividô, sabatê, carrê, papê, Algê, soliguê*, i també *campanâ, l'Algâ* (topònim), *aixauâ (<aixovar), runâ*.

Els substantius acabats en *-or* oscil·len. En tot cas, no hi ha *-r* en: *olô, calô, pudô, suô, foscô*.

septentrional i meridional de les valls del Vinalopó. No obstant això, actualment a Pedreguer la restitució d'aquesta consonant s'ha produït pràcticament en la totalitat dels substantius i adjectius —a Xàbia s'observa més vacil·lació—, mentre que els verbs s'hi resisteixen més.

El tractament de la consonant final a cadascun dels pobles no és exactament el mateix, per tant. A Xàbia, malgrat que la gent major i d'edat mitjana perden moltes més *-r* que a Pedreguer, ja que no la conserven en els substantius i adjectius (*senyô retô, per favô, pont del llavadô, carrê majô*), els jòvens l'han restituïda bastant. A Pedreguer, per contra, on la recuperació és anterior, només s'hi perd en infinitius, sobretot els de la 1a conjugació i els de la 2a d'accentuació plana com ara *nâ, cantâ, coneixe, creixe, corre*, i en mots aïllats (*carrê, llorê, florimê, primê*)⁴⁴. La situació actualment s'ha estabilitzat i s'hi observa fins i tot que alguns jòvens poden perdre més *-r* que no pas les persones majors, les quals s'esforcen a pronunciar-la, fugint d'una burla secular per part dels propis veïns:

Se sol perdre —sobretot els majors, però no de manera sistemàtica— en *directô, autô, actô, professô, anteriô, posteriô, escritô, favô* i *madû*.

3) En alguns adjectius acabats en *-or*: *millô, pitjô*.

La *-r* s'hi conserva en els casos següents:

1) En alguns monosíl·labs:

.substantius: *cor, mar, por, or, bar, tir, llar*.

Es perd en *plô* i *flô*.

. adjectiu: *pur, car, dur*.

En "clar" oscil·la, i tant podem sentir *clar* com *clâ*.

. preposició: *per*.

2) En molts cultismes o mots poc usats:

. substantius: *acer, tesor, amor, valor, sospir, solar, futur*.

. adjectius: *regular, popular, sonor, militar, segur, obscur* (aquest s'usa poc).

3) També es manté en el mot *ahir*, com en valencià meridional i septentrional; sens dubte, per oposar-lo al castellanisme *ahí*.

4) Tots els plurals de les paraules que conserven la *-r* en singular també la mantenen: *tesors, cors*.

⁴⁴ I de manera fossilitzada en expressions populars: *estar fet un sant Llatze; més amarg que l'aceve; demanar parê; estar fet un gambê* 'aplicat a la roba: estirada i feta malbé'; *garrofê, garrofê, besa el cul del bou* 'es diu a una persona destrellatada, que actua sense seny'.

"A Pedreguê
tot ho saben fê;
saben escurâ, granâ
i treure els gossos a cagâ."

Manuel Sanchis Guarnier (1982: 51) ja arreplega aquesta frase, i la següent, com a escarni que fan els pobles del voltant de la pronúncia local de Pedreguer:

-Eres de Pedreguê, clâ?
Pues obri la boca que vull cagâ.
(diuen els dels pobles veïns)

-Obri-la bé i jo cagaré.
(contesten els de Pedreguer)

A la resta de la comarca, de manera més menys general, la pèrdua de la *-r* només s'observa en els contextos següents:

- en els plurals (entre la gent major): *metlêš, sabatêš, campanâš*;
 - en fonètica sintàctica, en infinitius seguits de vocal àtona: *ell va 'nâ (a A)lacant; van tornâ al poble l'any passat*;
 - en infinitius seguits de clíctic començat per consonant: *mirâ-te, donâ-li*, etc.
- (mapa núm. 52)

Igualment trobem, a tota la comarca, fins i tot a Pedreguer i Xàbia, *-r* ultracorrecta en els mots *cónter* 'compte' i *bacallar*, allà on aquest mot és viu, a més de *presor* i *provessor* (*professor* a Calp), que abracen tots els pobles, excepte les valls de l'interior (Cas, Gall). De forma esporàdica, també hi ha *alcâlder* per *alcalde*. I, alternant

amb la pronúncia sense *-r*, com ja assenyala Sanchis Guarner, se sent de manera generalitzada *créurer*, *trèurer*, *vórer*, etc.

2.2.3.3. *Canvi* [r] > [r]

El pas de la bategant [r] a la vibrant [r] no és massa freqüent, però en gran part del valencià, i a la nostra zona d'estudi al nord-oest de la comarca (A, Atz, B, E, Gall, P), a més de G, Llí i Se, és general en *carranc* per *caranc* (< *cranc*). També el trobem aïlladament en altres mots com ara:

ca[r]egol: Bmau

bo[r]umballa: Gall

Recasens (1991: 336) ens dona una explicació contextual, poc convincent pel fet que no prova tots els exemples aportats, a partir de diversos mots catalans, alguns d'ells acceptats per la normativa: *espàrrec*, *sarramió*, *carrafal*, *currumbela*, *sorroll*, *carraguina* (derivat de *caragol*):

"Una possible explicació fonètica del fenomen resta fonamentada en la presència d'una vocal posterior adjacent a [r] a molts dels mots afectats; efectivament, aquest context vocàlic hauria propiciat un increment del grau de retracció del cos lingual durant la producció de la bategant, i contribuït, en conseqüència, a la transformació de la bategant en vibrant."

2.2.4. *Les sibilants*

És, sens dubte, en el camp de les sibilants⁴⁵ on el parlar de la nostra comarca

⁴⁵ Colomina (1985b: 41-44) és el primer a donar notícies d'aquest particularisme.

presenta més particularitats.

2.2.4.1. Absència de /j/ davant de /ʃ/

En principi, cal destacar l'absència de la /j/ davant de /ʃ/, que és pròpia, a la nostra zona, de la zona central i costanera (mapa núm. 46) i s'estèn per la comarca veïna de la Safor⁴⁶, a més del poble de Tàrbena: *caxa, pex, ximenera* (mapa núm. 46). Aquesta consonant sovint és pronunciada amb un marcat caràcter alveolar a molts llocs (Bb, Bsa, Ped, X, Xàb).

Castells de Serrella, la vall d'Alaguar, la vall d'Ebo, la vall d'Alcalà i la vall de Gallinera en són l'excepció i, per tant, coincideixen, si fa no fa, amb la major part del valencià; ara bé, la [j] és molt més perceptible en posició final que no pas en posició intervocàlica: [péjʃ], [kréjʃ] / [kájʃa]-[káʃa], [brújʃa]-[brúʃa]⁴⁷. Aquest estadi fonètic sembla que era corrent en català medieval.

Precisament, aquest tipus de pronúncies fa que en aquests pobles siga molt difícil de trobar un mot començat per [ʃ]⁴⁸, que, per contra, sentim a la resta de la comarca ([ʃ]imenera / [ʃ]umenera, [ʃ]àtiva, [ʃ]arop, i, fins tot, [ʃ]arment, [ʃ]ona i [ʃ]oliguer). Allà la tendència és afegir una vocal de suport amb la inevitable semivocal [j], que pot ser més o menys perceptible: a[j]imenera / a[j]umenera, a[j]àtiva, a[j]arop, a[j]arment, a[j]oliguer; o bé recórrer al fonema africacat [tʃ]: [tʃ]oliguer, [tʃ]arop, [tʃ]ona, etc.

Per una altra banda, no hem d'oblidar que és una constant a tota la Romània occidental, on existeix aquest fonema, l'alternança de la pronúncia del fonema palatal

⁴⁶ I també de l'alacantí (Colomina 1985a: 142-143 i mapa núm. 19).

⁴⁷ A la localitat veïna d'Altea també s'observa el mateix fenomen.

⁴⁸ Només hi hem recollit els mots [ʃ]i[ʃ]anta, [ʃ]i[ʃ]ona i els topònims comarcals —encara que no sistemàticament— [ʃ]aló i [ʃ]àbia.

fricatiu sord amb iod o sense (l'italià és més sistemàtic, ja que mai no anteposa la semivocal: *coscia* [kóʃʃa], *mascella* [maʃʃélla]). En aragonès hi ha les dues pronúncies (vegeu la cita de Nagore en 2.2.4.2.) i en gallec tenim *baixar* a la zona occidental i *baxar* a l'oriental:

"As formas com -ax- (*baxo*, *baxar*, *caxa*, *faxa*) son propias do galego oriental, especialmente do de Asturias e leste de Lugo, fronte á solución maioritaria -aix- (*baixo*, *baixar*, *caixa*, *faixa*), na que se xerou un iode. No grupo -ex- o desprendimento dese iode tamén afectou ó galego oriental: *feixe*, *madeixa*, *peixe*. (Fernández Rei 1990: 52-53)"

A Galícia, no obstant, la generalització de l'ensordiment de les sibilants ha provocat que el fonema /ʒ/, existent encara en portuguès, es presente sota l'al·lòfon [ʃ], que, en aquest cas, no ha generat cap element palatal vocàlic davant: *viaxe*, *paxe*, *paxaro*, *vexo*, *mexar*, *avantaxa*, etc. El portuguès, per la seva banda, presenta pocs casos d'absència de iod, i pràcticament sempre en contacte amb una vocal velar: *baixar*, *peixe*, *queixa*, *froixo* (o *frouxo*), però *bruxa*, *coxa* 'cuixa', *coxo* 'coix', *coxim* 'coixí', *moxama*, *texugo* 'teixó'.

En asturià només hi ha vacil·lació en *peixe/peixe*, *queixa/queixa*; en els altres casos la pronúncia mai no és bifonemàtica: *caxa*, *baxar*, *coxu*, *bruxa*; a més a més —com en gallec— hi ha *viaxe*, *llexeru*, etc, com a resultat de l'ensordiment de la /ʒ/.

Finalment en occità, el fonema /ʃ/, que manté, des del punt de vista dialectal, la pronúncia palatal [ʃ] en gascó, agenès, Tolosà, foixenc, central i donasanenc i que apareix sota la forma despalatalitzada [s] a la zona nord i oriental, pot anar precedit o no de iod, com es desprèn de les paraules de Loïs Alibèrt (1976: 28): "i pòt demorar sensible o s'amudir del tot: *peis* (*peich* o *pech*)."

2.2.4.2. *El cas de Gata i Murla*

Per una altra banda, cal destacar la pronúncia d'aquesta consonant a Gata i a Murla (vegeu Colomina 1985b: 43; 1986b: 661). En aquests llocs la /ʃ/ s'ha transformat en [tʃ], amb un fort caràcter alveolar al primer poble, on se sent clarament el primer element oclusiu, la qual cosa fa que sovint faça un efecte acústic pràcticament idèntic al de l'africada /ts/. Aquest caràcter alveolar afecta també la prepalatal africada sonora [dʒ]. Tal i com proposa Colomina (1985b), aquest fenomen deu ser resultat d'una reestructuració del sistema de les palatals que hi dugueren els mallorquins al segle XVII. Com que en la major part dels dialectes orientals els mots *carxofa*, *punxa* i *peix* són pronunciats amb prepalatal fricativa sorda, sense fer-ne distinció depenent de la posició que ocupa dins la paraula, els mallorquins-valencians d'aquests pobles, que començaven a imitar els seus veïns, que pronunciaven [kar'tʃofa] i ['puɲtʃa], ho estengueren a la resta de posicions: ['katʃa], [petʃ], [tʃi'tʃanta].

Ara bé, hem trobat alguns indicis de canvi que fan pensar que aquesta pronúncia acabarà per ser residual entre els jòvens de Murla. A Gata, però, a hores d'ara encara manté plena vitalitat en totes les generacions.

Després de passar uns qüestionaris específics als sis escolars murlers menors de 13 anys, podem afirmar que només mantenen la pronúncia africada /tʃ/ aquells alumnes els dos pares dels quals són de Murla (3 xiques en concret⁴⁹, i una d'elles només en registre informal); els altres tres (dos xics i una xica⁵⁰) sempre fan servir la pronúncia fricativa. La generació d'adults i majors és sistemàtica en la utilització de la /tʃ/, fins i tot amb alguna diferència respecte a Gata, com ara *jo* [pa'titʃk] a Murla enfront de *jo* [pa'tisk] a Gata; igualment s'observa, com ja s'ha dit adés, que Murla manté el caràcter palatal d'aquesta consonant, mentre que Gata tendeix cap a l'alveolar /ts/.

⁴⁹Lorena Sendra Ferrándiz, Paula Sirera Sirera i Alba Sendra Ferrándiz.

⁵⁰La mare d'Andreu Sala Oliver és de Quatretondeta —el Comtat—; la d'Àngel Reig Sánchez és de Cazorla (Jaén) i un dels pares de Rebeca Sirera Prats no és de la comarca.

Vegem els resultats obtinguts entre els xiquets de l'escola de Murla, als quals se'ls va mostrar una sèrie de dibuixos i havien de dir el que veien. Només hi posem aquells que ens interessen per a estudiar el fenomen en qüestió, incloent-hi paraules que intuïem que una volta reintroduïda la fricativa podien ser exemples d'ultracorrecció:

	L.S.F.	P.S.S.	A.S.F.	A.S.O.	R.S.P.	A.R.S.
navaixa	na'vatʃa	na'vatʃa	na'vaʃa	na'vajʃa	na'vaʃa	na'vaʃa
conéixer	ko'netʃer	ko'netʃer	ko'neʃer	ko'nejʃer	ko'neʃer	ko'neʃer
baixar	ba'tʃar	ba'tʃar	ba'ʃar	baj'ʃar	ba'ʃar	ba'ʃar
peix	petʃ	petʃ	peʃ	pejʃ	peʃ	peʃ
créixer	'kretʃer	'kretʃer	'kreʃer	'krejʃer	'kreʃer	'kreʃer
Xaló	tʃa'lo	tʃa'lo	ʃa'lo	ʃa'lo	ʃa'lo	ʃa'lo
Xixona	tʃi'tʃona	tʃi'tʃona	ʃi'ʃona	ʃi'ʃona	ʃi'ʃona	ʃi'ʃona
<i>xixanta</i>	tʃi'tʃanta	tʃi'tʃanta	ʃi'ʃanta	ʃi'ʃanta	ʃi'ʃanta	ʃi'ʃanta
coixo	'kotʃo	'kotʃo	'koʃo	'kojʃo	'koʃo	'koʃo
fluix	flutʃ	flutʃ	fluʃ	flujʃ	fluʃ	fluʃ
cuixa	'kutʃa	'kutʃa	'kuʃa	'kujʃa	'kuʃa	'kuʃa
dibuix	di'butʃ	di'butʃ	di'buʃ	di'bujʃ	di'buʃ	di'buʃ
[ʃ]imenera	tʃime'nera	tʃime'nera	tʃime'nera	tʃime'nera	tʃime'nera	tʃime'nera
patisc	pa'tisk	pa'tisk	pa'tisk	pa'tisk	pa'tisk	pa'tisk
patixes	pa'tifʃes	pa'tifʃes	pa'tifʃes	pa'tifʃes	pa'tifʃes	pa'tifʃes
patisca	pa'tiska	pa'tiska	pa'tiska	pa'tiska	pa'tiska	pa'tiska
fletxa	'fletʃa	'fletʃa	'fletʃa	'fletʃa	'fletʃa	'fletʃa
cotxe	'kotʃe	'kotʃe	'kotʃe	'kotʃe	'kotʃe	'kotʃe
clòtxina	'klotʃina	'klotʃina	'klotʃina	'klotʃina	'klotʃina	'klotʃina
sarvatxo	sar'vatʃo	sar'vatʃo	sar'vatʃo	sar'vatʃo	sar'vatʃo	sar'vatʃo

A la resta de pobles de la comarca, on es desconeix aquesta pronúncia, trobem alguns casos d'africació, fàcilment relacionables amb aquest fenomen ara tan local. Són els exemples següents:

a[tʃ]ample (< *eixample*): general

pa[tʃ]arell / pa[tʃ]erell (< *paixarell* < *passerell*): general

fle[tʃ] (< *fleix* < *freixe* ; i també el topònim *Fleix*): Ala, E, Xàb (*fle[tʃ]er*: Llo)

re[tʃ]a (< *reixa*): Llí, X

rebi[tʃ]í (< *reveixí*): Bsa, Se

El pas de la palatal fricativa sorda a l'africada corresponent també es dona actualment en terres catalanes, encara que en contextos totalment diferents. Veny (1984: 46) i Alegre (1991: 110) ho detecten en el dialecte barceloní, on són ben habituals les pronúncies "occidentals" *txintxa*, *pantxa*, *txocolata* i, fins i tot, en posició intervocàlica, *atxecar-se* per *aixecar-se*.

Aquesta restructuració o alternança de consonants sibilants no és tampoc estranya en altres llengües romàniques. Hem localitzat aquest mateix fenomen en aragonès, italià i gallegoportuguès.

Nagore (1989: 41) dona a conèixer que en aragonès el fonema /ʃ/ té diferents realitzacions fonètiques, depenent de la varietat dialectal: a més de [jʃ], [ʃ] i [x], trobem la pronúncia [tʃ], que, segons l'autor, ens indica que el fonema es troba desfonologitzat:

<i>varietat occidental</i>	<i>varietat oriental</i>	<i>varietat meridional</i>
<i>caxico</i>	<i>caixico / caixigo</i>	<i>cachico / cachigo / cajico</i>
<i>xada</i>	<i>ixata / ixada</i>	<i>jada</i>
<i>baxar</i>	<i>baixar</i>	<i>bachar / bajar</i>
<i>buxo</i>	<i>buixo</i>	<i>bucho / bujo</i>

Pel que fa a l'italià, i seguint els estudis de Rohlfs (1966: 289), observem el fenomen contrari, és a dir, que les consonants africades [tʃ] i [dʒ] es fricativitzen en posició intervocàlica, fins i tot en context inicial per fonètica sintàctica, a la zona de la Toscana, el Lazio i part de la Umbria i de le Marche. I en gallegoportuguès⁵¹, mentre que la zona nord de Portugal i Galícia mantenen la pronúncia clàssica [tʃ]- en aquells mots en els quals l'etimologia ens duu als grups inicials llatins CL-, PL-, FL-, el centre i sud de Portugal presenta la variant fricativitzada [ʃ]:⁵²

	<i>Galícia-Nord de Portugal</i>	<i>Centre i Sud de Portugal</i>
'ploure'	[tʃ]over	[ʃ]over
'clau'	[tʃ]ave	[ʃ]ave
'flama'	[tʃ]ama	[ʃ]ama

2.2.4.3. El fonema /dʒ/

Quant al fonema /dʒ/, aquest presenta diferents al·lòfons o possibilitats de realització als pobles de Benissa, Senija i Teulada (mapes 41-42):

1. [dʒ] a començament de paraula i darrere de consonant: [dʒ]ermà, min[dʒ]ar;

⁵¹ Teyssier (1980): *Histoire de la langue portugaise*, Presses Universitaires de France, traduït al portuguès per Celso Cunha (1997): *História da língua portuguesa*, Livraria Sá da Costa Editora.

⁵²

	<i>Italià "general"</i>	<i>Lazio-Toscana</i>
'veí''	vi[tʃ]ino	vi[ʃ]ino
'creu'	cro[tʃ]e	cro[ʃ]e
'la ceba'	la [tʃ]ipolla	la [ʃ]ipolla
'la gent'	la [dʒ]ente	la [ʒ]ente

2. [d:ʒ] entre vocals, com a resultat etimològic dels següents grups llatins:

- a. -TICU: *forma[d:ʒ]e, salva[d:ʒ]e* (en general, totes les paraules acabades en *-atge*). El mot *fe[d:ʒ]e* té el mateix origen (<*FETICUM <FECITUM <FECATUM <FICATUM);
- b. -DICU: *me[d:ʒ]e, ju[d:ʒ]e*;
- c. -GY-: *corre[d:ʒ]a, pla[d:ʒ]a, cole[d:ʒ]e*;
- d. El mot *bo[d:ʒ]a*, d'etimologia incerta, n'és una excepció.

3. [ʒ] entre vocals, quan l'etimologia siga diferent a la dels grups anteriors⁵³:

- a. -DY-: *passe[ʒ]ar, pu[ʒ]ar, enve[ʒ]a, mi[ʒ]a, lle[ʒ]a* (a Teulada *mi[dʒ]a* i *lle[dʒ]a*)⁵⁴;
- b. -BY-: *ro[ʒ]a, ha[ʒ]a*;
- c. -VY-: *llau[ʒ]er*;
- d. -G-: *lle[ʒ]ir, fre[ʒ]ir*;
- e. -I-: *ma[ʒ]or, pi[ʒ]or* (a Teulada *ma[dʒ]or* i *pi[dʒ]or*);

S'hi ha de tenir en compte, però, que la [dʒ] valenciana es presenta molt fusionada, de manera que no es percep gens la primera consonant oclusiva. I, per tant, quan fem referència a la geminada [d:ʒ] d'aquests pobles, volem indicar que se sent una oclusió molt clara a l'inici de l'emissió del so, que sobta als que no estan acostumats a realitzar-la. Sembla que al Principat i les Balears, malgrat que tothom parle del fonema /dʒ/, la pronúncia habitual és una mica bifonemàtica.

Curiosament, la conservació de les geminades té una extensió major a la nostra comarca, ja que també afecta, amb diferent distribució, els pobles de Xàbia, Poble Nou, Llíber i Xaló. Els mapes 41-45, que reproduïm més avant, mostren de manera esquemàtica quina és la situació d'aquestes sibilants a tots aquestes localitats. De manera

⁵³ Segons Segura (1996: 65), "a la zona del Verdegàs, el Moralet i també Sant Vicent del Raspeig és (...) molt comú, gairebé general, el fet de sentir [na'vaʒa], [pase'ʒar], etc."

⁵⁴ Les formes *mija*, *pijor* i *lleja* són les pròpies del català medieval i actualment són dialectals; de fet, *miŷja*, *piŷor* i *lletja* no apareixen documentades en la llengua antiga.

resumida, trobem que:

- a Xàbia únicament hi ha geminació en els finals en *-etge*, en mots aïllats, com ara *bottja* i *correttja* i, amb vacil·lació, en els finals en *-atge*, amb predomini de [dʒ] valenciana. S'hi desconeix la [ʒ];
- a Poblenou hi ha [d:ʒ] en els mots acabats en *-etge*, *-atge* i en mots aïllats (*botja*, *corretja*, *llotger*). Tampoc hi ha [ʒ];
- Llíber i Xaló desconeixen la [ʒ], però presenten un nombre important de geminades en posició intervocàlica que desborda qualsevol intent de sistematització. No obstant això, en molts casos, la coincidència amb el mallorquí és tan evident que ens fa pensar en la influència dels repobladors del segle XVII: *rotja*, *lletgir* (i també *lli[d:ʒ]-ho*), *fretgir*, *passetjar*, *corretgir*, etc. Malgrat tot, sembla que la tendència d'aquests pobles és geminar pràcticament sempre que l'africada es trobe entre vocals (*baetjo*, *retjola*, *botitja*, *Senitja*, *coletge*). Això explica el cas de *llotger* (< *lleuger*; propi també de Poble Nou), que no s'entendria si hi hagués hagut una semiconsonant davant⁵⁵. No obstant això, hi trobem alguns exemples amb africada sense geminar: *dijous*, *major*, *ajuntament*, *vaja*, *Benigembla*.

L'italià comparteix aquest tret —la geminació intervocàlica— amb aquests dos pobles de la Marina:

"La *g* davanti a vocali palatali si è dunque confusa con l'antica *j* latina (majus), con l'antico nesso *di* (radius) e con *gi* (fageus), per cui corrispondentemente a queste forme nelle lingue neolatine abbiamo in tutti e tre casi il medesimo risultato. Tale risultato nel dialetto toscano è, in via normale, *gg* (cfr. *maggio*, *raggio*, *faggio*): per esempio *la legge*, *egli legge*, *regge*, *frigge*, *strugge*, *gregge*, *fugge*, *mugge*, *rugge*, *ruggine*, *piantaggine*, *suggello* < sigilli. Se a *g* seguivano le vocali accentate *e* oppure *i*, poteva verificarsi la caduta della consonante, pervenuta al grado della fricativa *j*: cfr. nella lingua comune *saetta*, *niello*, *paese*,

⁵⁵ A aquests pobles es dona també un cas curiós de geminació que afecta la /n/: es tracta del mot *cuina*, que ací es pronuncia ['kwinnɔ]. Evidentment, si s'hagués mantingut el diftong decreixent, aquesta pronúncia seria impensable; en el moment que s'ha produït el canvi al diftong creixent, i ja no hi ha cap semiconsonant davant la /n/, ja és possible la geminació.

*maestro, venti, (...), niente, ...*⁵⁶

2.2.4.4. Palatalització del grup final -/ts/

La palatalització del grup /ts/ es desconeix per complet a tota la comarca, amb l'excepció de Pego i de l'Atzúvia. En aquests dos pobles es donen sistemàticament —sobretot en els plurals i entre els jòvens i la generació intermèdia— pronúncies del tipus *go[tʃ]* i *venu[tʃ]*. En fonètica sintàctica no s'hi produeix mai la sonorització: *to[tʃ]* *es anys*, a l'igual que s'hi pronuncia ['vatʃ a'naʃ] en comptes de ['vadʒ a'naʃ]. Igualment, el seu correlat sonor /dz/ comença a palatalitzar-se creant una consonant geminada [d:ʒ]: *do[d:ʒ]* *e*, *tre[d:ʒ]* *e*, *se[d:ʒ]* *e*, *A[d:ʒ]* *úvia*, etc.

Aquest fenomen —el pas de /ts/ a [tʃ] i el del seu correlat sonor /dz/ a [dʒ]— ha estat assenyalat per diversos dialectòlegs com a propi del castellonenc (Colon 1970; Veny 1984; Saborit 1998); en tortosí meridional presenta una àrea d'aparició menys compacta, però té una extensió considerable (Gimeno 1994: 36-37 i 43; mapa núm. 26). En alacantí i en valencià meridional, segons Colomina (1985: 139-141, mapa núm. 18), la pronúncia palatalitzada és l'única existent a Alcoi i a diverses localitats al llarg del Vinalopó —Beneixama, Biar, Petrer, Novelda, el Pinós—; a la resta de pobles estudiats trobem tres possibilitats: -[ts], la variant desafricada -[s] o la coexistència de [ts] i [tʃ], de manera que la propagació de la palatalització és una variable sociolingüística, com per exemple a Xixona, on els majors conserven l'africada alveolar i els jòvens ja la pronuncien palatal. Açò també ocorre a Callosa d'en Sarrià —la Marina Baixa— (Beltran 1994: 33) i a Canals —la Costera— (Sancho 1995: 45) i tinc constància que -[tʃ] és la forma predominant en valencià apitxat. Segons Segura (1996: 64-65), a la comarca d'Alacant "[ts] en posició final es palatalitza sovint a la ciutat, però no mai al camp". Fora de l'àmbit valencià, aquest fenomen és freqüent a diversos punts de la Franja de Ponent,

⁵⁶ Vegeu Rohlfs (1966: 300).

com ara a Fraga (Galan i Moret 1995: 29) i a Saidí (Moret i Sasot 1996: 18-19).

Amb tot el que s'ha dit, podem afirmar que el canvi de /ts/ a [tʃ] és un fenomen propi d'alguns parlars de la Franja de Ponent i del valencià general, ja que es dóna des de les terres sud-tortosines a les alacantines —de forma més intermitent, si de cas, a les comarques meridionals—.

2.2.4.5. *Altres consonants geminades*

La resta de consonants geminades pròpies del català també es mantenen a la comarca.

Per una banda, el grup /nn/ apareix, de manera general, en els mots *co[nn]a* i *a(m)po[nn]ar-se*⁵⁷. En altres casos l'extensió geogràfica és menor:

xe[nn]a / *xa[nn]a* 'tipus d'ocell': A, B, Alc, Bsa, Llí, Pa, Teu, X, Xàb (mapa núm. 187)

po[nn]erâ 'excrement': Xàb (*po[n]erâ*: Bsa)

[kwínna]: Alc, Llí, Rà, X (mapa núm. 7)

Pel que fa a aquest últim exemple, si s'hagués mantingut el diftong decreixent, la geminació seria impensable; en el moment que s'ha produït el canvi al diftong creixent, i no hi ha cap semiconsonant davant la /n/, ja és possible la geminació.

Quant al grup /tl/, la pronúncia general a tota la comarca és [ll]: *me[ll]a*, *mo[ll]e*, *espa[ll]ar-se*, *ve[ll]ar*, *gua[ll]a*. Les variants fonètiques dissimilades [rl] i [nl] se senten únicament en el mot *camami[rl]a*, a tot arreu, i en el segon cas només entre les generacions joves de Benissa i Pego en el mot *me[nl]a* / *amme[nl]a*, respectivament, i en aquesta darrera ciutat en el nom d'ocell *xa[nl]a* (compareu *xenna*, *xegna* i *xera* /

⁵⁷ En toponímia rural es conserva al terme de Xaló la geminada [nn] en el cas del Masserof dels Friscannes.

xara).

Tampoc no és gens freqüent la variant metatitzada [ld], ni la simplificada [l], que es troba molt esporàdicament, com és el cas del mot *mu[l]aes* o *mau[l]aes* (<*motlades*) a Sanet i al Verger respectivament. Més al sud, a Altea i l'Alfàs del Pi, aquesta és la pronúncia predominant: *me[l]a*, *espa[l]ar-se*, *mo[l]e*, *ve[l]ar*, etc.

No és, però, tan estranya la dissimilació [ɣl] —amb la variant [ɲgl]— que trobem, per una banda, en el mot panvalencià *ro[ɣl]e*, i també en *mo[ɣl]e* a Dénia i Pego, a més de les variants que pren la paraula *rutló* als pobles on aquesta és viva: *ru[ɣl]ó* a Alcalà, Beniaia i Castells, *ru[ɲgl]ó* a la vall d'Ebo i *ru[l]o* a Xàbia. El *DCVB*, contràriament al que jo he sentit, recull *munglà* ('motlada') a Sanet; possiblement es tracta d'una variant anterior en el temps, substituïda actualment per *mu[l]à*.

En el cas de *tilet*, que apareix en l'expressió *faltar un tilet*, trobem possiblement el nombre màxim de possibilitats, en una mateixa paraula, d'aquesta geminada: *tirlè* (Bsa, Nou) / *tirlènc* (Teu, X) / *trilè* (C), *tinglè* (Cas), *tildè* (Se).

2.2.4.6. Canvi de [s] postconsonàntica a [z]

Amb una extensió considerable —en alguns casos només entre alguns parlants— s'ha produït una sonorització de la consonant alveolar fricativa sorda /s/ en els mots següents⁵⁸:

pin[z]à: gairebé general

pol[z]im (<*polsim* 'roina'): G, Llí, Nou, Teu, Xàb

(*al*)*càn[z]er* 'càncer': força estès

con[z]ert: esporàdic

⁵⁸ A la Vila Joiosa —Marina Baixa— aquest fenomen està força generalitzat i és cridaner en els finals en *-ció*: *ac[z]ió*, *redac[z]ió*, *actua[z]ió*; també és habitual a Guardamar.

Navarro (I, 1996: 51) dóna constància que a la Terra Alta també es produeix el mateix fenomen en *pinzes*, *ganzell* (*can[z]ell* per *cancell* és general en català), *esguinzar* i *pinzà*. El context és pràcticament el mateix: /n/ seguida de /s/. No s'ha de perdre de vista el fet que en català actual els mots que presenten el prefix *trans* seguit de vocal també es pronuncien amb l'alveolar sonoritzada: *trànsit* ['tranzit], *transacció* [tranzaksi'o], a l'igual que els verbs *endin[z]ar* i *enfon[z]ar*. La sonorització s'ha estès també a diversos cultismes com ara *sinta[gz]i*.

2.2.5. Absència de repercussió de nasal en els mots *magrana*, *llagostí* i *llagosta*

A tota la comarca hi ha absència de repercussió de nasal, a diferència del valencià meridional alacantí, en mots com *magrana*, *llagostí* i *llagosta*. No obstant això, en altres casos aïllats:

ga[ŋ]farró: G, Teu / *ca[ŋ]farró*: Bsa, C, Se (mapa núm. 186)

pori[ŋ]gós: D

lla[ŋ]gostí: Bsa

2.2.6. *Ieisme i betacisme*

Malgrat que el ieisme sobretot i, molt tímidament, el betacisme, s'estenen entre els jòvens de la nostra comarca, encara hi ha un clar predomini de /k/ en els majors de 35 anys a la zona costanera, disminuint l'edat a la resta de pobles; la /v/ es manté molt més ferma: només hi ha indicis de betacisme entre els jòvens de Benissa, Calp, Dénia i Xàbia. Fins i tot, hi ha molts exemples de pronúncia labiodental fricativa en casos on etimològicament hi ha /b/: *vicicleta*, *villet*, *viveró*, *prohivir*, *convinar*, *vidó*, *porc javalí*, *videt*, *vetum*, *villa* (< cast. *hebill*); la pronúncia betacista només afecta mots com ara

a su[b]int, [b]olta 'tomb' (+ [b]oltar i re[b]olta) i [b]olar (+ [b]ol).

2.2.7. Fenòmens fonètics diversos

Coincidint amb el vocalisme, hi ha moltes paraules amb evolucions fonètiques més o menys irregulars pel que fa al consonantisme (assimilacions, dissimilacions, metàtesis, síncopes, etc.):

2.2.7.1. Assimilacions

esti[r]ores: Bb, Bsa, J, Nou, Ped, Se, Teu, Xa (mapa núm. 62)

car[k] (< *card*): Gall

[r]enyà: gairebé general

fil d'a[l]am: C

[r]eganya: Ped

[dʒ]auger (< *llauger* < *lleuger*): A, B, C, D, Gall, P, Xàb / [dʒ]ouger: Atz (mapa núm. 28)

2.2.7.2. Assimilacions del tipus mallorquí: ks, ps > ts; kt > tt; pd > dd

A tota la comarca —llevat de Pego i de les valls més interiors— se senten nombroses assimilacions que recorden els hàbits articulatoris dels illencs. Malgrat tot, entre el jovent s'observa una tendència clara a l'anivellament fonètic amb la resta del valencià, encara que hi ha diversos pobles on el fenomen és més sistemàtic i es manté amb major fermesa; es tracta de Xaló i Llíber —a més de Tàrbena— seguits de Gata, Pedreguer, Jesús Pobre, Senija i Poble Nou. Els exemples recollits en són només una

mostra:

dissa[tt]*e*

prà[tt]*ica*

tua[tt]*e*

ca[dd]*emunt* / *ca*[dd]*amunt*

ca[dd]*any*

ca[ts]*ana*

ca[ts]*ot*

ca[ts]*ingle*

da[ts]*a*

sa[ts]

e[dz]*amen*

Al poble de Gata també trobem un altre cas d'assimilació total —al punt i al mode d'articulació— que afecta les palatals i que també ens recorda la influència mallorquina del segle XVII:

do[d:ʒ]*óvens* < *do*[zdʒ]*óvens* 'dos jóvens'

mé[d:ʒ]*ent* < *mé*[zdʒ]*ent* 'més gent'

tre[t:ʃ]*ics* < *tre*[stʃ]*ics* 'tres xics'

le[t:ʃ]*imeneres* < *le*[stʃ]*imeneres* 'les xemeneies'

a[ʎʎ]*ibres* < *a*[zʎ]*ibres* 'els llibres'

mé[ʎʎ]*eig* < *mé*[zʎ]*eig* 'més lleig'

2.2.7.3. Dissimilacions

El mot *llentilla* (mapa núm. 64) presenta a tota la comarca les formes dissimilades següents:

[g]entilla: Ala, Bg, G, Or

entilla: Cas (també a Famorca i a Tàrbena)

[d]entilla: la resta

Compareu [d]inoll / [d]unoll per *genoll* a la Cerdanya i el Capcir (DCVB);
igualment *Jor[d]i* per *Jorgi*.

D'altres dissimilacions recollides a la comarca són:

ma[r]alt (<malalt): gairebé general (mapa núm. 63)

to[λ]ina (<tonyina): gairebé general

me[r]ejar (<menejar): gairebé general

[n]inya (<nyinya <nyenya <llenya): Bmau

es[b]unyir (<esmunyir): Xàb

me[t]unque (<cast. mejunje): Sag

tre[l]ija (<trellija <tregilla): A, Bme, Po, Sag, San, Tor

[dʒ]ombrígol (<llombrígol 'llambric'): J, Ped / [dʒ]ambrígol: Bd, Bmau, Bsa, C, Cas,
D, Fl, Llí, Llo, Nou, Or, Par, Po, Rà, Sag, San, Teu, Xàb

2.2.7.4. Haplologia

cirer (<cirerer): A, Ala, Alc, Atz, B, Bb, Bg, Bme, Bsa, D, Gall, Llo, Mur, Or, Par,
Po, Sag, Teu, Tor (mapa núm. 69)

olar (<olorar): Alc, Bsa, C, Llí, Llo, Mur, Se, X (mapa núm. 98)

mo nem (<mo n'anem 'ens n'anem'): G, Nou

Jus Pobre (<Jesús Pobre 'topònim'): G, J, Ped

destrellat /destrellâ (<destrellatat /destrellatada): G

2.2.7.5. Consonants antihiàtiques*ri*[ɣ]alla: Cas*agra*[d]elles: San*a*[v]on: D**2.2.7.6. Epèntesis***asmàri*[t]: A, Ala, Bb, C, E, Llo, Or, Tor / *almàri*[t]: Atz, Bl, Bme, Bv, Or, Pa, Po, Rà, Sag (mapa núm. 65)*(en)sòmi*[t]: general*prèmi*[t]: generalcast. *andàmi*[t]: general*gèni*[t]: general*rànci*[t]: A*sàpo*[t]: X**2.2.7.7. Metàtesis***alquifòs* (< *alficòs*): Bsa (mapa núm. 55)*saflà* (< *flassada*): A, B, C, Cas, Se (mapa núm. 68)*quidrar* (< *cridar*): B, Bsa, C, Cas, D, Se, Teu, Po, Ver, Xa, Xàb (mapa núm. 67)*cabrombo* (< *cogombre*): Nou, Xàb / *combrombo*: Cas (mapa núm. 133)*segrentana* / *segrantana* (< *sargantana*): gairebé general*berellola* (< *bellerola* < *abellerola*): G, Xàb*percís* (< *precís*): Ped*ambraser* (< *ambarzer* < *esbarzer*): Ala*esturment* (< *instrument*): general*angegala* (< *argelaga*): Or, Par, Teu / *angigala*: Ala, B, Bg, Br, Cas, G (mapa núm. 13)

masaguent (< *magasent* < *magatzem*): D

pac a (< *cap a*): general

en contre de (< *en cónter de* < *en compte de*): Ped

desfigalassat / desfigalatxat (< *desfilagassat*): molt estès

gavinet (< *ganivet*): general

mollera (< *morella* 'Parietaria sp.'): C

tallarina (< *tarallina* < *teranyina*): gairebé general

trellija (< *tregilla*): B, D, Gall, J / *trelja*: A, Bme, Po, Sag, San, Tor

2.2.7.8. Canvis del punt o mode d'articulació

[d]espa (< *vespa*): G, J (compareu *cavernera* (Alcoi) i *alavern* per *cadernera* i *aladern*)

[k]amfarró (< *gafarró*): Bsa, C, Nou, Se, Te (mapa núm. 186)

tur[n]ell (< *turmell*): Atz, Bsa (mapa núm. 116)

for[n]iga (< *formiga*): Alc, Bg, Par, Se, Tor (mapa núm. 61)

tre[z]illa (< *tregilla*): Bsa, Se

albar[z]ínia i variants (< *albergínia*): gairebé tota la comarca (mapa núm. 54)

llao[z]er (< *lleuger*): Se (mapa núm. 28)

ba[l]andat (< *barandat*): A, E, Gall (mapa núm. 117)

pitxi[r]ina (< *pitxilina* 'petxina'): X

ge[r]mí (< *gesmí*): G, Ped

rebe[r]net (< *rebesnet*): Ped

xe[l]evia (< *xerevia*): Nou, Teu

albarzé[jn]a / as- (< *albergínia*): Xàb (mapa núm. 54)

La causa de l'origen del canvi no és necessàriament articulatòria, sinó que pot ser perceptual. Les unitats subjectes al procés del canvi no són els fonemes, sinó algunes de les seves propietats articulatòries o acústiques. De fet, en moltes ocasions aquest no es

produeix de manera unidireccional. Això explica que sovint, per exemple, el caràcter oclusiu que tenen en comú el fonema /t/ i /k/ (i més esporàdicament els corresponents sonors /d/ i /g/) els fa equivalents acústicament, com ho demostren els exemples següents recollits a la nostra comarca: *pallot / palloc (pallerot / palleroc), estambòrit / estambòric, car[t] / carc (comp. tomata / tomaca, patata / pataca, acòlit / acòlic, ànet / ànec, présset / préssec, etc.); dentilla / guentilla (comp. cadenera / cagarnera)*. De la mateixa manera, pel mode d'articulació, els fonemes /b/ i /m/ poden aparèixer en els mateixos contextos: *esmunyir / esbunyir, mandovell / bandobelló, mancal / bancal, menar / benar, camussela / cabussela, mocí / bocí*; a l'igual que les nasals /m/ i /n/, en posició final o en la desinència d'imperfet *-àvem*: *pórlan / pórlam, parlàvem / parlaven (nosaltres); turnell / turmell i forniga / formiga*. I la mateixa explicació perceptual⁵⁹ —i no oblidem que qualsevol explicació d'aquest tipus té un origen articulatori— justificaria, si més no, el pas del fonema sibilant /ʒ/ a [z], com ocorre en els mots *mi[z]dia, albar[z]ínia* (i variants), *llao[z]er* i *tre[z]illa* per *migdia, albergínia, lleuger* i *tregilla*.

⁵⁹ Vegeu Veny (1989) i Recasens (1991).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

3. MORFOSINTAXI

3.1. L'article

3.1.1. L'article determinat

L'esquema de l'article determinat no varia gaire respecte al valencià general: *el, la, els, les*; això sí, pronunciat d'acord amb les tendències articulatòries pròpies del parlar de la nostra comarca, on la [e] àtona pretònica de gairebé tots els clítics esdevé [a]:

Marina Alta	singular	plural
masculí	al	as / als
femení	la	les

El masculí plural presenta dues variants al·lomòrfiques, depenent del context fonètic en què es troba: *as* sempre apareix seguit de consonant —*as llibres; as pares*—, encara que esporàdicament es pot sentir en context vocàlic, on, no obstant això, predomina la forma *als*: *als hòmens; als atres*.

L'elisió de la vocal no és gens sistemàtica, i, encara que sí que es dona davant de [a] i [e], siguen tòniques o àtones, i de [ɛ] i [ɔ], és molt inestable en els altres casos: *l'ascola, l'èuia, l'horta, l'oli, l'era, l'herba, l'oliva / la oliva, la orella / l'orella, l'iglésia / la iglésia, la unгла / l'unгла*. Fins i tot, esporàdicament, hi pot haver *al oli* i *al home* per *l'oli* i *l'home*, com ocorre en valencià general *el oli, el home*.

Com hem pogut observar, l'article femení plural és sempre *les*. La forma reduïda *es* (<*les*), pròpia de l'alacantí, és inexistent a pràcticament tota la comarca. Només

n'hem trobat exemples a Pego en el llenguatge ràpid i sovint en diverses contraccions: *es dones; as casetes velles (<a les...); la gruga negra ve as primaveres; baixa pes escales*. Així doncs, en aquest poble, on, a més a més, es manté el timbre de la [e], el sistema de l'article determinat es troba a mitjan camí entre el del valencià general i el de l'alacantí:

Pego	singular	plural
masculí	el	es (els)
femení	la	les / es

L'article antic *lo* es manté amb molta vitalitat a la major part dels pobles de la comarca, encara que només darrere de la preposició *en* [an] (=amb) i de la partícula *tot*: *ixen en lo cotxe; (ha) parlat en lo Josep; vam estar tot lo dia fent faena*. Malgrat tot, molts jòvens prefereixen l'article reforçat *el* [al]: *sempre està en el [an al] seu germà*.

3.1.2. L'article derivat de IPSE

L'article salat es desconeix per complet a tots els pobles estudiats. Actualment només es conserva a Tàrbena, on encara és la forma general, fins i tot, entre els jòvens i els infants. A la Vall de Gallinera únicament apareixen les formes procedents del llatí *ILLU / ILLA*, encara que en la memòria dels majors es recorda l'article salat com a molt pròxim en el temps; possiblement entre la generació anterior. D'aquesta substitució se'n fa ressò Alcover (1921: 181) en la seva excursió lingüística el 5 de juliol de 1918 pel Patró: "Entre la gent jove han desaparegut els articles *es, sa*, que conserven encara els vells: la gent de cinquanta anys en amunt encara los usen, els de quaranta en avall les empren poc ferm".

No obstant això, al *DCVB* llegim que en terres valencianes aquest article tenia una extensió geogràfica major:

“En el País Valencià s’usava l’article *es*, femení *sa*, en els deu poblets que formen la Vall de Gallinera i a L’Orxa, Evo, Alcalà de la Jovada, Alcampell, Fleig, Benimaurell, Tàrbena i Finestrat; però actualment ja no existeix tal ús, i sols es troba l’article baleàric en noms de lloc (com “sa Foia es Pi”, “sa Caseta es Moros”) i en alguna locució fossilitzada.”

És ben probable que a totes les valls interiors de la Marina Alta es conservàs l’article baleàric fins al segle passat, com ho demostra la mallorquinitat lingüística ben palpable encara avui en dia; és més sorprenent, però, al meu parer, el cas de Finestrat, que es troba a més de 30 km al sud de Tàrbena i on la petjada mallorquina, si n’hi ha hagut, ha quedat a hores d’ara totalment diluïda⁶⁰.

Curiosament, i malgrat tot el que s’ha dit, molts manuals han repetit constantment —sense tenir en compte les declaracions d’Alcover— que a la Vall de Gallinera es conservava actualment l’article salat: entre d’altres Joan Martí i Castell (1985: 218), Montserrat Alegre (1991: 220), etc. Joan Veny (1984: 173) és conscient, però, que “Tàrbena manté, millor que els pobles de la Vall de Gallinera, algunes peculiaritats del mallorquí: l’article salat ...” i Colomina (1986b: 664-665) és el primer a afirmar que “a la Vall de Gallinera han desaparegut totalment els articles derivats de IPSU, IPSA”.

Per una altra banda, Badia (1984: 315), repetint Grieria (1921: 19-20), testimonia que “Tàrbena coneix i empra els articles *es*, *sa* amb tota plenitud; en canvi a la Vall de Gallinera es conserva IPSE, però només esporàdicament i sense vitalitat, cosa que fa que hom anteposi ILLE a tot el conjunt de IPSE + substantiu; exemples; *la sa corbella* (...), *la sa rota*”.

Aquesta cita, juntament amb les paraules de Casanova (1994: 81), que referint-se al mot *asbelatge* (‘albalatge’), recollida a Sanet, considera que hi apareix “l’article salat fossilitzat”, és força suggeridora i fa plantejar-se si realment va tenir més extensió la utilització d’aquest article en temps passats o no.

Si fem un recull de paraules masculines que presenten una síl·laba inicial *es-* [as] sospitosa de ser un article salat fossilitzat, només hi trobem uns quants exemples

⁶⁰ A més a més, els cognoms més habituals actualment en aquesta població —Climent, Llinares, Ortuño, Orquín, Llorca, Lloret, etc.— en descarten qualsevol possibilitat.

escadussers: *esconsellet* ('escolt'), *escarpó* ('cropó'), *escorfol* / *esclafol*⁶¹, *escarpinell* ('crespinell') i *estambori* ('sambori'). Els dos darrers, però, deuen tenir una explicació més complexa, fruit de diversos creuaments o de transformacions fonètiques de creació popular sense una causa aparent.

Pel que fa a paraules femenines, no hem trobat cap exemple amb una síl·laba inicial *sa-*, tal i com diu Griera i repeteix Badia; no obstant això, n'hi ha algunes amb *es-*: *esfalç*, *esfalçó*, *escorbella*, *esfalzia*, *esferratja*⁶². Per una altra banda, tenim *asbarda*, *asbarzínia* i *asmàssera* —i mantinc la grafia *a* perquè les formes normatives presenten aquesta vocal—, de la mateixa manera que en masculí hi ha *asbelatge*, *asbelló*, *asbercoc*, *asgeps*, *asmari*, *asbeurador*, etc.

Tots aquests exemples, a més de les formes verbals *esfosquir-se*, *esbaldar*, *esgrunsar*, *esfondrar-se*, *esmunyir* i *escomençar*, gens sospitoses de dur article, fan pensar que realment es tracta d'una extensió analògica de la síl·laba inicial *es-*, tan productiva i freqüent en català, que a la nostra comarca s'imposa sovint a la síl·laba inicial *al-*, que pot haver-se iniciat en aquells exemples en els quals s'han produït una dissimilació de líquides (*asbarda*, *asmari*, *asbarzínia* < *albarda*, *armari*, *albergínia*). Malgrat tot, en exemples com ara *asbercoc* i *asbelatge* no hem de descartar la hipòtesi que s'haja produït anteriorment una afèresi (*bercoc*, *belatge*; formes corrents a la comarca) i que després s'haja afegit l'article, la qual cosa no explicaria tan fàcilment els mots *asgeps* (< *es geps*?) i *asbelló* (< *es belló*?).

Hi ha també un exemple d'article plural, que podria considerar-se salat, fossilitzat en el topònim tormosí *els Espoets* [alz aspoéts] (< els pouets), encara que, al meu parer, es tracta de l'article derivat d'ILLU, que a la nostra comarca —com a gran part del valencià, sobretot el meridional— perd la consonant líquida quan el mot següent comença per consonant: [alz áβres / az áβres], però [as péfos]⁶³. Es tracta, per tant, d'un

⁶¹ Aquests dos mots poden haver afegit la síl·laba *es-* per analogia a *escorfa* —variant molt habitual al sud de Bèrnia— i *esclafar*.

⁶² A Bolulla pronuncien *estovallola* per *tovallola*.

⁶³ Absurdament Lluís Fornés (1990: 413) considera la reducció de l'article *els* a *es* [as] com una resta d'article salat: "Al parlar de Pedreguer encara es poden trobar reminiscències de l'article salat. Probablement quedaran restes en l'actualitat d'una pintada a la replaceta de la Bufa on una mà anònima

cas paral·lel al de *leix* per *eix*, que ha conservat l'article literari fusionat a la paraula.

3.1.3. L'article personal

L'article personal —a diferència del valencià general— es conserva molt viu a gran part de la comarca: tant a les valls de l'interior (la Vall de Gallinera, la Vall d'Alcalà —amb Beniaia—, la Vall d'Ebo, la Vall d'Alaguar i l'Orxa —el Comtat—), com a una ampla zona que va des de Tàrbena a Jesús Pobre, passant per Xaló, Llíber, la Llosa i Pedreguer. El sistema d'article personal propi de la nostra comarca és el següent:

	art. + consonant	art. + vocal
masculí	al <i>Vicent</i> <i>an lo Joan</i>	l' <i>Andreu</i>
femení	la <i>Rosa</i>	l' <i>Antònia</i>

Tàrbena és l'únic poble que fa servir el masculí *en* davant de nom propi començat per consonant, *en* [an] *Vicent*; en els altres casos utilitza *l'* o *la*: *l'Andreu*, *la Maria*⁶⁴.

Tenint en compte que a la resta del valencià —excepte a Crevillent— l'article personal és pràcticament desconegut, la seva presència a la Marina es fa fàcilment atribuïble a la repoblació mallorquina.

reinvindicava: "Treballador, defén *as* teus drets" i ho posa en relació amb el mallorquí, amb diversos punts de la Catalunya marítima i amb els parlars occitans, que, segons una cita d'Anglade, encara conserven l'article salat "a la regió de Niça, i en alguns parlars dels Pirineus (Bearn)".

⁶⁴ A la Vall de Gallinera s'ha conservat en la toponímia (Colomina 1986: 667): el Barranc d'*en* Grau, el Corral d'*en* Calores, el Corral d'*en* Ros, la Foia d'*en* Camps, la Font d'*en* Pau. A Callosa d'*en* Sarrià, a més de conservar-se en el nom del poble, hi ha un exemple en la toponímia urbana: el Cantó d'*en* Pillo [el kan'to m'pílo].

3.2. Els pronoms

3.2.1. Pronoms personals forts

Els pronoms personals forts no presenten variació respecte al valencià general: [jó]⁶⁵, *tu, ell, mosatros, vosatros* i *ells*.

S'hi desconeix la forma *ellos*, freqüent en alacantí, que podria tractar-se d'un castellanisme o bé ser resultat de l'analogia a la *-o-* de *mosatros* i *vosatros*, que alhora és paral·lela a la dels pronoms *algunos* i *quinos*, tan característics d'aquell subdialecte i que en el segon cas és poc sospitosa de ser influència del castellà; i a penes se senten les variants dels pronoms personals de primera i segona persona del plural *matros* i *vatros*, que apareixen aïlladament en diversos punts del valencià meridional i que són pròpies del tortosí —allà *natros* i *vatros*—.

El pronom personal de cortesia és sempre *vostè* [vos'te]. *Vós* ha quedat fossilitzat —i no a tot arreu— en el parlar arcaïtzant dels majors en frases estereotipades del tipus: *-Com està? -Jo bé, i vós?*

3.2.2. Pronoms personals febles

3.2.2.1. Posició proclítica

El paradigma predominant dels pronoms febles adopta les següents formes en posició proclítica (+ verb començat per consonant):

		reflexiu	CD	CI
singular	1a persona	am	am	am
	2a persona	at / al	at / al	at / al

⁶⁵ A Tàrbena [jɔ], com en eivissenc i castellonenc.

	3a persona	as	al / la	li
plural	1a persona	mos	mos	mos
	2a persona	as	vos	vos
	3a persona	as	als / les	als

Esporàdicament —i rarament entre els jóvens— hi apareixen les formes plenes de forma fossilitzada, sempre al costat de les reforçades, que les trobem de forma sistemàtica. Tinc un grapat d'exemples recollits de la parla espontània, dels quals n'extrac una mostra:

“*sa* sol dir” (Par)

“ara els pardalets no *se* senten molt” (Cam)

“*sa* va encendre el paper” (G)

“*sa* va trencar la cama” (G)

“si *sa* vol acostar a mi, que s'acoste” (G)

“clar que *ma* sona” (Llí)

“quan *se* pasta” (Nou)

“no sé com *se* diu” (Teu)

“com *te* diuen?” (Ver)

A partir dels casos exposats de conservació dels pronoms febles *me*, *te*, *se*, sovint pronunciats en [a], es pot fer un intent de sistematització per contextos:

- quan el verb comença pel fonema sibilant /s/;
- darrere de diverses conjuncions, sobretot *com*, però també *que* i *quan*; i
- precedint un pretèrit perfet perifràstic, concretament a Gata.

Evidentment, no ocorre mai quan el verb comença per vocal, ja que en aquests casos es produeix sistemàticament l'elisió de la vocal del pronom.

3.2.2.2. Posició enclítica

Pel que fa a la posició enclítica (verb acabat en vocal / verb acabat en consonant) hi trobem:

		reflexiu	CD	CI
singular	1a persona	'm / -me	'm / -me	'm / -me
	2a persona	't / -te	't / -te	't / -te
	3a persona	's / -se	'l (-lo) / -lo -la	-li
plural	1a persona	-mos	-mos	-mos
	2a persona	's / -se	-vos	-vos
	3a persona	's / -se	'ls (-los) / -los -les	'ls (-los) / -los

3.2.2.3. El pronom en

El pronom *en* [an] —a Pego [en], o més sovint [ne]⁶⁶ — només manté plena vitalitat en els verbs de moviment i com a partitiu. Els altres usos s'hi desconeixen. El pronom *hi*, com a la resta del valencià, ha quedat fossilitzat en uns quants verbs: *anar-*

⁶⁶ El mateix ocorre a Callosa d'en Sarrià (Beltran 1994: 46), on "predomina *en*, però, també hi ha qui fa servir *ne* en tots els contextos fonètics: *en vols? / ne vols?*" La forma plena *ne* és pròpia del valencià central, amb consonància amb la resta de pronoms febles. El fet que en alacantí, al costat de *me*, *te* i *se*, aparega únicament *en* en posició proclítica (Segura 1996: 78) fa pensar que aquelles són unes formes modernes, la qual cosa es veu confirmada a partir del coteig de textos relativament recents (*El tio Cuc* d'Alacant i *Cañis i canisaes* de Monòver) i de la coexistència de *em/me* i *es/se* a les localitats de Sant Vicent del Raspeig, Alacant, Mutxamel i Sant Joan (Colomina 1985: mapa núm. 40). A les comarques situades al sud de la línia Biar-Busot i banyades pel Vinalopó el procés de substitució deu ser una mica més antic.

*se'n, ixir-vo'n, an tinc quatre, an vols un parell?; hi ha molt de personal, no m'hi vec*⁶⁷.

3.3. Combinació de pronoms

3.3.1. En posició proclítica (+ verb començat per consonant sorda)

	ME	TE	LI	MOS	VOS (SE)	ELS
EL	[mel] [mal]	[tel] [tal]	[lil]	[mol] [mozal]	[vo(za)l] [sel]	[alzal] ([alzaw])
LA	[mela] [mala]	[tela] [tala]	[lila]	[mola]	[vola] [sela]	[az(a)la] ([alzaw])
ELS	[me(l)s] [ma(l)s]	[te(l)s] [ta(l)s]	[li(l)s]	[mozals]	[vozals] [sels]	[alzals] ([alzaw])
LES	[meles] [males]	[teles] [tales]	[liles]	[moles]	[voles] [seles]	[az(a)les] ([alzaw])
EN	[men] [man]	[ten] [tan]	[lin]	[mon] [mozan]	[vo(za)n] [sen]	[alzan]
HO	[mew] [maw]	[tew] [taw]	[liw]	[mow] [mozaw]	[vo(za)w] [sew]	[alzaw]
SE	[mese]	[tese]	[lise]	[mose]	[vose]	

⁶⁷ Pel que fa a la vitalitat del pronom *hi* a Benissa a principis de segle, en tenim un testimoni força il·lustratiu d'Alcover (1921: 172): "Se pert molt la partícula *hi*; i així diuen: -*Vens a tjuar [jugar]? -No vaig!-¿Tornes a Gandia?-No torne.-¿Aplegues a Benidorm? -No aplegue. Però encara diuen: -Eres a la plassa?-Sí que HI era!-¿No HI éreu?-No HI érem*".

3.3.2. *En posició enclítica*

	ME	TE	LI	MOS	VOS (SE)	ELS
EL	[mel]	[tel]	[lil]	[mol]	[vol] [sel]	[lol]
LA	[mela]	[tela]	[lila]	[mola]	[vola] [sela]	[lola] [lozla]
ELS	[mels]	[tels]	[lils]	[mols]	[vols] [sels]	[lols]
LES	[meles]	[teles]	[liles]	[moles]	[voles] [seles]	[loles] [lozles]
EN	[men]	[ten]	[lin]	[mon]	[von] [sen]	[lon] [lozen]
HO	[mew]	[tew]	[liw]	[mow]	[vow] [sew]	[low] [lozew]
SE	[mese]	[tese]	[lise]	[mose]	[vose]	[lose]

3.3.3. *Peculiaritats que presenten els pronoms*

3.3.3.1. El pronom de segona persona 'et' pren les següents variants davant de verb començat per consonant —si el verb comença per vocal, és sempre [t]—:

- [at]: Bb, Br, Bsa, Cas, D, E, G, J, Llí, Llo, Mur, Nou, Ped, Se, Teu, X, Xa, Xàb;
- [al]: A, Ala, Alc, Atz, Bb, Bd, Bg, C, E, Ond, Or, Par, Pa, Rà, San, Sag, Tor, Ver;
- [el]: P;
- [as]: Cas

3.3.3.2. Coincidint amb el mallorquí i altres varietats del català, a la Vall de Gallinera, la Vall d'Ebo, la Vall d'Alaguar —llevat de Campell—, Xaló, Llíber i Castells de Serrella —a més de Tàrbena— el pronom *els* seguit de consonant pren la vocal [a] de suport: [alza]; *jo alza diré que vinguen; ia telza passarà ell*⁶⁸.

3.3.3.3. Aquest mateix pronom *els*, quan fa la funció de complement indirecte pren sovint la forma *los* a la Vall de Gallinera —també a Tàrbena—: *no volien anà a escola de por que los feen* (els mestres) (Bv); *si as posen nerviosos, los ix malament* (Pa); *io lo hu* (<los ho) *donaré* (Gall)).

3.3.3.4. El pronom *ho*, en posició enclítica, té sovint com a forma al·lomòrfica la variant fonètica *vo* a Calp i Castells de Serrella, sobretot entre els jòvens, coincidint, per tant, amb l'alacantí: *miran-vo, escoltan-vo, agarrâ-vo* (C) / *agarrar-vo* (Cas). Colomina (1985: 170-172) apunta la possibilitat que en alacantí s'ha creat com a resultat d'una consonantització de la /w/ final de les segones persones verbals del plural en casos com *mireu-ho* > *mirev-ho*, habituals a molts pobles del sud valencià. No obstant això, no hauríem de descartar la possibilitat que fos una consonant antihlàtica, a partir de formes com ara *mirâ-ho*, amb pèrdua de la *-r* de l'infinitiu.

3.3.3.5. Mentre que en els verbs pronominals i en els reflexius el pronom de primera persona del plural és *mos*, el de segona és *as*: *mosatros mos pentinem / vosatros as pentineu; nem-mo'n / neu-se'n*.⁶⁹

⁶⁸ Aquest fenomen no és exclusiu de la Marina Alta, ja que en diversos punts del valencià també es recorre a un coixí vocàlic, però sobretot en combinacions binàries: *no se'ls e pot dir res*; a la Vila Joiosa la vocal epentètica és una *o*, segons Colomina (1991: 23). Aquest autor considera que és resultat d'una confusió amb el pronom neutre *ho*: *a les persones que vixqueren allí se'ls o dóna este malnom*.

⁶⁹ Conec tres possibilitats de pronominalització reflexiva de primera i segona persona del plural al sud del Xúquer: 1. *mos pentinem / vos pentineu* (Marina Baixa, Foia de Castalla i tot l'alacantí); 2. *mos pentinem / es-as pentineu* (Marina Alta, Safor); 3. *es pentinem / es pentineu* (Alcoi, Banyeres, la Vall d'Albaida, la Costera).

3.3.3.6. Darrere del verb s'eviten les combinacions de CI de tercera persona del plural + CD⁷⁰, encara que a les valls de l'interior —Ala, Cas, E, Gall—, a Xaló i a Llíber presenten plena vitalitat: *dóna-lo-hu*, *fes-lo-la*, *compra-lo'ls*, etc.

Vegem les quatre possibilitats de combinació binària dels pronoms indirectes de tercera persona de plural seguits de CD singular a tota la comarca:

I		II	
[low] dóna	dóna-[low]	[alzaw] dóna	dóna-[low]
lo'n dóna	dóna-lo'n	[alzan] dóna	dóna-lo'n
lo'l dóna	dóna-lo'l	[alzal] dóna	dóna-lo'l
lo la dóna	dóna-lo-la	[alzala] dóna	dóna-lo-la

III		IV	
[alzaw/alzo]	dóna'ls (-los)	[alzo/alzaw] dóna	dóna-los(-ho)
dóna	dóna'ls (-los)	[alzan] dóna	dóna-los(-en)
[alzan] dóna	dóna'ls (-los)	[alzo/alzaw] dóna	dóna-los(-ho)
[alzal] dóna	dóna'ls (-los)	([alzal])	dóna-los(-ho)
[alz(a)la] dóna		[alzo/alzaw] dóna	
		([alz(a)la])	

I sistema: Gall (+Tàrbena)

II sistema: Ala, Cas, E, Llí, X

III sistema: gairebé general

IV sistema: C, Nou, Teu, Xàb

Pel que fa a la pronúncia del pronom *ho* en la combinació *els ho* trobem tres pronúncies diferents:

⁷⁰ La tendència actual és substituir només l'indirecte o, fins i tot, fer servir la combinació amb el CI en singular.

[alzaw]: A, Atz, Bsa, Bb, Bd, G, J, Llo, Ond, Ped, Po, Se, Ver, Xa

[alzo]: Bg, C, Nou, Or, Teu, Xàb

[e(l)zew]: P

És interessant de destacar, pel que fa al quart sistema, la tendència entre els jòvens —sobretot de la zona costanera— a reduir les combinacions formades amb l'indirecte *els* i el complement directe masculí i femení *el / la* a *els ho*, de manera que aquesta única combinació —pronunciada generalment [alzaw] o [alzo]— equivaldria no només a *els ho*, sinó també a *els el*, *els la*, *els els* i *els les*: *els done el llibre (els ho done)*, *els done la taula (els ho done)*, *els done els llibres (els ho done)* i *els done les taules (els ho done)*. Curiosament, quan el pronom indirecte és singular, es conserva de manera general la distinció: *li ho done*, *li'l done*, *li la done*, *li'ls done*, *li les done*, contràriament al que ocorre a gran part de la Marina Baixa i de l'Alacantí, en concret a la zona compresa entre Altea, Polop, la Nucia i el Campello (Colomina 1985: mapa núm. 43; 1991: 166), on les formes emprades són *li ho* i [liws]: *el llibre, jo li ho donaré; les taules, jo [liws] donaré*, etc.

3.3.3.7. A Castells de Serrella, a l'igual que a la veïna vall de Guadalest —a més de Polop, la Nucia, l'Alfàs i Benidorm, segons Colomina (1991: 62-63)—, les combinacions de pronom *me*, *te*, *li*, *mos* i *vos* + *se* donen com a resultat les formes [mesi], [tesi], [lisi], [mosi] i [vosi]. Aquest autor hi veu dues explicacions possibles; per una banda, “que s'haja originat en la tercera persona, per assimilació vocàlica, *li se compra* > *li si compra* (...) i després s'haja generalitzat a les altres persones”, o bé “que hi haja hagut confusió amb combinacions ternàries *me s'hi*”. No obstant això, cal tenir present que en posició enclítica mai no apareixen, de manera que hi ha una oposició entre les variants *me s'hi veu això* i *trencar-me-se la cama*, depenent del context⁷¹.

⁷¹ Segons el DCVB, el pronom feble *ti* apareix *precedint el verb* com a complement directe o indirecte a les *Homilies d'Organyà*, fossilitzat en el folklore i actualment com a forma viva a la Ribagorça: *La mare ti vol donar una poma* (Pont de Suert), la qual cosa corrobora que aquests pronoms tenen un comportament una mica diferent si van davant del verb o si el segueixen, encara que en el primer cas s'observa una inestabilitat fonètica major; de fet, la normativa —i molts dialectes— contraposa les

3.3.3.8. Comencen a estendre-s'hi entre alguns jóvens les formes *mira-lo*, *mira-los* i, en menor mesura, *compra-me-lo(s)* en compte de les més generals *mira'l*, *mira'ls* i *compra-me'l(s)*.

3.3.3.9. L'accentuació dels pronoms combinats segueix les següents regles⁷²:

- a. Si el verb és monosíl·làbic l'accent recau sobre ell: *dur-li-la* ['durlila];
- b. Si té més d'una síl·laba i és pla, l'accent (en els pronoms) recau dues síl·labes després: *dóna-li-la* ['dona,lila] (*donar-li-la* [do'narlila] o [do'narli,la]).

3.4. Els possessius

Prenen les formes generals del català occidental⁷³: *el meu / la meua*, *el teu / la teua*, *el seu / la seua*⁷⁴. Els possessius àtons *mon*, *ton*, *son*, *ma*, *ta*, *sa* només apareixen davant de *pare*, *mare*, *tio*, *tia*, *casa*; *ma uelo*, *ma uela*. Se'n desconeix el plural: *els meus pares*, *les meues ties*.

3.5. Els demostratius

Hi mantenen els tres graus de locació, com la resta del valencià: *este*, *eixe* ['eje] / ['ejje] ([i'e] a A, Ala, B i Gall), *aquell*. Aquesta triple distinció també s'estén al neutre: *açò*, *això* [a'ʝ] —a l'interior [aj'ʝ]—, *allò*. El demostratiu *astò*, propi de

formes invertides a les plenes en posició proclítica i enclítica respectivament. I a la mateixa comarca tenim *am*, *at*, *as* enfront de *-me*, *-te*, *-se*.

⁷²Aquesta preferència d'accentuació coincideix amb el valencià central i amb el nord de la Marina Baixa (Beltran 1995: 49) i s'oposa a les tendències accentuals de l'alacantí, on sempre recau l'accent a l'última síl·laba.

⁷³ I que es retroben a diversos punts del català oriental com ara el rossellonès, el gironí i el baleàric.

⁷⁴ En el llenguatge ràpid les formes femenines sovint es redueixen a *la mo(a)*, *la to(a)*, *la so(a)*.

l'alacantí, s'ha generalitzat força en els últims anys entre el jovent dels pobles costaners —Calp, Benissa, Senija, Teulada, Poble Nou i Dénia—, a l'igual que en alguns punts de la Marina Baixa —Altea, l'Alfàs, la Nucia, Benidorm, Relleu i la Vila—.

Els mots substantivats *daixò* i *daixona* [de'ʃɔ] / [de'ʃɔna] serveixen de substitut d'una paraula de la qual en un moment donat no es recorda el nom, però sí el gènere: *dóna'm al dexò*, *passa'm la dexona*. El valencià general desconeix el caràcter substantivat d'aquest compost de la preposició *de* i el demostratiu *això*; l'excepció n'és la Marina Alta i una part de la Baixa (Colomina 1991: 87). A la nostra comarca deu ser un mallorquinisme, l'ús del qual, fins i tot adjectival (*les taules eixes són molt daixones*), coincideix de ple amb el baleàric, segons el DCVB. La resta del català també fa servir les formes *daixonses* i *dallonses*.

Cal destacar també l'ús dels demostratius neutres aplicats a persones: *açò és mon pare*, com ja assenyala Colomina (1986: 668), i que es retroba a les terres extremes del sud, segons Segura (1998: 57-58).

3.6. Els numerals

Hi cal destacar les següents variants fonètiques: ['sɛɾo], ['uno] (al sud de la comarca) / [u] -[un] (a la resta), ['wit], ['dɛsat] / ['dɛsɛt], ['diwit], ['dɛnaw] / ['dɛnɛw], [ko'ranta] i [ʃi'ʃanta].

3.7. Els quantitius i els interrogatius

3.7.1. Els quantitius

Com a equivalent de *molt* o de 'gran quantitat' hi ha diverses fórmules com ara:

alamon: Ala, Cas⁷⁵; *An hi 'via alamon de personal; me'n queden alamon.*

bona cosa. 'Molt'. Està francament en desús a la Marina Alta, al contrari del que ocorre a moltes comarques veïnes.

un fum: *En aquella tenda pots trobar un fum de coses.*

una pila: *Tenia damunt la taula una pila de regals.*

un repic: *Amb un repic de camises que té i mai en troba cap bona per a posar-se.*

un carafal (i *carafalada* [karafa'la]): *M'han regalat una carafalà de llibres.*

una caterva —a Pedreguer *caterna*⁷⁶—: *Som una caterva de jóvens.*

a muntó. És ben característic i força utilitzat a tota la Marina Alta: *el treball està a muntó bé; vam està beguent a muntó.*

de calent: *Ha treballat de calent tot lo dia.*

cap (*cap de*). Presenta plena vitalitat a la nostra comarca. A penes se sent entre el jovent el castellanisme⁷⁷ *ningun* i *ninguna*, que no obstant això apareix en la llengua clàssica: *No es va quedar a la reunió cap de dona; no en vull cap.*

En contextos interrogatius i condicionals els termes de polaritat negativa presenten les formes tradicionals:

– *Vols que et duga res de la plaça?*

– *Has 'nat mai a València?*

– *Si vols res d'allà, m'ho dius.*

Sancho (1995: 90) dona constància que “aquestos usos no es conserven a Canals,

⁷⁵ També és una forma viva a Beniardà, Confrides i Tàrbena (la Marina Baixa) i a Banyeres (l'Alcoià). Per a més informació, vegeu Colomina (1991: 77-78).

⁷⁶ Segons el *DCVB*, també hi ha *caterna* a Ciutadella.

⁷⁷ Ho considerem castellanisme pel fet que es desconeix en les generacions adultes; malgrat tot, té molta extensió en el valencià central, i sobretot a València ciutat, i apareix documentat àmpliament en els textos clàssics. De fet, presenta un paral·lelisme evident i lògic amb *algun* i *algú*. Així doncs, l'existència de *ningú* justificaria, si més no, l'ús de *ningun* en lloc de *cap*.

i, tot i ser presents en d'altres dialectes catalans, han retrocedit pràcticament en tots els parlars valencians. Precisament a la Safor, que conserva un sistema de negació molt genuí, amb formes com *no gens* en les respostes, es manté també aquest ús...”.

A la Marina Alta —coincidint amb la Safor— el sistema català de negació s'ha vist poc trastocat, de manera que pertot arreu se senten frases com les següents:

ENTR.: Quina diferència hi ha entre un galló de *metla* i un *metló*?

INFOR.: Diferència? *No cap.* (Ond)

ENTR.: Hi ha hòmens vells?

INFOR.: *No cap* (Br)

ENTR.: Vostè ha fet espardenya?

INFOR.: Jo, *no mai.* (Gall)

ENTR.: Va ploure ahir?

INFOR.: Ploure? *No gens.* (Ped)

3.7.2. Els interrogatius

molt 'quant': *Molts anys tens? Molt de temps fa que no mos veuem?*

A què? ['a 'ke] 'el què?' / *lo què?*

Com? equival sovint a 'com va?', mantenint la mateixa entonació que en la pregunta completa, però perdent el verb. Aquesta fórmula de salutació és força característica de la comarca de la Marina, de Dénia a la Vila, i causa certa estranyesa entre els altres valencians.

A on? 'on?', quan va seguit de qualsevol mot, pren les variants fonètiques següents:

['an] *es fa això?* / ['an] *vas?*⁷⁸: Ala, Cas, E, Llí, Nou, Par, Teu, X

['awn] ([a'on]) *es fa això?* / ['awn] *vas?*: A, Atz, B, G, Gall, Or, P, Ped, Po, Ver

[a'von] *es fa això?* / [a'von] *vas?*: D

⁷⁸ Aquesta és la pronúncia més estesa a la Marina Baixa; com a mínim a Tàrbena, Bolulla, Callosa, tota la vall de Guadalest, Polop i la Nucia.

[a'ont] / ['ant] *es fa això?* / [a'on] *vas?:* C

3.8. Les preposicions

Cal destacar el manteniment de *a* davant dels locatius: *estic a Oliva*, a diferència de la major part del valencià, que hi utilitza *en*, que ja se sent entre els parlants més acastellanats, sobretot de Dénia. Aquella preposició també precedeix els mesos de l'any: *a juny*, *a setembre*, oposant-se de nou a les comarques centrals i del sud.

La variant més estesa en valencià *ad*, seguida de vocal, es manté també a gairebé tota la comarca, encara que, a diferència d'altres zones, està en franca regressió entre el jovent. No obstant això, se sent amb certa assiduitat a diversos pobles de les valls interiors (Castells de Serrella, la Vall d'Ebo, la Vall d'Alcalà) i a Xàbia:

“li ho ha dit ad ell”

“això és per ad ell”

També s'hi conserva per a indicar finalitat la preposició *per a* íntegrament, encara que pren diverses variants depenent del context fonètic: *per a* apareix sempre davant de consonant o de vocal tònica; *per* davant de vocal àtona o de consonant i *pe* precedint una consonant: *axò és per a tu / pe tu; per a ella; axò servix per consevol cosa*. La forma *pa* ja se sent a les zones més poblades i a les valls de l'interior. *Per* també sol reduir-se a *pe* davant de *a* àtona: *pe cí, pe llà* (<*per ací, per allà*). Vegem-ho en els exemples següents:

PER / PER A

“pa picâ l'espart” (Pa)

“això és pa mi” (P)

“el gastàem (el fenoll) pa curar el leacà” (P)

“la segàem pas animals” (P)

“i la bova, p[a] ‘mbovar cadires” (P)

“La llobà és lo que llauren a la vora de la soca i es queda *pa* llaurar” (C)

“Era *per a* viure” (Cas)

“El tabollat el pots gastar *per a* fer coca” (G)

“L’encovenà és lo que feen *per a* traure el lleixiu” (Xàb)

“El jaç és lo que fan ells (=els conills) *per a* criar” (Ond)

“No sabem què fer *per a* (e)star bé” (Ond)

“Un casell és un clot *per a* colgar les tomaqueres” (Teu)

“El sicutó és *per a* podar” (Teu)

“El que guisa salat, guisa pel gat; qui guisa dolç, guisa *per a* molts” (Ped)

“La remolatxa és pes animals i la betrava *per a* minjar” (Or)

“Cabres, perquè t’acabes,/ ovelles perquè t’empenyes,/ moltons *per a* fer doblons” (Xàb)

“La safa aprofita *pe* llavar-se la cara” (G)

“Tollina en os *pe* còurer” (G)

“El llevat era *pe* fê’l rent” (Xàb)

“L’ampot de grava és *pe* tu” (Ped)

“Això és *pes* xiquets” (Bv)

“La remolatxa és *pes* animals i la betrava *per a* minjar” (Or)

“El segamans és un(a) herba bona *pes* matxos” (Xàb)

“El que guisa salat, guisa *pel* gat; qui guisa dolç, guisa *per a* molts”

“El tàrrec és bo *pel* constipat” (Ped)

“Tens preparat el minjar *pel* gos?” (Ped)

“*per* quan siga” (X)

“això és *per* mi” (Or)

“*perquè* no el pique la forniga (‘ortiga’), no has d’alenyar” (Bg)

“Cabres, *perquè* t’acabes,/ ovelles *perquè* t’empenyes,/ moltons *per a* fer doblons” (Xàb)

“els alls, *perquè* ‘guantaren més, els feen en trena” (Bb)

“Vam passâ *pe* ‘ci” (Ped)

“*Pe* ‘qui, propet del poble, se’n troben molts” (Xàb)

Davant les estacions principals de l’any hi ha un predomini absolut de la preposició *de*: *d’estiu, d’hivern*. En tinc anotacions preses pertot arreu, sobretot a la plana central, on sembla que té més vitalitat.

També s’usa molt la preposició *de* com a lligam dels quantitius indefinits *quant, tant, molt* i *cap* —només en masculí— i el substantiu al qual precedeixen:

Quant de temps fa que no mos vegem

Hi havia tant de personal, que no el vaig trobar

Fa molt de fred

Als abres no els queda cap de fulla

També és freqüent —però no sistemàtic— davant de *poc* i *bona cosa* ‘molt’:

Hui em queda poc de pa

Més amunt encara hi ha bona cosa de pobles

A més a més, cal ressaltar l’ús de la preposició *pac a*, que alhora predomina en altres terres valencianes i de Tortosa, metàtesi de *cap a*, forma originària, que, no obstant això, és coneguda entre les generacions majors de molts pobles (Bb, G, X).

Els adverbis *amunt* i *avall* poden anar precedits de la preposició *cara*, sinònima de *pac a*: *cara (a) amunt* i *cara (a) avall*.

Pel que fa a altres preposicions, hi destaquen les següents:

a rinxo de ‘a la mateixa altura de’: *Li arribava l’auia a rinxo (d)el coll*.

a mitjan [a mi’dzant]: *Això li va passar a mitjan mes; va vindre a mitjant agost*.

ensense ‘sense’: *se’n van ‘nar a caçar ensense gos*.

A la vora presenta diverses variants segons el poble:

devora: Gall, Llí, Ond, Ped, Se, Tor, X

a vora: Atz, Ver

a la vora: C, G, Or

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

3.9. Els adverbis

3.9.1. Adverbis de temps

adés. En molts pobles està en desús.

antes. S'hi desconeix *abans*, que només apareix fossilitzat en l'expressió *al temps d'abans*.

a sovint. Entre el jovent de la zona costanera comença a sentir-se el castellanisme *a menut*.

después / endespués [andes'pwes] 'després', però també 'abans', entre els majors:
después, quan jo era xicoteta, el poble estava més unit.

entonces [an'tonses] (general) / [en'tonses] (Pego)

hui

ahir

demà

despús-demà

despús-ahir

l'andespús-ahir 'despús-ahir l'altre'

anitpassâ 'anit': Alc, Atz, B, Bg, Bme, G, Gall, J, Llo, Mur, Ond, Par, Ped, Rà, San, Se, Ver, Xa / *animpassâ*: Bmau, Fl, Llí, X / *anit* (mapa núm. 142)

L'endemà presenta les dues solucions següents a la zona estudiada, algunes d'elles amb accentuació doble:

Vicent Beltran i Calvo

a l'andemà [alande'ma]: Gall

a l'an demà [a'lan de'ma]: A, B, Ala, Ped

an san demà [an'san de'ma]: Llí

al san demà [al'san de'ma]: D, Gall

L'andespús-demà 'l'endemà l'altre' pren les mateixes variants que *l'endemà*, de manera que hi ha també *al san despús-demà* i *an san despús-demà*.

al tardet 'al vespre, a boqueta de nit': Bsa, C, D, G, J, Llí, Llo, Nou, Ond, Ped, Po, Se, Teu, Ver, Xa, Xàb (mapa núm. 141)

a boqueta de nit: A, Ala, B, Bg, E, Gall, Mur / *a poqueta (de) nit*: la resta (mapa núm. 141)

a hora horada 'a última hora': *tot ho fa a hora horâ*

més mai 'mai més': *no ho faré més mai*.

Encara hi pren les variants fonètiques següents:

[eŋkára]: P

[aŋkára]: general

[iŋkára]: Llí

encara no: A, Ala, D, G, Gall, Llí / *no encara*: Ala, Ped (*no incara*: Llí)

poc ha 'fa poc': *això va passar poc ha*.

enguany [aŋ'gwaŋ]

enguany passat 'l'any passat'

[a]stanit, [a]stany passat: Bg

a misdia / *a mesdia*: A, E, Nou, Or, San, Teu

ara-i-adés 'a tothora, sempre': *això ho fa a(ra)-i-adés*

d'estiu / *d'hivern*: A, Llí, Or, Par, Ped, Ver, X

3.9.2. *Adverbis de lloc*

A la Marina Alta els adverbis de lloc són els del valencià general: *ací*, *ahí* i *allí/allà*. La forma *aquí* és característica dels pobles costaners de Dénia, Xàbia, Teulada i dels jóvens de Calp.

al capdamunt, al capdavall

caddemunt, *caddevall*: Llí, Nou, Se, X

cademunt, *cadevall*: Ala

cadamunt, *cadavall*: C

De Jesús Pobre he sentit l'expressió adverbial *allà baix*, que pren el mateix valor que *allà baix*, però amb un matís més expressiu o emfàtic, equivalent, en certa mesura, a 'més avall d'allà baix'.

3.9.3. *Adverbis de manera*

beníssim: Bsa, G, Ped, Se, Teu⁷⁹

a orri 'en abundància, a l'engròs; de qualsevol manera, sense control'

arreu 'arbitràriament, a ull': *agarra'n una arreu*

més aïna 'més aviat': *com si no fóra una xiqueta; més aïna pareix una nina*

de gaidó 'de costat, obliquament'

al biaix 'obliquament'

de colp i repent 'de sobte'

a espai 'lentament; amb veu baixa'

aixina

de rasquinyà 'fregant lateralment; passar fugaçment'

⁷⁹ És també mallorquí i es retroba en l'italià *benissimo*. Paral·lelament, tinc recollit a Bolulla exemples del tipus *és un xic moltíssim faener*; a Callosa, per exemple, se senten, igualment, els augmentatius i diminutius *massota* i *b[a]na cosota / b[a]na cosesta*.

a presses i corruixes ‘amb molta pressa’

a osades ‘ja ho crec, caram’

a tombollons ‘amb dificultats; a empentes i redolons’

de puntelletes ‘tocant a terra, sostenint-se només amb les puntes dels peus’

a cànters. Ploure a cànters.

de tos ‘caure d’esquena, cap arrere’

de morros ‘caure cap avant’

de sobines ‘panxa per amunt’

És interessant de destacar que l’adverbi de manera *aixina* en el discurs oral i espontani apareix com una mena de connector introductor en frases com ara ‘*aixina, mos ha eixit bé?*’; ‘*aixina, com quedem?*’. Aquest connector s’utilitza a l’hora d’iniciar un discurs interrogatiu, però en relació a una cosa que ja s’ha dit, de manera que esdevé també, en certa mesura, un connector metadiscursiu de represa, organitzador del discurs.

3.9.4. Locucions adverbials de manera

A grapes / a gatameu (Mapa núm. 201)

a arrapameus: E, G, J, Nou, San, Ver

a arrapamiaus: Sag

a catameus: A, Atz, Bg, Bsa, Mur, Or

a gatameus: C, D, Bb, Nou, Ond, Xàb

a grapameus: Cas, Llo

a / de grapes: A, Alc, Bg, D, E, Llí, Pa, Par, Ped, X

*a grapons*⁸⁰: Nou, Teu

a ratameus: Bl, Bv

⁸⁰ Aquesta locució, no enregistrada en cap diccionari, presenta un sufix bastant freqüent en català en contextos semblants: *a rossegons*, *a tombollons*, que també existeix en italià: *a tentoni* ‘a mans palpes’, *a graponi* ‘a grapes’; i en francès: *a tâtons* ‘a les palpes’.

Pujar al be (als llocs)

al be: D, Xàb

a galeretes: Alc

Pujar a collibè (als múscles)

a cames amigo: A, D, Ver

a cametes amigues: X

a cametes d'amigo: E, San (*a cametes d'amigos*: Ala)

a cametes al coll: Xàb

al coll: Cas (*al collet*: J)

Anar a peu coix (Mapa núm. 202)

a cama-coix: Par (*a camacotx* : Mur; *a camicotx*: G)

a la cama coixa

a coixar: Nou

coixo-coixando: Bsa, Ond, Xàb

a peu coix: Cas, San

a peu coixo: D

Anar agafats del braçet

de bracillo: A, Ala, Cas, E, Llí, X

de braceo: Atz, Bd, D, G, Nou, Or, Par, Ped, Po, Rà, Teu, Ver

Anar de vint-i-un botó (ben mudat)

anar de vint-i-un botó: gairebé general (no documentat en valencià)

anar de punt d'onze: E, Ped

anar de pic i paca: C

anar de paquet: A

De bat a bat

en pinta en ample: E, Rà, San

emparampat: Ped

de par en par: la resta

Estar / quedar-se fet pols

fet a pols: G, Nou, Ped, Xàb

fet pols: la resta

D'altres

caure de tos: general

beure al gall(et): general

3.10. Les conjuncions

3.10.1. *Quasi com / Massa bé que* 'sort que'

Amb el valor de la locució conjuntiva *sort que* —en castellà *menos mal que*—, a la Marina trobem solucions originals, que malgrat no ser normatives, en són equivalents exactes:

Marina Baixa	Marina Alta	Valencià central
<i>valga que</i>	<i>casi com</i>	<i>encara com</i>
<i>massa que</i>	<i>massa bé que</i>	
<i>casi com</i>		

- *casi com no mos ha plogut; mos haguérem fet un remull*: força estès
- *massa bé que no em van vore; quina vergonya!*: Gall

3.10.2. *Manera que* ‘no siga cosa que’

La locució conjuntiva condicional que equival a ‘no siga cosa que...’ és predominantment a la nostra comarca *manera que*: *no ixques, manera que ploga*. Localment, i coincidint amb diversos punts de la Marina Baixa, sentim *mané que* (Or). Colomina (1991: 79-80) en fa un estudi detallat, en el qual no es decanta per la forma originària: “*manera* pot ser un intent d’etimologia popular [a partir de *mané*], però també podria ser la forma primitiva: Ros (1739) enregistra *maner* ‘manera’ i en valencià popular és normal la pèrdua de la *-r* intervocàlica —*encâ que, m’a que* < *encara que, mira que—*.”

3.10.3. *Or de* ‘en comptes de’

A Pedreguer —i també a Bolulla, sense anar acompanyada de l’oració principal⁸¹— se sent sovint la conjunció *or de* [‘or ðe] amb valors pràcticament idèntics a ‘en comptes de’: *or d’escurar, estén la roba*⁸². El DCVB considera gal·licisme

⁸¹ Vegeu Beltran (1994: 51).

⁸² A Bolulla només es conserva la subordinada.

l'adverbi o conjunció antiga *or*, que ja trobem a les cròniques de Jaume I i de Muntaner. De fet, no s'ha de perdre de vista la preposició francesa *hors* 'fora de, excepte' que té uns valors relativament propers.

3.11. Les interjeccions

Són diverses les conjuncions que caracteritzen els pobles de la nostra comarca, sovint caracteritzant-los i oposant-los els uns als altres:

Capso!

Pren les variants fonètiques [ˈkapsɔ] i [ˈkatsɔ] (G, Nou, Ped, Xàb) —i al Poble Nou també [ˈkaksɔ]— i coincideix amb el mallorquí. Segons es desprén de les paraules que llegim al *DCVB*, que de *catso* remet a *capso*, aquesta darrera forma “s'usa [a Mallorca] entre gent vella per expressar admiració o altre sentiment vehement”. El *Dcor* (s.v. *cap*), que considera infundada la localització a Catalunya i València que dona el *DCVB*, no descarta la possibilitat que es tracte d'una recialla mossàrab i s'oposa radicalment a la proposta del *DCVB*, que aposta perquè aquesta interjecció, paral·lela a l'eufemisme *caratso* per *carall*, siga un derivat de *cap*, possiblement format mitjançant una regressió a partir de *capçana* o *capçal*. El *DEsc* i el *DMGa* ja recullen *catso* en les seves pàgines.⁸³

Verga!

Se sent a diversos pobles, però especialment a Pego, on, a més a més, pot

⁸³ Recorde que el sociòleg valencià Eduard Mira, que havia sentit aquesta interjecció a Xàbia, intentant establir connexions marítimes entre la Marina Alta i Itàlia, em suggeria la possibilitat que s'hagués pres de l'italià *cazzo* 'penis' (compareu amb *verga!*). Des del meu parer, considere més encertada aquesta hipòtesi que no pas la que apunta la possibilitat que s'haja pogut formar a partir de processos derivatius propis.

aparèixer la forma reduïda *ai, ver!*

Guapo!

Interjecció molt usada a tota la Marina —i sembla que a gran part del valencià—equivalent a ‘a quin sant?’. A Callosa d’en Sarrià també *guapo (a)nem!* El DCVB recull aquest mot, si bé amb un sentit diferent: “adv. i interj. d’aprovació, usat generalment amb ironia”.

Toca!

És força característica de la nostra comarca i del valencià central i té un rendiment semàntic molt alt: Indica rebuig —*toca! Ves-te’n!*—, sensació d’alegria o satisfacció davant un fet considerat com a positiu —*toca! Ja has vingut!*—, conhort de cara a una altra persona —*toca! No faces cas!*.

D’altres

caram!

Vaia! [‘baja]⁸⁴

ai, màrec! (<*ai, mare!*): X

3.12. La flexió verbal

Les diferències amb la resta del valencià no són moltes, però, cal destacar diverses tendències del parlar de la Marina Alta que oposen una parlars a uns altres.

⁸⁴ L’origen castellà es reflecteix en la pronúncia betacista.

3.12.1. Extensió de la velar

Com a la major part del valencià, totes les primeres persones del present d'indicatiu de molts verbs no incoatius de la 2a i 3a conjugació presenten formes velaritzades —amb la consegüent extensió analògica al subjuntiu—: *perc, bullc, cullc, dorc, lligc, senc, tusc, vullc; perga, bullga, cullga, dorga, lligga, ...*

No obstant això, sovint aquest increment velar afecta una part de la comarca. Mentre que a uns pobles hi ha absència total de velarització en *diem, correm, traem, caem, sent, estant, volent i veent*, concretament a la zona “perifèrica” de la Marina Alta —Calp, Benissa, Teulada, Poble Nou, Xàbia i Pego—, a la resta les formes predominants presenten la /g/ analògica, per una altra banda tan característica del valencià central⁸⁵ i d'altres dialectes catalans:

infinitiu	gerundi	present
viure	<i>vivint</i> <i>visquent</i>	<i>vivim, viviu</i>
créixer	<i>creixent</i> <i>cresquent</i>	<i>creixem, creixeu</i>
estar	<i>estaguent / estiguent</i>	<i>estem, esteu</i>
ser	<i>siguent</i>	<i>som, sou</i>
vindre	<i>vinguent</i>	<i>venim, veniu</i>
tindre	<i>tinguent</i>	<i>tenim, teniu</i>
voler	<i>vullguent</i>	<i>volem, voleu</i>
vendre	<i>venguent</i>	<i>venem, veneu</i>
encendre	<i>encenguent</i>	<i>encenem, enceneu</i>

⁸⁵ Sembla que a les comarques centrals valencianes la velarització ha pres encara més volada, com ara a comarques com la Vall d'Albaida i la Costera (Sancho 1995: 73-76) on se senten les formes de present d'indicatiu *siguem* i *vullguem*.

pendre	<i>prenguent</i>	<i>prenim, preniu</i> <i>prenguem, prengueu</i>
beure	<i>beguent</i> <i>bevent</i>	<i>beguem, begueu</i> <i>bevem, beveu</i>
vore	<i>veguent</i> <i>vegent</i>	<i>veguem, vegueu</i> <i>vegem, vegeu</i>
conèixer	<i>coneguent</i>	<i>coneguem, conegueu</i>
treure	<i>treguent/traguent</i>	<i>treguem, tregueu</i> <i>traguem, tragueu</i>
creure	<i>creguent</i>	<i>creguem, cregueu</i>
caure	<i>caiguent</i>	<i>caiguem, caigueu</i>
dir	<i>diguent</i>	<i>diguem, digueu</i>
córrer	<i>correguent</i>	<i>correguem, corregueu</i>

D'acord amb els resultats obtinguts, podem assajar una mena d'orde cronològic pel que fa a l'extensió analògica de la velarització, tenint en compte que primer afecta el gerundi i després el present d'indicatiu:

— Els verbs *créixer* i *viure* a penes coneixen la velarització; de fet només es dona de forma aïllada en el gerundi: *cresquent* i *visquent* (Castells de Serrella, Tàrbena i Bolulla).

— *Estar*, *ser*, *vindre*, *tindre*, *voler*, *vendre* i *encendre* presenten el gerundi velaritzat, mentre que el present d'indicatiu es manté intacte a tot arreu. *Prendre* velaritza el present de forma aïllada alternant amb *prenim* i *preniu*, a l'igual que *beure*, que presenta alternança, fins i tot en el gerundi: *beguent* / *bevent*, *beguem*, *begueu* / *bevem*, *beveu*. *Vore* té, al costant de *veguent*, *vec*, *veguem* i *vegueu*, les formes analògiques a la 1a pers. del present d'ind. *veig*, *vegent*, *vegem* i *vegeu*.

— Els verbs *conèixer*, *treure*, *veure*, *creure*, *caure*, *dir* i *córrer* han estès la velar de forma generalitzada, tant al gerundi com al present d'indicatiu.

Sembla, per tant, que els verbs acabats en *-ure* són els més afectats per la

velarització, afavorits pel subjuntiu: *trega, crega, caiga, bega*; d'aquesta manera *diga, córrega* i *conega* han creat analògicament formes com *diguent, correguent, coneguent* i consegüentment el present d'indicatiu. No obstant això, els verbs acabats en *-ndre* s'hi resisteixen una mica més, a l'igual que *estar, ser* i *voler*, que malgrat tenir una /g/ en el subjuntiu (*estiga, siga, vullga*) i en la primera persona del present d'indicatiu (*estic, sóc* i col·loquialment *vullc*). El pròxim pas seria el de la Vall d'Albaida i la Costera.

3.12.2. Predomini de les desinències de present de subjuntiu *-em* i *-eu* enfront de les antigues *-am* i *-au*

Hi ha vacil·lació en una part de la comarca (Bsa, Gall, Se, Xàb) entre les primeres i segones persones de plural del present de subjuntiu dels verbs de la 2a i 3a conjugació entre les desinències antigues *-am, -au* i les analògiques *-em, -eu*, amb predomini de les segones: *prengam / prenguem; supongam / suponguem; cregau / cregueu; fuiggam / fuiguem*. A la resta de pobles s'han generalitzat, però, les formes modernes *prenguem, cregueu, fuiguem*, etc., coincidint amb la major part del valencià meridional, amb l'excepció del parlar arcaïtzant d'Elx (Segura 1998: 71).

Alcover (1921: 172) ens dóna constància que fins no fa massa aquelles desinències tenien més extensió a la nostra comarca:

“[A Pego] conserven molt els subjuntius antics en *-ga* i les formes *-gam, -gau* (*que io faiGO, que nos fuixGAM, que vos fuixGAU, que io òmpliGO, que nos ompliGAM, que vos ompliGAU*)”.

3.12.3. Síncope en els verbs acabats en *-ure* seguits de pronom

És també interessant de destacar la síncope que es produeix en els verbs acabats en *-ure* seguits de pronom⁸⁶, sempre que aquest no siga *ho* a Benissa i Calp: *traure'm > trau-me, escriure't > escriu-te*.

⁸⁶ Aquest és un fenomen molt habitual en alacantí, a la veïna comarca de la Marina Baixa (Colomina 1985a: 164, mapa núm. 42; 1991: 22) i a la Codonyera (Quintana 1987: 49).

3.12.4. Pèrdua de la -v- en les desinències d'imperfet

Les desinències d'imperfets *-aves*, *-àvem*, *-àveu* i *-aven* poden perdre la *-v-* o mantenir-la: *anaves / anaes*, *escoltàveu / escoltàeu*, etc. Depén generalment de qüestions de la rapidesa del llenguatge. En tot cas, predomina la pronúncia de la *-v-* a la zona costanera, mentre que a la centro-occidental s'ha produït d'una manera més o menys sistemàtica l'elisió.

3.12.5. El cas de Xaló i Llíber

És interessant de ressaltar les formes de primera persona del pretèrit imperfet d'indicatiu en [e] pròpies de la gent major de Xaló i Llíber: *io nae*; *ere*; *la palpae*; *carregae*, *venie*, *astae*, etc. Segurament, al costat de la necessitat de distingir la primera persona de la tercera, com ocorre en castellonenc, sovint amb el resultat invers (*io anava / ell anae*), hi ha influït l'estadi fonètic tan inestable i canviant propi d'aquests pobles i resultat de les antigues neutralitzacions sistemàtiques del mallorquí que s'imposà en aquesta comarca. Així doncs, s'estableix un paral·lelisme entre el present d'indicatiu i l'imperfet:

jo cante	jo cantae
ell canta	ell cantava

3.12.6. El pretèrit perfet simple

El pretèrit perfet simple només es conserva entre les generacions majors de Castells de Serrella, llevat de la primera i tercera persona: *de jóvens férem molta faena*; i en les perífrasis de probabilitat precedint un infinitiu, encara que les seves formes apareixen sovint sincopades i amb canvi d'accent: *el meu cosí degue/deguera vindre ahir*

(general).

Perífrasi de probabilitat + inf.

(pretèrit perfet simple)

MODEL I	MODEL II
'deye ('deya)	de'γera
'deyes	de'γeres
'deye ('deya)	de'γera
'deyem	de'γerem
'deyew	de'γerew
'deyen	de'γeren

Colomina (1991: 67) també destaca la pervivència del pretèrit perfet simple entre els ancians de la Vila Joiosa —llevat de la primera persona— i fossilitzat en el folklore.

3.12.7. *Peculiaritats de la conjugació*

Les peculiaritats de la conjugació d'alguns verbs queden reflectides en el següent llistat:

3.12.7.1. *Les formes impersonals, els presents i els futurs*

ANAR:

Pres. Ind.

I	II
vatʃ	vatʃk / vaʃk (vask)

Vicent Beltran i Calvo

vas	vas
va	va
a'nem	a'nem
a'new	a'new
van	van

model I: gairebé general

model II: [va(t)jk]: Bsa, C, Nou, Se, Teu (variable i generacional); [vásk]: G

Pres. Subj.

I	II	III
'va(d)ʒa	'vajya	'vaʒya ('vazya)
'va(d)ʒes	'vajyes	'vaʒyes ('vazyes)
'va(d)ʒa	'vajya	'vaʒya ('vazya)
a'nem	a'nem	a'nem
a'new	a'new	a'new
'va(d)ʒen	'vajyen	'vaʒyen (vázyen)

model I: gairebé general

model II: Se, Teu

model III: Bsa, C; ['vazya]: G

BATRE

Pres. Subj.

I	II
'bata	'batiya
'bates	'batiyes
'bata	'batiya
ba'tem	ba'tem
ba'tew	ba'tew
'baten	'batiyen

model I: gairebé general

model II: A, Ala

BROLLAR

Infinitiu [bru'lar]: A, B, Bsa, C, Cas, E, Or, Se, Teu

[bro'lar]: la resta

Gerundi [bro'lan(t)]: gairebé general

[bru'lan(t)]: A, B, Bsa, C, Se, Teu

[bru'lint]: Cas, E, Or

Pres. Ind. 3a pers.

['brola]: gairebé general

['bruła]: A, B, Bsa, C, Se, Teu

[bruλ]: Cas, E, Or

CONÈIXER

Infinitiu [ko'nejfer] ([ko'netfer]: G, Mur)

[ko'nejfer]

Gerundi⁸⁷ [kone'ɣen(t)]
[kone'fent]

Pres. Ind.

I	II
ko'nek (ko'neʃk-ko'nesk)	ko'nek (ko'neʃk)
ko'ne(j)ʃes (ko'netʃes)	ko'neʃes
ko'ne(j)ʃ (ko'netʃ)	ko'neʃ
kone'ɣem	kone'ʃem
kone'ɣew	kone'ʃew
ko'ne(j)ʃen (ko'netʃen)	ko'neʃen

model I: gairebé general

model II: Bsa, C, D. Nou, Ond, P, Teu, Xàb

CÓRRER

Gerundi [kore'ɣen(t)]: gairebé general
[ko'rent]: Bsa, C, Nou, Ond, P, Teu, Xàb

Pres. Ind.

I	II
'korek	'korek
'kores	'kores
'kore	'kore

⁸⁷ Per a saber-ne la distribució geogràfica, vegeu, el present d'indicatiu.

kore'γem	ko'rem
kore'γew	ko'rew
'koren	'koren

model I: gairebé general

model II: Bsa, C, Nou, Ond, P, Teu, Xàb

Pres. Subj.

I	II
'koreγa	'korγa
'koreyes	'korγes
'koreya	'korγa
kore'γem	kor'γem
kore'γew	kor'γew
'koreyen	'korγen

model I: A, Bb, D, G, Llí, Nou, Ond, P, Ped, San, Teu, Ver, X, Xàb,

model II: Ala, Atz, Bd, Bme, Cas, Llo, Or, Rà, Sag

DESPERTAR:

Participi [des'pɛrt]: Alc, Atz, Bg, Cas, E, G, Gall, J, P, Llí, Llo, Mur, Or, Par,
Ped, X

[desper'tat]: la resta

ENCETAR

Pres. Ind.

I	II
an'sete	an'sete
an'setes	an'setes
an'seta	an'seta
anse'tem	anse'tém
anse'tew	anse'téw
an'seten	an'seten

model I: gairebé general

model II: Ped

ESTAR

Inf. [as'tar]: general, llevat de P
[es'tar]: P

Ger. [asta'γent]: Ala, Alc, Bme, Bsa, D, Gall, Llí, Llo, Nou, Or, Par, Rà, Sag, San, Teu, Ver, X, Xàb;
[asti'γen(t)]: A, Atz, B, Bd, C, Cas, G, Ped, Po, Ver
[as'tant]: Bsa, C, Nou, Ond, Teu, Xàb
[es'tant]: P

FER:

Pres. Ind.

I	II	III
fatʃ	fa(t)ʃk (fask)	fas
fas	fas	fas
fa	fa	fa

Vicent Beltran i Calvo

fem	fem	fem
few	few	few
fan	fan	fan

model I: general

model II: [fá(t)ʃk]: Bsa, C, Nou, Se, Teu (variable i generacional); [fásk]: G

model III: Llo, Mur, Par, Ped (majors)

Pres. Subj.

I	II	III	IV
'fasa	'fa(d)ʒa	'faʒya ('fazya)	'fajya
'fases	'fa(d)ʒes	'faʒyes ('fazyes)	'fajyes
'fasa	'fa(d)ʒa	'faʒya ('fazya)	'fajya
fem	fem	fem	fem
few	few	few	few
'fasen	'fa(d)ʒen	'faʒyen ('fazyen)	'fajyen

model I: gairebé general

model II: gairebé general

model III: ['faʒya]: Bsa, C; ['fazya]: G

model IV: Teu

HAVER:

Pres. Subj.

I	II	III (+participi)	IV (+participi)	V (+participi)
'a(d)ʒa	'aʒya ('azya)	a'va(d)ʒa	a'vaʒya (-zy-)	a'vajya
'a(d)ʒes	'aʒyes ('azyes)	a'va(d)ʒes	a'vaʒyes (-zy-)	a'vajyes
'a(d)ʒa	'aʒya ('azya)	a'va(d)ʒa	a'vaʒya (-zy-)	a'vajya

Vicent Beltran i Calvo

a'(d)ʒem	aʒ'γem (az'γem)	ava'(d)ʒem	avaʒ'γem (-zγ-)	avaj'γem
a'(d)ʒew	aʒγéw (az'γew)	ava'(d)ʒew	avaʒ'γew (-zγ-)	avaj'γew
'a(d)ʒen	'aʒγen ('azγen)	a'va(d)ʒen	a'vaʒγen (-zγ-)	a'vajγen

model I: gairebé general

model II: ['aʒγa]: Bsa, C; ['azγa]: G

model III: gairebé general

model IV: [a'vaʒγa]: Bsa, C; [a'vazγa]: G

model V: Teu

Futur

I (haver-hi)	II (+participi)
-	(a)vo're
-	(a)vo'ras
j aw'rá (an iw'ra / ni aw'ra)	(a)vo'ra
-	(a)vo'rem
-	(a)vo'rew
j aw'ra(n) (an iw'ra(n) / ni aw'ra(n))	(a)vo'ran

Imperatiu (de *nyaure):

nyas / nyeu (< n'hi has, n'hi heu, 'pren, preneu') (Bsa, Nou, Ond)

nyas / nyagueu (Ala, Bg, Bv, Cas, E, Ped, Sag, Se)

Des del punt de vista sintàctic, cal destacar que la forma impersonal *hi ha / n'hi ha*, al costat del plural analògic *hi han / n'hi han*, que se sent pertot arreu, conserva sovint la forma del singular amb aquell valor:

- *de gavines, no n'hi ha*: P

- *an hi ha moltes*: Cas

PRENDRE:

Pres. Ind.

I	II	III
preŋk	preŋk	preŋk
prens	prens	prens
pren	pren	pren
pre'nim	preŋ'gem	pre'nem
pre'niw	preŋ'gew	pre'new
'prenen	'prenen	'prenen

model I: Ala, Alc, Bsa, C, E, G, Gall, Llí, Ond, Or, Pa, Ped, San, Se, Teu,
Ver, X, Xàb

model II: Ala, Cas, Llo, Or, Ped, X

model III: Atz, E, G, Llí, P

SABER:

Pres. Ind. 2a pers.

[sats]: molt estès / [sas]-[saps]

Pres. Subj. (+ CABRE)

I	II	III	IV
'sapja / 'kapja	'sapiya / 'kapiya	'sabja / 'kabja	'sabiya / 'kabiya
'sapjes / 'kapjes	'sapiyes / 'kapiyes	'sabjes / 'kabjes	'sabiyes / 'kabiyes
'sapja / 'kapja	'sapiya / 'kapiya	'sabja / 'kabja	'sabiya / 'kabiya
sa'pjem / ka'pjem	sapi'gem / kapi'gem	sa'bjem / ka'bjem	sabi'gem / kabi'gem

Vicent Beltran i Calvo

sa'pjew / ka'pjew	sapi'γew / kapi'γew	sa'bjew / ka'bjew	sabi'γew / kabi'γew
'sapjen / 'kapjen	'sapiyen / 'kapiyen	'sabjen / 'kabjen	'sapiyen / 'kapiyen

model I: gairebé general

model II: Ala, C, Se

model III: A, E

model IV: Ala, Bd, C, Cas

SENTIR:

Pres. Subj.

I	II	III	IV
'senta	'sentiya	'seŋka	'seŋga
'sentes	'sentiyes	'seŋkes	'seŋges
'senta	'sentiya	'seŋka	'seŋga
sen'tim	sen'tim	sen'tim	sen'tim
sen'tiw	sen'tiw	sen'tiw	sen'tiw
'senten	'sentiyen	'seŋken	'seŋgen

model I: Alc, Bb, Bg, Bme, Bsa, C, J, Llo, Nou, Ond, Or, Ped, Po, Rà, Sag,
San, Tor, Ver, Xa

model II: A, B, Atz, Bd, Cas, E, Gall, Llí, Llo, Se, X

model III: C, P

model IV: Mur, Teu

TREURE / TRAURE

Infinitiu ['trɛwre(r)]: gairebé general

['trawre(r)]: Bsa, C, D, P, Se, Teu, Xàb

Gerundi [tre'ɣen(t)] / [tra'ɣen(t)]
[tra'ent]

Participi [trɛt]: gairebé general
[tret]: Bsa, C, D, Nou, Ond, P, Se, Teu, Xàb

Pres. Ind.

I	II	III
trɛk	trɛk	trak
trɛws	trɛws	traws
trɛw	trɛw	traw
tre'ɣem (tra'ɣem)	tra'em	tra'em
tre'ɣew (tra'ɣew)	tra'ew	tra'ew
'trɛwen	'trɛwen	'trawen

model I: gairebé general ([tra'ɣem], [tra'ɣew]: Ala), excepte II i III

model II: Nou, Ond

model III: Bsa, C, D, P, Teu, Xàb

VESTIR:

Pres. Ind.

I (general)	II (Xàbia, Dénia)
ves'tiʃk (ves'tisk: G / ves'tiʃk: Mur)	vist: Xàb / viʃk: D
ves'tiʃes (ves'tiʃes: G, Mur)	'vistes
ves'tiʃ (ves'tiʃ: G, Mur)	vist
ves'tim	ves'tim
ves'tiw	ves'tiw
ves'tiʃen (ves'tiʃen: G, Mur)	'visten

Vicent Beltran i Calvo

Pres. Subj.

I (general)	II (Xàbia)
ves'tiʃka (ves'tiska: G / ves'titʃka: Mur)	'vista
ves'tiʃkes (ves'tiskes: G / ves'titʃkes: Mur)	'vistes
ves'tiʃka (ves'tiska: G / ves'titʃka: Mur)	'vista
ves'tim	ves'tim
ves'tiw	ves'tiw
ves'tiʃken (ves'tisken: G / ves'titʃken: Mur)	'visten

VEURE:

Inf. [vore]

Ger. [ve'ɣen(t)]: model I

[ve'dʒen(t)]: models II i III

[ve'ent]: model IV

La distribució d'aquestes tres variants fonètiques sol coincidir amb la de les formes de present que s'exposen seguidament.

Pres. Ind.

I	II	III	IV
vek	vetʃ	ve(t)ʃk (vesk)	vek / vetʃ
vews	vews	vews	vews
vew	vew	vew	vew
ve'ɣem	ve'dʒem	veʒ'ɣem (-zɣ-)	ve'em

Vicent Beltran i Calvo

ve'ɣew	ve'dʒew	veʒ'ɣew (-zɣ-)	ve'ew
'vewen	'vewen	'vewen	'vewen

El model predominant és el primer. Pel que fa a la resta de models, sovint coexisteixen amb les primeres formes o bé presenten sistemes híbrids. Per a la primera persona, [vék] sol ser la variant més utilitzada a tota la comarca, sovint alternant amb [vetʃ]. No obstant això, trobem [veʃk] a Bsa, C, Cas, Nou, Se i [vesk] a G. [ve'dʒem] i [ve'dʒew] són bastant freqüents —en molts casos alternant amb [ve'ɣem] i [ve'ɣew]— a Ala, Alc, Bd, Cas, G, Gall, Llí, Or, Par; el tercer model només el trobem entre alguns jóvens de Gata, sota les formes despalatalitzades, i, esporàdicament, entre la mateixa generació de parlants d'aquells pobles on hi ha el reforç velar de la *-k*. El model IV és el propi de la zona costanera (Bsa, C, D, Nou, Teu, Xàb) i Pego.

3.12.7.2. Imperfets

ANAR

Imp. d'Ind.

I	II	III
a'nava / 'nava	a'nava / 'nava	'nae
a'naves / 'naves	a'naes / 'naes	'naes
a'nava / 'nava	a'nava / 'nava	'nava
a'navem (-n) / 'navem (-n)	a'navem (-n) / 'navem (-n)	'naem
a'navew / 'navew	a'navew / 'navew	'naew
a'naven / 'naven	a'naven / 'naven	'naen

model I: Bsa, C, D, G, J, Nou, Ond, Ped, Po, Teu, X, Xa, Xàb

model II: A, Ala, Alc, Atz, B, Bg, Bd, Bme, Bb, Cas, E, Gall, Llí, Llo, Mur,
Or, P, Par, Sag, San, Tor, X

model III: Llí, X (majors)

Vicent Beltran i Calvo

BEURE:

Imp. d'Ind.

I	II	III
be'via	be'wia	'bea
be'vies	be'wies	'bees
be'via	be'wia	'bea
be'viem	be'wiem	'beem
be'view	be'wiew	'beew
be'vien	be'wien	'been

model I: gairebé general

model II: Or, Ped

model III: se sent a Cas

CAURE:

Imp. d'Ind.

I	II	III	IV
'kea	ka'wia	ka'via	ka'ia
'kees	ka'wies	ka'vies	ka'ies
'kea	ka'wia	ka'via	ka'ia
'keem	ka'wiem	ka'viem	ka'iem
'keew	ka'wiew	ka'view	ka'iew
'keen	ka'wien	ka'vien	ka'ien

model I: Alc, Bsa, D, Ond, P, Se, Teu, Xàb

model II: A, Atz, Bb, Bg, Bl, Br, E, G, J, Llo, Or, Ped, San

model III: Ala, Bl, Bv, Pa, Par

model IV: C, Cas, G, Llí, Mur, Ver, X

CÓRRER:

Imp. d'Ind.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

I	II
kore'via	ko'ria
kore'vies	ko'ries
kore'via	ko'ria
kore'viem	ko'riem
kore'view	ko'riew
kore'vien	ko'rien

Model I: Fl i Cam (+ Tàrbena)

Model II: la resta

CREURE:

Imp. d'Ind.

I	II	III	IV	V
'krea	kre'wia	kre'via	kre'ia	'kreja
'krees	kre'wies	kre'vies	kre'ies	'krejes
'krea	kre'wia	kre'via	kre'ia	'kreja
kréem	kre'wiem	kre'viem	kre'iem	'krejem
'kreew	kre'wiew	kre'view	kre'iew	'krejew
'kreen	kre'wien	kre'vien	kre'ien	'krejen

model I: Alc, Bb, Bsa, C, Cas, D, Llí, Ond, P, Se, Teu, Ver, X, Xàb

Vicent Beltran i Calvo

model II: A, Atz, Bg, Bl, Br, E, J, Llo, Or, Ped, San

model III: Ala, Bl, Bsa, Bv, C, G, J, Pa, Par

model IV: Mur

model V: Cas

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

ESTAR

Imp. Subj.

I	II	III
asti'γera	asta'γera (esta'γera)	as'tara
asti'γeres	asta'γeres (esta'γeres)	as'tares
asti'γera	asta'γera (esta'γera)	as'tara
asti'γerem	asta'γerem (esta'γerem)	as'tarem
asti'γerew	asta'γerew (esta'γerew)	as'tarew
asti'γeren	asta'γeren (esta'γeren)	as'taren

model I: A, Atz, B, Bd, C, Cas, G, Ped, Po, Ver

model II: Alc, Bme, Bsa, D, Nou, Or, Par, Rà, Sag, Teu, Ver, Xàb;

[estayéra]: P

model III: Ala, Br, Llí, Llo, San, X

HAYER-HI

Imp. d'ind.

3a pers. sing. [j a'via]

3a pers. pl. [j a'via] / [j a'vien] / ['j aven] / ['j aen]

Precedit del pronom EN

Vicent Beltran i Calvo

3a pers. sing. [an i 'via]

[ni a'via]

[ni 'ava]

3a pers. pl. [an i 'via]

[ni a'via]

[an i 'vien]

[ni a'vien]

[ni 'aven]

[ni 'aen]

SABER (+ CABRE)

Imp. Subj.

I	II	III
sa'bera / ka'bera	sabi'γera / kabi'γera	sa'pjera / ka'pjera
sa'beres / ka'beres	sabi'γeres / kabi'γeres	sa'pjerres / ka'pjerres
sa'bera / ka'bera	sabi'γera / kabi'γera	sa'pjera / ka'pjera
sa'berem / ka'berem	sabi'γerem / kabi'γerem	sa'pjerem / ka'pjerem
sa'berew / ka'berew	sabi'γerew / kabi'γerew	sa'pjerew / ka'pjerew
sa'beren / ka'beren	sabi'γeren / kabi'γeren	sa'pjerren / ka'pjerren

model I: gairebé general

model II: Ala, C, Cas

model III: Po

TRAURE / TREURE:

I	II	III	IV	V
'trea	'trɛa ('trɛja)	tre'wia	tre'via	tra'via
'trees	'trɛes ('trɛjes)	tre'wies	tre'vies	tra'vies
'trea	'trɛa ('trɛja)	tre'wia	tre'via	tra'via
'treem	'trɛem ('trɛjem)	tre'wiem	tre'viem	tra'viem
'treew	'trɛew ('trɛjew)	tre'wiew	tre'view	tra'view
'treen	'trɛen ('trɛjen)	tre'wien	tre'vien	tra'vien

model I: Bsa, C, D, Nou, P, Se, Teu, Xàb

model II: ['trɛa]: Alc, Bb, Llí, Ond, Sa, Teu, Ver, X; ['trɛja]: Cas

model III: A, Atz, Bg, Bl, Br, E, Llo, Or, Ped

model IV: Bl, Bv, G, J, Pa, Par, San

model V: Ala

3.13. El gènere i el nombre

3.13.1. *El gènere*

Hi ha vacil·lació de gènere —segurament per influència del castellà— en mots com ara *senyal* (masc./fem.), *costum* (masc./fem.) i *corrent* (masc./fem.)⁸⁸.

Pel que fa als femenins dels adjectius acabats en *-ent* i *-ant*, s'observa que hi tenen gran acceptació les formes analògiques *pudenta*, *lluenta*, *dominanta*, etc., com ocorre a la major part del català.

⁸⁸En aquest segon cas, segons el gènere emprat s'estableix una distinció semàntica: es manté el masculí quan es tracta d'un *corrent d'aire*, i és obligatòriament femení en l'expressió *seguir la corrent* i quan ens referim al corrent elèctric.

A tota la comarca sentim *llebra* i *febra* en comptes de *llebre* i *febre*, que s'explica per la pressió que ha exercit el gènere que tenen aquests mots intrínsecament, ajudats per la presència de l'article *la*.

Per una altra banda, cal destacar que el mot *estrel* és femení a tota la comarca —*les estrels*—, possiblement influït pel femení *estrela*, que trobem esporàdicament a diverses localitats.

Malgrat tot, sovint hi ha alguns mots que presenten divergència genèrica depenent dels pobles:

‘sarment’

masculí: Bb, Bg, G, Nou, P, Rà, Teu

femení: Ala, Alc, Bme, C, E, G, Llí, Llo, Mur, Or, Par, Sag, San

‘alacrà’

masculí: general

femení: A, Gall (plural *alacraes*)

Quant a l'adjectiu *esquerre*, convé destacar que a tota la comarca no existeix el femení en *-a*, coincidint amb molts punts del valencià central: *braç esquerre*, *mà esquerre*. El mateix ocorre amb *roïn* i *segon*, que en general desconeixen l'equivalent femení. Sovint s'estén, fins i tot, a *primer* i *tercer* en posició proclítica: *la primer volta*.

3.13.2. *El nombre*

A l'igual que el valencià general, el parlar de la Marina Alta conserva la nasal /n/ en el plural dels mots procedents de proparoxítons llatins: *hòmens*, *jóvens*, *ràvens* i *màrgens*; i també trobem a Pedreguer *la Plaça dels pòrxens*. No obstant això, *termes* és el plural més conegut del substantiu *terme* a tot arreu.

Hi ha un predomini absolut del plural *reis* enfront de la forma *reixos*, que, si bé

se sent a les valls de l'interior i a gran part del valencià, es desconeix a la zona central i costanera de la comarca.⁸⁹

El plural de l'adjectiu *cru* presenta dues formes diferents que es reparteixen d'una manera més o menys equitativa la geografia comarcal:

crus: A, Ala, Alc, B, Br, E, G, J, Llí, Llo, Ond, Or, P, Ped, Po, X, Xa, Xàb

cruns: Atz, Bb, Bd, Bg, Bl, Bmau, Bme, Bsa, Bv, C, Cas, D, Mur, Nou, Pa, Par, Rà, Sag, San, Se, Teu, Tor, Ver

Pel que fa al plural dels mots *trist* i *fresc*, s'observa que hi ha un predomini de les formes *trists* i *frescs* a les valls de l'interior (A, Ala, B, Gall), mentre que a la plana central i litoral predomina *tristos* i *frescos*. *Disgustos* ha estat l'únic plural recollit a tots els pobles.

3.14. Sufixació i finals en *-o*

3.14.1. Sufix *-all*

En tots els casos es tracta d'un radical nominal —o verbal en els dos darrers exemples— seguit d'un sufix:

bordall 'rebrot de garrofer'

escombrall 'escombra o granera utilitzada als forns de llenya'

rimall 'abric que forma una roca en forma de cova'

⁸⁹ *Reixos* s'ha format damunt la realització fonètica de *reis*, una volta s'ha perdut la consciència de pluralitat, afavorida per la realització palatalitzada [rejʃ], pròpia dels parlars que mantenen l'element palatal davant la sibilant; per això, a la nostra comarca se sent únicament a les zones més pròximes al Comtat —precisament allà on apareixen les pronúncies [pejʃ] i [bajʃ]. A la resta de la comarca, on es diu [pef] i [baf], no identifiquen aquest final amb el de *reis*, la qual cosa fa que no el palatalitzen i que, per tant, no el relacionen amb un singular.

secall ‘ametla closa’

senderall ‘senda tortuosa’

sumall ‘humitat que suma per les parets’

regall ‘regalim’

3.14.2. *Sufix -ol* (diminutiu, sovint amb connotacions pejoratives)

barxol ‘barxa o cabàs mal fet’

burguerol ‘tipus de caragol marí’

estellolet ‘fusta petita que es posa a la punta del forcat’

estiverol (< **estiver* < *estiu*) ‘tipus d’ocell, mallarenga’

ganjol (< llatí GLADIOLUM < GLADIUM ‘espasa’?) ‘lliri blau’

redol ‘rogle, rodal’

refillol ‘repèl als cabells’

senderol ‘senda tortuosa’

ullol ‘brot o ull del margalló’

En toponímia

Cabeçols ‘partida pegolina’

Empedrola, l’ ‘partida calpina’

3.14.3. *Sufix -ell* (sufix diminutiu)

baldovell ‘balda’

bufanell ‘anus’

caspinell ‘raïm de pastor’

clotell ‘occipuci’

escoltell ‘escoltet’

figatell (< FICATUM ‘fetge’)

gatimell (< *gotim*) ‘rames secundàries dels ceps’

petorrell 'cepell, petorri'

plomell / pomell 'pom o carràs de fruits'

porcell 'bombolla de sang a les ungles o als dits'

portella

ramell 'ram'

vorell

En toponímia

Benimaurell

Benitatxell

Campell

Cremaelles 'camí i barranc d'Ondara'

Granadella, la 'topònim xabier'

Llobella, la 'topònim benisser'

Pinella 'topònim denier'

Planestelles 'partida de Líber'

Serrella

Sortanelles 'topònim del Verger'

3.14.4. Sufix -ó

algavessó 'ruixat fort de poca durada'

ametló 'galló d'ametla'

baldovelló 'balda'

bequelló 'broc d'una canterella'

bordó 'vorell que reforça la llata'

calderó 'tipus d'ocell'

carriló 'carreró'

conillons 'joc infantil: jugar a conillets o a l'acuit'

corcó 'corc'

Vicent Beltran i Calvo

corneló ‘carreró’

esclafitó ‘mongeta o roseta que no esclafeix’

falçó ‘falç per a tallar raïm’

faldiró ‘faldellí’

figó ‘castanya de cabells’

llepó ‘fang verd i humit’

mamó ‘ull o rebrot d’un arbre’

olivó ‘olivera borda’

palmó / *posmó* ‘brutícia provocada per la potineria de les mans’

pasteló (< cast. *pastelón*) ‘tortada, pastís’

pintó ‘pinta’

repeló ‘repèl dels cabells’

sevilló ‘capcingle, sivella’

topoló ‘colp al cap’

tremoló ‘calfred’

xupló ‘pipeta o xumet dels xiquets’

En toponímia

Bullentó (< *Bullent*) ‘topònim pegolí’

Castellons, els ‘topònim teuladí’

3.14.5. *Suffix -ero*

fanguinero ‘fanguer’

patumero ‘fanguer provocat per petjades’

saginero ‘personatge fictici per a fer por’

3.14.6. *Finals en -o*

Des del punt de vista de la gramàtica històrica, el català perd quasi sistemàticament totes les vocals àtones finals llevat de la *-a*: *pont, mur, ull, pell, veritat; taula, dona*, etc. No obstant això, actualment hi ha diversos casos de mots acabats formalment en *-e* o *-o* i que cap lingüista⁹⁰ no dubta a considerar-los genuïns, com ara *gendre, temple, ferro, moro* i *carro*. Sembla que aquesta vocal nasqué com a vocal epentètica o de suport darrere d'un o més fonemes consonàntics que presentaven una pronúncia dificultosa. Se sap també que els exemples que actualment presenten una *-o* anteriorment apareixien documentats amb *-e* i ací l'assimilació a la tònica, al costat de diversos condicionants morfològics, degué ser decisiva a l'hora de produir-se el canvi.

Siga com siga, a les hores d'ara la presència de mots acabats en *-o* en català és molt major de l'esperada. Evidentment que l'abundància de castellanismes en la llengua col·loquial en justifica un bon grapat, però, malgrat tot, hi queden molts casos difícils de solucionar.

Tradicionalment, el gran calaix on han cabut molts dels substantius acabats en *-o*, divergents del castellà, ha estat el mossàrab, i potser el mestre Coromines ens hi ha tingut excessivament acostumats. A penes s'ha parlat d'aragonesismes, d'italianismes o de processos evolutius propis⁹¹. És, però, als darrers anys quan s'ha encetat un camí d'investigació que aposta decididament per la presència d'aragonesismes en el valencià actual (vegeu Martines 1999), a més de tenir en compte les relacions humanes entre diversos pobles mediterranis. Llorca (1998: 16), per exemple, amb molt d'encert, gosa posar en dubte tot un seguit de mots de caire mariner —independentment de la vocal final—, considerats fins al moment com a mossarabismes, i els atorga la qualitat de mots "que viatgen dins d'un corredor nàutic, pesquer i almadraver, on la confluència

⁹⁰ Vegeu el treball de Coromines (1984): "Finals genuïnes en *-o*", dins *Lleures i converses d'un filòleg*, 197-209.

⁹¹ Colomina (1991: 47) fa un recull de derivats postverbals acabats en *-o* propis de la Marina Baixa —*amero, arreplego, destrio, espernego, rosego, trafego*, etc.—, molts dels quals es poden fer extensius a la comarca que estudiem.

d'andalusos, àrabs, italians, maltesos, valencians i balears crea les seues pròpies formes lingüístiques, que, de cap manera, pertanyen a una llengua prejaumina". El mateix autor considera que l'emigració comarcal a Algèria —en el cas de la Marina— deu haver reforçat l'existència d'aquestes formes.

Per una altra banda, des de l'òptica tradicional, no es poden explicar els hipocorístics valencians *Quelo, Nelo, Cento, Ximo*. Enfrontant-se a aquest repte, Casanova (1995) fa un estudi dels mots esmentats, carregats de valor connotat, i interpreta l'acabament com un veritable morfema sufix que s'ha afegit a l'afèresi esperable en català, amb la intenció de marcar l'afectivitat, amb un valor intencional clarament expressiu. I es mantindrà en valencià "perquè la marca d'expressivitat i d'afectivitat pot mantindre's fora del sistema, tot marcant millor la sonoritat i la individualització de la parla" (1995: 33-34), alhora que s'ha vist reforçat per l'existència prèvia de molts antropònims en *-o*, com ara *Mingo, Poldo, Jacinto, Doro*, etc.

Amb tot, i resumint, davant la quantitat d'exemples recollits, hem d'anar obrint el punt de mira i, com assenyala Segura (1998b: 163-165) "caldrà aprofundir-hi més i valorar en altres termes, en primer lloc, la presència de l'aragonès sobretot en formes valencianes o pertanyents al català occidental i, per altra part, la concurrència i aproximació secular del català envers el castellà no solament des del punt de vista formal sinó també en aspectes més profunds relacionats amb les bases semàntiques i cognitives de cada llengua".

Si ens centrem en la comarca estudiada, observarem que la quantitat inesperada de mots acabats en *-o* desborda qualsevol intent de sistematització. No obstant això, intentarem d'assajar una possible classificació del corpus arreplegat:

1.- Alguns d'aquests mots són clarament castellanismes —molts d'ells antics—, i fan referència a la vida quotidiana, com ara menjars, vestits, animals, oficis i objectes diaris:

abadejo 'bacallà'

nispro 'nespra del Japó'

bollo 'panada o cocot'

palmito 'ventall'

cotxino 'porc'

pisso

<i>judio</i> 'libè'l'lula'	<i>seguro</i> 'assegurança'
<i>monesillo, monissillo</i> 'escolà'	<i>velodillo</i> 'vellut'

2.- En alguns casos, els finals en *-o* apareixen aplicats a defectes o aspectes físics —recordem els castellanismes més o menys generals *cego, manco, visco* i *coixo*—, encara que sovint no tenen un equivalent exacte en castellà, la qual cosa en descarta la possible procedència. Ací la *-o* es presenta com una vocal connotada pejorativament:

<i>cerquillo</i> 'serrell'	<i>rego</i> 'dit menuell'
<i>coto</i> 'colp al cap'	<i>taco</i> 'colp al cap'
<i>curro</i> 'dit menuell'	<i>torondo</i> 'bony'
<i>merxo</i> 'ferida al cos, sobretot al cap'	<i>trinxo</i> 'trau al cap'
<i>nyarco</i> 'merxo'	<i>xirlo</i> 'trinxo'
<i>nyasco</i> 'ferida al tronc d'un arbre'	

3.- Sovint són resultat de diverses alteracions fonètiques:

3.1.- per regressió: *padripollo* (<*padrí pollós*), *todo* (<*todó* <*tudó*)

3.2.- per assimilació: *combombo* / *cabombo* / *cabombro* (<*cogombre*)

3.3.- com a vocal de suport: *caramel·lo* (italianisme), *rulo* (<*rutlo* ['rullo] 'trull')

4.- De vegades són fruit de la composició amb base castellana:

pepetono 'mullador, fregit'
picamato 'ortiga'
pionono 'braç de gitano'

5.- La influència o el paral·lelisme amb altres llengües és també considerable —sobretot amb l'aragonès, el mossàrab, l'occità i, fins i tot, el portuguès; la possibilitat que siga

castellà no es descarta en alguns casos—:

<i>bubo</i> ‘duc’	<i>grandaio</i> ‘libèl·lula’
<i>brullo</i> ‘brull, mató’	<i>llomello</i>
<i>caraputxo</i> ‘cucurutxo de gelat’	<i>minxo</i> ‘tipus de menjar’ (occità (<i>pan de</i>) <i>mincho</i>)
<i>cuquello</i> ‘cucut’	<i>nyest(r)o</i> ‘aladern’
<i>dianxo</i> ‘libèl·lula’	<i>papafigo</i> ‘oriol’ (port. <i>papafigos</i>)
<i>fregitòrio</i> ‘fregit, mullador’	<i>tossilao</i> ‘sangatxo, espineta’ (< <i>tusílag</i>)
<i>gavatxo</i> ‘libèl·lula’	<i>xinxorro</i> ‘llardons’

6.- N’hi ha, però, un grupat que no són tan transparents i això dificulta la classificació:

bojonjo ‘raïm que ha crescut desigual’
mumo ‘fantasma’
sangatxo ‘espineta’
sonoro ‘rent, llevat’
xoflo ‘esclafitó’

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

4. LÈXIC

L'inventari del vocabulari s'ha organitzat en tres parts clarament diferenciades: per una banda, hi ha un recull dels principals geosinònims comarcals, al costat de localismes i lèxic divers, en la major part dels casos diferent de la normativa; el segon bloc —organitzat en camps semàntics, com el primer— inclou els mots d'ús general a la zona estudiada, que solen coincidir amb la resta del català; i, per últim, hi ha uns llistats dels castellanismes comarcals més comuns, classificats des de diferents perspectives sociolingüístiques, com ara la variació generacional i la distribució geogràfica, entre altres.

La classificació del primer apartat s'ha fet d'acord amb els mateixos criteris que trobem a la configuració del qüestionari lingüístic, encara que s'ha provat d'agrupar diversos subapartats per tal d'alleugerir la lectura i fer més accessible el corpus lexical. Així doncs, aquest apareix classificat per camps semàntics, cadascun dels quals està distribuït alhora en dos grups:

a- *Repertori de termes cartografiats*; precisament aquells que presenten més de dues o tres denominacions diferents. A cada entrada —fixada o representada per un o dos dels sinònims més usats en la llengua estàndard⁹²—, li segueix una definició idèntica o semblant a les que figuren al *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans o al *Diccionari Valencià* de la Generalitat Valenciana, i a continuació tots els geosinònims arreplegats a la Marina Alta, ordenats per orde alfabètic, amb la seva localització i l'explicació corresponent, si s'escau.

b- Totes aquelles *unitats lèxiques no cartografiades* van a continuació de les que sí que ho estan —dins del mateix apartat o camp semàntic— i es complementen

⁹² De vegades, provaré de proposar alguna forma clàssica o d'àmbit comarcal restringit, però que considere adequada per a ser elevada a la categoria d'estàndard.

amb l'anàlisi corresponent. La intenció última és donar-hi constància dels nombrosos localismes i de les solucions comarcals no coincidents amb la normativa.

Amb tot, el repertori lèxic ha quedat estructurat de la manera següent:

4.1. Geosinònims comarcals i localismes

4.1.1 El cos humà. L'home

4.1.1.1. *Parts de cos i accions relacionades*

4.1.1.2. *El món infantil. Els jocs. Les festes*

4.1.2. La casa

4.1.3. L'alimentació

4.1.4. La construcció. El món urbà

4.1.5. El camp i els oficis tradicionals

4.1.6. Fruita, vegetals i fongs

4.1.7. El relleu i l'aigua

4.1.8. Meteorologia i celística. El temps

4.1.9. El món natural

4.1.9.1. *Entomonímia. Invertebrats*

4.1.9.2. *Ornítomia*

4.1.9.3. *Ictionímia*

4.1.9.4. *Amfibis, rèptils i altres animals*

4.1.9.5. *Fitonímia*

4.2. Mots d'ús general a la zona estudiada

4.3. Castellanismes

4.3.1. Castellanismes generacionals

4.3.2. Castellanismes que afecten part de la comarca

4.3.3. Castellanismes per canvi d'objecte

4.3.4. Mots no castellanitzats respecte al valencià veí

L'apartat 4.1.9. es complementa amb unes gràfiques en les quals apareixen els noms estàndards, els noms científics i totes les denominacions comarcals arreglades dels diversos éssers vius estudiats, deixant-hi de costat els carnívors i herbívors de gran dimensió. En conseqüència, tindrem a l'abast, d'una manera il·lustrativa i entenedora, tot el conjunt de lèxic zoonímic i fitonímic comarcal.

Amb la intenció de localitzar els mots arreglats en altres contrades de l'àmbit lingüístic català, s'han fet servir el *DCVB* i el *DCor*, a més d'un bon grapat de publicacions sobre parlars locals, que apareixen detallades a la bibliografia, i, especialment, les obres de diversos lexicògrafs valencians dels darrers segles, com ara el *DSan* (*Diccionario Valenciano-Castellano*), de M. J. Sanelo, i sobretot el *DMGa* (*Diccionario General Valenciano-Castellano*), de F. Martí i Gadea, gran coneixedor dels parlars de la Marina, pel fet d'haver viscut durant una temporada a Senija, a Pedreguer i a Dénia (vegeu Colomina 1995: 136). Per aqueix motiu, aquesta darrera referència bibliogràfica es feia necessària i imprescindible, per tal d'assenyalar la constatació escrita, a les acaballes del segle passat, d'un bon feix de mots propis dels pobles estudiats, que es troben absents als diccionaris normatius que circulen avui dia.

En diversos casos s'ha recorregut a la comparació amb altres llengües indoeuropees, sobretot romàniques, davant els nombrosos paral·lismes que s'hi estableixen.

En molts casos s'ha fet necessària la transcripció fonètica dels mots recollits, per tal de facilitar la seva interpretació. S'ha utilitzat l'Alfabet Fonètic Internacional (AFI).

4.1. Geosinònims comarcals i localismes

4.1.1. El cos humà. L'home.

4.1.1.1. (a) *Part del cos i accions relacionades* (repertori de termes cartografiats)

COPRÓ. Part inferior de l'espina o, per extensió, espina en general. Regió sacra i interglútia. (Mapa núm. 115)

ballador de l'anca (Alc, B, Bme, E, Llí, Llo, Mur, Par, Sag, San). Denominació de caràcter expressiu que fa al·lusió als moviments airosos que suposadament ocasiona aquest os quan caminem o ens movem (compareu amb *saleret* < cast. *salero*?). El DCVB dona constància de l'existència de *ballador* a Ciutadella aplicat a la 'part convexa d'un os, que va articulada dins l'extrem còncau d'un altre os (...). *Ballador de s'anca*: el còndil del fèmur'.

carpó (Bsa, C, Nou, P, Teu) / **escarpó** (A, Bb, Bg, Cam, D, Se, Tor, X). Segons el DCor (s.v. *carpó*) aquest mot prové d'un derivat germànic de *KRUPPA. La variant *carpó* és una "alteració fonètica del més antic *crepó*, i abans *cropó* (les formes *copró* i *grepó* es diuen a molts llocs)". A la nostra comarca es diu *crepó* a Xàbia i (*es*)*carpó* a la major part de la comarca, variant que coincideix amb el baleàric i amb diversos punts del Principat. Sembla que aquesta darrera forma, *escarpó* (i *carpó*), abraça, com a mínim, tota la Marina (Sella, Relleu, Confrides, Callosa, Bolulla, Tàrbena). En alacantí *rabello*. És interessant d'observar com a molts pobles aquest terme sol aplicar-se als animals o a la totalitat de l'espina humana i per al concepte 'osset extrem de l'espina que es troba damunt de l'anca' s'hi ha creat un nou terme.

corpet (Ver). És el valencià *corbet* —diminutiu de l'adjectiu *corb*— que el DCVB defineix com a 'cadascuna de les vèrtebres del porc amb la carn que porta adherida (...). El conjunt de l'espina i la llenca de cansalada corresponent es diu *els corbets*

(València, Massalavés)'.
 crepó (Xàb).

osset de la rissa (Bmau, Ped). Veu de creació irònica, tenint en compte que aquesta és precisament una de les parts del cos més delicades i vulnerables en cas d'una caiguda forta a terra.

pontet del cul (Bl, G, J, Ond, Po, San, Ver, Xa).

saleret (A, Atz, Bd, Cam, Cas, E, Fl, Gall). D'aquest mot, amb un sentit sensiblement diferent, ja ens en dóna constància el *DMGa* (s.v. *saleret*), que el defineix com a 'hueso que hay en la parte posterior del cuello', encara que aquest darrer mot podria ser una errada per *culo*.

DIT MENUELL. Dit menut de la mà. (Mapa núm. 113)

curro (D; sovint *curret*). Dit menuell. A més de la forma deniera, a la nostra comarca aquest mot pren les variants següents:

curruc: Cam, Fl, Po, Ver

curruco: Bb

currèc: E

currè: San

currèu: Tor

currèngo: Bd, San (vegeu *règo*)

currinxo: Llo

currinyèu: A, B (compareu més avall amb *gorrinyèu* i variants)

currit: P (vegeu *gorrí* / *gorrit*)

corrit: Or

Malgrat que molts pobles de la nostra comarca coneixen aquest dit com a *dit xicotet* o *dit menudet*, com a mínim, hi ha unes quantes denominacions locals ben originals. Totes elles, d'origen onomatopèic, repeteixen les consonants k/g-rr,

inseparables de la cançoneta infantil tant coneguda arreu del nostre país: *este és el pare, esta és la mare, este demana pa, ...*, que acaba amb el moviment suau del dit menuell del xiquet, a dreta i a esquerra, i amb la repetició d'unes síl·labes onomatopèiques que varien de poble en poble: *corrin xinxe* (Alc, Cas); *currinyeu xinxe* (A); *ditet marranxe* (J); *sanxe marranxe* (Ped). El *DCor* (s.v. *garrí*) ja fa un estudi d'aquesta onomatopeia, però recull només el mot amb el sentit de 'porcell', i és a l'entrada de *carn* on estudia les variants nord-valencianes *corronyet* i *corrunx(o)*, amb el sentit de 'dit menuell'. Per a Coromines, aquests mots tenen una etimologia incerta. Possiblement s'han vist influïts pel mossàrab, d'acord amb el grup consonàntic *-nx-*, encara que aquest autor suggereix com a origen la forma llatina *CARUNCULA* 'carnot', que, de ben antic, s'aplicava especialment als dits. Vegeu a la Marina Alta *gorrí*, *règo* i *runyèc*.

De la resta del País Valencià conec les denominacions següents:

La Marina meridional: *esquerreny* [aska'rɛŋ] (Callosa), *gurrinyeu* (Confrides), *marranyeu* (Polop, la Nucia, Altea), *gorrinyo* (Relleu).

El Comtat: *rèc* (Tollos), *rèngo* (Benimassot), *manuelet* (Benilloba, segons el *DCVB*).

L'Alacantí: *menieulet* / *manieulet* (Xixona, la Torre de les Maçanes; en occità *det menèl*), *garranyeu* (Sant Vicent del Raspeig).

D'altres denominacions: *dit corrunx(et)* (Almussafes-Ribera Baixa; l'Alcora, segons el *DCor*), *corronyet* (Castelló de la Plana, segons el *DCor*), *corrunxo* (Orpesa, segons el *DCor*), *gorrí* (Oliva-la Safor), *dit gorriny* (Plana Baixa [González i Felip: 1991: 63]).

gorrí (Bme, Mur, Pa, Rà, Sag) / *gorrit* (Atz). El *DMGa* (s.v. *gorrinet*) ja documenta *lo dit gorrinet* com a 'dedo meñique'.

rego [rɛɣo] (G, J). A Tollos —el Comtat— *rec*. Compareu més amunt amb *currèngo*. Mot d'origen onomatopèic, format pels sons consonàntics *r/g*, relacionats amb l'entreteniment infantil adés esmentat. És interessant de destacar el fet que en català les denominacions més habituals d'aquest dit són veus expressives i onomatopèiques (vegeu *curro*) —com ho és l'italià *mignolo* i l'occità *det coïc*— a diferència d'altres llengües,

que senzillament fan referència a la poca grandària del dit: port. *dedo mínimo* o *mindinho*, rom. *deget mic*, fr. *petit doigt*, ang. *little finger*, rus *mizinet*s.

runyec [ru'ɲɛk] (Bl, Br, Bv).

ERT. TES. Dit d'una cosa flexible que es manté dreta, plana i ben llisa. (Mapa núm. 102)

ert (Ala, Atz, Br, G, J, Llo, Nou, Or, Xa, Xàb).

tes (A, Bl, Bv, Cas, Pa) / **tiesso** (Bme, C, D, Ond, Rà, Sa). Enfront del castellanisme *tiesso*, que comença a sentir-se a la nostra comarca, destaca la conservació de la veu tradicional *tes* a les valls interiors, encara que el femení *tessa*, amb sibilant sorda, delata l'hibridisme amb la forma forastera, a l'igual que la variant masculina monoftongada *tesso*, pròpia de Tàrbena. A la Marina Alta *tes* i *tiesso* conviuen sovint amb *ert*, que ha reduït considerablement el seu camp de significació a molts pobles i ha quedat fossilitzat en frases fetes, com ara *estar ert de fred*.

ESCOLT. Cosa que es diu amb reserva, a cau d'orella. (Mapa núm. 111)

consellet (Bsa, C, D, Llí, Mur, P, Po, Se, Teu, Ver, X, Xàb) / **esconsellet** (Bme, Ped, Rà, San).

escolt (Alc, Atz, Bd, Bg, Cam, Cas, E, Fl, Gall, Llo, Nou, Or, Par, Sag, Tor). *Escolts en reunió és falta d'educació.*

escoltell (A, B). Format damunt *escolt* amb el sufix diminutiu *-ell*.

escolteta (Bmau, Llí). Solució minoritària a la nostra comarca, que té com a sinònims més comuns *escolt* al centre i a ponent i *consellet* a llevant.

ESGARRIFAR. ESMUSSAR. Causar una impressió desagradable o tremolor convulsiu, generalment a causa d'un soroll estrident. (mapa núm. 99)

escarrufar (Alc, Llí, Llo, Ped, X) / **escarrifar** (G, J). La variant estudiada amb -c-, desconeguda en gairebé tot el català, coincideix amb el balear. El *DCor* (s.v. *esgarrifar-se*) la considera originària i alteració d'una forma *escalufri* / *escalifred*, germana del castellà *escalofrío*. Amb *escarrufar* ens trobem, per tant, davant d'un mallorquinisme evident, a l'igual que la forma de Gata i Jesús Pobre *escarrifar*, híbrid entre aquella forma i l'original *esgarrifar*.

esgarrifar (Atz, Bd, Bg, Bme, Gall, Mur, Or, P, Par, Po, Rà, Sag, San, Tor, Ver). *Esgarrifar* és un mot molt viu a la nostra comarca, cosa que ja testifica el *DCor*, quan diu —ben encertadament— que "en terra valenciana també s'ha usat, per més que un grupet d'enemics de la llengua, a la zona central, insisteixi que no és valencià". El *DMGa* (s.v. *esgarrifar*) també dóna constància de la seva vitalitat o presència en el nostre dialecte: 'estremecer, hacer temblar a uno alguna cosa'.

esmussar. 1. (A, Ala, B, Bb, Bsa, Cas, D, E, Nou, Ond, Se, Xàb, Ver). **Esgarrifar** 2. (General) Tenir una sensació desagradable, causada pels aliments, i acompanyada d'un moviment convulsiu.

ESPENTAR. ESPITJAR. Empènyer. Fer força contra una cosa o persona per moure-la o rebutjar-la. (Mapa núm. 100)

espentar (Alc, B, Bsa, C, Cas, Gall, Se).

espitjar (A, Ala, Atz, B, Bd, Bg, Bme, D, E, G, Llí, Llo, Nou, Ond, P, Ped, Po, Rà, Sag, Tor, Ver, X, Xàb). Segons el *DCVB*, aquest verb es coneix amb el mateix sentit només a Mallorca. Segurament es tracta d'un mallorquinisme, tenint en compte que és un mot viu a la Marina Alta i a diversos punts de les comarques veïnes de la Marina Baixa i de la Safor, deixant al sud la forma *espentar* i al nord *espenjejar*.

estibar (Alc, Bg, Mur, Or, Par, Sag, Teu). A Orba es distingeix entre *espitjar* una persona i *estibar* un objecte. Els substantius derivats són *estibó* i *estibassó*. Colomina (1985: 195-196; mapa núm. 70) també localitza el verb *estibar* a les localitats d'Elx, Santa Pola, Petrer, Onil i Castalla. És interessant de destacar aquesta coincidència geogràfica i el desplaçament semàntic que s'hi ha produït, tenint en compte que en llatí STIPARE significava 'atapeir, amuntonar, apilonar', sentit que encara conserva el català general, segons el DCVB.

OLDRE, OLORAR. Aspirar l'aire pel nas per sentir l'olor d'una cosa. (Mapa núm. 98)

olar (Alc, Bsa, C, Llí, Llo, Mur, Se, X). La forma *olar* és una variant fonètica del verb *olorar*, que per haplologia ha fet desaparèixer una síl·laba a causa de la semblança amb els sons veïns. Segons Ribas (1991: 128) i Veny (1999: 97), també hi ha *olar* a Eivissa.

oldre. 1. (Bb, Cas, D, G, J, Nou, Ond, P, Par, Ped, Po, Teu, Ver, Xa, Xàb). Segons el DCor (s.v. *olor*) ens trobem davant d'un verb antic que "en català sembla haver caigut en desús, ja en el S.XVI, amb l'excepció del parlar de València en el qual ha continuat fins avui al costat d'*olorar*". En valencià meridional, inclosa la parla de la major part de la Marina, no se'n coneix cap altre que *oldre*. 2. D'igual manera, a tots els pobles, fins i tot als llocs on hi ha *olorar* i *olar* en el sentit primari, el verb *oldre* és conegut amb un altre significat molt diferent: *no puc oldre aquell home* 'no puc suportar-lo; no el puc suportar'.

olorar (A, Ala, Atz, B, Bd, Bg, Bme, E, Gall, Or, Po, Rà, Sag, San, Tor). Solució majoritària en català, però que només abraça un terç de la Marina Alta.

REMOLÍ. Floc de cabells que creixen en direcció contrària dels altres i, per extensió, qualsevol anomalia dels cabells pel que fa a la seva distribució. (Mapa núm. 110)

parrús (Bmau).

refillol. Pren les variants comarcals següents:

refillol: Atz, Bb, Bd, Bl, Bme, Cam, E, Llo, Ond, P, Ped, Po, Rà, San, Ver

refiol: Br, Bv, Fl, Pa

refullol: Bg, Or, Sag, Tor

La solució fonètica pròpia de la Vall de Gallinera i de la Vall d'Alaguar —que pressuposa una iodització anterior— és clarament una recialla de la parla dels repobladors mallorquins del segle XVII.

remolí (A, B, Cas, G, Llí, Teu, X, Xàb). Denominació de base metafòrica que relaciona l'orientació anòmala dels cabells amb la forma circular o espiral d'un remolí.

repèl (Alc, Nou, Par). Derivat de *pèl*.

repeló (Bl, Mur). Format damunt *repèl* amb el sufix diminutiu *-ó*.

reveixí [rebeʃí] / [rebiʃí] / [rebitʃí] (Bsa, Se). El mot mallorquí *reveixí*, que pren el mateix sentit, continua viu als pobles de Benissa i Senija, sota diverses variants fonètiques, enfront de les denominacions comarcals més generals *remolí*, *repèl* i *repeló*.

RENYAR. Reptar o corregir algú amb rigor o amenaça. (Mapa núm. 101)

funyar (Cas). Amb les dades que ens aporten Colomina (1991: 207) i Beltran (1998: 51) sabem que aquesta denominació és pròpia com a mínim d'Altea, l'Alfàs, la Vila, la Nucia i Polop.

marmolar (A, Atz, B, Br, Bv, E, P, Pa). Deformació de *murmurar*, paral·lela a *mormolar*, que trobem al diccionari de Fabra. El *DSan* (s.v. *marmolar*. *sunyir*) ja recull el mateix valor que sentim en diverses terres valencianes.

renyar (Ala, Alc, Bb, Bd, Bg, Bl, Bme, Bsa, C, D, G, J, Llí, Llo, Mur, Nou, Ond, Or, Par, Ped, Po, Sa, San, Se, Teu, Tor, Ver, X, Xa, Xàb). Aquesta veu és la forma predominant a la Marina Alta i al català oriental. A la comarca veïna de la Marina Baixa aquest concepte es coneix per *funyar* (vegeu més amunt), *bonegar* —a la vall de

Guadalest, Sella i Relleu— i *marmolar* a Finestrat i també a Relleu. L'Alcoià i el Comtat opten majoritàriament pel verb *bonegar*, mentre que l'Alacantí, amb Xixona, prefereix *renegar*.

REPELÓ. Porció petita de pell que resta alçada al costat de l'ungla. (Mapa núm. 114)

padastre (gairebé general).

pellastre [pe'ʎastre] (Bb, Bmau, Bme, Ond, Ped, Rà, Sag, San, Tor) / [pa'ʎastre] (Br).

Mot format a partir de *padastre* amb contaminació de *pell*. El *DCVB* dona la variant *pellastre* com a viva a Felanitx i Esporles, la qual cosa justifica la procedència mallorquina del mot.

RONC. AFÒNIC. Privat de l'ús de la veu. (Mapa núm. 112)

afònic [a'fònik] / ['fònik] (gairebé general).

engorgat (Llí, X). Possible mallorquinisme, derivat de *gorg*. A les Balears aquest mot pren diversos sentits traslladats: a Mallorca "aturar el moviment o curs d'una cosa per aglomeració dels components" (*DCVB*); en eivissenc "*engorgat*: emboçat", segons Ribas (1991: 73). A la nostra comarca el desplaçament semàntic ha fet un pas més respecte a l'eivissenc, de manera que pren el sentit de 'privat de l'ús de la veu'.

escanyat. 1. (Ala, Br, C, Cas, D, E, Or, Ped, Po) Ronc, afònic. Derivat de *canya*. Paral·lelament, se sent l'expressió *tindre veu de canya*, quan hom té la veu molt esquerpada. *Escanyat* coincideix semànticament amb el mallorquí, però sembla que està força estès en català, la qual cosa descartaria la possibilitat de trobar-nos davant un mallorquinisme. L'accepció més general en és 'matar una persona o animal privant-lo de respirar per compressió de la gola'. 2. (G, Llo, P) S'aplica quan ix la veu desigual.

escarranyat (Nou, Teu). Derivat d'*escanyat*. Segons el *DCVB*, també hi ha *escarranyat*

al Pallars i pren el mateix sentit.

SERRELL. Cabells retallats que cauen penjant damunt del front. (Mapa núm. 109)

cerquillo (Br, Bsa, Se, Teu). Aquesta denominació, que també se sent a la Safor (Oliva, Vilallonga i la Font d'en Carròs), deu ser manlleu del castellà *cerquillo* (dim. de *cerco*), que pren sentits idèntics o semblants a diversos punts del castellà, sobretot d'Amèrica llatina. Es tracta, per tant, d'un castellanisme antic. L'escriptor peruà J. M. Arguedas (1995: 246) ens n'ofereix una mostra, quan escriu que "tiene los ojos chiquitos y negros. El *cerquillo* le tapa la frente ...". El *DMGa* (s.v. *cerquill*) ja en dóna constància, malgrat l'especificació semàntica: 'cerquillo: círculo ó corona formada de cabello en la cabeza de los religiosos: se usaba también antes entre seglares'.

clenxa (C). A la localitat de Calp, a l'igual que a la major part de la Marina Baixa s'ha produït un desplaçament semàntic que afecta el mot *clenxa* 'ratlla que deixa al descobert la pell del cap, quan es parteixen o separen els cabells a dreta i a esquerra' de manera que ha acabat aplicant-se al 'serrell'. El *DSan* (s.v. *clenja*) li dóna a aquest mot el sentit pancatalà: 'carrera. Señal que deja el pelo quando le parten en la cabeza'.

flequillo (fleco) (B, Bb, D, Ond, P, Ped, Ver, Xàb). A la nostra comarca coexisteix el castellanisme *flequillo* amb les denominacions tradicionals i pròpies *garsa*, *parrús*, *clenxa* i *romana*.

garsa (Llí, X) / **garseta** (Nou). El *DCVB* defineix *garseta* com a 'floc de cabells que baixa dels polsos a la galta'; un significat semblant recull el *DRAE* a l'entrada de *garseta* ('pelo de la sien, que cae a la mejilla y allí se corta o se forma en trenzas') com idèntica és la descripció del *DMGa* (s.v. *garseta*): 'pelo de la sien que cae a la mejilla'.

metxa (Bmau).

parrús(A, Ala, Alc, Bd, Bg, Bme, E, G, Gall, Mur, Or, Par, Po, Rà, Sag, San, Tor). Derivat de *parra*, a partir de la metàfora o comparació que s'estableix entre aquella planta, formada per sarments, i els flocs de cabells que pengen damunt del front. Cal

destacar que a nombroses comarques valencianes el *parrús* fa referència a l'òrgan sexual femení, la qual cosa provoca nombroses burles entre aquells parlants i els de la Marina, on pren un sentit sensiblement diferent.

romana (Cas). Ens trobem davant d'una denominació que no deu tenir molts anys d'existència, si bé a hores d'ara està força generalitzada entre tota la població de Castells de Serrella. És evident que la influència de la televisió, i, en concret, de les pel·lícules de romans, hi ha estat decisiva.

TOSSOLÓ. Colp que et pegues al cap. (Mapa núm. 108)

coto (Ala, Alc, Bd, Bme, Llo, Mur, Or, San). 1. Colp pegat al cap, en general. 2. Colp al cap en el llenguatge infantil. En aquest darrer sentit a Callosa es diu *cocoroto*.

cotoló (D). Segurament es tracta d'un encreuament entre *coto* i *topoló*, que també és freqüent entre els deniers.

cupot [ku'pɔt] (Ped). Deu ser un derivat fonètic de *tupot*, que sentim a Xaló i Llíber, amb un canvi de /t/ a /k/, justificable per l'equivalència acústica que s'estableix entre els dos fonemes, i afavorit per un procés dissimilatori que intenta allunyar o separar la primera consonant de la darrera. No obstant això, no s'ha de perdre de vista el valencià *calbot*, *cabot* i *cabotada*.

taco (G, Nou) / **tacada** (Nou).

topoló. Aquest mot pren les variants següents a la nostra comarca:

tupaló: Bg, Bsa, C, Mur, Par, Teu

tapoló: Atz, P, Po, Sag, Tor, Ver, Xa, Xàb

topoló: D

tupot (Llí, X). Derivat de *topar* [tu'par].

tussot (Cas). Derivat de *tossar* [tu'sar].

TRENC. TRINXET. Tall o esquinç a la pell i, per extensió, al cap. (Mapa núm. 107)

merxo ['mɛɾtʃo] (A, Ala, Bd, Bg, Bme, D, G, J, Llo, Mur, Nou, Ond, Par, Ped, Po, Rà, Sag, San, Tor, Xàb, Ver). En mallorquí i menorquí *merxa* (< fr. *marche*). S'ha parlat sovint de la presència d'acabaments en *-o* en el nostre lèxic referent als defectes o aspectes físics —*cego, coixo, manco, visco, turondo*— i generalment s'ha atribuït a la influència del castellà. No ho posem en dubte (vegeu Segura [1998: 163-165]). No obstant això, moltes voltes ens trobem amb exemples com el que ara estudiem, en què no hi ha un equivalent castellà acabat en *-o*, la qual cosa ens fa rebutjar la possibilitat que es tracte d'un castellanisme. Possiblement ens trobem davant d'una vocal en certa mesura epentètica i de caràcter expressiu. És interessant de destacar que, no només *merxo*, sinó totes les denominacions que sentim a la Marina aplicades a aquest concepte acaben igual: *trinxo, xirlo, clènxo, nyarco/nyaco*.

nyarco (E, Llí, X). Segons el *DCVB*, aquest mot és viu a Mancor amb el mateix sentit.

També el conec com a propi de Tàrbena; a Bolulla *nyaco*.

trinxet (gairebé general) / **trenxet** (E).

xirlo ['tʃirlo] (Nou).

VENTALL. Instrument que serveix per a agitar l'aire. (Mapa núm. 121)

palmito. Aquesta és, sens dubte, la denominació més estesa en valencià per a referir-se a aquest concepte. Malgrat tot, *ventall* es conserva a gran part de la Marina Baixa, i també a l'Alcoià i el Comtat; a la Marina Alta únicament a Castells de Serrella i a Beniaia.

ventall. 1. (B, Cas) Instrument que serveix per a agitar l'aire. 2. (Atz, Gall, P) Ventador de foc i objecte de canya i paper, fet a mà, per a ventar les mosques.

4.1.1.1. (b) *Part del cos i accions relacionades* (unitats lèxiques no cartografiades)

abatoll. Sorolls, renou. Segons el *DCor* (s.v. *batre*), "en català també ha existit *batoll*, i sobreviu localment en alguns llocs, encara que no el registren els diccionaris". Efectivament el mot existeix i, de fet, ja apareix documentat al *DMGa* (s.v. *abatoll*) i definit com a 'atrabanco: vereo ó vareaje: acción y efecto de vear los árboles'. A més a més, si tenim en compte, d'acord amb el *DCVB*, que a diversos punts del País Valencià *batollar* és 'batre els arbres per fer-ne caure la fruita, generalment les nous, garrofes, ametles, etc.' amb un bastó llarg conegut per *batolla*, pot entendre's fàcilment el sentit que pren *abatoll* a la nostra comarca.

abrasir-se. Abrasar-se. Verb format damunt *brasa*. En un sentit figurat o desplaçat significa 'patir set'. *Estar abrasit* és, per tant, un geosinònim perfecte d'*estar assedegat*.

aborronar-se. Posar-se la pell de gallina; esgarrifar-se pel fred, l'horror o la por. Creat metafòricament a partir del mot *borró*, tenint en compte que, en els arbres, aquesta gemma o grum sol ser pilosa, de manera que protegeix una porció de teixit destinat a originar un brot o una flor. Aquest verb ja apareix documentat al *DMGa* (s.v. *aborronar*): 'temblar con movimiento agitado // *Aborronarse de fret*'.

acarrerar (Xàb). Acaçar, empaitar; encalçar algú que fuig corrent amb la intenció d'atrapar-lo. El sentit que pren aquest verb en el valencià de Xàbia no el recull cap diccionari, ni tan sols els etimològics. *Acarrerar* apareix documentat al *DCor* (s.v. *carro*) i al *DCVB* com a català antic, però pren el sentit de 'dirigir-se cap a un lloc', 'agafar un camí, una direcció, una habitud', les mateixes accepcions que han reproduït els diccionaris normatius actuals. Es tracta, per tant, i a falta de més aportacions dialectals, d'un localisme que apareix enmig de la denominació general *acaçar*, que és l'única que es coneix a la resta de la comarca.

acurçar (Llí, Ped, X) / **escurçar** (Ped). Fer tornar curt. La presència d'aquesta veu a la Marina Alta —tenint en compte que en valencià general només existeix la forma *acurtar*— fa pensar en la influència de l'emigració dels mallorquins del segle XVII. De fet, *acurçar* i *escurçar* són variants pròpies d'aquells parlars, a l'igual que de les zones situades al nord de Tortosa, segons el *DCVB*. Ex.: *A partir de hui s'acurça el dia*. (Mapa núm. 105)

adalit [adalít] / [aʎalít] (Llí). Extenuat; famolenc. *Adalit de fam*. El *DCVB* recull aquest mot a Eivissa amb el sentit de 'consumit, molt amagrit, que just té la pell i els ossos'; el *DMGa* (s.v. *adalát*) fa equivaldre el valencià *adalát de fam* al castellà *hambriento*, malgrat que defineix l'adjectiu descontextualitzat com a 'desalado, da: el que corre con ansia tras de lo que apetece'.

afambrat. Famolenc. Aquesta denominació —paral·lela a l'aragonès *afamegáu* (Andolz 1992: 11)— apareix a la comarca al costat de la forma general *desmaiat / esmaiat*. El *DMGa* (s.v. *alambrát*) testimonia la variant que actualment pren aquest mot al Poble Nou i la defineix com a 'alampado, da: ansioso de alguna cosa (...) *Alambrát de fam ó sét*. Alampado: hambriento ó sediento'. A la Marina Alta se senten quatre possibilitats fonètiques diferents:

afambrat: Teu

anfambrat: Bb, Ond

asfambrat: Atz, Bl, Bg, Br, Ond, Teu, Tor, Ver

alambrat: Nou

agarull (Teu). Gran quantitat de gent. Podria tractar-se d'un derivat d'*aldarull* o més aïna alteració del castellà *barull(o)*.

aidar (Ala, Cas, E, Gall). Arcaisme viu a les valls interiors de la Marina, sovint al costat d'*ajudar*. És igualment un verb molt usat a Onil i a Guardamar (Colomina 1985: 190) —en aquest darrer poble amb canvi d'accentuació (*io aïde, tu aïdes*)—, a Tàrbena,

a Finestrat (Colomina 1991: 85), a Bolulla i a Callosa, i segurament deu tenir una extensió major.

allobir (Bsa, D, Ped). Renyar o reptar algú, recriminant-li alguna falta comesa o error. Format damunt *llop*. El *DCVB* recull el mot a Alcoi amb el sentit de 'perseguir amb insistència', mentre que el *DMGa* (s.v. *allobir*) reproduïx l'accepció que nosaltres hem recollit, a més de la de 'fer crits semblants a udols de llop'.

amotinar (Gall). Parlar malament d'una persona a una altra. Es tracta d'un derivat de *motí*. Vegeu *embotinar*.

animeta. Nineta de l'ull. Segons el *DCVB*, és una denominació que es coneix a diversos punts del català occidental, sobretot en valencià: Pont de Suert, Massalcoreig, Lluçena, Gandia.

aponnar-se [apon'na(r)se] / [ampon'na(r)se]. Baixar el cos doblegant els genolls fins que estiga a punt de tocar terra. Colomina (1991: 95-96) dóna la variant amb geminada com a pròpia de Tàrbena, la Marina Alta i la Safor. A Alcoi, segons el mateix autor, i a Callosa, *emponnar-se*.

arrullar [ru'ʎar]. Redolar. Caure de dalt cap a avall, per acció voluntària o no. Les *(ar)rullaores* són pedres molt grans, la disposició inclinada i llisa de les quals permet esvarar-se. Colomina (1985: 295) presenta les variants fonètiques del verb *rutlar* en el valencià més meridional —*rular*, *ruglar*, *(ar)runclar* i *arrunclonar*—, de les quals no n'hi ha cap palatalitzada.

arrunsar [arun'saf] / [anrun'saf]. Moure de baix cap amunt un objecte o una persona; alçar (pronunciat per molts valencians *aüçar*): *(ar)runça't la mànega* 'arromanga't la màniga', *(ar)runça la xiqueta per a què pugua vore el carrer*. Segons el *DMGa*,

arrunsar és 'encoger: retirar contrayendo el cuerpo y sus miembros // *Arrunsar els muscles* (...) *Arrunsarse les dònnes les robes*". Aquest verb, de caràcter expressiu, apareix al diccionari fabrià sota la variant gràfica *arrunsar*.

atamborinat (Ver). Atarantat, marejat; que té els sentits torbats per la insistència de sorolls forts o de sentir parlar a una persona. Format damunt *tambor*, de la mateixa manera que hi ha *atabalat* (< *tabal*), forma que se sent a gairebé tota la comarca.

ba. Besada en el llenguatge infantil. *Fer un ba*. Mot de creació onomatopeica, que caracteritza els primers balbotejos dels xiquets, format a partir d'una oclusiva i la vocal /a/, que són els fonemes més fàcils de reproduir pels nounats. Aquesta —i la variant *ma* de l'Empordà (DCVB)— és la millor adaptació de la reproducció exacta d'un bes, que correspondria pam dalt pam baix a allò que en diverses llengües africanes equival a un clic bilabial —[⦿]—.

baix del braç. Aquesta perífrasi adverbial s'aplica a la part inferior de la unió del tronc amb el braç, és a dir, l'aixela, mot totalment desconegut en aquestes latituds. Coincideix amb l'eivissenc de Vila *baix des braç*, que s'oposa a l'híbrid *davall xella*, propi del Camp, segons Veny (1999: 101).

barranxi (C). Enuig gran, disgust, fort desplaer, irritació, especialment en els xiquets. Compareu amb el castellà *berrinche*, procedent del llatí VERRES 'verro, bacó'.

batecul [bate'kul] / [bata'kul]. Colp pegat amb el palmell de la mà a les anques. Segons el DCVB, aquesta paraula —amb el mateix significat— pren les variants *batecul* a València i a Alacant i *baticul* a les Illes Balears.

blau (Cas, Gall). *Estar blau de fam*. Famolenc, desmaiat. Cap dels dos grans diccionaris etimològics i dialectals del català, ni el DCVB ni el DCor, no recullen aquesta

expressió, que és ben viva a gairebé tot el migjorn valencià. La fraseologia existent a partir de l'adjectiu *blau*, que fa referència al color de la pell suposat en cadascuna de les situacions descrites, és força important; només cal llegir l'obra d'Alcover-Moll: *anar blau* 'no portar cap cèntim', *quedar blau* 'quedar ple d'estupefacció', *deixar blau* a algú 'produir-li gran sorpresa', *fer blau* algú 'donar-li una gran tupada', etc.

bolera. Colp fort pegat amb la mà. Aquest vocable coincideix amb *bolei*, *boleia* i *bolea*, que el DCVB recull a Mallorca, i també a Vic, Solsona i Cardona, i que defineix com a 'cop violent amb la mà'.

borruga [bo'ruɣa] / [bu'ruɣa]. Variant fonètica que pren el mot *berruga* per assimilació de la primera vocal a la vocal tònica.

botijós [boti'dʒos] (gairebé general) / [botid'dʒos] (Llí, X). Quec. Persona que es caracteritza per parlar amb repeticions i interrupcions involuntàries de les paraules que emet. Aquesta acció s'anomena *fer botiges*.

bòtil (Gall). Home gras. *Estar fet un bòtil*. Malgrat que el DCor (s.v. *bot*) afirma que aquest mot "és quasi exclusivament balear", se sap, seguint Colomina (1986: 674; 1991: 123), que també és viu a diversos punts de la Marina, com ara a la vall de Gallinera i a Gata —a Polop *estar fet un botiló*—, i que sovint s'hi aplica a una *ametla grossa* que es fa servir en un joc infantil, equivalent al *bòlit*, que el DCVB dona com a propi de diversos indrets del Principat aplicat també a un joc d'infants.

brosseta (Bb, D, G, J, Mur, Ond, Ver, Xàb). Busca que entra dins de l'ull. A Dénia hi ha qui també en diu *brosqueta* o *brusqueta*, híbrid o encreuament entre *brosseta* i *busqueta*.

bufanell (D, Xàb). Anus. Aquest mot és un derivat del substantiu *bufa* 'ventositat que

s'expel·leix sense soroll'.

bufaneller (D). Persona que vol aparentar el que no és, que té un desig excessiu de ser notat i lloat pels altres; vanitós. Format a partir del verb *bufar*, que pren sovint el sentit desplaçat de 'fer ostentació de riquesa, de poder, etc.' i que els valencians han sabut sintetitzar en la frase feta *bufar en caldo gelat*. No obstant això, el DMGa (s.v. *bufanejar*, definit com a 'engreirse, envanecerse') ens remet a *bafanejar*, 'jactarse ó vanagloriarse, ponderar indebidamente las propias alabanzas'. Igualment, de *bufaner*, 'jactancioso, sa', envia al lector a *bafaner*.

caducada (sempre en pl. [kau'kaes]). Comportament, generalment verbal, que està fora de raó, a causa de l'edat; desvariar. Ex.: *Quan mos fem vells, farem ca(d)ucaes*. Format damunt l'adjectiu *caduc*. També hi ha el verb *caduquejar*.

cagarri [ka'ɣɛri]. Covard. Colomina (1991: 132), que recull *caguèrro* a Benimantell i *caguèrri* a Alcoi, tot i comparant-ho amb les diverses vacil·lacions que afecten la vocal final del mot *ferro* —*ferro* / *ferre* / *ferri*—, considera que el sufix *-erri* podria ser resultat d'una evolució de l'antic occità *-eire* / *-aire*, com ho mostra l'alternança *beverre* / *beverri(s)* (<occ. *beveire*); *cagarro* / *caguerro* / *caguerri* (<*cagaire*); *fumerri* (<*fumaire*), etc.

caguetes. Diarrea. Cal destacar, al costat d'aquesta denominació més o menys general, tot un seguit de derivats, de caràcter expressiu, que es reparteixen l'àrea d'estudi:

cagatxòla: Bsa, C, Gall

cagandana: Teu

cagandòla: Nou, Teu

cagueròla: D, Or

calat. Carrera o esquinç produït als teixits o gèneres de punt, generalment a les calces.

A les dues Marines és la denominació tradicional pròpia, sovint al costat de *punt*: *m'ha fet un calat* (o *un punt*) *a la calça*. A hores d'ara a molts llocs ja ha desaparegut o ha quedat relegada a la generació adulta, mentre que els jòvens han adoptat el mot *carrera*. *Calat* apareix al *DCVB* com a 'conjunt de forats fets per adorn a una roba, a un mur, etc., formant un dibuix determinat'

calçons (Bmau, C, Llí, Ped, San, Teu, Ver, X). Calçotets. Enfront del castellanisme *calçoncillos*, tan estès en valencià, a la Marina Alta encara es conserva vivament la denominació tradicional *calçons*, que en altres llocs té connotacions antigues.

canella. Part anterior de la cama. Per aquest mateix concepte el valencià meridional coneix dues denominacions: *canella* és la forma de la Marina —i té continuïtat cap al nord—, mentre que a la regió d'Alcoi-Alacant es fa servir el terme *espinella*.

cantoria (Gall). Cants. *Cantoria dels pardals*. Possiblement ens trobem davant d'un mallorquinisme, ja que, segons el *DCVB*, aquest mot apareix només, amb el mateix sentit, a l'Empordà i a Mallorca. Format damunt *cantor* o manlleu del castellà *canturía*, que el *DRAE* recull amb sentits idèntics.

casçar [kaʃ'kar]. Fer nosa, molestar, i també incitar una persona a alguna cosa: *no les caixques molt, que estan enfadaes; si no vols que t'acompanye, no cal que el caixques*.

càstig (Ped). Curiosament els pedreguers mantenen la duplicitat accentual en el cas de *castic / càstig*, tal i com ocorre actualment, des del punt de vista dialectal: el valencià manté la variant antiga i etimològica *castic* i la resta del català la forma evolucionada *càstig*. A Pedreguer la primera fa la funció de substantiu, mentre que la segona, amb regressió d'accent, ha restat fossilitzada en la frase feta *donar càstig* 'donar quefer, destorbar'.

caturla (Llí). Forma humorística de 'constipat'. Aquest mot té una certa relació semàntica amb el seu homònim plural *caturlas*, que el DCVB recull a Camprodon, Olot i Segúries i defineix com a 'cabòries, coses que preocupen'.

clamar (Ped, San). Denunciar: *si furtes taronges, et clamaran*. El DCVB ja recull aquesta accepció a Sanet, de la mateixa manera que deixa entreveure, a partir d'exemples de Llull, Pere IV, Metge i Ausiàs March, que *clamar* devia ser un verb habitual en català antic amb el sentit pràcticament idèntic de 'queixar-se, posar clam de qualcú'.

clotell (Ped). Nom aplicat a la petita cavitat de l'occipuci. En la parla de Pedreguer, el *bescoll* comprén tota la part posterior del coll, a l'igual que en la resta del valencià; el *clotell* es refereix concretament a l'occipuci. Sembla que aquest darrer mot té poca extensió en valencià; és, però, força conegut en mallorquí (*clatell* en català central).

conrear. 1. Tenir cura d'una persona amb atenció especial; mimar. 2. *Pron.* Recrear-se, posar esment en una cosa: *Acaba ja la faena i no et conrees tant*. Colomina (1991: 159) ja recull la primera d'aquestes accepcions a la comarca veïna de la Marina Baixa i recomana la forma *conreu* com a bon substitut del castellanisme *cuidado*, tan arrelat a les nostres terres.

cosconelles (A, Ala, Alc, Atz, Bb, D, E, Gall, J, Llí, Nou, Or, Par, Se, Teu, Tor, Ver, X, Xàb; *cuscanelles* a Cas). Pessigolles. Variant fonètica pròpia de les terres del migjorn valencià, que s'oposa a les formes amb *-r-* (*cosquerelles*), típiques del les comarques centrals. Aquest mot, de formació expressiva, té com a base un radical *k-s-k*, que també el trobem en el castellà *cosquillas*. També hi ha el sinònim *picoretas*, format a partir del mot *picor*.

crossa (E, G, J, Llí, Llo, Ped, X [també a Tàrbena]; *clossa* a la resta [*closa* a Dénia i

clotxa a Callosa i Bolulla]). Bastó de fusta o metall, amb un travesser en un dels extrems, el qual serveix per a afermar-se i recolzar-se el que té dificultat per a caminar. La variant predominant a la comarca, amb el pas de *cr-* a *cl-* és pròpia de gran part del valencià, encara que hi ha pobles de la Marina que conserven la pronúncia originària —Tàrbena, Gata, Jesús Pobre, Llíber, la Llosa, Pedreguer, Xaló—. Actualment, en el parlar de molts pobles està produint-se una substitució d'aquest terme a favor de la denominació castellana corresponent, *muleta*, que s'ha vist propiciat pel canvi de forma de l'objecte en qüestió. Caldria fer un esforç col·lectiu per a revitalitzar la denominació tradicional, tenint en compte que la nostra comarca és l'únic punt del valencià meridional on es manté viu aquest mot.

cuitós. Impacient. S'aplica especialment a una persona que, per exemple, sol ser puntual i li molesta el retard dels altres, o bé que es preocupa desmesuradament per la perfecció dels seus fets. Aquest mot és inseparable de les locucions *a corre-cuïta* i *a cuïtaorrents*. Té relació directa, per tant, amb el verb *cuïtar*, 'fer anar de pressa'. L'homofonia fonètica amb algunes formes del verb *coure* ha fet que alguns parlants hi troben una certa connexió; i això justifica l'expressió callosina *ser un cigró (o fresol) cuïtós*, aplicat a persones. El *DCVB* ens dóna un grapat d'exemples clàssics d'aquest mateix adjectiu, extrets de les obres de Llull, Muntaner i Ausiàs March.

defendre. Defensar. Segons el *DCVB* "a gran part del català oriental i a Mallorca i Menorca no s'usa aquest verb (defendre), que ha estat substituït pel seu sinònim *defensar*". El *DCor* (s.v. *defendre*) limita geogràficament encara més l'ús d'aquest verb: "no tinc recollida cap dada de l'ús viu de *defendre* en cap parlar del català occidental (entenguem al nord de Tortosa), ni recordo en forma precisa haver-ho sentit enlloc d'allà ni en general enlloc del Principat (...). En canvi sí que en tinc notes preses en les terres on realment és viu: a Eivissa (...) i a diversos paratges valencians", que de fet són la majoria.

déndol (Ped). S'aplica a la persona que acostuma a estar fora de casa i sovint costa de

localitzar. Segons el *DCVB*, *dèndel* és un mot viu a Ciutadella amb el significat d'"imbècil, curt d'enteniment": *ha anat a ta casa i no t'ha trobat. Quin dèndol estàs fet!*

desbutzar. 1. (Atz, Ped) Destripar o llevar-li les *butzes* a un animal, sobretot als peixos. Possible mallorquinisme. El mot també és viu a Bolulla i Callosa d'en Sarrià. El *DSan* (s.v. *esbutçar*) el recull amb el mateix sentit i l'ubica geogràficament a la Marina. 2. (E) Esgarrar-se la roba o les espardenyas.

desficaci. Exageració. Cosa dita contra la raó, fora de propòsit. També *desficaciat*, *-ada*, que es diu de la persona que sol dir *desficacis*. General en valencià.

desfilagassar. Desfer fil a fil un teixit. Pren les variants següents a la comarca:

desfilagassar: Ala, Bsa, Nou, Se

desfilatxar: C

desfigalassar: Bmau, E, Teu

desfigalatxar: C, D, Or, Tor, Ver

esfigalatxar: Atz

A més de *desfilatxar*, que és la forma més freqüent en català, el *DCVB* recull *desfilagarxar* al Maestrat i a Castelló, *desfilandratxar* a València i, coincidint amb la Marina, *desfilagassar* a Mallorca (en concret a Manacor).

desllapissar-se [dezʎapi'sa(r)se] (A, Ala, Atz, E, G, Gall, Llí, Or, San, Tor) / [dezʎopi'sa(r)se] (Bsa, C, D, Nou, Se, Teu, Ver, Xàb). Desempellegar-se; llevar-se de damunt alguna cosa o persona.

destrellat (G). Destrellatat, que té poc de trellat, que actua sense seny. L'adjectiu *destrellatat* —femení *destrellatada* [á]— pren la variant fonètica *destrellat* —femení *destrellada* [á]— a Gata per haplogia: *quina dona més destrellà que (he) conegut*.

desvanit [dezva'nit] (d'àmbit general) / [dezaŋva'nit] (G, Nou). Content, envanit, enorgullit. Colomina (1991: 330) replega, amb el mateix significat, *devanit* a Alcoi i *debellit* a Benidorm i la Vila. La forma *desvanit* també es coneix a la Safor i part de la Marina Baixa i ja apareix documentada al *DSan* (s.v. *desvanit*) i al *DMGa* (s.v. *desvanit* i *devanit*) amb sentits semblants: 'desvanecido' i 'envanecido, presumido: que tiene mucha vanidad o presunción', respectivament.

dogà ['doɣa]. Acumulació de carn formant un plec, per excés de greix.

durelló. Durícia o enduriment de la pell, sobretot del peu. Format damunt l'adjectiu *dur*. Ja trobem documentació escrita d'aquest mot al *DSan* (s.v. *durullò*): 'bulto. Burujo. Burujón'.

embotinar (Ala, D, Or, Ped, Xàb). 1. Parlar malament d'algú a una altra persona. 2. Fer nosa, molestar, incitar algú perquè s'inquiete. Tenint en compte que a la mateixa comarca hem localitzat la variant *amotinar*, podem assegurar —com ja ho fa Colomina (1991: 172)— que ens trobem davant d'un derivat de *motí* i que *embotinar* pot ser resultat d'una ultracorrecció *-m-* > *-mb-*, sense descartar que hi hagen influït els verbs *embotir* i *embotinar* 'posar botins o botines'. Vegeu *amotinar*.

embrincar. Inclinar el cos cap a un espai buit o decantar-se amb la cadira cap arrere de manera que aquesta s'aguante amb les potes de darrere. Considerem que l'etimologia més encertada la proposa Colomina (1991: 173-174): segurament es tracta d'una alteració de *(en)vinclar-se* > *emblincar-se* > *embrincar-se*. No oblidem que les vacil·lacions de les líquides, generalment quan van precedides d'oclusives o fricatives, són força habituals a la nostra comarca: *fluix* / *fruix*, *bric* / *blic*, *barandat* / *balandat*, etc.

empiular (Bsa, Llí, Nou, Se). 1. Acoblar, ajuntar, posar en l'ordre que convé, de la

manera més adequada: *empiula les cadires, arrima-les a la taula!* 2. Arranjar o apanyar una cosa que s'ha fet malbé.

encabir-se (E, G, Llí, Or, Ped, Se, X). Entossudir-se, capficar-se; entestar-se en una opinió, determinació, etc. Deu tenir molta més extensió; de fet, també és un verb viu a la Marina Baixa (Colomina 1991: 141).

encamanxar-se (Bl, Br). Eixancar-se, separar les cames.

encaradís [aŋkara'ðis] (Llí, X, Xàb) / [aŋkara'is] (A, Ala, Atz, Bsa, E, Gall, Nou, Par, Ped, San, Se, Teu, Tor, Ver). 1. Capriciós, que s'entesta en una idea forta o en un desig insistent, sovint de cara a una altra persona. El *DCVB* recull aquest mateix mot a les Balears i li atribueix el mateix sentit. Segurament es tracta d'un mallorquinisme. 2. (D) Que té mal caràcter.

enforfoguit [aŋforfu'γit] / [aŋforfu'it]. Sufocant, privat d'airejament o ventilació necessària per a respirar, per excés de persones o coses acumulades en un espai.

engarxit (G) / **engarsit** (Bme, Bsa, C, Llí, Ped, Rà, Sag, San, X). Sense sensibilitat, engarrotat. La darrera variant recorda, des del punt de vista fonètic, la denominació de la Vall de Gallinera *engarsat* (vegeu *engassat*), malgrat la diferència morfològica de pertànyer a conjugacions diferents. Podria tractar-se d'un híbrid entre la forma *engarxit* i l'altra.

engarsat (Gall). Adormit, insensibilitzat un membre: *tinc els dits engarsats / les mans engarsaes*.

engorritar-se (Ped). Que té dificultat per a moure's; engorronir: *el cordell de la persiana s'ha engorritat i no la puc pujar*. Derivat de *gorrita* 'grumoll o regruix que

es forma en la pasta o en un teixit'.

enllestir. Acabar les faenes que es duen entre mans; arreglar, ordenar: *ja mo'n podem anar; ja heu tinc tot enllestit*. Com ja assenyala Colomina (1991: 225–226), és un mot molt usat a la Marina; aquest autor l'arreplega a Callosa, Polop, la Nucia, l'Alfàs i la Vila i hi reproduceix una mostra d'exemples literaris, que van des dels cronistes locals, el callosí Adolf Salvà i l'alteà Francesc Martínez —i també la seva néta Carmelina—, al sainetista Balader. Ni el *DCor* ni el *DCVB* consideren aquest verb com a propi del valencià.

entabuixat (Teu). Atabollat, mig marejat; que ha perdut o que ha vist pertorbats l'ús dels sentits o de l'enteniment. Deu tenir el mateix radical —*tab*— que el que apareix als mots *atabalat* i *atabollat*. Vegeu *atamborinat*.

entrar-se'n. Encollir-se la roba, perdre llargària i amplada una peça de tela. Aquesta és la denominació habitual a tota la comarca; ara bé, a la Marina Baixa, aquesta forma, existent a Polop, Callosa d'en Sarrià, Bolulla, Tàrbena i la Vall de Guadalest, comparteix terreny amb el seu geosinònim *embeure's*, propi de la meitat sud, com ara la Nucia, l'Alfàs i la Vila, i que s'estén a la zona de l'Alacantí.

enxancamallar-se. Eixancarrar-se. Separar o obrir les cames (o les anques: *eix- anca -r*). Sovint es fan distincions semàntiques entre *enxancar-se* una persona tota sola o *enxancamallar-se* damunt d'un animal. Hi destaquen les variants següents:

enxancamallar-se: E, Ped, Se

enxacamallar-se: Bmau

enxecamallar-se: X

enxancamollar-se: Or

acatxamallar-se: D

encatxamallar-se: Atz

esxacamallar-se: Ver

Segons el *DMGa* (s.v. *anjancamallar*), aquesta veu significa 'colocarse encima de una persona, animal ó cosa descansando la horcajadura ó posaderas sobre ella y echando cada pierna por su lado'. Bonet (1997: 345) testifica en rossellonès la variant *a xacamallà*, locució adverbial paral·lela al francès "*à califourchon*" i al català "*cama ací, cama allà; encamellat*". Vegeu *enxancar-se*.

enxancar-se [aɲtʃaŋ'ka(r)se]. Eixancar-se; etimològicament 'obrir les anques'. Cal veure conjuntament la variant originària *enxancar-se* amb les altres solucions fonètiques arreglades a la comarca, com ara *a(n)catxamallar-se*, *esxacamallar-se*, *encamanxar-se* i *enxancamallar-se*, que semblen resultat d'un encreuament entre aquella i el mot *cama*, encara que sovint se'ns mostren desfigurades per diverses metàtesis i l'afegiment de sufixos que fan poc transparent el verb resultant.

enxoflar-se. Verb d'origen onomatopèic —vegeu el radical *xof*— i de caràcter expressiu, com ja indica Colomina (1991: 352), que fa referència al fet de posar-se a un seient de manera còmoda, repenjanthi esquena i braços.

esbandir (Ped). Colpejar la roba damunt la llosa mentre es llava. Amb aquest sentit, Pedreguer s'aparta d'altres localitats de la Marina on aquest mot fa referència a l'acció de rentar, 'passar per aigua allò que prèviament s'havia ensabonat'. Té també el significat d'*escampar*, estendre's les xarradories: *si vols que es sàpia això, dis-li-ho a ell, prompte ho esbandirà*.

esbeltir-se. Endormiscar-se. El *DCVB* ens informa que *esbeltir* significa "condormir o desmaiar, llevar les forces vitals d'una manera suau". Colomina (1991: 165) recull *desbelitar-se* com "cansar-se, consumir-se per alguna cosa: *m'ha desbelitat esperant-te*" i apunta la possibilitat que es tracte d'una alteració de *debilitar-se*.

escardalenc (A, Atz, E, Nou, Or, Par, Teu, Ver, Xàb). Alt i prim.

escarotar-se. Espantar-se, sufocar-se: *aquesta dona no li pots fer cap de broma, de seguida s'escarota*. Es coneix també el substantiu *escarot*, amb el sentit de 'renou, agitació que provoca un grup de gent'. La deniera Maria Ibars (1962: 159) emprà aquest mot: "vea impossible avindre's amb ell i sols l'aguantava perquè temia l'*escarot*".

escarragassar-se (Teu). Obrir-se de cames un animal i caure en terra. *El burro s'ha escarragassat*.

escarransit (Llí). Prim i desnodrit.

escarxofar-se (Atz, P). Asseure's còmodament, arregar-se. Mot de caràcter expressiu, dins del qual s'identifica la síl·laba onomatopeica *xof*, que apareix també en el verb *enxoflar-se* i *escatxuflar*. En el cas que ara estudiem la forma originària, per tal de ser més transparent, s'ha vist modificada per la pressió d'un mot fonèticament pròxim —*carxofa*—, de manera que com a resultat apareix el verb *escarxofar-se*.

escatxuflar. 1. Arregar-se, asseure's còmodament. 2. Esclafar. Referit a una persona quan no té gana de moure's, bé per malaltia o bé per trobar-se relaxada. S'aplica també a qualsevol cosa que ha perdut la grandària normal: *treu les figues de la barxa, que s'escatxuflaran!* A Xàbia *escatxuflar*.

esclafitar (E, Po). Esclatar, esclafir.

esgarrinxat (Bv). Ferida lleu produïda per una punxa o agulla.

esgullar-se (Teu) / esgular-se (Gall). Esgolar-se, deixar-se anar avall per un sòl llis. Hi ha també el derivat *esgullador*.

esguellar (Bsa, C). Esgarrar, esquinçar un paper; rompre'l o fer-lo a trossos d'una estirada. Calp i Benissa es troben al límit nord de la presència del verb *esguellar*—molt freqüent en valencià meridional alacantí— enfront de la forma *esgarrar*, que és l'única que es coneix a la resta de la comarca, però que també se sent en aquests dos pobles en altres sentits —aplicat a la roba, per exemple—. El *DCVB* recull *esguellar* com a forma pròpia de Morella.

espernegar [aspafne'ɣar]. Esforçar-se molt per a aconseguir una cosa: *t'has d'espernegar molt si vols eixir ben parat*.

estisar (C). Estirar. També a Altea i a la Vila.

estordit (C). Desconcertat; pertorbat per efecte d'una notícia extraordinària o per una desgràcia, etc. És un equivalent exacte del que a moltes comarques valencianes coneixen com a *esquallat* o *desquallat*. Tant el *DCor* com el *DCVB* no recullen el mot *estordir* com a propi del valencià, però, pel que fa a l'origen, coincideixen a afirmar que es tracta d'un derivat de *tord*, pel fet que aquest ocell és un mica matusser i atarantat, de manera que es deixa caçar sense massa dificultat. Podria haver penetrat per via del castellà *aturdido*.

estorinar-se (Gall). Estufar-se —els cabells *s'estorinen*—. També es diu aplicat a la gent quan es crea certa confusió entre ella: *la gent s'estorina quan va a una reunió, perquè cadaú va pel d'ell i no s'aclarixen*. El *DCVB* defineix *estorinat*, sentit a Eivissa, com a 'estufat, ample a manera d'estorí' i amb un sentit desplaçat com a 'presumptuós en el vestir, en el posat; que demostra vanitat', propi també d'aquesta illa i de Barcelona.

estroncat. Estar endormiscat, sense massa forces. El *DCVB* proposa l'origen d'aquest mot en la veu llatina *EXTRUNCARE, que significa 'tallar'.

faldiró (P). Faldellí, falda llarga fins als peus.

farcit [fa'sit] (Xàb). Fastigós. S'aplica a persones.

fardejat (Llí, Ped, X). Estampat. S'aplica generalment als vestits.

ferrabràs (Atz). Queferós.

fetiller [fati'ker] (Xàb). Presumit, que es comporta de manera arrogant. Malgrat que als diccionaris es dóna preferència a les accepcions de caràcter esotèric i defineixen aquest mot com a 'persona que es dedica a la fetilleria', el significat que pren a la nostra comarca està més pròxim a l'ètim llatí *FICTILIA, que equival a 'fingiments'. Altres sentits diferents que recull el *DCVB* del mateix vocable són el de 'persona que es fica on no el criden', en barceloní, i el de 'melindrós' en tortosí i valencià.

fic ['fik] (G, Teu) / [am'fik] (Ped). Mena de granet o excrescència carnososa que ix a la pell, principalment de les mans i de la cara. Segons el *DCVB*, el mot *fic*, amb aquest sentit, només apareix a l'Empordà i a les Balears, la qual cosa ens fa pensar en la possibilitat que ens trobem davant d'un mallorquinisme.

ficar (Bsa, C, D, Teu). Fer entrar dins un lloc. A diferència de la major part del català, aquest verb es troba en desús a gairebé tota la Marina (i també a Alcoi, segons Tormo [1987: 106]), on pràcticament ja ha desaparegut de la parla habitual. S'ha vist substituït per verbs de caràcter més expressiu com ara *estacar* i/o *clavar*. Als pobles costaners, però, a l'igual que en valencià central, el verb *ficar* no només es conserva, sinó que, a més del sentit original, es fa servir com a sinònim de *posar*: *am fique / pose la camisa*. En alacantí és també un verb viu, però només pren el sentit originari i, per tant, no es confon mai amb el verb *posar*. (Mapa núm. 103)

figó. Castanya dels cabells d'una dona, de forma arredonida, que se subjecta al bescoll o bé damunt, darrere o als costats del cap. Format damunt *figa*, per la semblança formal entre el monyo i aquest fruit.

florí (Atz, Bsa, C, D, Se, Teu, Tor, Ver). Nom humorístic de l'anús, de creació irònica, que s'ha format a partir del mot *flor*. Els diccionaris de Carles Ros i Escrig defineixen *florí* com a 'el ojo del culo' i 'ano u orificio' respectivament. Segons el *DCVB*, hi ha *floriol* a Cullera, amb el mateix sentit, i d'acord amb Colomina (1991: 200) també a Polop i Altea.

fogó (Ala, Ped). Anus. Derivat de *foc*, amb la mordacitat o sarcasme que caracteritza aquest lèxic. La possible homonínia amb el mot *fogó*, aplicat al fogar de les cuines, queda solucionada amb la creació de la veu *foguer* per a aquest segon concepte.

furgaestores. Qualificatiu que s'aplica a una persona cabuda, obstinada a realitzar els seus propòsits. A Pedreguer, que es recorda com una paraula antiga, es donà a conèixer de nou al 1988, quan una "Quintà" prengué aquest nom per a designar el grup.

gatinyar-se (Ond, Or, Sag). Barallar-se o discutir-se dues persones; estar de morros; agatinyar. Format damunt *gat*.

gemecar. Gemegar. Fer gemecs o sons inarticulats de dolor o pena.

gepelut (Ala, C, Cas, Llí, P, Par, Ped, Teu, Tor, Ver, X, Xàb). Variant formal formada a partir del mot *geperut* (del llatí < *GIBBERUTU). El *DCVB* ens dóna constància d'aquesta variant a Alcoi.

goll (Ped) / **gony** (G; també a Bolulla i a Tàrbena). Tumor quistós que es forma a la part anterior del coll. Gangli. La variant originària és *goll*, tenint en compte l'etimologia,

ja que procedeix del llatí GULEU 'del coll', derivat de GULA; en *gony* s'ha produït un canvi en el mode d'articulació de la consonant final, conservant el caràcter palatal. El *DMGa* (s.v. *gòlls*) recull aquest mot com a sinònim d'angina.

gord (A, C, Cas, G, Gall, Nou). Gras. Forma corrent en valencià meridional i en eivissenc (Veny 1999 :103-108). Hi ha també el verb *engordir*, 'engreixar'.

gorredura. Borradura. Erupció cutània en forma de granets.

gossera. Peresa. En valencià és molt general aquesta veu, que s'ha creat a partir de l'extensió de l'adjectiu *gos* aplicat a una persona que destaca per les poques ganes de treballar.

grenxa (G, Se). Grenya. Porció de cabells que cauen de forma desordenada a la cara. Vegeu *clenxa*.

gruixat. Gruixut. El *DCVB* registra aquesta forma com a pròpia del balearic.

guaixat. Es diu d'una persona corpulenta, ampla d'esquena.

guiato. Gaiato. Bastó corbat per un extrem. La variant de la Marina Alta coincideix amb el felanitxer i manacorí *guiato*. Podria tractar-se ben bé d'un mallorquinisme, tenint en compte que no es dona en cap lloc més de la geografia valenciana.

inflar. Sovint, amb la intenció de caracteritzar els dialectes catalans, s'ha utilitzat la parella lèxica —o més aïna fonètica— *inflar* / *unflar*. La primera correspondria, a grans trets, al català oriental i la segona a l'occidental. Però, com ja assenyala Veny (1978: 219), a causa de "l'aleació dialectal que es va operar en aquestes terres meridionals", on l'origen dels repobladors era divers, coexisteixen o es barregen, depenent dels llocs,

totes dues denominacions, de la mateixa manera que hi ha *pernil* i *cuixot*, *panís* i *dacsa*, etc. A la nostra comarca, però, hi ha un predomini absolut de la variant *inflar*.

inquietar-se [aŋkje'tase] (Xàb) / [aŋke'ta(r)se] (Bsa, G, Nou, Ped, Se). Prendre's una cosa a mal, enutjar-se. És interessant de destacar que, enfront del castellanisme *enfadar-se* —*calentar-se* a Crevillent—, assumit i acceptat pels diccionaris, encara podem trobar solucions autòctones en punts aïllats de la nostra geografia, que ben bé podrien servir de model a l'hora de millorar la normativa: a més de la forma *inquietar-se*, pròpia de la zona compresa entre Benissa i Xàbia, tenim *embromar-se* a Xixona —derivat segurament de *broma* (= *bromera*) i interpretat metafòricament—.

jacinada [dʒasi'na] (Bv). Bac, patacada. En principi se'ns fa una mica difícil establir amb seguretat l'etimologia d'aquest vocable, ja que no se sap si procedeix de *jaç* (vegeu *joçada*) o de *jàssina*.

joçada [dʒo'sa] (Br). Bac. Derivat de *joça*, 'jaça o lloc on jauen alguns animals'. Sorprenentment, el *DCVB* li atribueix a aquest mot un origen castellà, fent-lo derivar de *choza*, amb sonorització de la consonant inicial per influència de *jaç*. Colomina (1991:215) recull *gossada* a Polop, l'Alfàs i Altea amb el mateix sentit i ho relaciona amb *llaçada* de Monòver i *jassada* o *jassinada* de la Vall d'Albaida. Al *DMGad* (s.v. *gosada*) trobem igualment el significat de 'batacazo o caïda'.

llacada [ʎe'ka]. Taca apegalosa. Segurament es tracta d'un derivat de *llac*, amb l'accepció que dona el *DCVB*: 'llot, fang apegalós...', pròpia de tot el domini lingüístic. El mateix diccionari recull la forma femenina *llaca* a la Ribagorça, amb un sentit idèntic.

llebrenc (Xàb). Rude, persona sense formació acadèmica. Format damunt *llebre*.

llencar-se (Llí). Empetar-se, emborratxar-se. *Llenca* ['ʎeŋka]: pet, borratxera.

malaveig (Ala, Llí, X; Tàrbena, Bolulla). Enrenou, atrafegament, bullit. També hi ha el verb *malavejar*, amb el sentit de 'maldar, trastejar, moure's faenejant, fent el seu fet'. El *DCVB* recull aquest substantiu com a característic del mallorquí, de la qual cosa es pot deduir que ens trobem davant d'un mallorquinisme.

maleit. Rabiós, de mal geni, i, per extensió, roïn, queferós: *la Maria és maleiteta; sempre està batallant en tots*. Sembla que es tracta d'un mallorquinisme, tal i com podem llegir en Veny (1978: 236): "*maleit* 'rabiós, de mal geni' (...) recollit també a la nostra comarca, abraça, a més de Mallorca i Menorca, una àrea que es redueix gairebé exclusivament a la zona de colonització balear".

malvar-se. Canviar per a mal, llançar-se a perdre. S'aplica especialment al temps o a les collites. A la Marina Baixa i a Alcoi també pren el sentit de 'fer-se roïna una persona'. Mot no enregistrat al *DCVB*.

mamprendre [mom'pendre] / [mam'pendre]. Començar o posar-se a fer una acció; variant formal d'*emprendre* per contaminació de *mà*. Segons el *DCVB*, és un vulgarisme viu a Eivissa amb el mateix sentit, mentre que a Mallorca equival a *comprendre*. A la major part del valencià —i ja en català medieval— trobem *mamprendre*.

mandoquer (Or). Persona que vol saber-ho tot i que es fica en els assumptes dels altres.

mànega (Bg, Bme, D, E, G, J, Llí, Nou, P, Ped, Po, Teu, Ver, Xàb). Variant etimològica (<MANICA) poc estesa en el català actual. El *DCor* (s.v. *mà*) la circumscriu al valencià comprés per "l'Alt Maestrat i la zona alcoiana i del sud", àrea que podem ampliar a molts pobles de la Marina Alta, la Safor i comarques centrals del

País Valencià: Tàrbena, Xàbia, Pego, la Valldigna, Alzira, Benetússer, etc. *Mànega* també és la pronúncia pròpia de la major part dels pobles interiors del migjorn valencià —la Torre de les Maçanes, Xixona, Biar, el Pinós— i de Guardamar. A Pedreguer hi ha el carrer *Manegueta*. Per a saber la distribució geogràfica de les variants *mànega* i *mànega* a la comarca, vegeu el mapa núm. 29.

marmanya (Ped). Segons el DCVB, *marmanyera* és una dona xarradora i que intenta embrollar, enganyar posant confusió. A Pedreguer s'utilitza el qualificatiu despectiu *marmanya* amb aquest mateix sentit.

mec (Xàb) ['mɛk]. Bovo, beneïtot. A Callosa hi ha la variant *bèco*.

menejar. Moure, remenar. Sovint es pronuncia sota la variant dissimilada *merejar*. S'aplica tant a éssers animats com a inanimats, és a dir, es pot *merejar* tant una persona d'un lloc cap a un altre com *merejar* el menjar.

meneus [me'nɛws]. Accions amb poc sentit, de poc valor: carasses o gesticulacions, ximpleries. Colomina (1991: 243-244) recull la variant *moneus* a Gata i *mineus* a diversos punts de la Marina Baixa i considera que totes elles es poden explicar a partir d'onomatopeies del 'crit del gat'; *mèu*, *mèu-mèu*, o de noms expressius del gat —occ. *minaud*; fr. *minauld*—, tenint en compte que a aquest animal se sol atribuir qualitats com ara monades, gestos o posats graciosos, que fingeixen delicadesa o afecte.

migrar-se (Ped). Avorrir-se molt, cansar-se d'estar fent durant molt de temps una mateixa cosa: *estem migrats d'estar sempre ací cara a la tele*. Etimològicament aquest verb deu tenir relació amb el mot *migranya*, que té sentits relativament pròxims, encara que, tal i com assenyala el DCor, *migrar-se* és 'consumir-se d'enyorança o de tristor' i deu ser el mateix mot que *migrar* (< *emigrar*) "per la tristesa causada per l'allunyament de les coses acostumades i de la gent estimada, i per tota mena d'emigració".

moixoner (Bg). Persona amant d'estar a tots els llocs i indagar-ho i palpar-ho tot; també s'aplica als ocells —*moixons*— que es caracteritzen pels seus moviments continus, la qual cosa revela l'origen del mot.

mollaret (Ped). Efeminat. Persona de sexe masculí que s'assembla a una dona per les seues maneres i accions. Segurament, aquesta denominació té l'origen en el fet que l'adjectiu *mollar* s'aplica a les *metles* de corfa delicada, i a partir d'aquí no és estrany que es faça extensiu a persones.

muntar. El verb *muntar*, com a sinònim absolut de *pujar*, és força habitual en valencià meridional, encara que a la Marina Alta té tendència a desaparèixer i ha deixat de ser habitual gairebé per complet en la parla de la majoria de pobles. Ha quedat relegat —això sí, amb molta vitalitat— a les valls interiors, concretament a Castells de Serrella, la Vall d'Alcalà i la Vall de Gallinera.

navarro (Llí, Ped, Sag, Se). Denominació humorística de 'constipat'.

nedar (Ala, B, Cas, E, Gall). Variant fonètica pròpia del català oriental que segurament apareix a la nostra comarca per influència del mallorquí. La [e] apareix tant en posició àtona com en posició tònica. Igualment trobem *anear* a Elx, segons Segura (1997: 37 i 143), que deu haver-se format mitjançant una dissimilació a partir de la pronúncia *naar*, amb pèrdua de la *-d-* intervocàlica. Crevillent, per exemple, per evitar l'homonímia amb el verb *anar* en contextos com ara *me'n vaig anar / me'n vaig a naar* fa servir, per al segon sentit, el verb *ramar* (*rame, rames, rama, ...*), format damunt *rem*.

oi. Nàusea. Usat sempre en plural: *no puc tastar estes culleraes; em fan ois* ['ojs]. A Benidorm, enmig de nombrosos topònims despersonalitzats i estrangeritzats, encara es

conserva el nom tradicional d'un indret força conegut i desenvolupat urbanísticament en els darrers anys: el *Racó de l'Ois*, grafiat, segons la tradició, *Racó de l'Oix* o, segons l'Ajuntament, *Rincón de Loix*. Aquesta denominació s'explica pel fet que en aquella zona conflüen una gran quantitat de desguassos que baixaven de la Serra Gelada, segons m'informa el benidormí i amic Francesc Llorca.

paps. Galteres. Tumor que apareix al coll i a les galtes; inflamació de la paròtide. Format damunt *pap*, a l'igual que els seus geosinònims *papots*, de Tàrbena, i *paperotes*, de Bolulla, Callosa, Polop i Benimantell. També coincideix etimològicament amb el castellà *paperas*.

parpalla. Pestanya. Hi ha hagut a gairebé tota la comarca una confusió de termes respecte al català general. Mentre que la parpella no té una denominació massa definida —sovint s'hi anomena *tapa* o *tapadora de l'ull*—, les pestanyes es coneixen generalment per *parpalles* i, molt sovint, sobretot entre els jòvens, pel castellanisme *pàrpado*, amb un significat igualment desplaçat. *Pestanya* és un mot poc habitual, encara que cada volta se sent una mica més.

passa (general) / passe (Cas). Malaltia molt estesa en un lloc i de temps determinat: *hi ha passa de grip*. Format com a postverbal de *passar*. Enfront d'aquesta variant, predominant a la Marina Alta, a la comarca meridional veïna en trobem d'altres com ara *pàssia* a Bolulla, la Vall de Guadalest, Rellu i Sella i *passe* a Tàrbena, Callosa i Polop; a l'Alacantí, *constel·lació* [kostala'sjo]. Colomina (1991: 261) recull *passi* a Polop i el DCVB dóna constància d'aquesta mateixa variant a Cullera i Mallorca.

patumar (Ped). Xafar el banyat: *no entres, que acabe de fregar i m'ho patumaràs*. Veu no registrada en el DCVB. També hi ha el substantiu *patumero*, 'conjunt de xafades produïdes en una superfície banyada'. Possiblement s'ha de relacionar aquest mot amb l'italià *pattume* 'brutícia, escombraries' i els seus derivats *pattumiera* 'poal de la brossa' i *pattumaio* 'escombriaire'.

pelfa ['pɛlfa] (Ala, D, Llí). Bufa, ventositat sense soroll. Segons Colomina (1991: 264), aquesta veu, que també apareix en l'expressió gatera *agarrar una pelfa* 'agafar una acalorada, una irritació', deu ser alteració del mot *plèfa*, propi de la Vila —a Alcoi *mèfla*—, i que pren el mateix sentit que a la Marina Alta.

pellerenca (Llí). Persona desvergonyida.

pellorfa [pa'ʎɔrfə] (Xàb). Busca a l'ull. La variant xabiera deu ser un encreuament entre l'original *pellorfa* i el mot *palla*, encara que l'alternança *e/a* a la nostra comarca és relativament freqüent, donada la inestabilitat fonètica del vocalisme àton.

picorettes (G, Ped). Pessigolles. Aquesta creació a partir del mot *picor* s'estén per diversos pobles de la Marina (Callosa, Bolulla); segons *DCVB*, també a Gandia i a Alcoi.

pintó (C). Pinta. Enfront del castellanisme *peine*, tan escampat entre molts jòvens valencians i, en concret, per la nostra comarca, sovint al costat de *batidor*, Calp conserva la designació tradicional sota la forma *pintó*. D'aquesta manera suposa una continuïtat geogràfica que aniria des del Penyal d'Ifac a la Vila, amb poc eixamplament cap a l'interior (la Nucia i Polop). La denominació més general en català, *pinta*, hi té una extensió molt reduïda, encara que és la forma predominant en el parlar de Castells de Serrella, la Vall d'Alaguar, Xaló i Llíber, a més de Tàrbena. En el valencià més meridional *pinta* —denominació única a Guardamar— coexisteix amb *batidor* / *batio(r)*, possiblement més habitual, si bé comença a sentir-se de manera aïllada el castellanisme.

pirri. Aplec de cabells, semblant al figó, però verticals i sense arreglar, que les dones es deixen al cap. General en valencià.

plànyer. Ser digne de llàstima; merèixer compassió. *La ti Maria és de plànyer; tota la*

vida maralta! El *DSan* (s.v. *planydre.s*) dóna constància d'aquest verb, que defineix com a 'dolerse'. És interessant de destacar la variant fonètica que recull aquest diccionari, la qual recorda les tendències articulatòries dels parlars meridionals del Baix Vinalopó (vegeu Colomina 1985: 176-179).

ple de migdia ['ple ðe miz'ðia] / ['ple ðe mez'ðia]. Migdiada. *Fer el ple de migdia*.

ple de migjorn (Cas). Migdiada. *Fer el ple de migjorn*.

plegar (Bsa, G, Se). *Plegar el sol* 'prendre el sol'.

ponnerada [ponne'ra] (Xàb) / [pone'ra] (Bsa). Caguerada gran, panderada. Aquestes dues variants deriven dels verbs *aponnar-se* i/o *pondre*.

porcell (Bsa). Bombolla de sang quallada que es forma a les ungles o als dits a causa d'un colp rebut.

prunyó (gairebé general) / **prinyó** (C). Penelló. Inflor de la pell —mans, peus i orelles— a causa del fred. Al *DSan* (s.v. *prunyò*) ja trobem testimoniats aquest mot, molt estès en valencià.

quimera [ki'mɛra]. Mania, presentiment. *Tindre quimera: tinc quimera que al final no vindrà ningú*. Colomina (1991: 279) recull aquest mot com a propi també de la Marina Baixa.

rellotge [re'lɔɲdʒe]. Rellotge. Solució fonètica més pròxima a l'ètim (< HOROLOGIUM), ja que presenta la -l- sense palatitzar.

rentar (Llí, X). Llavar en general, netejar amb aigua o amb un altre líquid la roba, el

cos, etc. La forma clàssica i general en valencià actual *llavar* degué quedar en desús en català oriental a causa de la confusió de *aa* i *ee* àtones, de manera que resultava una forma homònima amb el verb *llevar*, que també desaparegué en barceloní a favor de *treure* i posteriorment s'estengué per gran part del Principat. Aquesta és una peculiaritat lingüística més del parlar mallorquinitzant dels nostres pobles, compartida pels veïns de Tàrbena. A la resta de la comarca, i en gran part del valencià, *rentar* pren el sentit de 'repassar o aclarir amb aigua l'escurada després de ser ensabonada'. No obstant això, cada dia més és substituït per *repassar* (a Callosa d'en Sarrià *esbandir l'escurà*). (Mapa núm. 104)

rogencós (Teu). Rogenc.

salsós (Bsa). Llarg i empalagós; cosa que es fa pesada per la durada. És també un mot viu a la Marina Baixa —Callosa i Bolulla— i equival al valencià meridional *caldós*. A Pedreguer hi ha *sacsós*, variant que deu ser un híbrid entre *sacsar* i *salsós*. Vegeu *salsut*.

salsut (G, Xàb). Llarg i empalagós; cosa que es fa pesada per la durada.

setsàrries [ˌsɛtˈsarjɛs] (E) / [ˌsəkˈsarjɛs] (Ped). Aplicat a la roba, quan aquesta ve gran i ampla. Colomina (1991: 302) recull a la Marina Baixa el geosinònim *setvares*, a Alcoi *setbosses*, i a la nostra comarca *setjaques* i *setbarxes* (Llíber).

soberg [soˈberk] (E, G, X). Gran. Que fa coses deseixides.

soll [ˈsoʎ] (A, Ala, Gall, Llí, Or, Ped). Conjunt de coses escampades per terra: '*caba ja de menjar-te el pa; mira quin soll estàs fent!*'. Ha restat el substantiu, però no el verb del qual deriva, *sollar* 'embrutar', que, no obstant això, és molt viu en alacantí (Segura 1996: 252), sota la variant *sullar*.

tabalada (Ped). Mentida.

tatxa. Taca. És la variant predominant a la comarca (únicament *taca* a la Vall de Gallinera). S'estèn per gran part del valencià meridional (el castellanisme *manxa* és propi dels pobles de més al sud i comença a sentir-se a diverses localitats costaneres estudiades, com ara Calp, Benissa i Dénia). *Tatxa* és, possiblement, el resultat de l'encreuament d'aquests dos mots, com ja assenyala Veny (1978: 223): "m'inclino provisionalment a creure en un (...) creuament de *tacar* amb *manchar*, verb que (...) és molt viu a la majoria de localitats, i coexisteix a vegades amb *tacar* o amb *sullar*."

tavella (G, Ped). Arruga o plec que es forma a la roba i, per extensió, a la cara.

topolar [tapo'lar] (P). Ensopegar en alguna cosa de certa altura; que no va arran de terra. Derivat de *topar*. Vegeu *tossoló*.

torondo [tu'rondo] (Cas). Bony al cap. Tant el *DCor* (s.v. *toron*) com el *DCVB* consideren el mot com un castellanisme (< *torondo/tolondro*), si bé el *DCVB* apunta la possibilitat que siga una recialla mossàrab, amb conservació del grup -nd- i manteniment de la -o, a partir del llatí *TURUNDU* ('panet, bunyol'), cosa que descarta Coromines, tenint en compte la poca documentació existent en valencià (un manuscrit valencià del segle XVI i una dita que replega Salvà de Callosa d'en Sarrià i/o comarca: "sobre bony *torondo*").

trabucar. Inclinar o tombar algun recipient; fer caure alguna cosa.

tremoló. Calfred, esgarrifança. A Calp, a Dénia i a Llíber també *tremolí*. Aquesta denominació de la Marina s'oposa a la de l'alacantí, que fa servir el terme *calfred* (Alacant, Sant Vicent).

treset. Grup format per tres persones. *Treseta*.

treure. D'acord amb la pronúncia de la vocal tònica d'aquest verb, podem afirmar que ens trobem davant d'un altre mallorquinisme fonètic, ja que el valencià general, paral·lelament a tot el català occidental, presenta la forma més etimològica *traure*. El mapa núm. 3 reflecteix quina és la distribució d'aquestes dues solucions.

tropotrop. Persona desordenada, que fa les coses malament i que actua sense reflexió. A molts llocs es confon amb el substantiu *trapatroles*, de significat idèntic, i que, de fet, té el mateix origen. Tots dos són resultat d'una onomatopeia que imita el parlar precipitat. Destaquen les variants comarcals següents:

tropotròp: Ped

trapatròp: E

tapalatròp: Llí, Teu, Xàb

trapalatròp: C

Colomina (1991: 322) també recull a la Marina Baixa nombroses variants fonètiques d'aquesta veu, germana del menorquí *trepalatrep* (Moll 1979: 47): entre d'altres, *trapalatro* a Callosa i Altea i *tapalatro* a Benidorm.

trotxar (Ped). Trotar, caminar de pressa: *no pares mai a casa, sempre estàs trotxant*. El *DCVB* assenyala aquesta veu com a pròpia del mallorquí.

tuacte. Succèit, fet o esdeveniment; conjunt d'incidències. La trama que s'idea per a dur avant una acció determinada i les estratègies que s'hi fan servir. Segons el *DCVB*, la forma bàsica *tuàutem* vindria "del començament de la frase *Tu autem, Domine, miserere nobis*, que es canta repetidament en l'ofici de matines de Nadal", i Colomina (1985b: 50) afig que la variant *tuacte* s'ha produït per un encreuament entre *tuàutem* i *acte*. No hem d'oblidar que els cultismes i llatinismes estan exposats a canvis fonètics diversos, davant la dificultat de pronunciar-los: de fet, la variant d'aquest mot que m'és

més familiar és *truiècte*, que li l'he sentida repetidament a ma mare, nascuda a Callosa.

tudar (Llí, X). Fer malbé, llançar a perdre; ficar la pota. Mallorquinisme. El *DCVB* fa una síntesi força interessant del desplaçament semàntic que s'ha produït en aquest mot fins a arribar als sentits actuals. De fet, el llatí *TUTARE* significava 'protegir, assegurar'; d'aquí, el llatí vulgar 'assegurar-lo, apagar-lo' i després el sentit d' 'extingir' (rossellonès *tudar*: apagar, extingir), que va fer que en alguns parlars romànics prengué el sentit de 'matar' (francès *tuer*) o de 'fer malbé', com ocorre en mallorquí i en xaloner i lliberà.

velodillo. Vellut. Castellanisme procedent de *velludillo* —amb dissimilació de palatals—, que ahora deriva de *velludo*, forma paral·lela a la catalana. Més tard el castellà va introduir el mot *terciopelo* (< *tercio* 'tercer' i *pele*), que també se sent, al costat d'aquell, als nostres pobles.

vessar [be'sar] (Llí, X). Vessar un líquid. Aquest verb és pràcticament desconegut en l'ús col·loquial, com a mínim, de les comarques del sud valencià. A la Marina Alta en aquest sentit es diu *eixir-se'n*; no obstant això, en aquests dos pobles *bessar*, amb la inexplicable pronúncia betacista, és un mot ben viu i ahora motiu d'escarni per part dels pobles veïns.

xamar. Beure en excés líquids alcohòlics. Aquest mot ja apareix documentat al *DMGa* (s.v. *jamar* i *jumar*) amb el sentit de 'chumar: beber'. De fet, *xumar* té molta extensió en català i *ximar* apareix en rossellonès (Bonet 1997: 347). Totes tres variants s'han format a partir de la imitació onomatopèica del soroll que es fa quan es beu. Tant al centre com al sud del País Valencià *xamar* fa referència a l'acció de xuclar o absorbir el fum del cigar.

xapar (Bsa, C, Nou, Se, Teu). Aixafar. Aquest és un exemple més que passa a engrossir la llista de verbs que presenten una arrel onomatopèica, paral·lel al seu geosinònim

xafar, propi de la resta de la comarca. *Xapar*, que es diu a la subcomarca costanera meridional, coincideix amb gran part del valencià meridional, sobretot del nord de la línia Biar-Busot (Colomina 1985: 207-208; mapa 79), i amb els pobles marítims de la Marina Baixa (Colomina 1991: 346). F. Martínez (I, 1912; 17-18), referint-se al seu poble, diu, amb poc rigor científic, que "en alguns punts, en especial Valencia, en cèrtes nòms la *p* la substitueixen per la *f*, lo que no ocorre en Altea, que's marca bé aquella lletra; v. gr.: *xafar*; en ma tèrra pronuncien *xapar*." Aquesta variant amb oclusiva ja la trobem documentada al *DMGa* (s.v. *japar*).

xarrar (Cas, X, Xàb). Parlar en general. Sembla que l'envelliment de diversos verbs és infrenable i això fa que molts jóvens acaben substituint-los per d'altres semànticament pròxims, però alhora més marcats. *Parlar*, que, malgrat tot, encara és la forma predominant, comença a veure's desplaçat per *xarrar*, com ja ha ocorregut a l'Illa de Mallorca —a Menorca *rallar*—. Paral·lelament tenim *estacar* en compte de *ficar* o el mateix *ficar*, que a Benissa és un sinònim exacte de *posar*, com passa en valencià central. En altres punts del valencià meridional veí sentim molt sovint entre el jovent *pillar* per *agarrar*, que ja de per si és un verb força expressiu (< cast. *garra* 'arpa'). Tot açò ens fa veure quina és la tendència actual de la llengua i obri noves perspectives o línies de treball, que els filòlegs haurem d'afrontar si volem conèixer de debò el funcionament del català.

xicó (Ala, Cas, Llí, X). Xicon, xic jove; sovint nuvi. De la variant sense *-n*, esperable en català, però no massa freqüent per aquestes latituds, ja en dóna constància el *DMGa* (s.v. *gicó*), aplicat al 'chicuelo, la, muchacho, cha: niño de pocos años'.

xinglot (pràcticament general) / **xanglot** (Bsa, C). Singlot. Moviment inspiratori espasmòdic que es repeteix a intervals més o menys llargs. La vocal tònica sol pronunciar-se tancada, si bé entre les generacions jóvens es pronuncia oberta, a imitació segurament del sufix augmentatiu *-ot*.

xorc [tʃork]. Estèril, eixorc, que no pot tenir descendència. S'aplica generalment a persones. És un mot propi de la nostra comarca, que alhora coincideix amb les Illes, com es pot llegir al *DCVB* a l'entrada d'*eixorc*: "Actualment és paraula d'ús quasi exclusivament literari, però existeix la forma *xorc*, *xorca*, ben viva en el llenguatge parlat de les Balears".

xossa (Bsa, Se, Teu) [tʃosa]. Gresca, rebombori, esvalot. *Quina xossa tenen aquells!* es diu quan un grup de gent riu molt. Aquesta paraula apareix per primera volta al *DMGa* (s.v. *jòsa*), gran coneixedor del parlar de la nostra comarca (entre altres pobles va residir a Senija) i posteriorment la repeteixen el *DCVB* i el *DCor*. Aquest darrer és l'únic que en fa un comentari: "*Josa*: barrila, gatzara'(MGadea) suposo que es pronuncia *txossa*, i pot ser resultat d'un encreuament entre els castellanismes *chanza* i *gozo*".

xulla (Bsa, G, Ped, Xàb). Cadascun dels ossos corbs que formen les parets de la cavitat toràcica. Costella. La distinció que es produeix en valencià —i també a molts punts de la Marina— entre *costella* (dels humans) i *xulla* (de porc o de corder), paral·lela al castellà *costilla* i *chuleta*, queda anul·lada en català normatiu, i en molts dialectes, a favor de *costella*, que pren els dos significats. A diversos punts de la nostra comarca, també acaba neutralitzant-se, però en benefici de *xulla*. Per tant, podrem sentir no només que *m'he menjat una xulla de corder*, sinó també que *el meu germà va tindre un accident i es va trencar tres xulles*.

xuplar. Xuclar. Encreuament entre la forma catalana i el castellà *chupar*, general en valencià.

xupló (Cas). Xumet, pipeta. En llenguatge infantil *pupo*. Hi predominen, però, diverses variants més acostades a la forma castellana:

xupó: Bsa

xupito: G

xupe: C

xupete: a la major part dels pobles

4.1.1.2. (a) *El món infantil. Els jocs. Les festes* (repertori de termes cartografiats)

ACUIT. JUGAR A L'ACUIT O A FET. Joc infantil d'amagar-se. (Mapa núm. 197)

acuit. *Ju(g)ar a l'acuit.* Aquesta denominació pren diverses variants fonètiques a la nostra comarca, dues d'elles amb canvi d'oclusives i la tonicitat sobre la /i/, la qual cosa pressuposa una pronúncia creixent del diftong:

a l'acut: C, Teu

a l'apit: A

a l'atit: Xàb

conillets (Atz, Bb, Bd, Bg, Bme, D, G, J, Mur, Nou, Ond, P, Ped, Rà, Sag, San, Se, Tor, Xa). *Ju(g)ar a conillets (a amagar / amagats).* El nom del joc infantil s'ha format a partir del començament de la cançó que l'acompanya: *Conillets a amagar, / que la llebra va a caçar/ ...*

conillons (Ala, B, Cas, E, Gall, Or, Par; també a Tàrbena, Famorca, Fageca, Tollos i Benimassot). *Juar a conillons.* Mallorquinisme que apareix a la Marina i que Veny (1976: 239) ja recull com a propi de Tàrbena i que més tard Colomina (1986: 672) atribueix a cinc pobles més.

marranxaconills (Po, Ver).

BUFA. Globus amb què juguen els xiquets. (Mapa núm. 204)

bomba (Atz, Bl, Bmau, Cas, E, G, Llo, Ond, Or, P, Rà, Sag, Teu, Ver). Mentre que la major part del català, inclosa una àmplia zona del País Valencià, ha incorporat el

castellanisme *globo* —*globus* és més aïna una variant literària—, fent coincidir el joguet infantil i l'aeròstat, a molts pobles valencians s'han creat diverses denominacions, de caràcter més popular i expressiu, per a l'objecte d'entreteniment, que fan referència a la forma o al soroll en cas de rebentar —*bomba*— i al mecanisme utilitzat per a inflar-lo —*bufa*—. Paral·lelament hi ha l'italià *palloncino* (<*palla* 'pilota'), el francès *ballon* i el portuguès *balão*, que s'oposen en aquelles llengües al globus aerostàtic, conegut com a *pallone aerostatico*, *ballon aérostatique* i *balão aerostático* respectivament, relegant-hi la forma *globo* —*globe* en francès— als cossos esfèrics, com ara la terra.

bufa (A, Bg, Bmau, Br, E, Xàb). Aquesta és la solució preferida pels valencians, encara que per les comarques meridionals s'ha estès força el castellanisme *globo*, que també és la forma preferida a la resta del català. A la Marina coexisteixen tres denominacions: *bufa*, *bomba* i *globo*. És interessant de destacar com, malgrat la pressió aclaparadora del castellà, encara trobem diversos intents de creació de mots per procediments i mecanismes interns.

globo (Alc, B, Bb, Bd, Bme, Bsa, C, Cam, D, Fl, J, Mur, Nou, Par, Ped, Po, San, Se, Tor, Xa).

ENGRONSAR. Transmetre un moviment de vaivé a un cos suspès. (Mapa núm. 200)

engrunsar. Destaquen a la nostra comarca les variants fonètiques següents, que presenten grans vacil·lacions de la síl·laba inicial:

engrunsar: Bl, Bsa, C, Pa, Teu, Xàb

esgrunsar: Bv, J, Ond

esgunsar: Ala, Alc, Atz, Bb, Bd, Bg, Bme, Br, E, Llí, Llo, Mur, Or, P, Par, Ped, Po, Rà, Sag, San, Teu, Ver, X

algunsar: A, B, Mu

esrunsar: G

enrunsar: D, Nou, Xàb

esbaldar (Cas). Segons el *DCVB*, hi ha *baldar*, amb el mateix significat, a Lleida, Urgell, Segarra, Gandesa i Benilloba, i li atribueix un origen àrab, que tindria un significat aproximat de 'fer inútil, invalidar'. No obstant això, el *DECH* (s.v. *baldar*) considera, encertadament, que "la ac. 'columpiar', 'echar el vuelo (campanas)', propia sobre todo del dialecto occidental, parece (...) derivada de VOLUTARE". Sembla que *(es)baldar* ha pres molta volada a les comarques veïnes del Comtat i de l'Alcoià, però no gens a la Marina, on Castells de Serrella n'és una excepció.

ESCOLÀ. Xiquet que ajuda a missa i fa altres serveis a l'església. (Mapa núm. 196)

acòlit [a'kòlik] (Atz, Bv, Cas, P). El *DMGa* (s.v. *acòlit*) ja testimonia aquest mot, que el *DCVB* localitza al Maestrat i a la Plana de Castelló amb el mateix sentit. La pronúncia existent a la nostra comarca és resultat de l'aplicació analògica del sufix *-ic* a la forma originària *acòlit*, procedent del llatí eclesiàstic *acolythus*, que alhora s'ha pres del grec *acolithos*, amb el sentit de 'servidor, acompanyador'. El *DCor* (s.v. *acòlit*) ja es fa ressò d'aquesta variant fonètica: "Avui una altra ultracorrecció ha fet que en diverses comarques valencianes i de l'Ebre es pronuncii *acòlic* per *acòlit* 'escolà'".

escolà (A, Ala, Alc, B, Bd, Bd, Bme, E, G, Gall, Llí, Llo, Mur, Or, Par, Rà, Sag, San, Tor). Al costat d'*acòlic* i *segristanet* —aquest darrer amb poca extensió—, trobem a la nostra zona d'estudi una tercera denominació de caràcter genuí, *escolà*. L'àrea costanera, però, se n'aparta de la resta de la comarca i s'ha fet seu el castellanisme *monaguillo*, que hi pren variants diferents (*monessillo*, *monesillo*, *monissillo*). No oblidem que la utilització del mot català i del barbarisme corresponent coincideix, a grans trets, amb la divisió de la diòcesi eclesiàstica de València i d'Oriola. Diguem-ne que els pobles catalanoparlants de la diòcesi més meridional del nostre país —i Calp hi pertany en l'actualitat— fan servir habitualment aquest castellanisme —a l'igual que es diu *cura per retor* a les comarques de més al sud del domini lingüístic—; la propagació del castellanisme de Calp a Dénia es justifica, si més no, per la continuïtat geogràfica

i les relacions que presenten aquests pobles entre si, que, a més a més, pel fet de ser costaners, estan més exposats o tenen una predisposició major als castellanismes. A Eivissa, segons Veny (1999: 108), hi ha el castellanisme *infantillo* o *infantillet*.

monessillo (Bb, Nou, Ond, Po, Teu, Xàb) / **monissillo** (Ped, Ver) / **monassillo** (D).

Veü adaptada del castellà *monaguillo*, que també es pot sentir així a les ciutats de la comarca més poblades. A molts llocs la veü *escolà* ha quedat restringida a la persona que generalment s'encarrega de guardar el temple i la sacristia.

sagristanet [seyristanét] (Cas: i també Famorca i Fageca).

MENAR. Fer rodar la corda en diversos jocs infantils. (Mapa núm. 203)

benar (Bsa, P, Teu, Xàb) / **embenar** (G, J). Es tracta d'una variant fonètica de l'original *menar*, amb el qual s'estableix una equivalència acústica per la naturalesa dels dos sons oclusius —[m] i [b]—, potser influïda pel mot *bena* i la relació amb l'acció d'*embenar*.

donar (Bb, Ond, Rà, San, Ver).

manxar (C). Encara que el sentit originari de *manxar* és 'fer vent, fornir aire, amb una manxa', s'ha produït un desplaçament semàntic. En aquest cas s'aplica a diverses accions semblants o imitatives del moviment constant i repetitiu de les mans en una mateixa direcció, com ara amb el valor o l'accepció de *menar* la corda, a Calp, o d'*engrunsar* a Benifato, Beniardà i Confrides, a la vall de Guadalest.

menar (A, Atz, Bd, Bme, D, E, Gall, Po, Sag, Tor, Xa). És interessant de destacar la conservació d'aquest verb, tan comú en la llengua clàssica, fossilitzat en el llenguatge infantil. De fet, el nostre *menar* no ha perdut el sentit originari de 'guiar, dirigir, conduir, portar', valor que alhora s'ha mantingut en altres derivats actuals, d'àmbit més general, com ara *remenar* i *menejar*.

rodar (Alc, B, Bg, Bmau, Br, Llí, Mur, Nou, Par, Ped, X).

SAMBORI. Joc infantil, en el qual se salta a peu coix per unes caselles numerades, després d'haver llançat una tella. (Mapa núm. 198)

cel (Cas). *Juar al cel.* El *DMGa* (s.v. *sambori*) remet a *cèls*, malgrat que no hi aporta cap informació més. Garcia-Medall i Quiles (1989: 71), que recullen *el cel* aplicat a aquest joc a Vistabella del Maestrat i *cel i terra* a Almassora, ho relacionen amb "els valors clarament celestials dels ètims d'altres llengües: alemany *Hölle und Himmel* (Infern i Cel); italià, aquest ecumènic, sintètic (*Il giuoco del Mondo*)". Vegeu *sambori*.

ceremí (A, B, Cas). L'explicació etimològica d'aquest mot que proposen Garcia-Medall i Quiles (1989: 56) sembla una mica forçada. Aquests autors, basant-se en el *DCor* (s.v. *celemín*), consideren *ceremí* com un derivat de l'hispanoàrab *tam-ani*, 'vaso de barro, cantarillo'. El sentit de l'aplicació al joc en qüestió tindria relació amb la matèria de l'objecte que es llança, que pot ser de pedra o de fang. En castellà, no obstant, el significat del terme és totalment diferent, ja que s'aplica a una 'medida de varios tipos, especialmente de áridos' (*DRAE*). El fet que existesca *cel* a diversos punts aïllats de la nostra geografia fa pensar que hi haja una certa relació etimològica.

sambori. Garcia i Quiles (1989: 71) en fan un estudi exhaustiu i arriben a la conclusió que aquest és un mot que s'estén des de la ciutat de València i que té com a origen la paraula *cimbori*, que en arquitectura fa referència al cos cilíndric que serveix de base a la cúpula d'una catedral. Segons aquests estudiosos es tracta d'"una mena de cristianització del sentit iniciàtic d'un joc on estaven estructurats els dos punts oposats de la creació: la terra i el cel". Curiosament aquest terme es desconeix als extrems nord i sud del País Valencià, que no han format mai part de la diòcesi de València. Per aquesta raó, la Marina és la comarca més meridional on es localitza, sovint sota diverses variants fonètiques:

sambori: Bsa, Ond, Ped, Po, Xàb

astambòric: Bme, Mur, Par

astambòrit: Bd

rall (G). Com ens informen Garcia i Beltran (1994: 40), *rall* podria ser un derivat del verb *ratllar*, tenint en compte els traçats amb clarió que es dibuixen en terra, encara que

segurament deu fer referència a una tècnica de pesca, força coneguda entre els pescadors de la comarca, que consisteix a llançar l'art, que també es coneix per *rall*, de manera que s'hauria establert una relació directa entre el llançament de la tella i aquest ormeig de pesca.

tella (Gall, Sag, Tor). Mitjançant un procés metonímic, la *tella*, objecte utilitzat per a llançar a les caselles numerades, ha acabat per designar el joc.

tello (Atz, C, P, Rà, Teu). Masculinització de *tella*.

uneta (E). Sambori. Aquesta denominació s'ha creat a partir de la semblança formal entre el número u i la forma o distribució de les caselles al terra. Paral·lelament hi ha *unet* a Monòver.

SOTA D'OROS. Joc de cartes que consisteix a fer parelles del mateix número, de manera que perd qui es queda amb la sota d'oros, la qual no es pot emparellar. (Mapa núm. 205)

Les més de vint denominacions populars d'aquest joc —i també de la carta— desborden qualsevol intent de sistematització. No obstant això, assajarem una possible ordenació dels grups semàntics que engloben les idees bàsiques que han donat com a resultat aquest llistat impressionant d'unitats lèxiques:

- Aquells mots, que, per les connotacions negatives de la carta, recorden el verb *pixar* i sovint van seguits d'un sufix pejoratiu: *pixarrandina*, *pixarronga*, *pixilindinga* i, fins i tot, *petxilindinga*, *pitxitxonga* (compareu amb el callosí i nucier *cagona*); en aquest apartat caldria incloure *sarnosa* (< *sarna*);
- els que fan referència a determinats animals: *mariquita*, *mixineta*, *mona*, *raboseta* i, possiblement, *tremussela* (< *mussol* o variant de *tramussera*);
- en un tercer apartat s'agruparien aquelles veus de caràcter expressiu que tenen una explicació poc transparent, com ara *marueca*, *pericana*, *perlinca*, *peringossa*, *ximpirrillina*; de fet, moltes d'elles presenten una certa continuïtat fonètica, que les relaciona directament;

– *porrona*, *ramona* i *tramussera* correspondrien a objectes o persones connotades negativament pels propis parlants.

Seguidament hi ha el llistat sencer amb la ubicació geogràfica exacta:

mariquita (San).

marueca [maru'εka] / **mariueca** [mari'wεka] (Bl).

mona (Bmau, Bsa, C, D, J, Llo, Nou, Ped, Teu, Ver).

pericana (Alc).

peringossa (Fl).

perixindinga. Pren les variants següents:

perixindinga: Sag

pixilindinga: Tor

petxilindinga: Or

pitxilindinga: Bme

perlinca (Po).

pitxitxonga (A, B, Br, G, Llí, Ond, X; sovint *petxitxonga*).

pixarrandina (Bg).

pixarronga (E).

porrona (Se).

raboseta (Atz).

ramona (Ala).

sarnosa [sar'noza] / [ser'noza] (Cas).

sota d'oros (Bv, Mur, Pa, Xàb).

tramussera (Cam).

tramussela [tremu'sεla] (Par).

ximpirillina (P).

TRAMPA. EMBULL. Acció enganyosa, generalment en el joc. (Mapa núm. 206)

magalanxa (B, Cas). Aquesta denominació té continuïtat geogràfica a la comarca veïna de la Marina Baixa: *magalanxa* a Tàrbena i *mangalatxa* a Bolulla i Callosa.

maganxa (A, Ala, Alc, Atz, Bd, Bg, Bme, D, E, Gall, J, Llí, Llo, Mur, Ond, Or, P, Par, Ped, Po, Rà, Sag, San, Ver, X). D'aquest mot deriva el substantiu *maganxero*, -a: *no es pot juar en tu; eres massa maganxero*. Es coneix també a la Safor.

maganya (Bsa, C, Nou, Se, Teu, Xàb). Aquesta veu, paral·lela al castellà, procedeix de l'italià *magagna*, que pren el mateix significat. Curiosament, si fullegem el *DRAE*, podrem observar que igualment hi ha *magancia* a Xile (compareu amb *maganxa*), amb el sentit de 'engañó, trapacería', i també *manganilla* (compareu *mangalatxa* a Callosa i Bolulla) com a 'engañó, treta, ardid de guerra, sutileza de manos'.

magatanya (G). Veu que s'ha de relacionar amb *maganya*, *maganxa* i *magalanxa*. De fet, deu ser un híbrid entre *maganya* i el substantiu *amagatall*, ja que hom estableix una connexió semàntica directa entre el verb *amagar* —una carta, per exemple— i l'enganyifa o el truc.

VOLANTÍ. TOMBARELLA. Capgirell, tomb que es fa amb el cos, especialment recolzant el cap o les mans a terra. (Mapa núm. 199)

camussela [kamu'sɛla] (A, B, Gall, X) / **cabussela** [kabu'sɛla] (Bmau). Format damunt *cama* i *cap* —o *capbussar*— respectivament. Només cal recordar l'equivalència acústica que s'estableix entre els fonemes /m/ i /b/ i que els fa, en certa mesura, intercanviables. Vegeu *curumbela*.

curumbela / culumbela (Cas). *Curumbela* —al costat de les denominacions locals *cucambela* de Tollos i *xurumbela* de Bolulla— s'estén àmpliament per la comarca del Comtat, part de l'Alcoià i de la Marina Baixa, i apareix ja documentada al *DMGa* (s.v. *corumbèla*), que remet a *tumbacèla*. El *DCor* (s.v. *cucavela*) atribueix a aquest mot una

etimologia una mica forçada: a partir d'un terme nàutic, *colca-vela*, "aplicat al qui ha bolcat la nau i té la ridícula esperança de *colcar* o *cavalcar* damunt la vela", passant per una sèrie de dissimilacions, s'arribaria al mallorquí *cucavela* —el pas de *o* a *u* el justificaria la procedència sollerica del terme— i a la forma tortosina *culavela*; aquesta darrera —i *corumbela* o *culambela*— seria una solució "alterada per compromís amb el cat. comú *tombarella*". Veny (1978: 210), en el seu recull de denominacions de la 'tombarella' al migjorn valencià, classifica *corumbeles* i *corrumbeles* al costat de *puntaveles* i considera que totes tres s'han format a partir de la "idea de punta, extrem del cos on es recolzen per donar la volta", la qual cosa no s'acaba de veure clara. Al meu parer, s'han d'analitzar conjuntament totes les variants, de manera que siga més fàcil veure-hi la interrelació: la primera part del suposat compost sembla que té caràcter expressiu i, en certa mesura, onomatopèic, *curum-*, *xurum-*, imitatiu del moviment circular i ràpid, mentre que *bela* —en [b], i no en [v]— no crec que tinga res a veure amb *vela*; podria ser un sufix *-el·la*, que es repetiria en el tarbener *comensela* i en les variants comarcals *camussela* i *cabussela*, la qual cosa ens obligaria a considerar la [b] com a part del primer element. La variant *bela* de Callosa d'en Sarrià i Monòver, per una banda, i de Batea i Vilalba dels Arcs —a la Terra Alta (Navarro 1996: 238)— s'interpreta clarament com una truncació. La resta de denominacions semblants —*cucambela*, *cucavela*, *culavela*— serien fruit de nombrosos encreuaments —amb *cul* i *vela*, entre d'altres— i de variacions fonètiques diverses.

revolta (G, Nou, Xàb). Format damunt *volta*.

revoltí (Atz). Derivat de *volta*, amb un sufix diminutiu.

volantí [bolan'ti] (Alc, Bd, Bg, Bme, Cam, D, E, Fl, Llo, Mur, Ond, Ped, Po, Rà, Sag, Tor, Xàb). Aquesta denominació —a l'igual que *revolantí* de Jesús Pobre— fa referència als salts que fa un equilibrista. És una de les denominacions més generals en valencià i, de fet, és l'entrada principal d'aquest concepte al *Diccionari valencià de la Generalitat*.

4.1.1.2. (b) *El món infantil. Els jocs. Les festes* (unitats lèxiques no cartografiades)

afaitador [fajta'or] (San). Maquineta de fer punta als llapis. Derivat metafòric del verb *afaitar*.

albat. Xiquet mort abans dels cinc o sis anys. Gairebé sempre en diminutiu, *alba(d)et*. Del llatí *albatús* (<*albus*), ja que, quan mor un xiquet, l'amortallen vestit de blanc i el posen dins d'un taüt del mateix color. En alacantí *mortitxol* (Segura 1996: 214).

bia (Bmau) / **bieta** (Bg, Mur). Bales amb què juguen els xiquets. És també un mot viu a Callosa i a Polop (*bieta*) i a Bolulla (*bia*). Com molt bé assenyala Colomina (1991: 118), deu ser un gal·licisme recent, importat segurament pels pieds-noirs, a partir de *bille* 'petite boule'. A la Font d'en Carròs, segons Bataller (1986: 96), les *vies* són boles esfèriques d'argila cuita, pedra o vidre que s'utilitzen per a jugar al tec o al gua.

borrante (P, Teu, Ver). Goma d'esborrar.

botifarra (Xa). Joc infantil de córrer, en el qual el que para acaça els altres xiquets i quan n'atrapa un s'agafen de la mà i tots dos van junts a per un altre, i així successivament, de manera que formen una cadena, és a dir, una mena de *botifarra*. Vegeu *gerri* i *llavora*.

buberot (Xàb) / **bumberot** (D). Fantasma. Colomina (1991: 128) i Casanova (1992: 95) recullen a la comarca veïna de la Marina Baixa i a la Vall d'Albaida respectivament les variants *buberota* i *mumerota*. El DCVB, a les entrades de *bubota* i *babarota* / *buborota*, que a més d'espantall, també signifiquen fantasma —precisament *buborota* apareix com a forma pròpia de Pego—, apunta com a ètim l'arrel onomatopèica *bab-* o *bub-*, expressadora del que fa por. *Babaroto* és l'espantaocells a l'Alguer (DCVB).

buturoni (Gall). Personatge fictici per a fer por als xiquets. Veu paral·lela al monover *cucaroni* i a les variants *butoni*, *buteroni*, *bequeroni* i *bemberoni*, que arreplega Casanova (1992: 95) com a formes pròpies de la Vall d'Albaida. Navarro (*ALTA* 1996: mapa núm. 705) també dóna constància de l'existència de mots semblants a la comarca de la Terra Alta, com ara *lo Boti* i *lo Pere Botoni*.

clarió. Guix de l'escola. Del francès *crayon*. General en valencià (a Alcoi, segons m'informa Colomina, *clarion*). Només s'hi conserva *guix* aplicat a la làmina emprada pels sastres per a marcar la roba. El gal·licisme estudiat pren les variants següents a la comarca:

clarió: gairebé general

clariró: Ala

carió: G

Curiosament, a una única forma *guix* dels dialectes orientals corresponen tres solucions lèxiques diverses en valencià, depenent del sentit: *algep(s)*, *clarió* i *guix*.

fetedor (*fetedor de llapis* a E; *fete* a Bd). Maquineta de fer punta als llapis. És interessant la creació d'aquest substantiu, a mode de participi de present, a partir del verb *fer*. També és propi de Tàrbena i Parcent (Colomina 1991: 196), amb un sentit diferent. Jo el vaig sentir de boca d'una tarbenera que, davant la meua sorpresa, em digué que "aqueixa dona era molt *fetedora de fetes*; li passava cade tuatte! (=cada tuacte)".

fotja ['fɔdʒa] (Ala, P). Fugina. *Fer fotja*. S'aplica sobretot quan hom deixa d'assistir a escola. Format, per regressió, a partir del verb *fugir* (o millor, *fogir*).

gatita (Ped). Diadema. Adornament del cap en forma de cercle, generalment de plàstic o roba, que es posen les xiques. També es diu *gatita* a Banyeres de Mariola. És un castellanisme evident que podria haver-se format a partir del personatge infantil conegut com a *Gatita Presumida*.

gerri ['dʒɛrit] (San) / **gerra** (Or) / **gerro** (C). Joc infantil en el qual un xiquet para i els altres fugen; quan aquest n'agafa un altre, tots dos junts van a per un tercer; després a per un quart i així successivament fins que en queda només un: *gerro ve, gerro va, la xeringa del papà* (Calp). Al Poble Nou és conegut per *xerricolla*. Pel que fa a aquesta variant ensordida, compareu també amb el tarbener *anar a pugèrrit / putxèrrit* 'anar a peu coix'. Bataller (1986: 56-58) i Colomina (1991: 213) recullen també la mateixa denominació a la Marina Baixa i a diversos punts aïllats del valencià meridional respectivament. A la resta de la comarca el joc és conegut per:

cucaratxa: Ped

botifarra: Xa

llavora: Ala

lleona: G

xerricolla [tʃeri'kɔla]: Nou

cadena: Sag

l'aquit de la cadena: P

joquet (Llí, X). Juguet, juguina. La conservació de l'oclusiva sorda en casos com *capet*, *lloquet* i *nuquet* és característica de diversos parlars de la Marina —a l'igual que ocorre a Mallorca—. No obstant això, a la majoria de pobles on es produeix aquest fenomen, la forma lexicalitzada *joguet* presenta sempre sonorització de la consonant intervocàlica. L'excepció la protagonitzen els pobles de Xaló i Llíber, que han generalitzat i han fet extensiva aquesta tendència al substantiu *joquet*.

jugarrí [dʒua'ri] (Gall). Delitós de jugar, de fer entremaliadures; xiquet que està sempre enjogassat.

jugarrita [dʒua'rita] (A). Jugarrí, enjogassat.

llavora (Ala). Joc infantil de córrer. És molt interessant l'estudi que en fa Colomina (1991: 223-224) sobre la mateixa variant arrellegada a la Marina Baixa, el qual arriba a la conclusió, tot seguint la lletra de les cançonetes que es conserven en el joc i que ens ofereix Bataller (1986: 56-62), que *llavora* és el nom que rep la porca de *llavor*, és a dir la 'truja jove destinada a la cria'. De fet, en tres pobles de la Safor i a Castelló de la Plana es repeteix la pregunta *Quan matarem el porquet?* Això implicaria, segons aquest autor, que "qui paga en el joc és, doncs, qui s'ha quedat com a *llavor*, qui no ha de morir, i inicia la persecució dels *porquets* per a matar-los". A Gata el joc és conegut per *lleona*, que deu ser senzillament una variant de *llavora*, que s'ha creat amb la intenció de fer el mot una mica més transparent. Vegeu *gerri*.

ma. Aigua, en el llenguatge infantil. Podria tractar-se d'una onomatopeia o bé d'un arabisme, tal i com assenyala el *DCVB*, que el circumscriu al valencià. Curiosament, aquest diccionari, que no planteja una altra opció etimològica per a aquest dialecte, a l'entrada del mallorquí *mè*, que té el mateix sentit, hi fa constar que pot procedir de l'àrab "o bé (ser) onomatopeia del mamar o del beure a morro". No hi ha dubte que totes dues variants —*ma* i *mè*— són una sola i que, per tant, l'origen d'una ha de ser el mateix que el de l'altra. Vegeu *ba*.

milotxa. Estel de paper o tela que fan volar els xiquets. A la nostra comarca hi ha un predomini molt clar de la forma *milotxa*, enfront de *catxirulo*, que si bé també s'hi coneix i s'hi pot sentir, és més aïna la denominació pròpia d'altres parlars valencians.

momo ['momo] (Ala, Bg, D, Mur, Nou, Or, Par, Ped, Rà, Tor, Xa) / ('momu] (Llo, Po, Ver). Fantasma en llenguatge infantil. Tenint en compte l'equivalència acústica que s'estableix entre els fonemes /b/ i /m/, podem relacionar directament les formes *momo* i *momu* amb l'arrel onomatopeica *bob-* / *bub-*, que expressa por, i que sembla que també és habitual en altres llengües, com es desprèn del castellà *bu*, que el *DRAE* defineix com a " voz expresiva con que se asusta a los niños aludiendo a fantasma o ser

imaginario". Vegeu *buberot / bumberot*.

móra (G). Tella en el joc del rall. Vegeu *rall*.

moro / moro Mussa (D, Nou, Ped; [ˈmɔru] a Bsa). Personatge fictici que fa por als xiquets. A la Vall d'Albaida, segons Casanova (1992, 95), *moro Mussa* i *Moroti*.

padripollo (Ped). Substantiu format per regressió a partir de l'insult *padrí pollós*, amb un canvi d'accent. Formava part d'una cançoneta que es cantava als padrins en eixir de l'església després del bateig, però ha quedat fossilitzat i actualment només fa referència a l'acció de tirar els caramels: *Padripollo ric, / que tiren confits. / Padripollo pobre, / que tiren garrofes*.

paparruana (Nou, Xa). Personatge fictici per a fer por als xiquets. En asturià (Ferreiro i altres 1995: 369) hi ha la *paparrusolla*, 'personas de la mitoloxía asturiana col que se-y mete mieu a los rapacinos'.

paparrulla (Or). Personatge fictici per a fer por als xiquets. A l'igual que *paparruana*, deu haver-se format damunt el verb *papar* 'menjar'.

pinya repinya (Nou, Xàb). Joc del pissi-pissi-ganya.

pissi-pissi-ganya. Joc infantil que es juga asseguts en terra formant un rogle i posant els peus al mig. Es canta una cançoneta (veg. apèndix) de manera que el peu al qual li coincideix la darrera síl·laba se'n va fora. Així successivament fins que en queda només un, que és el que guanya. Per a entendre l'origen de la primera part del mot és força aclaridora la cita de Ros (1764: 179) que ho relaciona amb *pessic*: "*pecigànya, pizperigaña: juego con que se divierten los muchachos, diciendo ciertas palabras, y dandose unos pellizcos en las manos*". Davant la diversitat de lletres que pren aquesta

cançó arreu del domini lingüístic, cal interpretar que originàriament devia ser un romanç molt extens i que cada poble ha anat reduint-lo i adaptant-lo a la seva realitat immediata, sovint conservant estrofes que entre si no tenien cap connexió. Ara bé, també podríem parlar de l'existència de diversos jocs diferents interrelacionats, amb la cançó corresponent, la qual cosa explica que el que a uns pobles apareix com una part del *pissi-pissi-ganya* en d'altres apareix fossilitzat en un joc diferent. Cal fer constar que als pobles on s'han perdut els primers versos s'ha hagut de canviar fins i tot el nom del joc, tot depenent de les primeres paraules que es reciten. A Xàbia i al Poble Nou —a la nostra comarca— el joc s'anomena *pinya repinya*; a Polop, *peu regató*; a l'Alacantí i al Baix Vinalopó, *pin-pin-sacarramatín* o *pin-pin s'ha cagat Martí*; a Banyeres, *piu-piu-margariu*; a Beniardà, *pull-pull*, etc. Al DMGa (s.v. *saltajudes pisiganya*) apareix documentat una 'especie de juego de muchachos', que deu ser exactament el mateix.

pomet (X). Joc de xiquets i l'objecte: les bales. El mot *pom* s'aplica arreu del domini lingüístic a moltes peces esfèriques o redonenques, de qualsevol matèria sòlida —fusta, metall o vidre, entre altres—, moltes d'elles com a elements ornamentals. A Xaló és un sinònim de la *bia* o *bieta* d'altres pobles de la comarca; un bon substitut de la denominació més general, i alhora transparent, *boleta*, que, no obstant això, no presenta tant d'interès lingüístic. I, sens dubte, una bona alternativa al castellanisme *canica*, que malauradament comença a sentir-se entre molts xiquets dels pobles veïns.

poreta (Ped). Personatge fictici que serveix per a fer por als xiquets: *porta't bé o vindrà la poreta*.

postissa. Instrument de percussió molt utilitzat en música popular, format per dues peces de fusta dura en forma de castanya, d'on li vénen les denominacions més o menys generals *castanyola* o *castanyeta*.

puça (Ped). Diversos jocs infantils d'acaçar i endevinar, que, segons Garcia i Beltran (1994: 158-159), inclouen la cançó següent: *Puça carrega puça, / servi rei, / no n'hi ha pa, / i sí que n'hi ha. / Un grapaet de monyo, / un pessiguet al coll, / mare a on vols que (a)nem?*

revetla. 1. Berbena. Festa popular amb balls a la plaça que comença a la boqueta de nit i s'acaba ben avançada la nit. 2. Vetlada, la part de nit que es passa abans d'anar a dormir. El *DCVB* només recull el primer sentit com a propi del mallorquí, la qual cosa ens suggereix la possibilitat que es tracte d'una recialla d'aquell parlar.

rodina (Gall). Cercle metàl·lic o de fusta amb el qual es jugava fent-lo rodar. Format damunt *roda*.

rullana (Ala, Cas). Cercle metàl·lic o de fusta amb el qual es jugava fent-lo rodar. Derivat del verb *rullar* 'redolar'.

sagineru [sadzi'nero] (Bme, Llo) / [sedzi'nero] (Ala, E, J). Personatge fictici per a fer por als xiquets. També és conegut a molts llocs per *uelet de la tos*.

sambomba (D, Gall) / **sambumba** (A, Ala, Llí). Simbomba.

vidriola. Recipient tancat, generalment de terrissa, amb una obertura petita i estreta per on es fiquen els diners. La forma més antiga i originària *lladriola* ha quedat restringida al català de Mallorca i d'Eivissa, a l'igual que a Xixona, i sota la variant dissimilada *gi(d)rigola* a Callosa. La major part del valencià, per etimologia popular, fa servir la forma *vidriola* (o *vedriola*). Es tracta d'un derivat de *vidre*. *Guardiola* s'ha vist influït pel verb *guardar*.

ximela [tʃi'mɛla] (Cas). Manoll d'espígol —en altres comarques d'espart o fullam sec—

encès en forma de torxa que es passejava pels carrers en els dies nadalencs. A la Marina Baixa i a l'Alcoià *xamela* / *xemela* (Colomina 1991: 343-345). A Xixona encara hi ha costum de *roar es aixames* quan ve nadal, mentre que a Elx, segons Barber-Guardiola (1996: 109-111), hi ha hagut sempre el costum de cremar *es atxes* davant el portal de casa la nit de Reis, malgrat que actualment "l'encesa d'atxes és més aïna una cosa simbòlica, encara que amb un procés de revitalització". El *DMGa* (s.v. *jamèla*) remet a *fumall*, que és definit com a 'humajo: lo que produce mucho humo al quemarse'.

4.1.2. (a) La casa (repertori de termes cartografiats)

DESPERTADOR. Rellotge proveït d'un aparell que fa sonar una campana a l'hora volguda i serveix per a despertar. (Mapa núm. 120)

despertador (Alc, B, Bb, Bsa, C, Cas, D, Llí, Llo, Mur, Nou, Par, Po, Se, Teu).

despertino (Ala, Atz, Bd, Bg, Bl, G, E, J, Or, P, Sag, San, Tor, Ver). Aquesta variant, d'aparença estranya per l'acabament, deu tractar-se segurament d'un híbrid o encreuament entre el verb *despertar*, que li dóna transparència al mot, i l'adjectiu castellà *vespertino*, pel fet que el despertador és un 'rellotge *vespertino*', ja que el posem en marxa cap al vespre i funciona durant la nit. Ens trobem davant d'una variant no documentada enlloc, fora de la Marina. Casanova (1994: 80) la recull com a pròpia de Pego i Sanet. Nosaltres hem pogut ampliar l'àrea a una quinzena de pobles. A la Vall de Gallinera, Alcalà, Ondara i Pedreguer coexisteix amb *despertador*.

MANXALL. VENTALL DE CUINA. Ventall de palma per a ventar el foc. (Mapa núm. 122)

marguà [marwa'net] (Se) / [mar'waj] (Xàb) / [mau'ra] (general). L'accepció més general d'aquest mot és la de 'ventador de foc'. A la Marina Alta era un *maürà* qualsevol objecte redó fet de palma de llata o d'espart, que, amb dues ansetes, podia

servir per a arreplegar allò que s'agranava. Com que han desaparegut aquests usos, actualment s'ha restringit el mot al primer significat. Es tracta d'una forma metatitzada a partir de l'àrab **miruah* que també significa 'ventador de foc'. Al *DMGa* (s.v. *maruanet*) apareix en diminutiu i es defineix com a '(esterilla) pequeña para aventar i encender la lumbre'. Ángel Serrano (1986) dóna constància d'aquest mot a Cartagena, sota la variant *margual*, pràcticament amb el mateix sentit: "Aventador, soplillo de cocina para avivar el fuego en las antiguas hornillas de carbón y tea, antes de la aparición del 'gas', butano y propano" i 'especie de estera de esparto con una o dos asas'. Sembla que *margual* és també un mot propi del Baix Segura (Oriola).

planet (E, Gall). Denominació basada en la forma que pren l'objecte en qüestió.

planeta (Cas). Vegeu *planet*.

ventador [venta'or] (A, B).

ventall (Atz, Bl, Br, P).

4.1.2. (b) La casa (unitats lèxiques no cartografiades)

baldovell [mando'veʎ] (Bsa). Balda. Peça de fusta o de ferro que, girant sobre un eix, serveix per a fixar una porta o una finestra. El *DMGa* (s.v. *baldovella*) dóna constància de l'equivalent femení: 'armella: anillo de hierro u otro metal, con una espiga para clavarle en parte sólida, como aquella en que entra el cerrojo'.

baldovelló [baldobe'ʎo] o [bandobe'ʎo] (Teu) / [bandabe'ʎo] (Nou, Xàb). Balda. Format damunt *baldovell*, que ahora té com a base el mot *balda*.

banc de cànters (pron. sovint [,baða'kantes]). Recipient de fusta, de forma allargada i amb dos forats, on es col·locaven antigament els cànters. Per a entendre la pronúncia *badacànters* s'ha de partir de la forma primitiva *banc de cànters*, el procés de fossilització de la qual hauria comportat la pèrdua de l'accent de *banc* i consegüentment

del grup -nc-, amb la influència evident del verb *badar*.

barxa. Producte artesanal, fet de palma, generalment amb set o vuit rodades d'alçada, que s'empra molt sovint per al transport de quevuires o ferraments. No coneixem amb certesa l'origen d'aquest mot. El *DCor* (s.v. *barcella*) en proposa un de pre-romà, considerant la veu àrabica *bargin* com una forma d'importació romànica. La paraula *barxa* és molt característica del parlar de la Marina Alta, si bé Benissa és ja un poble de transició, on coexisteixen *barxa* i *cabasset (de recapte)*, a diferència de la resta de pobles on *barxa* també s'utilitza per a aquest segon sentit.

barxol. Barxa mal feta, lletja i mal cosida. Martínez i Martínez (III, 1947: 267) recull aquest terme com a malnom aplicat als habitants de Benissa: *Barjòls de Benisa, / cara de coca, / han regolat a Santa Ana/ dins de una bota*. Tinc constància que a Llíber s'aplica als habitants de Senija.

bequelló. Broc o part de la canterella en forma de bec o de canó per on és abocat el líquid. A Xàbia aquest terme també s'aplica a la part extrema d'una dutxa, per on ix l'aigua, i al maneguet d'una mànega. Les variants fonètiques comarcals són les següents:

bequelló: Bsa, Ped

berquelló: A, Bmau, D, E, Llí, Nou, Or, San, Teu, Xàb

broquelló: Cas

berruga [ba'ruya] (Bmau). Peça de fusta giratòria per a travar la porta. Baldelló. Mallorquinisme, tenint en compte que, segons el *DCVB*, *berruga* pren a Mallorca i Menorca el mateix significat que a la Vall d'Alaguar.

bugada. 1. 'Operació de netejar la roba posant-la en lleixiu' o 'la roba sotmesa a la bugada'. 2. Gran faenada. A molts llocs s'ha perdut ja el sentit originari d'aquest mot,

quedant-se fossilitzada en un sentit paral·lel, però secundari: *quina bugà tens! A les tres encara no voràs 'cabat'*. Aquest terme, general en gairebé tot el català —i paral·lel a l'italià *bucato*—, s'oposa a un altre d'arcaic, *ruscâ / roscâ*, que s'estén per les comarques de més al sud. L'*encovenada* és el conjunt de roba que es posa dins dels cossis per treure el lleixiu (Gata, Xàbia).

calaix. Mostrador, taulell. El sentit originari d'aquest mot, que encara té vitalitat en gran part del català, 'caixó corredís d'un moble', es desconeix a la Marina Alta. Ací, per extensió, s'aplica a tot el taulell, que, segurament, incloïa un calaix, encara que avui en dia no és condició necessària. Aquesta accepció també és viva a la Marina Baixa, segons Colomina (1991: 134).

canterella [kante'reʎa] / [kan'treʎa] (G, Se, Xàb). Veixell de fang destinat a refrescar-hi l'aigua, amb una ansa a la part superior i un broc, per on ix el líquid. A molts pobles, hom distingeix la *botija* i la *canterella*: la primera amb una ansa dalt i la segona amb dues, una a cada costat.

coixinera. Espècie de bossa o saquet de tela destinat a dur-hi el recapte o menjar.

degotar (Gall). Gotejar. Caure un líquid gota a gota: *l'aixeta degota*.

degotejar (Tor, Ver). Degotar; caure gotes.

desmarxar-se (Sag). Desbaratar-se o fer-se malbé qualsevol aparell, com ara el rellotge, el telèfon, el televisor, etc. El *DCVB* també recull *desmarxar*, amb el sentit de 'fer malbé, espatllar' a Massalcoreig, Margalef i Rojals i hi reproduïx exemples presos del *Tirant* i d'Eiximenis, en aquest darrer cas amb la idea de 'desorganitzar, desordenar'. El *DMGa* (s.v. *desmarjar*) defineix aquest verb com a 'destruir, despedazar ó hacer trizas una cosa'.

eixida. Part de la teulada que se n'ix cap a fora del mur que la sosté. Volada.

eixumorar. Perdre una cosa part del líquid que conté, generalment la roba; eixugar-se parcialment. Del llatí EXHUMORARE 'llevar la humitat'. A més de la variant etimològica, a la comarca se sent la forma dissimilada (*ei*)*xamorar*. La distribució geogràfica és la següent:

eixumorar [aʃ]-: Xàb

eixamorar [ajʃ]-: E, Gall

xamorar [j]-: D, Ver

El DCVB recull aquest mot, amb sentits idèntics o semblants, a les Balears, a l'Empordà, al Penedès, a Tortosa i al Maestrat.

emparampat. Adjectiu que s'utilitza sobretot en femení i que equival a l'adverbi *de bat a bat*: *la porta està emparampâ*. Sens dubte, té l'origen en el castellà *de par en par*, amb caiguda de la -r final, que en quedar-se fossilitzada, i perdre's la consciència de la seua procedència, s'ha convertit en adjectiu i s'ha relacionat amb el sufix *-ada*.

escombrador (Pa). Escombra del forn. Vegeu *escombrall*.

escombrall (Bsa, G, Nou, Teu). Escombra del forn. Tradicionalment el valencià ha fet distinció entre la *granera*, destinada als usos domèstics, i l'*escombra* del forn, a diferència del català central que des de Barcelona ha estès una única denominació (*escombra*) per a tot. A la Marina Alta, segueix ben viva aquesta distinció, encara que amb la particularitat morfològica d'afegir-hi un sufix *-all*, que indica 'instrument' (compareu amb *fregall* i *ventall*), de manera que el mot resultant és *escombrall*. El DCVB considera general aquest darrer mot a tot el domini lingüístic. La meua pròpia experiència em diu que als pobles meridionals veïns predomina la forma sense sufix.

estora. Objecte teixit de llata de palma, espart o qualsevol altre material, destinat a

cobrir una superfície. S'estenien dins les cases per a evitar que, quan els animals entrassen fins al corral, s'esvarassen. L'*estorí* és de dimensions més reduïdes i pot tenir diverses formes. S'empra generalment per a posar els peus, bé en una cambra o bé a l'entrada de la casa quan plou, per a eixugar-los.

florimer [florimé] (Ped). Humitat que suma per les parets.

fornal (Ala, Bsa, Llí, Se, X, Xàb). *masc.* Llar, fogar.

fornala (Nou). Llar, fornal.

forroll (Bsa). Forrellat. La denominació benissera es coneix també a diversos punts aïllats del català nord-occidental. No és gens freqüent en valencià, ni en concret a la nostra comarca, on predomina la forma *forrellat* (< *ferrollat*). La variant *forroll* és fruit d'una assimilació a la vocal tònica a partir de *ferroll*. Alhora *ferroll*, influït pel mot *ferro*, ve d'un anterior *verroll*, que és la forma més pròxima al llatí VERUCULUM documentada en català.

frontera. Façana. Parament exterior d'un edifici, generalment el principal. Actualment la denominació tradicional comença a veure's substituïda pel castellanisme *fatxà*, sobretot als pobles costaners i entre el jovent.

gaveta. Ferrada. Recipient de llanda o plàstic, de forma cilíndrica o lleugerament cònica invertida, per a tenir-hi aigua o roba.

maceta. Mà de morter. Objecte cilíndric en forma de piló que serveix per a triturar substàncies fragmentades de manera que queden polvoritzades o reduïdes a pasta. *Maceta* és la denominació pròpia del parlar de la Marina Alta. Més al sud continua per la Vall de Guadalest, Tàrbena, Polop i la Nucia, amb diverses intermitències com ara

picamà a Altea i a Callosa i *boix* a Bolulla, que anticipa la forma més estesa en valencià meridional alacantí.

matalaf (gairebé general) / **matalap** (A, B, Gall) La àrea compresa entre la Safor i la Marina Baixa, és, segurament, la zona més compacta del País Valencià que manté la *-f* en posició final sense evolucionar-la a *-p* com fa el valencià general (*matalap*). A la nostra comarca a la vall de Gallinera i a la vall d'Alcalà. Ja ho diu el *DCor*: "Segons J.G.M. es diu així ('matalap') a quasi tot el País, tret d'una zona que, des de la comarca de Gandia, s'estén a tota la vall de Pego i àdhuc cap a la Marina". També es diu *matalaf* a Crevillent i Santa Pola (Baix Vinalopó).

orseta. Recipient menut, en forma de gerra, que serveix per a guardar-hi aliments.

palmó (gairebé general) / **posmó** (Ped). Brutícia que es forma a les portes de tocar-les reiteradament al mateix lloc. Derivat diminutiu de *palma*. L'accepció d'aquest mot més pròxima a la que es registra a la Marina és la que recull el *DCVB* com a pròpia del valencià i que equival a 'porció de matèria enganxadissa adherida a la roba o a un altre objecte'.

pern ['pɛrn] (Teu) / **pernet** (Nou, Pa). 1. Picaporta. Peça de ferro, penjada a una porta, que serveix per a trucar. 2. (Ped) En diminutiu —*pernet*— s'aplica a la vareta o ferret vertical que es fica en terra (o a la part de dalt) i que serveix per a assegurar el tancament d'una porta, en cas que aquesta siga doble.

pinta (Rà, San). Barra de fusta que serveix per a separar dues fulles d'una porta. *Està en pinta en ample* (la Rectoria i la vall d'Ebo): està de bat a bat.

pixorro (Llí) / **pitxorro** (D). Bequelló. És un derivat del verb *pixar* —pel fet que precisament és pel broc per on ix l'aigua— amb un sufix despectiu *-orro*.

platera (C, Nou). Llibrella, veixell —actualment de plàstic— de gran diàmetre i poca profunditat que serveix per a rentar la verdura o posar-hi fruita o qualsevol altra cosa. La denominació predominant a la resta de la comarca és *safa*, veu paral·lela al castellà *zafa*, que, segons el *DRAE*, és un geosinònim que apareix en els parlars meridionals de Múrcia, Albacete i Granada, equivalent a la forma més general en aquella llengua, *jofaina*.

postic. Portella o porta falsa, o també la que està inserida en un altra més gran.

retxa (G, Mur, Llí, X). Reixa. Si bé la pronúncia gatera i murlera s'explica pels hàbits fonètics propis (/ʃ/ > [tʃ]), no és tan fàcil d'esbrinar l'origen de la variant de Xaló i Llíber. No obstant això, hi trobem paral·lelismes en altres punts aïllats del català. El *DCVB* recull *retxa* per *reixa* a St. Feliu de G., Pineda, Vendrell, Camp de Tarragona i Eivissa i li atribueix un ètim insegur, com ho és —segons ell— el de *reixa* i *ratlla*. El *DCor* (s.v. *reixa*) considera, com a etimologia possible, i després de relacionar el mot amb el cast. *reja*, el port. *reixa*, l'occ. *reja* i l'it. ant. *reggia*, *regge*, 'porta de l'església', la possibilitat que procedesca "del b. ll. PORTA REGIA 'porta enreixada' (...) però les formes hispàniques presenten pertot una sorda (generalment -x-), incompatible amb aquella etimologia, i deguda probablement a la fusió del b. ll. REGIA amb el mot àrab *rīša*, aplicat a molts objectes en forma de barrot o barreta". Més avant, el mateix autor conclou que la pronúncia africada, que és la que ara ens interessa, és resultat de l'"entreteiximent entre els dos mots", és a dir, entre la forma àrab —amb fricativa sorda— i la que apareix en occità i en italià antic —amb africada sonora. La variant de la Marina és inseparable dels mots baleàrics *retxa* 'ratlla, línia', *retxat* 'enreixat' i *retxillera* 'clevill, escletxa', que també recull el *DCor*. Sorprenentment, el mateix diccionari, a diferència dels resultats de les nostres enquestes, esmenta la "Casa de les *reïšes* a Xaló (penyes amunt)", cosa que s'oposa totalment a les tendències articulatòries d'aquest poble, que mai no anteposa la semivocal *i* davant de la palatal fricativa sorda.

sabonera (Atz, San, Ver). Bromera del sabó.

sutja. Sutge. Substància negra que s'acumula a les *ximeneres* o conductes de fum, a causa d'una combustió incompleta de les matèries orgàniques. *Follí* i *estalzi(m)* són els sinònims més coneguts en valencià.

tenoreta (Bsa). Escalfor lleugera procedent del foc o de qualsevol objecte o recipient que emeta calor. Colomina (1991: 315-316) cita aquest mot de l'obra de la deniera Maria Ibars (*Serf*, 80: 191) i el recull com a viu a la Marina Baixa. Deu tenir molta més extensió, com es desprèn de la consulta del *DCVB*, que considera *tenor*, amb l'accepció de 'calor o ardor tènue, d'un foc moderat', com a propi del valencià.

vidri (J, Llo, Ped). Vidre. Localisme viu aplicat al vidre. Sembla procedir directament del llatí *VITREU*, solució etimològica paral·lela a la general *vidre*, encara que no hi podem descartar un comportament fonètic idèntic al dels parlars xipelles.

ximenera. Xemeneia, fumeral. El mot pren les variants següents a la Marina Alta:

ximenera: Bb, Bme, C, D, Llo, Nou, Or, Ped, Po, Rà, Tor, Ver

tximenera: G, Mur

xumenera: Ala, Alc, Atz, Bd, Par, Sag

aiximenera: Cas

aixumenera: A, Ala, B, E, Pa

4.1.3. (a) L'alimentació (repertori de termes cartografiats)

CUIXOT. PERNIL. Cuixa del porc salada. (Mapa núm. 124)

cuixot (A, Ala, Atz, B, Bg, Cas, E, Gall). Com a geosinònim de *pernil*, sembla que és un mot propi del País Valencià i de les Balears. Al migjorn valencià *cuixot* abraça les comarques muntanyenques del Comtat, part de l'Alcoià —amb Alcoi i Banyeres— i les

valls interiors de la Marina, el límit meridional del qual es troba a Polop i la Vall de Guadalest. Rarament s'aplica al *pernil dolç* (cast. *jamón de york*), que pren la denominació castellana; només es manté viva la distinció entre *cuixot (salat)* i *cuixot cuit* a Callosa d'en Sarrià.

pernil (Bd, Bme, G, Llí, Nou, Ond, Or, P, Par, Ped, Po, Rà, Sag, Teu, Ver, X).

ENTRECUIX. BESANCA. Part del cos del pollastre on s'uneixen les dues cuixes. (Mapa núm. 136)

besanca [be'zaŋka] (A, B, Bb, Bd, Bmau, Bme, Br, Bsa, Bv, D, Llí, Mur, Nou, Ond, Or, P, Pa, Ped, Po, Sag, San, Se, Teu, X, Xàb) / [be'aŋka] (Bl). Podria ser un derivat del substantiu *anca* amb el prefix *bes-*, que prendria el mateix sentit que en el mot *bescoll*, encara que hi ha la possibilitat, al meu parer poc probable, que siga "un genitiu amb afèresi (A)VIS HANKAS 'anques d'ocell'", com suggereix el *DCor* (s.v. *anca*). El *DMGa* (s.v. *besanca*) defineix el mot com a 'posaderas: la parte más prominente de cada nalga'.

bescuixa (Fl). Creat a partir de *cuixa* amb l'afegiment del prefix *bes-*, repetit en *besanca*. Es tracta, de fet, d'una solució intermèdia, de compromís, entre les formes *entreuixa* i *besanca*.

entrada de la cuixa [en'tra(etə) ðe la 'ku'tjə] (G).

entreuixa (Alc, C, Cam, Cas, Par).

recuixa (Bg, E).

ESCLAFITÓ. FLARET. Gra de dacs que, en torrar-se, no esclata i no forma roseta. (Mapa núm. 126)

esclafitó (A, Atz, B, Bg, Gall, Mur, Or). Mot format damunt el verb *esclafitar*, derivat

d'*esclafir*, amb el sufix diminutiu *-ó*. S'aplica, com també recull el *DMGa* (s.v. *esclafitons*) a allò que en castellà s'anomenen 'tostones'. No obstant això, a la població saforenca de Vilallonga, la denominació de les rosetes és precisament *esclafites*. Paral·lelament, el *DMGa* (s.v. *esclafitó*) defineix el singular d'*esclafitons* com una 'especie de tostón de maiz que revienta á la lumbre, formando una figura parecida á una rosa o flor', es á dir, una crispeta. Aquesta contradicció aparent deu ser més aïna la constatació d'un mot polisèmic, tot i que les diferències de significat són mínimes.

fraret [fla'ret] (Ala, Bb, D, Bme, E, Ond, P, Rà, Sag, San, Ver). Forma creada per associació d'idees a partir de *mongeta*, d'acord amb la relació semàntica evident entre els grans de dacsa que esclaten i els que no ho fan. Els primers són *monges* i els segons *flarets*.

ESPENCAT. ESGARRAT. Torrat de pebrera, albergínia i tomaca. (Mapa núm. 134)

atabollat [tabo'ʎat] (Atz, G, Ver). Amb un valor metafòric desplaçat, el verb *atabollar* ha passat de significar 'torbat o marejat' a aplicar-se a un menjar que es torra lentament i durant molta estona al foc.

esgarrat (C, D, Teu, Xàb). Tant aquesta denominació com *espenca* fan referència a la manera de tallar els ingredients.

espenca (A, Ala, B, Bg, Bme, Cas, D, E, Gall, J, Llo, Mur, Nou, Or, Par, Po, Rà, Ver).

mullador torrat (Bsa, Llí, X).

torrat (Alc, Atz, Bb, Bd, Bme, G, J, Sag, San, Se, Ond, Ped, Ver, Xa).

FREGIT. Menjar fregit compost per bocins de pebrera, albergínia i tomaca mesclades amb un tros de *sangatxo* o *espineta*. (Mapa núm. 135)

fregit (A, B, Atz, Bd, Bg, Cam, Cas, Fl, Gall, Mur, Par).

fregitório (Or, Sag). No és massa estrany en valencià meridional l'aparició d'aquest sufix aplicat a diversos plats de cuina —compareu amb *mullatori* i amb l'alcantí *bullitori* per *bullit*—; el que sorprèn una mica és el final castellanitzant en *-o*, que també trobem en els termes tarbeners *fregido* 'fregit' i *mullado* 'espencat'.

fritanga (Bmau, C, Nou) / **fritaina** (Or). És el mateix plat que el *fregitório*. El sufix *-aina* és també una mica desconcertant, però deu anar relacionat directament amb el final de *fritanga*. El *DCVB* recull *fritango* 'barreja desordenada' a Mallorca i considera aquest sufix com a foraster —suposem que per la vocal final—.

mullador (Alc, Bb, Bd, Bsa, E, G, Llí, Llo, Ond, San, Se, Ver). Format damunt el verb *mullar*.

mullatori (P). Vegeu *fregitório* pel que fa a la presència del sufix *-tori* aplicat a un menjar. Segons el *DCVB*, també hi ha *mullatori* a Castelló. Casanova (1994: 82) anota *mullatório*, sentit a Pego o a Sanet, amb el valor de 'salsa on es pot mullar el suc amb pa'. Deu ser el mateix significat i això fa suposar que les dues pronúncies —en *-o* i sense— coexisteixen dins del poble.

pebreretes (Ped). Denominació metonímica creada a partir del mot *pebrera*, com a ingredient bàsic i necessari d'aquest plat culinari.

pepetono (Bme). Més que un compost a partir de dos noms propis castellans, sense cap relació semàntica entre els dos possibles elements —*Pepe* i *Tono* —, sembla més aïna un derivat de *pebre* (*pepe*), relacionat possiblement amb l'andalús *pipirrana*, que el *DRAE* defineix com a "ensaladilla hecha con pepino y tomate principalmente, y preparada de una manera especial". Caldria esbrinar si està condimentada amb pebre; de fet, el *DECH* (s.v. *pipiripao*) suggereix que aquesta veu andalusa siga un derivat semicult "**piperana*, del llatí *piper* 'pimienta'" i afeg que "también se podría pensar que *pipiripao* fuese *piper et pavo* 'pavo con pimienta', pero el orden de los vocablos sería algo extraño".

tomacat [toma'kat] (D, J, Po, Rà, Tor, Xa, Xàb) / [antoma'kat] (Teu). A l'igual que en *pebreretes*, en aquest cas ha estat la tomaca l'ingredient que ha acabat donant-li nom

al plat, mitjançant el mateix procés metonímic, basat en una relació de continent a contingut.

LLARDONS. Greixó de porc fregit; pelletes soltes que queden quan es frig el sagí. (Mapa núm. 139)

xinxorro (D). Mot d'origen onomatopèic com tots els altres geosinònims recollits a la comarca —*xiritxofa*, *xiritxofla*, *xorrita*, *xorruta* i *xitxarró*— que reproduïx el radical *xinx-* (o *xitx-*, *xorr-*, *xof-*, depenent del cas), expressiu del soroll del fregit.

xiritxofa [tʃiri'tʃɔfla] (Bsa, Se) / **xiritxofla** [tʃiri'tʃɔfla] (C). Compareu amb el mot *xofa*, aplicat a les rosetes de dacsa, que reproduïx la mateixa síl·laba, imitadora del so o els esclafits causats per l'acció del foc.

xitxarró (A, Atz, Bg, Cas, E, G, Llí, Llo, Mur, P, Par, Or, Ped, X). Deu tenir l'origen en el mot castellà *chicharrón*, que, no obstant això, deu haver penetrat a les nostres terres fa molt de temps, com demostra la seva presència al *DSan* (s.v. *gijarrons*).

xorrita (Nou, Xàb) / **xorruta** (Teu). Aquesta veu onomatopèica presenta un paral·lelisme evident amb el castellà *churruscar*.

MONA (SENSE OU). COCA BOVA. Dolç fet de farina de forment pastada amb ous i sucre i molt estovada. (Mapa núm. 137)

coca bova / coca (A, Ala, Alc, Atz, B, Bd, Bg, Bme, E, Gall, Llí, Llo, Mur, Or, Ped, Sag, San, Tor, X).

mona (Bb, Bsa, C, J, Nou, Ond, Se, Teu, Ver, Xàb).

panou (D, Po, Xa). Compost format damunt els substantius *pa* i *ou*, enllaçats per la preposició *en* 'amb'. A l'Atzúvia i a Pego s'utilitza només el diminutiu *panoet*, aplicat

a una *coca bova* petita.

pa socarrat (G). Veu paral·lela al castellà *pan quemado*.

PANADA. Pasta cuïta de farina, generalment amb pèsols o tomaca. (Mapa núm. 138)

bollo (Alc, J, Llí, Llo, Ped, X).

coqueta (Bg, Bsa, C, E, Mur, Nou, Or, Par, San, Se, Teu, Xàb) / **coqueta de la mida**
(Ala, Bd, Bme, Cas, G, Gall, Rà, Sag, Tor).

pastís (Atz, Bb, Ond, P, Ver).

RANCI. Adjectiu aplicat a qualsevol aliment que, a causa del temps, s'ha alterat i ha adquirit una olor i sabor desagradables. (Mapa núm. 140)

ràncio (A, Ala, B, Bg, Bme, Cas, E, Gall, Llí, Mur, Or, Rà, San, Se, Tor, X).

rànriu (Alc, Bd, Bsa, Llo, Ped, Po, Rà, Ver, Xàb). Variant antiga i etimològica (< RANCIDUM) que no enregistra cap diccionari com a forma actual. El femení és *rànriu* a tot arreu, malgrat que també és habitual la variant sincopada *rànriu* (Alc, Bd, Llo, Rà), que deu haver provocat l'aparició del masculí *ranriu* a diversos pobles i la forma híbrida castellanitzant *rànriu*, que se sent a Parcent.

ranriu (Atz, G, P) / **rànriu** (Par).

ROSETES. CRISPETES. Gra de dacs que, en torrar-se al foc, esclafeix i s'obri en forma de flor. (Mapa núm. 125)

En contraposició al castellanisme *palomites*, tan freqüent al Principat i a les Balears, el País Valencià ha sabut trobar-ne diversos substituïts amb la creació de

nombroses denominacions que fan referència unes voltes a la forma i d'altres a l'onomatopeia del propi soroll. Les més generals són *roses* al centre i sud i *bufes* i *monges* al nord, arribant al tortosí. Ara bé, la Marina i la Safor (i, en menor grau, la Ribera) presenten molta més diversitat: a la Marina Baixa hi ha *clotxes*, *xofes* i *xufes*; a la Safor *monges*, *esclafites*, *bufes*, *borles* i *cotufes*; i a la Marina Alta predomina *monges* o *mongetes*, encara que també hi ha *bombes*, *clotxes*, *gallets* i *xofes*.

Martines (1998) apunta que, si hi ha creativitat lèxica o originalitat en la llengua, s'assegura la continuïtat o supervivència d'un poble com a grup diferenciat, tenint en compte la tendència actual cap a la uniformització cultural, que anul·la o arracona les cultures minoritzades.

bomba (Nou, Xàb). Metàfora formada a partir de la similitud del soroll que emeten les rosetes, quan esclafeixen per l'acció del foc, i el de les bombes.

clotxa (C) ['klɔtʃa]. A Calp, al costat de *mongetes* —forma preferida entre els jòvens— hi ha la més antiga *clotxes*, de creació onomatopeica, que fan servir les generacions majors i que és la continuació cap al nord de la forma més usual a la Marina Baixa (Altea, Benidorm, Finestrat, Polop, la Nucua, l'Alfàs, la Vila, Orxeta, Beniardà, Benifato, l'Abdet i Confrides).

gallet (Llí, X). Aquesta denominació, de base metafòrica, reapareix curiosament a les comarques del Baix Camp i del Tarragoní, com ara a Riudoms, Mont-roig, Marçà, Vilaplana, Alforja, l'Arbolí i la Canonja, segons m'informen els alumnes de filologia de la Universitat Rovira i Virgili. Allà sembla que *gallet* competeix amb la forma normativa *crispetes* i, sobretot, amb els castellanismes *palomites* o *palometes*. De Riudoms em deien que s'hi ha produït una especialització semàntica: "els *gallets* es fan a casa amb panís i amb una paella; en canvi allò que es menja quan vas al cinema són *palomites* o *palometes*". A la nostra comarca encara conserven plena vitalitat les denominacions tradicionals i fins i tot han creat un adjectiu derivat postposat al substantiu *dacsa*: *dacsa gallera*, i també *dacsa clotxera*, *dacsa mongera* i *dacsa xofera*.

mongeta. Solució majoritària a la comarca, que deu fer referència a la forma o al color d'aquest producte gastronòmic (compareu amb la *mongeta*, de terres principatines,

aplicat al fesol).

roseta (A, Alc, B, G, Pa, Par). Malgrat que aquesta veu és la que predomina al País Valencià, i especialment al centre i al sud, ha pres poca volada a les nostres terres. Les zones interiors pressuposen la continuació geogràfica del Comtat i l'Alcoià, mentre que Parcent i Gata apareixen com un illot envoltats de *mongetes*.

xofa ['tʃɔfa] (Cas). Amb les dades que ens ofereixen Colomina (1991: 351-352) i Beltran (1998: 54) es pot delimitar amb exactitud la distribució geogràfica d'aquesta veu onomatopeica, circumscrita a una part de l'àrea d'influència més directa de Callosa, que inclou, a més d'aquest poble, els de Tàrbena, Castells, Famorca, el Castell de Guadalest i Benimantell (amb la variant *xufes* a Bolulla).

4.1.3. (b) L'alimentació (unitats lèxiques no cartografiades)

barrejat (Ala). Beguda feta mesclant mistela i caçalla.

betrava (Ala, Or). Remolatxa roja que es compra, diferent a la *remolatxa* que se sembra en aquestes terres. Gal·licisme. Segons Corbera (1993:87), a Sóller, on la influència del francès és important, es coneix per *bete-rave*. Vegeu també *carrota* (4.1.6.(a)).

bisbe (Nou). Blanquet coent. Tipus de botifarra.

bollo (Or, Par). Pasta escaldada de farina de blat o de dacsa que s'aplana i pren forma redona. Castellanisme. Vegeu *minxo*.

brull (Bb) / **brullo** (Xàb). Brossat, part caseosa de la llet. La segona variant fonètica, que presenta una *-o* final, recorda l'aragonès *brullo* (Andolz), d'on deu provenir.

caigut (*ou caigut*). Ou fregit sense haver-se batut prèviament. L'adjectiu fa referència

a l'acció de deixar-lo caure una volta s'ha partit la *corfa*.

caraputxo (G). Cartutx o cucurutxo de gelat.

carmencita (D, J). Safrà, colorant. Deu la seva denominació a una marca molt coneguda temps arrere.

càsquera ['kajʃkera] (A). Corfa de l'ou i de les ametles.

desensolsit (Ond). Dessaborit, insípid, que no fa gust. Aplicat sobretot al menjar.

desflorar-se (Atz). Desfer-se les molles del pa.

dinadora (Gall). Vermut o aperitiu que es fa abans de dinar.

empot (Ala, Cas, G, Ped). Pot. Recipient que preferentment pren una forma cilíndrica, més alt que ample, de llanda, terrissa, etc., per guardar-hi generalment conserves, beguda o medicaments. Ex.: *ja han comprat els empots de cervesa per a la festa*.

esbravar-se (Cas, Or) / **desbravar-se** (gairebé general). Perdre un líquid el gas o l'olor característica. En valencià central és conegut el geosinònim *desventar-se* (Almussafes, Sollana, Aldaia).

espineta (Ala, Bb, Bme, D, Mur, Ped, Sag, San, Ver). Part prima de la carn de la tonyina salada. Segons el *DCVB*, aquest mot també és viu a Tarragona.

estantís. Ranci. S'aplica als aliments que, amb el pas del temps, adquireixen un sabor i una olor desagradables.

figatell (Bg, E, Mur). Espècie d'embotit semblant a una mandonguilla, fet amb una bosseta de budell o un tros de bufeta i farcit de carn i fetge de porc. El *DCor* (s.v. *fetge*) el recull com a típic de la Safor (Gandia) i el considera un mot d'origen mossàrab: *figat-*, amb conservació de la -T- intervocàlica, seguit del sufix diminutiu *-ell*.

mengiu (Ala, C, Cas, E, Or). Mengívol, que és agradable al paladar. També a Polop, l'Alfàs i la Nucia, segons Colomina (1991: 47).

minxo (Cas, Gall: també a la Marina Baixa). Menjar que es fa de pasta escaldada, és a dir, en aigua calenta, que pren generalment forma redona. Els ingredients varien de poble a poble. A la vall de Gallinera, per exemple, s'hi posa tomaca, ceba, tonyina, ou bullit, anxoves, gamba, juntament amb un morter d'allioli. També *minxo a la paleta*. El *DMGa* (s.v. *minjo*), que defineix aquest plat tan típic de les muntanyes valencianes meridionals com una 'especie de torta ó rollo de maiz que se hace en algunas comarcas de nuestro reino', ens remet a *mill* en una segona accepció d'aquell mot. Sembla que aquest suggeriment etimològic té molta lògica, com se'n desprèn de l'estudi de Colomina (1991: 244-246), que considera que la paraula *minxo* té relació amb l'occità *pan de mincho/micho* o *mico*, que té significats pròxims, i amb el castellà *mijo* i *miga*. Sembla que la relació amb el verb *menjar* és secundària.

mollerica (Bmau, Or, Tor, Ver). Acumulació de molles petites de pa. Usat generalment en plural, *molleriques*.

mollim (Ped). Vegeu *mollerica*.

morita (P). Safrà. Aquesta denominació deu haver-se format a partir d'una marca o bé per algun dibuix d'una mora aparegut a la mateixa capsula.

mussa (P). Mahonesa. Aquesta denominació, que recorda el nom d'una marca, ha acabat substituïnt completament el nom genèric *mahonesa* al poble de Pego.

llevat [ʎe'vat] / [ʎa'vat]. Massa fermentada que es barreja amb una altra (el *rent*) per fer-la fermentar.

nuc (Cas). Botifarra. Aquest mot s'ha creat atenent a la forma en què se'ns presenten a la venda les botifarres, totes lligades, formant un rastre. Com que cada *nuc* separa un *botifarró* de l'altre, aquesta característica ha acabat per donar-li nom a l'embotit en qüestió.

pa beneït. És el pa que es reparteix a les festes de diversos sants, després d'ésser beneït. La fusió dels dos mots ha implicat un canvi d'accent. Pren les variants comarcals següents:

pa benei: Ped

pambenet: Alc, Llo, Mur, Nou, Par, Rà, San, X

pa benet: Xa

pa benit: G

panet (G). Entrepà. Sens dubte, aquest és un altre bon substitut del castellanisme *bocadillo*, tan estès a la comarca i, en general, a tot el país. Compareu la denominació italiana paral·lela *panino*. A més de *panet*, conec de la resta del País Valencià dues denominacions més de l'entrepà, que, si bé són relativament locals i no apareixen a cap diccionari normatiu, no per això no presenten interès lingüístic. Es tracta, per una banda, de *cantell*, mot que recull el *Diccionari Castellà-Valencià* de la Real Acadèmia de Cultura Valenciana (1996) i que se sent amb molta vitalitat a diverses poblacions del Camp de Morvedre (Quartell, Benavites), i, per una altra, de *rua*, propi del valencià septentrional, com es desprèn de la lectura del llibre de viatges d'Espinàs (1996: 44): "El cartell avisa: "Porteu una rua per esmorzar (la beguda, a càrrec de l'Ajuntament)

(...) pregunto a la Vicenteta què és això d'una *rua*. Diu que abans en deien *ruga*, i que vol dir un entrepà." El DCVB, a l'entrada de *rua*, inclou l'accepció castellonenca "cantó de pa, crostó". Totes aquestes denominacions tradicionals —*panet*, *cantell* i *rua*— no s'haurien d'oblidar mai a l'hora de fer diccionaris normatius i d'aquesta manera s'evitaria la creació de mots "artificials" o una mica forçats.

pasta (Atz, Bb, C, Ond, Ped, Tor, Ver). És un equivalent exacte del castellà *pastel*, i, per tant, un bon substitut: *pasta/pasteta de xocolata*, *pasta/pasteta de merengue*. *Pastel*, no obstant això, ja comença a sentir-se entre les generacions més joves d'alguns dels pobles esmentats. Per a alguns *pasta* fa referència només al producte elaborat a casa, amb la consegüent connotació de casolà i tradicional. *Pastel* sol aplicar-se a molts llocs a les pastes més grans, com ara les de noccs.

pastís. 1. (Atz, Bb, Ond, P, Ver) Panada de pèsol o tomaca. 2. Pastís casolà d'aiguardent o moniato.

pasteló (Atz, P). Pastís o tortada d'aniversari o noccs. Pres del castellà *pastel* amb l'increment del sufix diminutiu *-ó* o directament del castellà *pastelón*.

pató (Ala, Atz, Llí, Ped, Tor, Ver, X; *potó* a Tàrbena). Peül·la de porc, molt apreciada en gastronomia. Derivat diminutiu de *pota* —o *pata*—. Possible mallorquinisme, tenint en compte que el DCVB només testifica aquest mot com a propi de Tortosa, Mallorca i Menorca.

péncol. Quantitat considerable de qualsevol cosa; tros, bocí: *em van donar un bon péncol de carn*. Es tracta d'un derivat fonètic de *péntol*, tenint en compte l'equivalència acústica que es produeix entre els fonemes oclusius /t/ i /k/.

pilota. Menjar fet amb carn picada, pa, ous, julivert, i —no sempre— sang d'animal.

Després de barrejar tots els ingredients, s'uneixen en forma de pilota. Les *pilotes* es couen generalment amb el *putxero*. Colomina (1985: 186 i mapa núm. 56) mostra la distribució que presenten les tres denominacions existents en valencià meridional alacantí: *tarongeta*, *farcidura* (*face(d)ura*, *facegura*) i *pilota*.

piyono (Or). Braç de gitano. Dolç que pren la denominació a partir del nom d'un papa; segurament, en algun moment degué representar la figura d'aquell personatge. A Teulada, per exemple, *dama* designa un tipus de pastís que té precisament aquesta forma.

retxinxinar-se (Ala, Atz, D, Gall, Mur, Or, Tor, Ver). 1. Aplicat a la carn, vol dir 'passada' i/o freda (general, llevat de Teu). 2. (Teu) Aplicat a un menjar, significa 'mig socarrat o massa fet' .

retxitxivar-se (C). Vegeu *retxinxinar-se*. Compareu amb *txitxi*, que s'aplica a la carn en llenguatge infantil.

ronyó (D, E, G, Llí, San, Ver). Al costat de la variant occidental *rinyó*, sovint se sent la forma assimilada *ronyó*, fossilitzada en frases com ara *costar un ronyó* (Bme, Tor) o aplicada al renyó comestible dels animals. En tot cas, no hem de descartar la possibilitat que es tracte d'un mallorquinisme fonètic.

sabater. Aplicat al menjar vol dir 'passat'; generalment olives o samorra passada.

salsafrà. A diferència del *safrà* que fa referència a una planta iridàcia, de fulles liniars, amb flors violetes, que es cultiva per aprofitar els seus estigmes en medicina i com a condiment, el *salsafrà* és aqueix producte resultant que s'utilitza amb fins culinaris, com a colorant. Aquest és, sens dubte, un compost de la paraula *salses*, que, a molts llocs de la Marina, és sinònim d' 'espècies', i el mot *safrà*. A Alcoi *salsafran*.

sangatxo (C, Teu). Ganyes o part prima de la carn de la tonyina salada. Espineta.

socarrar. De les cinc variants que podem sentir a la nostra comarca, les formes metatitzades segurament es remunten als anys de la repoblació illenca, pel fet que actualment *sacorrar* és la forma predominant en mallorquí. Cal destacar també el tancament de /o/ en [u] que es produeix a diversos pobles:

secorrar: Cas, E, Gall, Llí

sacorrar: Bmau

socorrar: Ala, Bl, Br, Tor

sucarrar: Atz, G, Nou, P, Par

socarrar: la resta

sonoro (P). Llevat, rent.

sopadora (Gall). Vermut o aperitiu que es fa abans de sopar.

surenc (G). Aplicat al menjar, fa referència a un aliment dessaborit, que fa gust de suro o terra. Format damunt *suro*.

tascó (Ped). Tros relativament gruixut de pa: *quan érem jóvens mos menjàvem uns bons tascons de pa amb suquet de tomaca*.

tellós (Teu). Passat, aplicat al menjar.

tossilao (Bsa). Sangatxo, espineta. Sembla un derivat del castellà *tusilago* 'tipus de planta', potser influït semànticament per *cartílag*.

xalefa [tʃa'lefa]. Bacora oberta deixada assecar per l'acció del sol —també a la Marina Baixa, segons Colomina (1991: 342)—. Per extensió equival a galtada, bufetada, colp

pegat a la galta amb el palmell de la mà. Referit a persones, quan es vol destacar el caràcter mans o poc espavilat.

xoflo ['tʃɔflo] (Bv). Gra de dacsa que no esclafeix del tot i no arriba a ser *mongeta*.

xutximet (Teu). Menjar que es fa amb melva bullida, i alls i farina fregida, amb un poc de pebre roig; tot s'ajunta i es fica dins del brou.

4.1.4. (a) La construcció. El món urbà (repertori de termes cartografiats)

BARANDAT. ENVÀ. Paret prima que separa dues habitacions. (Mapa núm. 117)

barandat [baran'dat] (gairebé general) / [balan'dat] (A, B, Bl, Bv, E, Pa). Aquest terme, propi de gairebé tota la comarca, s'estén també per la major part del País Valencià, Tortosa i diverses comarques del català nord-occidental. Navarro (*ALTA* 1996: 477) el localitza com a forma majoritària a la comarca de la Terra Alta, amb les úniques excepcions de la Fatarella, amb *barandà*, i el castellanisme *tabic* a Maella, Favara i Nonasp.

sitala (Cas). Aquesta és la denominació més meridional que pren el *barandat* en terres valencianes; de fet, de la Marina Alta cap al nord és un terme totalment desconegut. Es tracta d'un arabisme que apareix sota les formes *sitala* o *sitara*. A Benissa aquesta darrera variant s'aplica a l'espai que hi ha entre un armari i el sostre, que aprofita per a fer un armariet nou per a alçar-hi les coses, mentre que l'*envà* s'hi coneix per *barandat*.

BRANCAL. PEDRÍS. Marxapeu, banc de pedra o de rajola que hi ha davant les portes d'entrada a les cases. (Mapa núm. 119)

batedor (Bsa, C, Nou, Se, Teu). Es tracta d'un derivat del verb *batre*, que s'ha vist afectat per un desplaçament semàntic, a partir d'un mot homònim que segurament s'aplicava a qualsevol instrument o lloc que aprofitava per a les tasques de batuda. Segons l'*ALEANR* (mapa núm. 761) també s'anomena *batedor* a Noals i a Areny, dues localitats septentrionals de la Franja de Ponent (Hu 205 i Hu 402 respectivament, seguint la nomenclatura d'aquell atlas).

banquet (D). Mot creat metafòricament damunt *banc*, amb el diminutiu *-et*, segurament per a desfer la possible homonímia.

portal(et) (gairebé general). Sembla que aquesta és la denominació més estesa en valencià meridional. Tinc constància que és un mot viu a l'Alacantí i a les Valls del Vinalopó —concretament a Sant Vicent i a Monòver— i també és conegut a la Vall d'Albaida —l'Olleria— i hi deu tenir molta més extensió. Al valencià central, però, se sent més aïna el geosinònim *bancal(et)* —Sollana, Vinalesa, Massamagrell—, possible variant de *brancal*, que apareix a les comarques septentrionals veïnes —Vila-real, Benicarló—; més al nord, a Càlig —Baix Maestrat— s'anomena *grasada*.

RAJOLA. Maó; bloc d'argila endurit al sol o al foc, emprat generalment per a fer parets. (Mapa núm. 118)

bric ['brik] (gairebé general) / ['blik] (Atz, E, Gall, P). Anglicisme (< *brick*) viu a gairebé tota la Marina Alta, llevat de la zona costanera meridional i la Vall d'Alcalà, que fan servir la denominació més general en valencià, *rajola*, pronunciada *rejola*. És interessant de destacar la presència d'anglicismes aplicats a diversos materials de construcció a la nostra comarca, entre els quals n'hi ha algun d'àmbit més general (vegeu també *congrí* i *pórlan*).

rajola [re'dʒɔla] (A, B, Bsa, C, G, Nou, Teu).

4.1.4. (b) La construcció. El món urbà (unitats lèxiques no cartografiades)

albellona [ambe'lonə] (P). Albelló, claveguera. Conducte subterrani per a recollir les aigües pluvials o fecals. Format damunt del masculí *albelló*, arabisme utilitzat a la resta de la comarca, sovint amb una modificació fonètica que afecta la síl·laba inicial: *asbelló*, *ambelló*.

algeps (Br, G, J, Llí, Nou, P, Ped, Teu, X, Xàb; a Ped també *asgep*). Algeps, guix. Es tracta d'una forma creada a partir d'*algeps*, en haver-se interpretat aquesta com a plural. La variant originària se sent, però, a la resta de la comarca:

algeps: A, B, C, D, Ond, Sag, Ver

asgeps: Alc, Bme, Cas, E, Llo, Or, Par, Rà, Tor

bastida [bas'tida] (Nou, Rà, Teu) / [ambas'tida] (A, Ala, B, Bd, Bg, Cas, Or, Par). Armadura de taulons o bigues que serveix de plataforma als obrers per a treballar en la construcció, pintar façanes o reparar edificis, etc. Al costat de les denominacions catalanes *bastida* i *bastiment*, també se sent a molts llocs de la comarca la denominació castellanitzada *andàmit*, molt comuna en terres valencianes.

bastiment [basti'ment] (Bme, Llí, P, Po, San) / [ambasti'ment] (Bb, E). Bastida.

brancalada. Paret que envolta la finestra.

carriló (J, Ped). Carrer estret, carreró. Aquesta variant deu ser fruit d'un canvi de sufix a partir de *carreró*, influenciat pel mot *carril*, o bé ser resultat d'un procés dissimilador de vibrants.

casup. Casa vella o deteriorada, generalment de dimensions reduïdes. Aquest mot ja el recull Colomina (1991: 148) referit a la Marina Baixa. Es tracta d'un derivat *casa* amb

un sufix diminutiu, i alhora despectiu, *-up*.

congrí (P). Formigó. Mescla composta de pedres menudes i morter de ciment i arena.

De l'anglès *concrete*. Vegeu *bric* i *pòrtland*.

cornaló [korne'lo] (G). Atzucac, carrer sense eixida.

dipòsit (Ped, Xàb). Depòsit.

esmotlada [azmol'la] (gairebé general). Sostre format amb bigues i revoltos. Hi ha diverses variants fonètiques locals, quasi sempre en plural, com ara:

mulaes: San

maulaes: Ver

fil d'aram [fíl de 'ram] (general) / [fíl de 'lam] (Calp). Fil metàl·lic, filferro. El *DCVB* dona aquesta forma com a pròpia del valencià.

graveta (Teu). Escalons de davant l'església. Segons Colomina (1985: 195; 1991: 216), a Mutxamel és viu *graeta* i a Tàrbena *grasa*; el primer aplicat a la 'vorera' i el segon com a sinònim del nostre *graveta*. D'acord amb el *DCVB*, hi ha documentació antiga —ja des del segle XIV— on apareix *grasa* en el sentit de 'graó' i recialles dialectals on encara trobem aquest mot amb valors una mica desplaçats: 'costera d'un camí de pedra' a Sentarada i 'reixa de parlador de monges, amb l'habitació inclosa' en mallorquí. La variant teuladina pot derivar del primitiu *grada* —o de l'evolucionat *grasa*— amb pèrdua de la consonant intervocàlica i posterior intercalació d'una *-v-* antihiàtica.

jàssena. Arabisme que designa una biga grossa, col·locada horitzontalment per a sostenir altres bigues o peces de construcció feixugues. A la nostra comarca pren les variants fonètiques següents:

llàssena: Teu

llàssina: Bsa, C

jàssena: Nou, Xàb

jàssina: la resta

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

naia. Part interior de la casa (normalment la tercera *nevâ*) que sol fer les funcions de menjador i sala d'estar.

pati. Solar o terreny destinat a edificar-hi. Colomina (1991: 303) arreplega aquesta veu a Tàrbena i a Altea amb el mateix sentit.

pol ['pɔl]. Quitrà, enquitranar; posar asfalt a un camí, una carretera. Colomina (1991: 272) considera *empolar* com un derivat de *trespolar* 'fer trespol, sòl, paviment', per canvi de prefix. *Empolar*: enquitranar.

pòrtland ['porlan] (general) / ['porlam] (Bsa). A la major part de la comarca es desconeix completament el terme *ciment*. Per a aquest concepte s'ha pres la denominació d'una ciutat industrial dels Estats Units (també n'hi ha una d'homònima al sud d'Anglaterra): *Portland* > *porlan*. El DCVB atribueix el nom *Pòrtland* a un tipus concret de ciment: un d'hidràulic compost de calç, sílici i alúmina. Però no és del tot estranya la presència d'un anglicisme per aquestes contrades, i més tractant-se d'un material de construcció, ja que en tenim diversos exemples, com ara *bric* i *congrí*, que segurament han penetrat a la comarca pel port de Dénia. L'àrea de *porlan* per *ciment* / *cement* ocupa, almenys, gran part de la Marina, l'Alcoià i el Comtat i sembla que s'estén cap al nord. A alguns llocs, com ara a Alcoi, sembla que el *porlan* és una classe de *ciment*, segons m'informa Colomina.

repés (Ped). Segons el DCVB, és el lloc on es repesen les mercaderies oficials per a comprovar si el venedor ha donat el pes just. Així doncs, actualment a Pedreguer, el

local on es repesaven els productes per part dels funcionaris oficials ha mantingut aquest nom, encara que l'acció ha desaparegut.

riu-rau [riw'raw] (gairebé general) / [ri'raw] (Llí) / [ri'zaw]-[ziw'zaw] (G). Construcció típica de la nostra comarca. Sol tenir una planta, coberta per una teulada amb un o dos vessants, i una sèrie d'arcades que faciliten la ventilació. Fa la funció de resguardar els canyissos de pansa destinada a assecar-se de la pluja. El *DCor* (s.v. *ràfec*) proposa com a etimologia d'aquest mot una forma àrab, *raf-raf*, que significa 'ràfec, porxada, cobertís'. Les variants més esteses a la comarca presenten *-r-* bategant. Segons es desprèn de les paraules de Coromines, aquesta deu ser la variant fonètica més comuna en valencià: "amb *-rr-* ho he sentit solament a la Ribera Alta del Xúquer, on els riuraus només apareixen esporàdicament: a Alberic, Carlet, i algun altre, també a Benimodo (...) i a Xixona (...). Però amb *-r-* simple vaig començar a sentir-ho des de Barx i des d'allí per tot fins a Gandia, p. e. a Montitxelvo i a Ròtova, i a Xàbia que és on hi ha el zenit dels riuraus; a Pedreguer (...), igualment a Pego, Lutxent, Pinet, Palmera, Potries i ja un a Agres".

4.1.5. (a) El camp i els oficis tradicionals (repertori de termes cartografiats)

CAPCINGLE. Anella de fusta que va a l'extrem de la cingla. (Mapa núm. 150)

capcingle. El fet que aquest mot, coincidint amb els parlars illencs, es trobe de manera compacta a la Marina pot fer pensar que es tracta d'un mallorquinisme; no obstant això, un estudi més ampli i general, que mostràs la distribució geogràfica exacta de *capcingle* a la resta del valencià, podria desmentir o posar en dubte aquesta possibilitat. Siga com siga, a la nostra comarca el mot estudiat pren les variants següents:

capcingle: Ala, Bb, Bd, Bme, Cas, Gall, J, Llo, Ped, Po, Rà, San, Teu,
Tor, Xàb

catsingle: D, G, Llí, Nou, Se, X

catsimble: E

cansimble: B

sevilla (P). Metàtesi vocàlica a partir del mot *sivella*, que només s'ha conservat fossilitzat en aquest sentit, enfront del castellanisme *villa* / *hevilla* utilitzat en contextos relacionats amb la modisteria.

sevilló (Atz). Metàtesi de *sivelló* (derivat de *sivella*).

villorça [vi'ʎorsa] (A, Bg, Bsa, C, Mur, Or, Par)

vilorxa [vi'ʎortʃə] (Alc).

ESQUELLA. Espècie de campana petita que es posa al coll del cap de bestiar que guien un ramat. (Mapa núm. 151)

esquella (G, J, Ped, Po, Teu, Xàb). 1. Esquella de les cabres. / **esquellot** (Bsa, C, J, Llí, Teu, Ver, X). 2. Esquella del bou. A Calp, Llíber i Xaló es distingeix entre l'*esquellot del bou* i el *picot(et) de les cabres*.

picot (A, Ala, Alc, Atz, B, Bb, Bd, C, Cas, D, E, Gall, Llí, Llo, Mur, Ond, Or, P, Par, Rà, Sag, San, Tor, X). Derivat de *pic*, amb el sufix *-ot*. El DCVB recull aquesta accepció com a pròpia de la Safor, la Marina i l'Alcoià.

FEIX. Porció lligada de llenya, herba, tiges o qualsevol cosa semblant. (Mapa núm. 146)

costal (A, Alc, B, Bsa, Bg, Cas, Llí, Mur, Nou, Par, Se, Teu, X, Xàb). Denominació creada a partir del mot *costa* (= *costella*), pel fet que els feixos es duen a les costelles o al costat.

feix (Ala, Atz, Bb, Bd, Bme, C, D, E, G, Gall, Or, P, Ped, Po, Sag, San, Tor, Xa, Ver). A Pedreguer hom distingeix entre *feix de nyenya* i *costal de palmes*.

FORC. Trena, generalment d'espart, on se subjecten cabeces d'allis. (Mapa núm. 131)

cama (A, B, Atz, Bmau, Br, Fl, Llo, Ped, Tor, Xàb).

forc (Bb, Bd, Bme, Nou, Ond, Or, Po, Rà, San, Teu, Tor, Ver, Xa)

forcat (D).

rastre (Alc, C, Cam, Cas, G, Llí, P, Se, Xàb).

trena (B, E, Gall).

FRAU. Espai que hi ha entre dues files d'arbres o plantes en un hort o en un camp. (Mapa núm. 147)

buít (A, B, Bb, Bd, Bg, Bme, Cas, D, E, G, Gall, Llí, Llo, Ond, Ped, Po, San, Sag, Se, Tor, Ver, Xa).

celló (Bsa, C, J, Nou, Teu, Xàb). Segons el *DCVB*, aquest mot és viu, pràcticament amb el mateix sentit, a les Balears. Podem afirmar, per tant, que ens trobem davant d'un mallorquinisme més.

frau (Ala, Atz, Mur, Or, Par). A Xaló s'aplica només als ceps.

reng ['reŋk] (P). Segons el *DCVB*, l'ètim d'aquest mot es troba en el germànic *hring*, 'cercle, fila'. A l'Atzúvia *reng* és més aïna una camada o fila d'arbres, a diferència del *frau*.

MUNDAR. Netejar o esporgar els ceps de les sarments i pàmpols inútils o superflus, de manera que queden en millors condicions de fructiferar. (Mapa núm. 149)

desbrostar (G, Xàb). Format damunt *brosta*, 'ramulla'.

desmondar (Bsa, Gall, Llí, Llo, Nou, Ped, Se, Teu, X).

mondar (A, Ala, Atz, B, Bb, Bd, Bme, Cas, E, Ond, Or, P, Par, Po, Rà, Sag, San,

Tor, Ver).

PALLOC. PELLOFA. Fulles que cobreixen l'espiga de dacsa. (Mapa núm. 148)

pallerot [paʎe'ɾot] (Alc, Llí, Llo, Or, X) / **palleroc** [paʎe'ɾok] (Ala, Bg, Cas, Mur, Or, Par). Derivat de *palla*, amb els sufixos *-oc* i *-ot* i l'infix *-er-*.

pallot [pa'ʎot] (Atz, Bsa, D, Nou, P, Se, Teu, Xàb) / **palloc** [pa'ʎok] (A, B, C, E, Gall, Tor). Format igualment damunt *palla*. Deu ser la forma més estesa al centre i sud del País Valencià, segons es desprèn de les dades que recull el *DCVB* i el *DMGa* (s.v. *pallòch*), en el qual ja trobem documentat aquest mot amb el mateix sentit: 'cada una de las hojas que cubren la mazorca de maiz'.

pellorfa [pa'ʎɔɾfa] / [pe'ʎɔɾfa]. 1. (Bb, Bme, Ond, Po, Rà, Sag, San, Ver). Embolcall de l'espiga de dacsa. 2. Membrana exterior o pellofa de certs fruits, especialment de l'ametla. El mot procedeix de *pellofa* amb un canvi de terminació, probablement per influència de *corfa*. La variant fonètica amb [a] deu ser influència del mot *palla*, sobretot per a la primera accepció, tenint en compte que els geosinònims més comuns a la resta de pobles veïns són *palloc* / *pallot* i *palleroc* / *pallerot*.

4.1.5. (b) El camp i els oficis tradicionals (unitats lèxiques no cartografiades)

aïna (Bsa, Llí, Se, Xàb). Ferramenta, estris o objectes destinats per al treball. En aquest mot, com en la paraula *faena*, el valencià reflecteix l'estadi fonètic primitiu i comú en la llengua clàssica, diferent a les formes evolucionades *eina* i *feina*, més habituals en altres dialectes.

alegar. Domar un animal. Veny (1978: 215), basant-se en diversos atles lingüístics, dona notícies del mot *alegar* a la Marina, la Vall d'Albaida, l'Horta de Gandia i la Ribera

del Xúquer, i el considera un "arcaisme que gairebé passava desapercbut en el valencià meridional", alhora que el posa en relació amb la forma *aregar*, pròpia del català oriental i insular.

algoleja. Bancalet que queda separat d'un bancal més gran. Hi pren les variants següents:

goleja: P

asgoleja: Bb, Bme, C, Tor

Com molt bé assenyala el *DCor* (s.v. *algoleja*), aquest mot a hores d'ara es troba a mitjan camí entre la conservació de l'ús apel·latiu i el caràcter de terme topogràfic, fixat en la toponímia. Generalment es conserva el sentit original de 'sector de terra d'al·luvió vora un riu', com encara ocorre en les *asgoleges* de Callosa i l'*Algoleja* de la Nucia, però, com es pot comprovar, a la nostra comarca hi ha hagut un desplaçament semàntic important. A Benigembla, segons el mateix *DCor*, apareix el topònim '*l'Asgoleja* de Martínez' i, transcrivint paraules d'un informador, ho descriu com "un lloc costerut (...) perquè s'*esgola*". Aquest exemple d'etimologia popular deixa entreveure que cada vegada més es difumina o es perd en el record el significat real d'aquest terme.

anganells. Ormeig de forma troncocònica, sense cul, que serveix per a dur gerres d'aigua i que es col·loca la meitat a cada banda de l'animal. A la nostra comarca generalment s'ha distingit entre els *aiguaders* [awja'ders], que servien per a dur aigua, i els *anganells*, que transportaven diversos objectes o veixells.

antara [an'tafa] (Atz, Nou) / [al'tafa] (Ala, Or, Ver). L'espai que hi ha entre l'última camada d'arbres i el bancal del veí. Segons el *DCVB*, pot ser un encreuament entre *antana* i *antera*, que prenen el sentit de 'faixa de terra que queda sense llaurar'.

arrel [a'rɛl] (A, Atz, E, Gall, P) / [rɛl] (la resta de la comarca). En gairebé tot el valencià i el tortosí predomina la variant etimològica (*ar*)*rail*. No obstant això, des de la Valldigna a Callosa s'estén la forma més evolucionada (*ar*)*rel*, coincident amb el

baleàric i el català central. A la Marina Alta només se sent (*ar*)*raïl* a Castells de Serrella, on coexisteix amb la denominació pancomarcal *rel*. El mapa núm. 10 reflecteix la fita meridional d'aquestes dues solucions. El fet de trobar una àrea compacta d'*arrel* / *rel* a la Marina i a la Safor fa pensar que el mallorquí hi degué influir. Caldria, però, tenir una perspectiva més àmplia i saber amb exactitud quina distribució presenta cadascuna de les dues solucions en català occidental i, en concret, en valencià, per poder extraure'n conclusions més fiables.

ascla. Estella, fragment després d'una fusta en esqueixar-la. *Ascla* és la denominació més general a la comarca. Només trobem *estella* a Pego i a l'Atzúvia. El *Diccionari Valencià* publicat per la Generalitat Valenciana recull *ascla*, però ho defineix com a 'estella grossa'; a la Marina Alta, però, els dos mots són sinònims exactes, sense que s'hi establezca cap distinció semàntica.

barbat. Sarment de cep que s'empelta.

bessa ['besa] (D, P). Enforcadura d'un arbre; punt, al capdamunt del tronc, d'on naixen diversos simals. El *DCVB* ja documenta aquest mot a Pego, Olot i Rupit, de la qual cosa es dedueix que deu tenir poca extensió geogràfica, i el defineix com a 'branca gruixuda, que neix de l'enforcadura d'un arbre'. El *Diccionari Valencià* de la Generalitat Valenciana considera *bessa* com un sinònim de *cimal*, segons se'n desprèn de les respectives definicions.

bojonjo [bo'dʒoŋdʒo] (Nou, Teu). La part del raïm que ha crescut desigual i malament. Amb un significat diferent, també s'hi sol aplicar a persones amb alguna malformació. No sabem quina de les dues accepcions deu ser l'original. Paral·lelament, tenim *gordo batxinxa* a la Marina Baixa, segons m'informa J. Martines. Siga com siga, els únics mots semblants fonèticament que recorden una mica el sentit de *bojonjo* són *boig* i *flonjo*, per una banda, i *bugia*, *bugiota*, *bugiot* i *bujot* per l'altra, que el *DCor* (s.v. *bugia*) i el *DCVB* defineixen com a 'bojota, dona de poc seny', 'dona o nena

eixelebrada', 'simi' i 'espantall' respectivament.

bord (Ala, Cas, E). Rebrot que ix a la soca d'un arbre, sobretot d'una olivera.

bordall (Gall). El mallorquí *bordall* 'rebroll o tanyada que neix a la rabassa d'un arbre' (DCVB) és viu a la Vall de Gallinera aplicat concretament al rebrot de la soca d'un garrofer. Derivat de *bord*.

bordó (Ped). Vorell que reforça la llata perquè no es desfaça i que alhora serveix d'ornament.

borró (C, Teu). Grum dels arbres, quan estan a punt demoure. A molts pobles aquest mot té un significat restringit, com ara a Benissa, on el *borró* és només dels *metlers* o de la vinya i el *grum* de les oliveres; a Llíber, per exemple, el *borró* s'aplica únicament als ceps.

borumballa. Encenalls. Llenques de fusta primes i acaragolades. A la nostra comarca pren les variants fonètiques següents:

borumballa: A, B, Bg, C, D, E, Mur, Teu

burumballa: Ala, Bb, Bsa, G, Llí, Llo, Nou, Ond, Par, San, X

brumballa: Alc, Bb, Bsa, Or

borrumballa: Gall

braçal. Séquia mare que duu l'aigua al bancal per a regar.

brosta ['brosta]. Conjunt de branquetes primes i tendres d'un arbre o arbust. Ramulla. Compareu amb *desbrostar*, en el sentit de 'mundar o netejar els ceps'.

buc. Casera de les abelles. "En el País Valencià, almenys en la zona Dellà Xúquer (en

el Nord el mossàr. *vaso*, en el Centre *colmena*), és l'expressió castissa i general encara" (*DCor*, s.v. *buc*).

cabrerot. Gotim, bagot. Singló de raïm que, després de la verema, es deixa sense collir a la vinya.

campús (Xàb). Bancals estrets i de terra roïna, sovint amb pedres, que es troben a la part més alta del terme, prop del Montgó. Format damunt *camp* amb el sufix *-ús*, que pren un sentit despectiu.

cartabó [karta'bo] (Ala, Alc, Atz, Llí, Sag, Teu, Ver, Xàb) / [karta'po] (Bsa, C, Se). Bancal desigual, és a dir, que no és igual de llarg o ample a un costat i a l'altre.

casell. Clot destinat a plantar-hi vinya. Masculinització de *casella*.

clos ['klos]. *Cel clos; ametles closes*. Només he sentit el verb *cloure* com a forma popular a Callosa d'en Sarrià en el sentit de 'cosir (=tancar) la sola de cànem de les espartenyas amb la cara i el taló'. De fet, l'elaboració d'aquest tipus de calçat ha estat, al costat de l'agricultura, la primera font d'ingressos en aquell poble de la Marina Baixa i això ha propiciat la conservació d'aquest mot. No obstant això, a tota la Marina, ha continuat viu el participi *clos* fossilitzat en diversos contextos com ara *estar el cel clos* 'estar núvol' i aplicat a les ametles, quan no es poden obrir: *les ametles encara estan closes*.

coa (Ala, E) / cua (Cas). Bancal llarg i estret, adaptat al terreny costerut.

començ. El *DCVB* explica que es tracta d'un "bocí de llata de dos a quatre pams de llargària amb el qual comencen a fer corda". Així mateix, redueix l'extensió d'aquest mot a Mallorca. Al Marquesat s'empra amb el mateix sentit.

corfut (D, Ped). Clafoll d'ametla. Ametla que no es pot pelar.

cornaló [kornaló] (Bb, D) / [korneló] (Ala, C, Llí, Teu). Punta de la sàrria.

cornitjal [kornidʒál] (A) / [kornitʃál] (Gall). Cornaló. Cadascun dels dos recipients que formen la sàrria. Aquesta forma deu ser, segurament, una adaptació del castellà *cornijal*.

cup. Recipient gran, generalment de pedra, on es trepitja el raïm i es deixa el most perquè es transforme en vi.

desgatimellar (Nou, Teu, Xàb). Netejar els ceps dels *gatimells* inútils.

embrinar. Reduir a brins les palmes o fulles del margalló. Aquesta faena s'ha de fer obligatòriament per a treballar la palma i elaborar posteriorment utensilis de llata. El *DCVB* ens informa que és propi del valencià i del mallorquí.

esbrisa (D). Residus de l'oliva que queden en els esportins després de la primera premsada. També s'hi anomena *esbrisada*. Totes dues denominacions deriven de *brisa*.

espencar-se (Bsa, D, Llí, Nou, Teu, X, Xàb). Esqueixar-se una branca d'un arbre. A la Marina coexisteix amb els geosinònims *esguellar* i *esgarrar*.

esporguim. Referit a la llata, *esporgar* designa l'acció d'adequar la palma perquè tinga l'amplària necessària i, també, la de tallar els trossets sobrats de palma. El resultat d'*esporgar*, és a dir, tot allò que s'ha eliminat per innecessari, són els *esporguims*.

esportí. Recipient d'espart, pla i redó, amb un forat al mig, que serveix per a premsar

la pasta d'oliva.

estella (Atz, P). Fragment irregular que salta o queda d'una peça o objecte de fusta que es parteix o es trenca violentament. Solució minoritària a la comarca, on predomina clarament *ascla*.

estellolet (Xàb). Fusta petita que es posa a la punta del forcat perquè la collera no se n'isca.

falçó. Falç o corbella per a tallar raïm. *Esfalçó* a Benissa.

forcasset (P, San, Xàb). Peça en forma de ferradura que es posa al coll de l'animal per a llaurar amb forcat.

forcat. Aladre.

gaixbola [gajɜ'bɔla] (Cas). Bossa que duen els caçadors per a portar-hi furons. Deriva del llatí CAVEOLA 'gàbia'. El *DCor* (s.v. *gàbia*) considera que en el mossàrab valencià aquesta forma llatina "degué continuar-se en una forma *gaibola* com a nom de recipients semblants, i en especial la gabieta o bossot on porten la fura els caçadors" i recull diverses variants fonètiques, que s'estenen fins a terres murcianes, com ara *caixbola*, *gaixbola*, *garibola*, i les formes contaminades amb el mot hispanoàrab *tabaira* 'espècie de recipient', *taibola*, *tiribola*, etc. Vegeu *tirimbola*.

gasó (Atz, Bsa, Cas, J, Llí, Llo, Sag, Se, Tor, Ver, Xàb). Terra que queda unida a les arrels quan s'arranca un arbre o una planta per a ser transplantats. A Benimaurell aquest mot pren les variants *asgarzó* i *asgrasó*.

gatemell (Nou, Teu, Xàb). Rames secundàries dels ceps. En rossellonès (Bonet 1997:

182 i 187) *gatimell* / *gotimell* equival a bagot o gotim (fr. *grappillon*). Vegeu *desgatimellar*.

grum. 1. Borró o gemma. En un arbre fruiter, el primer senyal que conté el futur brot. S'aplica generalment a les oliveres i als ametlers. 2. (Cas) Gra d'all. Cadascuna de les parts en què està dividida una cabeça d'alls.

leix (A, Ala, Atz, Bme, Bsa, E, Rà). Eix de les rodes. El mot s'ha format a partir de l'aglutinació de l'article determinat *l'* i el substantiu *eix*: *l'eix*. A la resta de la comarca predomina la variant originària *eix*.

lligam (Bmau). Lligassa; vencill per a lligar les garbes.

lligassa. Vencill per a lligar les garbes.

llobada [ʎo'ba] (Ala, C). El tros de terra que queda per llaurar al voltant de la soca. El *DCVB* no recull aquest mot al País Valencià.

mamó (Bme, Rà). Ull o rebrot que naix a la soca o a l'interior d'un arbre.

moragar (Bv). Madurar les olives; passar de verdes a negres. D'origen àrab, *moraga*, segons el *DCor* (s.v. *moraga*), ha passat de significar 'holocaust, combustió' a prendre matisos una mica diferents, però basats en la idea de cremar, torrar o coure, i nosaltres hi afegiríem 'madurar': a Pena-roja, per exemple, *moragues* són 'olives cuites al caliu' i en valencià *moragar(-se)* és 'verolar el raïm', tal i com reproduïx Coromines d'Enric Valor. Al *DMGa* (s.v. *moragar*) aquest mot equival a 'morachar; tomar una fruta ó simiente el color moracho ó morado claro; entrar en sazón ó granazón'.

nafra (Llí, Ver, X). Ferida o tall produït als arbres. Arcaisme fossilitzat en el camp

semàntic agrícola. Segura (1996: 216; 1998: 145) arreplega *nafrar-se* a la zona d'Alacant i d'Elx respectivament.

nyasco (Cas). Pelat d'un arbre. Deu tenir relació directa amb el mot *nyarco* aplicat a un 'esquinç fet a la pell'.

olivó (D). Ullastre, olivera borda. Arbust o petit arbre de la família de les oleàcies, varietat *silvestris*.

panna. 1.(Ala, Atz, Bsa, Cas, J, Llo, Sag, Se, Tor, Ver, Xàb) Rabassa d'olivera; part inferior de la soca, que creix sota terra. 2. (Xàb) Porció de terra o fem compacta. Aquesta segona accepció s'identifica etimològicament amb la *panna* que s'ha conservat a diversos punts del Principat —*panna de gel, de suro, de carn*— i que el *DCor* (vegeu *paella*) i el *DCVB* defineixen com a 'fragment pla, ample i gruixut', que tindria relació directa amb la *panna* rossellonesa, procedent del llatí *PATINA* 'paella'.

picot (A, Ala, Alc, Atz, B, Bb, Bd, C, Cas, D, E, Gall, Llí, Llo, Mur, Ond, Or, P, Par, Rà, Sag, San, Tor, X). Esquilla. Derivat de *pic*, amb el sufix *-ot*. El *DCVB* recull aquesta accepció com a pròpia de la Safor, la Marina i l'Alcoià.

plantó (gairebé general) / **plançó** (Bsa, C). Arbre nou que ha de ser transplantat; rebrot amb arrels. Mentre que a gairebé tota la comarca predomina la forma *plantó*, Calp i Benissa suposen una continuïtat geogràfica amb la variant *plançó*, pròpia de la Marina Baixa i, en general, de tot el català. Segons Colomina (1991: 270), *plantó* podria ser resultat de la influència de *plantar* o del castellà *plantón*, encara que considera que açò darrer fóra estrany en un parlar tan conservador com el de la Marina Alta.

pomell (C, E, Gall, Or, Teu, Xàb) / **plomell** (Ala, Atz, Bb, D, Ond, Tor). Pom o carràs que conté alguns fruits reunits, com ara cireres o taronges. El *DSan* (s.v. *pomèll*) recull

la variant originària i la defineix com a 'racimo, porcion de cosas juntas en un racimo. *Pomèll de peres. Racimo de peras*'.

rabassar [reba'saɾ]. Cavar la terra profundament. A grans trets, i en general a tota la comarca, *magencar* o *trencar la closca* és cavar superficialment; a una fondària mitjana és senzillament *cavar*; i cavar fondo, *rebassar*. El *DMGa* (s.v. *arrebassar* i *atonyar*) defineix els dos geosinònims com a 'cavar la tierra á dos ó tres azadas de profundidad'. Vegeu *tonyar*.

ramutxa [ra'mutʃa] (Ala, Atz, Sag, Xàb) / [re'mutʃa] (Bb). Brosta. Rames fines.

ramell (Bsa, Ver). Pomell o carràs que conté diverses fruites, com ara taronges.

reboll (A, Ala, B, Bd, Bsa, C, D, Llí, Po, Tor) / **rebroll** (Cas). Rebrot d'un arbre.

rutlo ['rulo] (Xàb). Trull. Pedra cilíndrica per a batre els cereals.

rutló [ru'ɣlo] (A, B, Cas) / [run'glo] (E). Trull.

sarment. Branca d'un cep o d'una parra. La major part dels diccionaris normatius reproduïxen la diversitat de gènere que presenta aquest mot. De fet, a la nostra comarca, coexisteixen el masculí i el femení depenent dels pobles: masc. (Bb, Bg, G, Nou, P, Rà, Teu) / fem. (Ala, Alc, Bme, C, E, G, Llí, Llo, Mur, Or, Par, Sag, San). Cal destacar també, quant a l'aspecte fonètic, la palatalització de la *s-* inicial a vuit pobles de la comarca (compareu el rossellonès *xirment*); a la Vall d'Alcalà —amb Beniaia— s'ha produït el reforç inevitable d'una vocal que facilita una pronúncia una mica aliena a les tendències articulatòries del català occidental: *aixarment* / *aixerment*. Aquesta forma també se sent, però, a diversos punts del valencià. Amb tot, són sis les variants fonètiques que hem sentit a l'àrea d'estudi, ja que, a més a més, el mot

presenta vacil·lació de la vocal pretònica (vegeu mapa núm. 48):

sarment: Bmau, Llí, Nou, P

serment: Alc, Atz, Bg, C, Cas, E, Fl, G, Llo, Mur, Ond, Par, Teu, Ver,

Xàb

[far'ment]: Bd, Or, Rà, Sag, Tor

[fer'ment]: Bme, Cam, San

[ajfer'men]: A

[ajfar'men]: B

seconar (Nou). Fer-se més sec del que és normal.

serradís [sera'is] (Par). Serradures. Possible mallorquinisme. Colomina (1991: 301) arreplega *serradís* a Tàrbena.

serradissa [sera'isa] (Bsa, C; + Callosa). Serradura.

serradura [sera'ura]. Partícules que es desprenen de la fusta en serrar-la. General en valencià i a la comarca.

sicató (Bsa, Teu). Tisora de mà per a podar. Del francès *sécateur* 'podall, tisores podadores', amb pèrdua una mica estranya de *-r*. Aquesta és una recialla més que ens han deixat els *pièds-noirs* de la Marina que emigraren a Algèria al llarg del segle XIX i primeries del XX per a treballar la vinya de les terres nord-africanes.

sítiet (Atz, Gall, Ver). Objecte redó fet de llata destinat a posar-hi damunt les cassoles. Correspon a la *llassa* del nord del País Valencià, segons el *DCVB*.

tagzim (A, B, E, Gall). Oro de llata d'espart, amb tapadora i quatre anses, que seveix per a dur les olives a l'almàssera. El *DCVB* recull la variant *talzim* a Alcoi i *tagzim* al

Comtat i a Benialí i suggereix la possibilitat que provinga d'una forma àrab, fonèticament semblant, que significa 'cassola'. No obstant això, el *DCor* (s.v. *tagzim*), que considera errònia aquesta etimologia, assegura que *tagzim* ve d'un mot homòfon de l'àrab vulgar parlat a les terres catalanes que significava 'emmagatzemar', on també s'entreveu el mateix radical. Barber (1997: 246) dona com a geosinònims del *talzim* de Callosa i la Vall de Guadalest els mots *barxí* d'Atzeneta, *bessons* de Mutxamel, *cofi d'olives* de Sant Vicent del Raspeig i *sarieta* de Crevillent.

talla (Bmau, Cas). Dalla. Ferramenta per a segar, formada per un mànec llarg i una fulla de ferro, més llarga i menys corbada que la falç. Pertot arreu s'anomena *dalla* —que pren la variant *dralla* a l'Atzúvia—, excepte a la Vall d'Alaguar i a Castells de Serrella, on s'ha produït un encreuament amb el verb *tallar*.

tanyada (Gall). Rebrot d'un arbre que no naix a la soca sinó dalt.

tirimbola. Petit receptacle o bossa, generalment d'espert, amb tapadora plana per a posar-hi el furó. Furonera. A la nostra zona d'estudi se senten les variants següents:

tirimbòla: Ala, Atz, Bd, Bme, Or

xirimbòla: Bb, San, Teu

xerimbòla: Par

xarambòla: P

carambòla: E

tiribòla: Bg, Llí

tibòla: Llo

El *DMGa* (s.v. *taibòla*) ja dona constància de l'existència d'aquest mot en valencià. Més recentment Barber *i altres* (1997: 233 i 239) ens ofereixen un grapat de denominacions populars pròpies del sud valencià com ara les formes *gaixbola* —la Marina Baixa—, *catximbola* i *catxumbo* —al Pinós i al Carxe respectivament—. A Monòver es coneix per *garimbola*. Segurament es tracta d'un contínuum de solucions fonètiques que parteixen de la forma *gaixbola*, més pròxima a l'ètim llatí CAVEOLA

'gàbia', amb encreuaments diversos. Vegeu *gaixbola*.

tonyar (Ala, Bb, Bd, D, G, J, Llí, Llo, Or, Ped, Po, Sag, San, Tor, X). Cavar la terra profundament per a sembrar-la. També *rebassar*.

tragilla. Recollidor, abans arrossegat per bèsties i actualment per un vehicle automòbil, que serveix per a anivellar o llevar les desigualtats del terreny. Totes les variants arplegades a la Marina Alta s'han vist afectades per fenòmens fonètics diversos (metàtesi, assimilacions, dissimilacions, encreuaments):

trellija: B, D, Gall, J

trelija: A, Bme, Po, Sag, San, Tor

tresilla: Bb, Bd, Bsa, Nou, Se, Teu

trenija: Atz

tarrija / terrija: Or

Si intentem fer una mica d'etimologia i partim com a forma base de la variant normativa *tragella* podem reconstruir l'estat evolutiu següent: *tragella* > *tragilla* (assimilació de la vocal tònica a les palatals veïnes; en cast. *traílla*) > *tregilla* (assimilació de la vocal pretònica a la vocal tònica) > *trellija* (metàtesi consonàntica); i a partir d'ací tenim o bé les formes dissimilades *trelija* o *trenija* o la variant d'Orba, que presenta un encreuament amb el mot *terra*.

tronquet (Po). Trull o rutló de l'era. El *DMGa* (s.v. *tronquet de batre*) testimonia l'existència d'aquest mot, equivalent al castellà 'trillo'.

trull (Atz, Bb, Bsa, C, G, Gall, Ped, San, Se, Tor, Ver). Rutló o trompellot per a batre els cereals. Peça troncocònica, generalment de pedra, que serveix per a esclafar les espigues damunt l'era i separar el gra de la palla.

vela (D). Bancal en forma de triangle. Mot de creació metafòrica.

vernet (Xa). Tipus de forcat o aladre.

xarcolar [tʃerko'lar]. Eixarcolar, birbar. Arrancar les males herbes del sembrat. Malgrat que el *DCVB* limita l'àrea d'aquest verb al català oriental, mallorquí i menorquí, i el *DCor* (s.v. *eixarcolar*) diu que "el mot dels dialectes occidentals ha estat sempre (...) *birbar* (< *mirvar* < *MINUARE*)", Colomina (1991: 347) amplia la zona d'*eixarcolar*, pronunciat *txarcolar* o *txercolar*, a la comarca de la Marina Alta i a part de la Marina Baixa i, basant-se en diferents fonts, la fa extensiva, sovint amb sentits paral·lels, a la Vall d'Albaida, a les comarques centrals valencianes i a la zona de Castelló de la Plana.

xinglot [tʃin'glot] (pràcticament general) / **xanglot** [tʃan'glot] (Bsa, C). Porció de grans de raïm, units per unes tiges al tall, que pengen de la sarment. A tota la comarca s'ha produït una homonímia amb el mot *xinglot* / *xanglot* (< *SINGULTU*) 'singlot', que fa referència a la 'contracció espasmòdica del diafragma que es repeteix a intervals regulars'. De tant en quant, sobretot entre el jovent, i en la segona accepció, se sent oberta la /o/ etimològica per analogia al sufix augmentatiu *-ot*.

4.1.6. (a) Fruita, vegetals i fongs (repertori de termes cartografiats)

CARLOTA. Herba de la família de les umbel·líferes (*Daucus carota*). (Mapa núm. 132)

carlota [kar'lota] (Atz, B, Bb, Br, D, G, Llo, Ond, P, Ped, Po, Teu, Ver, Xàb) / [kar'lota] (A, Bb, Bl, Bme, Bv, C, Nou, Pa, Rà, San, Tor).

carrota [ka'rɔta] (Ala, Alc, Bd, Bg, Cas, E, Llí. Mur, Par, Sag, San). La variant *carrota*, característica d'aquesta zona i de les zones limítrofes de la Marina Baixa —Callosa, Bolulla, Tàrbena, Polop, Beniardà, Benifato i Confrides— i del Comtat —Famorca—, deu haver penetrat per via del francès, com altres gal·licismes que trobem en el camp de l'alimentació: *betrava* (< *betterave* 'remolatxa') a Orba, i més

esporàdicament a la vall d'Alaguar, i *salerí* (< *céleri* 'api') a Tàrbena. A Sóller, on hi va haver molta influència francesa, també trobem *carrota* i *bete-rave* (Corbera 1987), a l'igual que hi ha *carrota* al Rosselló i a la Jonquera (DCVB) i *garrota* al Pallars Sobirà, Flamicell i Bòsia, segons Coll (1991: 49), i a la Vall d'Àneu, segons Sistac (1998: 81). No podem afirmar amb seguretat com han arribat aquestes paraules a la Marina, però no hem d'oblidar en cap moment la quantitat de gent que va emigrar d'aquestes valls a Algèria, per motius de faena, a principis d'aquest segle i que després hi tornaren. Segurament aquest fet hi fou decisiu, com ho demostren altres exemples de mots relacionats amb la indumentària i que poden sentir-se amb tota vitalitat, i sovint com a denominació única, als pobles de Bolulla i Tàrbena, on l'emigració al nord d'Àfrica va ser força important: *tricó* (< *tricot* 'jersei'), *culotes* (< *culottes* 'bragues'). Per a una distribució geogràfica dels noms populars de les espècies *Daucus carota* i *Pastinaca sativa*, a més de la documentació adés exposada, vegeu Barri (1998: 587-599).

COGOMBRE. Fruit de la planta *Cucumis sativus*. (Mapa núm. 133)

cabrombo (Nou, Xàb) / **cabombro** (Xàb) / **combrombo** (Cas; +Tàrbena, Bolulla, Callosa i Polop). Cada vegada més s'estén en català el castellanisme *pepino*, tant a la Península com a les Balears. A hores d'ara són poques les comarques que conserven la paraula tradicional, que devia ser força habitual en èpoques recents, com se'n desprèn de les variants que arreplega el DCVB. Ara bé, dels estudis dialectals publicats que coneixem, sabem que el mot català és viu a l'Alguer (Blasco Ferrer 1984: 31), sota la variant *cogrombe* [kuyrómba], a Ciutadella (Moll 1979: 27), amb *cobrómbol*, al nord del País Valencià i al Montsià (Gimeno 1997: 366; mapa núm. 312), sota les formes *cogombro*, *colombro* i *codombro*, i, de forma aïllada, al sud valencià, com a puntes d'icebergs que sobreixen entre els *pepino*, la qual cosa fa pensar que fins no fa gaire el mot devia tenir una extensió molt major.

Colomina (1986b: 674) arreplega dues de les tres variants de la nostra comarca

—la primera i la darrera— i, basant-se en el *Micro-atles* de Tormo (mapa núm. 8) amplia la zona meridional del mot estudiat a Banyeres i Bocairent —amb *cobombro*— i a Alfafara, Agres i Atzeneta d'Albaida amb *codombro*.

Més que un mallorquinisme fa la impressió de ser un mot que era pancatalà no fa gaire temps i que ara ha vist reduïda la seva àrea a petites zones que se'ns presenten en forma d'illots, encara que la coincidència amb la variant mallorquina *cobrombo* i el fet que es done a la Marina fa que no deixem de tenir present el procés de repoblació del segle XVII.

A Dénia hi ha la forma *colombro*, però s'aplica al meló de tot l'any menut i roïn de la segona collita, d'igual manera que les taronges collides fora de temporada, i per tant de poca qualitat, s'hi anomenen *taronges de repom*, i els melons d'Alger de segona collita són coneguts com a *pilotos*.

És també interessant de destacar la variant *pepinell*, resultat de l'afegiment del "diminutiu" català *-ell* al castellanisme *pepino*, pròpia de Xixona, de la Torre de les Maçanes i de la subcomarca de Relleu, Sella, Finestrat i Orxeta, deixant fora la Vila Joiosa.

pepino (la resta de la comarca).

CORFOLL. CLAFOLL. 1. Cadascuna de les làmines que componen una ceba. 2. Corfa o clovella de l'ametla. (Mapa núm. 129)

clafoll (Alc, Bg, Bsa, C, G, Llí, Llo, Nou, Se, Teu, Xàb). Aquesta veu —que a alguns llocs presenta la forma *esclafoll* (Cas, J, Ped, X)— la documenta el *DCVB* a Benissa i a diversos punts aïllats del tortosí. La variant *clofoll* de Murla deu ser una solució de compromís entre *clafoll* i *corfoll*.

corfoll (A, Ala, Atz, Bb, Bd, Bme, D, E, Gall, Or, P, Po, Rà, Sag, San, Tor, Ver, Xa). Format damunt *corfa*. Aquesta és, sens dubte, la denominació majoritària en valencià. A la nostra comarca pren la variant *escorfol* a Beniaia i el Patró.

GALLÓ. GRILL. Cadascuna de les parts en què està naturalment dividit l'interior d'alguns fruits, sobretot els cítrics, com ara la taronja o la llima. (Mapa núm. 130)

galló (A, B, Br, Bsa, Cam, Cas, D, E, Fl, G, Mur, Nou, Pa, Par, Po, Se, Ver, Xàb).

1. *Galló de taronja*. 2. (general) Part comestible de l'ametla.

grill (Alc, Bd, Bg, Bl, Bmau, Bme, Br, Bv, J, Llí, Llo, Ped, Rà, Sag, San, Tor, X).

Segurament es tracta d'un mallorquinisme, tenint en compte que en valencià és més general *galló*, i només trobem *grill* a Tàrbena i a la Marina Alta, a falta de més aportacions dialectals. Segons el *DCor* (s.v. *grill*), "només és valencià *galló*, en oposició de *grill* en el català central (...): eiv. "*grill*: gajo" (PzCabr.), mall. "*grill*: de llimona, taronja, etc..." (*DFgra*". No obstant això, sembla que actualment a Mallorca predomina *grell* (Veny 1999: 93). A la resta de llengües romàniques trobem paral·lelismes en l'extremeny d'Acehúche *griyu*, aplicat també al "gajo de la naranja" (de Sande Bustamante 1997: 88), i en l'italià *gheriglio*, referit a la part comestible de la nou.

LLETUGA. ENCISAM. Planta herbàcia anual de la família de les compostes (*Lactuca sativa*). (Mapa núm. 127)

encisam [ansi'zam]. 1. (Bb, D, E, Llí, Ond, P, Po, Ver, Xàb) Lletuga. 2. (G, Ped) Espècie d'amanida. Conjunt de bocins de tomaca i ceba, amanits amb oli i sal; curiosament sense lletuga.

lletuga (A, Ala, Alc, Atz, B, Bd, Bg, Bme, Bsa, C, Cas, E, G, Gall, J, Llo, Mur, Nou, Or, Par, Ped, Sag, San, Se, Teu, Tor, X). En català antic *encisam* feia al·lusió a l'*amanida* o *ensalada*, mentre que *lletuga* era el nom específic o concret de la verdura que ara coneixem indistintament pels geosinònims *lletuga* o *encisam*. Com que la *lletuga* era el component primordial o necessari de tot *encisam*, aquest darrer mot acabà especialitzant-se fins a substituir aquell altre. Curiosament a l'Alcoià i al Comtat *ensalà* s'aplica a hores d'ara al plat i a la verdura, gràcies a un procés motonímic. Podríem dir

que l'ús de *lletuga* ha quedat reduït a diverses zones del català occidental i amb molta vitalitat al sud valencià, precisament de la Marina a Guardamar.

VITET. BITXO. Pebre coent. (Mapa núm. 128)

coent (Bsa, C, G, Se, Teu). La substantivització de l'adjectiu *coent* pressuposa la pèrdua d'un element anterior que podria ser *pebre*, *vitet* o qualsevol altre.

ditet (Alc, Atz, Bb, Bd, Bme, D, E, J, Llí, Llo, Mur, Nou, Ond, Or, P, Par, Ped, Po, Rà, Sag, San, Tor, Ver, X, Xa, Xàb). Forma eufemística procedent de la variant valenciana *vit(et)*, amb contaminació de *dit*.

viró (Cas). La denominació del pebre coent a Castells de Serrella —que també és pròpia del Campello (Colomina 1991: 339; *DCVB*) i dels pobles veïns de Tàrbena, Bolulla, Callosa i la vall de Guadalest— fa referència, amb tota seguretat, a la forma d'aquest fruit comestible, coent i allargat, en forma de banyeta. Deu ser, per tant, un derivat de *vira* 'sageta prima i de punta molt aguda', que el *DCVB* i el *DCor* (s.v. *vira*) documenten en textos antics. A més a més, ho corrobora el fet que hi haja *virot* a Altea en el sentit de 'penis' (Colomina 1991: 339) i el paral·lelisme que s'estableix entre aquella denominació i d'altres arreplegades a zones pròximes, com ara *fiçó*, *viçó*, *cornet*, la forma més general a la Marina *ditet* i l'originari *vitet*. S'ha de descartar, per tant, qualsevol relació amb *viró* aplicat a la 'larva de la mosca vironera', que té un ètim totalment diferent.

xitxó (Ala). Aquest mot deu haver-se creat com a resultat d'una truncació a partir del castellanisme (*sal*)*xitxó* 'mena de salsitxa', tenint en compte que un dels ingredients primordials d'aquest embotit és el pebre roig o blanc, que li proporciona la coentor que el caracteritza, la qual sol trobar-se en la base semàntica dels criteris més comuns de creació onomàstica del bitxo o vitet arreu de tot el domini lingüístic. D'aquest localisme ja ens en dóna constància el *DMGa* (s.v. *gijó* [cal llegir *txitxó*]), que remet al *vitet*: "pimiento picante de cuernecillo".

Són moltes més les denominacions valencianes del *vitet* que fan referència a la forma o al color del fruit en qüestió. A les comarques del sud destaquen, entre altres, les següents:

fiçó: Relleu

viçó: Vilallonga de la Safor

cornet: Onil

quarnet: Xixona

qüernet: Tibi

visolet: Planes, Benimarfull

Martines (1999b), basant-se en les aportacions de la lexicologia cognitiva, fa un estudi exhaustiu dels mecanismes d'integració i categorització d'algunes novetats lèxiques derivades del descobriment d'Amèrica; concretament del *Capsium annuum* i, en conseqüència, del pebre, el qual presenta molts punts en comú. El tret coent és possiblement la font més important de creació lèxica, però també hi ha el color i la forma (vegeu els exemples anteriors), a més de l'aparença o la semblança formal amb una altra fruita, planta o animal. Tal i com diu aquest autor (Martines 1999b: 996), "hi ha uns trets centrals, nuclears, amb major relleu semasiològic, voltats d'altres de menor pes (...) la desprototipització d'un dels trets centrals ('tast coent'), que passa a caracteritzar els membres perifèrics de la categoria, obri el pas a la promoció semasiològica d'altres trets, de bon començament, no tan centrals".

4.1.6. (b) Fruita, vegetals i fongs (unitats lèxiques no cartografiades)

albercoc. Pren les variants següents a la comarca, gairebé totes amb modificació o pèrdua —afèresi— de la síl·laba inicial, que correspon a l'article àrab *al-*:

bercòc: Alc, Atz, Bsa, D, E, G, J, Llí, Llo, Nou, Ond, P, Po, Se, Teu, Ver, Xa, Xàb

asbercòc: Cas, Par, Ped

albercòc: B, Bl, Cas, Or, Par, Ped, Xàb

ambercòc: A, Ala, Atz, Bb, Bd, Bg, Bme, Br, Mur, Rà, Sag, San, Tor

albergínia. La Marina Alta presenta formes acabades en *-ínia*, a diferència de la major part del valencià (*-ina*). També s'hi produeix una despalatalització a partir d'una suposada pronúncia de la palatal fricativa sonora. Aquest canvi fonètic també el localitzem en alguns punts de Mallorca —*aubertzini* a Manacor—. Les variants fonètiques que pren la paraula *albergínia* a la Marina Alta són les següents:

albarzínia: A, Atz, Bb, Bd, Bg, Bl, Bme, Bsa, Ond, Po, Rà, Sag, Teu,

Tor, Ver

asbarzínia: Bb, Bsa, G, J, Sag, San, Tor

albasínia: Bsa

asbasínia: Llí, Se, Ver, X

albarzénia / *albarzeina*: Xàb

asbarzénia/asbarzeina: Xàb

asbatzínia: Par

barzínia: A, Atz, Bg, Br, D, Mur, Nou, Or

brasínia: Se

basínia: A, Ala, Alc, C, D, E, Llo, Nou, P, Ped, Teu, Xa

albarginja: Bb (majors)

barginja: Cas

bargínia: Cas

albargina: A, B, Bv, Pa

bargina: B, Pa

alficòs. Fruit semblant al cogombre, però més allargat i tort. Tant el *DCVB* com el *DCor* (s.v. *alficòs*) fan constar que l'extensió d'aquest arabisme es restringeix a la zona del valencià situada al sud de la capital. A la Marina és força conegut i adopta diferents solucions fonètiques depenent del poble, sobretot pel que fa a la síl·laba inicial. L'article àrab *al-* es perd per afèresi en una part molt extensa de la comarca, mentre que allà on es conserva apareix transformat en *am-* o *a-*, com a resultat de l'analogia

a altres síl·labes inicials fonèticament semblants:

alficòs: Atz, Bl, Nou, P, Pa, Po, Sag, Teu, Ver, Xàb

amficòs: A, B, Br, Pa

aficòs: D

ficòs: Alc, Atz, Bb, Bg, Bmau, C, Cas, D, E, G, J, Mur, Par, Or, Se,

Xa

ficossi: Bd, Bg, Bme, Cam, Llí, Llo, Ped, Rà, San, Tor, X

(al)quifòs: Bsa (metàtesi)

naficòs: D (*un aficòs* > *un naficòs*)

La forma *ficossi* recorda una mica la solució castellonenca *celicrossi*, que també s'aplica al mateix fruit, i que Coromines (s.v. *alficòs*) atribueix a l'efecte contaminador d'una planta semblant anomenada *celiandre* o *celiandri*. Aquesta hipòtesi no acaba d'explicar la variant de la Marina, però deixa entreveure la possibilitat d'un encreuament amb un altre mot, el qual desconeixem.

ametla [mélla] (gairebé general) / [am'mella] (A, Atz, B, Gall) / [am'menla] (P). La pronúncia amb afèresi té una extensió bastant considerable a tota la Marina: des de Benidorm (*menla*), l'Alfàs i Altea (*mela*) cap al nord, incloent-hi tota la part oriental de la Marina Baixa —*metla* a la Nucua, Polop, el Castell de Guadalest, Benimantell, Callosa, Bolulla i Tàrbena—, fins a pràcticament tota la Marina Alta. Les classes de *metles* més conegudes a la comarca són les següents (Mapa núm. 10):

– Beniarbeig: *alzubiana* (< l'Atzúvia), *comuna*, *llargueta*, *lliberana* (< Llíber), *marcona*, *del metge*, *mollar*, *plana*, *rumbeta*.

– Benissa: *amollar*, *alzubiana*, *capaimonera*, *cabotera*, *garselina*, *lliberana*, *morcona*, *punteta*, *rumbeta*, *sordeta*.

– Calp: *bordet de cals Marins*, *capaimonera*, *cabotera*, *gars elina*, *lliberana*, *marcona*, *punteta*, *rumbeta*.

– Castells de Serrella: *americana*, *amollar*, *marcona*, *saoreta*, *toera* (< Tous).

– La Llosa: *alzubiana*, *bartola*, *bordeta*, *cabota*, *lliberana*, *marcona*, *rumbeta*, *saoreta*, *sorda*.

– Pedreguer: *alzubianes, anes* (< Anna), *blanqueta mollar, bordeta, cabota, lliberana, marcona, mollar especial, planeta, de la punteta, rumbeta*.

– Xaló: *amollar, bacorera, bordet de Canelles, cabota, del güelo, llosera* (< la Llosa), *marcona, pestanya, ribes, del sord*.

ametló [mel'lo] (Ala, Llí, Ped, X). Galló d'ametla. A Tàrbena, segons Colomina (1991: 92), fan la distinció entre *s'ametló* 'galló d'ametla' i *es metló* 'ametla tendra de la qual es pot menjar la corfa i tot', sentit que el *DCVB* sóna com a propi de Mallorca i Menorca.

caquiner (A, Gall). Arbre que fa caquis. Malgrat que *caquier* és la denominació més general, sovint trobem variants una mica diferents com ara *caquiner*, que se sent a les valls d'Alcalà i de Gallinera, i *caquisser*, forma pròpia de Callosa (Colomina 1991: 144).

cirerer (Bb, G, J, Llí, Nou, Ond, P, Ped, Rà, Ver, X, Xàb) / **cirer** (A, Ala, Alc, Atz, Bd, Bg, Bme, Bsa, C, Cas, D, E, Gall, Llo, Mur, Or, Par, Po, Sag, Se, Teu, Tor). A la Marina *cirerer* i *cirer* es reparteixen d'una manera quasi equitativa tota la comarca. La segona forma presenta una reducció sil·làbica o haplologia per a facilitar la pronunciació, ja que hi ha dos segments fonètics repetits (compareu amb *olar* per *olorar*). Segons el *DCor* (s.v. *cirera*) "aquesta variant *cirer* és la que apareix regularment fins a l'època més o menys moderna (...). Avui, *cirer* té una difusió bastant gran".

creïlla. Tubercle comestible de la *credillera* (*Solanum tuberosum*).

credilla: Gall, Ped

queredilla: quasi general

queradilla: C, Teu

caledilla: Llí, Llo, Nou, Teu

caradilla: Nou

caridilla: Llí

querdilla: Bmau, Ped

crededilla: Xàb

credadilla: Teu

esclata-sang. Bolet comestible. A tota la Marina, llevat de Xàbia —amb *pebràs*—, i a les comarques veïnes de l'Alcoià, del Comtat i de la Safor s'usa predominantment aquest mot, que també és característic de les illes de Mallorca i de Menorca.

floricol / flordecoll (Nou, Xàb; també *coldeflor*). Coliflor. A Beniarbeig i al Verger sovint s'anomena *flor*. La variant de la Marina està força estesa pel valencià meridional i respon a la inversió dels dos termes que componen la paraula.

fresol (Cas; *fesol* a la resta). Llegum de les plantes del gènere *Phaseolus*. La variant *fresol* és pròpia, segons el *DCVB*, del migjorn valencià. A la nostra comarca, Castells de Serrella suposa la continuació geogràfica de la forma predominant al Comtat i a la Marina Baixa.

gina (Bsa, Llo, Teu). Tipus de figa; és blanca i molt bona i trau una mica de mel. Possiblement aquesta denominació procedeix del topònim *Gines*, llogaret de la Vall de Guadalest.

gírgola (Bsa) / **giula** (Bmau, D, Se, Tor). Tipus d'esclata-sang. El mallorquí Aguiló (1994: 56-57) hi fa un estudi de la paraula en qüestió, d'origen incert i sense documentar fins a la primeria del segle XIX, i hi aporta tota una sèrie de variants del domini lingüístic, a més de la mallorquina *gírgola*: "d'altres formes campen per diverses contrades del domini, com *gírbules* al Principat, *gírbuls* al Conflent, *gírgol* a Menorca, i amb l'accent traslladat per la Catalunya Nord: *gírgúles*, *gírbúles*, *girabúles*. (...) Cap a Girona i Olot hi ha una forma *gíbula* i a la vall de Guadalest, *giula*".

Aquesta última dada ens interessa per la proximitat geogràfica.

giró. Varietat de raïm. S'anomena més sovint *gironet*.

lletilla. La variant fonètica predominant a la comarca, *dentilla*, pressuposa una dissimilació de palatals: compareu *dinull* per *ginoll* a l'Alta Cerdanya —*dunull* al Capcir—, segons el *DCVB*, i *Jordi* per *Jorgi*. La pèrdua de la *-d-*, una volta ha esdevingut intervocàlica per la presència de l'article, ha donat a Castells de Serrella i a Tàrbena la variant *entilla*; una altra dissimilació, paral·lela a *dentilla*, ha donat la forma *guentilla* a la Vall d'Alaguar, Benigembla, la Vall d'Ebo, Gata i Orba.

malacotó (D). Préssec. *Prunus domestica*.

merseguera [maʁseveˈɾa]. Varietat de raïm.

monestrell [monastréˈλ]. Varietat de raïm.

nispro (gairebé general) / **nyespro** (A, Cas). Nespra del Japó. *Eriobotrya japonica*. L'arbre s'hi anomena *nisprrer* / *nisprrero* o *nyesprer* respectivament. A la nostra comarca, amb el terme *nespra* —*nyespra* a Castells i a Alcalà— es coneix el fruit tradicional *Mespilus germanica*. La relació aparent entre aquestes dues fruites —l'antiga i coneguda, per una banda, i la nova, importada d'Àsia oriental, per l'altra— va fer que, mitjançant la metàfora, s'aprofitàs la mateixa denominació; això sí, amb un canvi de gènere gramatical. La variant de Castells i d'Alcalà coincideix, per proximitat geogràfica, amb la de Callosa d'en Sarrià i Bolulla, primers centres productors de la Península, i conserva la vocal tònica pròpia del català, però presenta la palatalització de *n-* i una *-o* sospitosa de castellanisme. La resta de la comarca, com ocorre en eivissenc (Veny 1999: 108), ha preferit la variant *nispro*, forma sincopada presa directament de l'espanyol *níspero*. Aquest mateix autor (Veny 1998: 927-940) ens

ofereix una mostra completa d'un grapat de denominacions populars en català de les fruites *Eriobotrya japonica* i el *Mespilus germanica*, al costat de la seva utilització en fraseologia, usos figurats, endevinalles, etc., i una possible interpretació etimològica. La variant recollida al *DMGa* (s.v. *nyíspero*) per al fruit nouvingut justifica, si més no, la seva procedència castellana, a diferència de la *nyespla* o *nespla*, aplicat a la fruita tradicional.

nou [a'nɔw] / [ana'nɔw] / [na'nɔw]. Fruit de la noguera, ací anomenada *anoer*, *ananoer* o *nanoer*. Colomina (1991: 251) ja explica l'origen d'aquesta variant: "la forma general en valencià *anou* és resultat d'una falsa segmentació: *la nou* interpretada com a *l'anou*; les formes de Llíber i Altea suposen una falsa segmentació però partint de l'article indeterminat *una nou* > *un nanou* (Llíber) > *una nanou* > *un ananou* (Altea)". Les meves dades amplien l'àrea d'aquesta pronúncia als pobles de Calp, Benissa, Senija, Alcanalí, Xaló i la Llosa: amb predomini d'*ananou* als cinc primers i *nanou* al darrer, encara que a molts llocs es donen totes dues formes.

pebràs (Xàb). Bolet. Enfront de la forma *esclata-sang*, pròpia de tota la nostra comarca, Xàbia destaca per la pervivència del mot *pebràs*, que se sent, igualment, a l'illa d'Eivissa (Moll 1980: 86) i en altres comarques valencianes, com ara la Vall d'Albaida (Casanova 1985: 82); ací juntament amb *esclata-sang* i *rovelló*.

Les coincidències lingüístiques entre l'eivissenc i el valencià han estat assenyalades per diversos lingüistes —sobretot Moll (1980)—, però sovint s'accentuen quan comparem aquell parlar amb el de la Marina. Xàbia, per la seva proximitat i relació, presenta de vegades més paral·lelismes: a més de *pebràs*, cal destacar que les variants de la paraula *albergínia* que sentim a Xàbia —*albarzénia*, *albarzeina* (as)— coincideix clarament amb l'eivissenc (*a)ubergéni(a)*, com a mínim pel que fa a la vocal tònica, i defereix del valencià veí que acaba la paraula en *-ínia*.

pebrera. Fruit de la *pebrerera*. Pebre. Les denominacions que pren aquesta hortalissa al sud del País Valencià són nombroses: si bé *pebrera* és la més general, també es

coneix per *pebre* a diversos punts de la Safor, *pebrerot* a Monòver, *pimentó* a la Vall d'Albaida i Crevillent, coincidint amb el valencià central, i *bajoca* a Alcoi, Cocentaina, Onil i Xixona. Aquesta diversitat es reflecteix en el refranyer popular, que diu que "*per força deu ser molt bona / una cosa de tres noms / que es diu pimentó, pebrera / i bajoca allà en Alcoi*", i que Tormo (1983: 82) reproduïx a l'encapçalament del seu estudi sobre el parlar d'Alcoi.

préssec ['persek] (Bsa, C, Teu, X)/ [al'persek]- [as'persek] (Xàb). Bresquilla. De Xaló tinc arrellegada la dita popular següent: *Quant el perseguer florix i madura / entre la nit i el dia no hi ha mesura*; és a dir, que hi ha les mateixes hores de nit que de dia.

secall (E, Par). Ametla que no s'obri.

serola (A). Atzerola. Fruit comestible de l'atzeroler (*Crataegus azarolus*). Colomina (1991: 104) recull al sud del Mascarat aquesta mateixa variant a Altea, la Vila i Confrides, i amplia l'àrea d'aparició a la ciutat d'Alcoi.

sorolla (Bsa, C, D, Llí, Llo, P, Teu, X, Xàb). Atzerola. Fruit redó, encarnat o groc, carnós i agredolç, amb tres pinyolets molt junts al seu interior. La denominació de la major part de la Marina sembla que és la més general en valencià.

tomaca. Baia comestible de la tomaquera. El sud valencià es reparteix de manera més o menys equitativa les pronúncies *tomaca/tomata* d'aquest mot. Tots dos sons són oclusius sords i tenen una certa equivalència acústica. La zona occidental i meridional prefereix *tomata*, mentre que a la Marina i, en general, a les comarques més orientals —la Safor, el Comtat, part de l'Alcoià— fan servir *tomaca*.

trepadell [trapa'ðeʎ] (Teu). Varietat de raïm.

4.1.7. (a) El relleu i l'aigua (repertori de termes cartografiats)

AGRER. Paratge molt productiu, que dóna bons fruits i abundants. S'aplica sobretot als llocs criadors de bolets. (Mapa núm. 152)

agre (Or) / **agret** (Bg, Cas, Or, Par). *Ací davant hi ha un bon agre (o agret) d'esclata-sangs.* Possible mallorquinisme. En toponímia s'ha conservat fossilitzat una mica més al sud en el paratge del *Tossal de l'Agre*, que es troba entre la fita de terme de Callosa i Bolulla. Vegeu *agrèr*.

agrèr (A, Atz, B, E, Gall) . *Allà dalt hi ha un bon agrèr de cirers.* A l'Atzúvia —coincidint amb els pobles on es diu *agre*— només fa referència a un lloc on es crien bons esclata-sangs. A l'illa de Mallorca, segons el *DCVB*, pren un sentit molt ampli i, fins i tot, pot significar 'paratge que és abundós de certs animals de caça' i adjectivar-se: *terra agrera per bolets, per faves*.

mallà (G). De creació metàfòrica, el mot *mallà* deu haver-se format a partir del llatí *MACULA*, amb l'accepció de 'taca'.

LLISAR. Terreny format de roques llises. (Mapa núm. 153)

llisar (A, Atz, B, Bme, E, Gall, Or, P, Tor). El *DCVB* recull aquest mot com a propi de Mallorca i el *DCor* (s.v. *llis*) especifica que en aquesta illa és especialment viu a "l'extrem Mig-jorn", a l'igual que també al sud del País Valencià, concretament a la nostra comarca —Parcent, Castells de Serrella i Fageca—. Deu ser, per tant, un mallorquinisme.

lliser (Ala, Bg). Terreny format de roques llises. Equival al *llisar* dels pobles veïns, amb canvi de sufix. És un mot propi del menorquí, segons el *DCVB* i el *DCor*.

4.1.7. (b) El relleu i l'aigua (unitats lèxiques no cartografiades)

ampit (Atz, Gall). Pujada d'una muntanya. També és viu a Tàrbena, segons Colomina (1991: 92), que a més a més ho considera un mallorquinisme, ja que *ampit*, en mallorquí, s'aplica al 'peu d'una muntanya'.

arrim (Atz, P). Precipici, pendent vertical abrupte. Deu haver-se creat a partir del verb *arrimar*. Aquest mot ja ha estat documentat per Casanova (1994: 80) a Pego, dins dels mots no registrats al *DCVB*, amb el sentit de 'cingle, precipici'. Vegeu *rimall*.

bassa (Bsa, G, P, Xàb). Bassal, toll d'aigua que es produeix als carrers per l'efecte de la pluja o pel vessament de qualsevol líquid. Cal fer reviscolar entre el jovent aquesta denominació tradicional, enfront de l'extensió del castellanisme *xarco*. En *bassa* —o *bassada* de Senija— els parlants han aprofitat un mot existent en el vocabulari bàsic i, mitjançant una extensió de significat basada en la metàfora, ho han aplicat a un referent que es representa als propis ulls com a pràcticament idèntic o amb un nombre suficient de similituds com per a adoptar la mateixa denominació.

bassada [ba'sa] (Se). Bassal, toll d'aigua. Vegeu *bassa*, mot del qual deriva, amb l'afegiment del sufix *-ada*.

canelobra [kana'lobra] (Atz) / **canelobre** [kana'lobre] (Alc, Atz, E, Llo, P, Tor). Estalactita. Massa compacta, en forma de con irregular, que sol penjar del sostre de les coves, on es filtren lentament les aigües. Es tracta d'una metàfora que relaciona un canelobre invertit amb aquest tipus de formació calcària.

centell (Llí, X). Puntetes de pedra naturals del terreny que sobreixen a la superfície. Possiblement es tracta d'una masculinització de la paraula *centella*, que pren el sentit de 'partícula petita —originàriament *guspira*— que es desprèn o se separa d'un cos'.

cinca. Pedra redonenca, que abunda als rius i a la platja, diferent de la *tella*, que és llisa, plana i allargada.

cocó [ko'ko] (A, Ala, Bb, Cas, D, P) / [ku'ko] (Gall). Cadolla. Clot que es forma en una roca, on s'acumula aigua de la pluja.

codolla [ko'doʎa] (Llí). Clot natural en una roca on s'acumula l'aigua de la pluja.

defora (Xàb). El camp en contraposició al poble. *Anar al defora*. Segons Segura (1998: 149), també és propi del parlar elxà, aplicat a totes les partides del terme.

degotís (Bg, Gall, Llí, Par, X; també a Tàrbena). Estalactita que penja del sostre de les coves, a causa de la filtració de l'aigua. Possible mallorquinisme, si atenem a la distribució geogràfica d'aquest mot, segons el *DCVB*. Derivat de *degotar*, que alhora procedeix de *gota*. Colomina (1986: 675) també recull de *degotís* el sentit de 'gotera' als mateixos llocs de la Marina.

escagassada [askaya'sa] / [askaya'ja]. Esllavissada, escaguitxada. Despreniment o solsidea d'una massa de terra, de pedra, d'un marge, etc., generalment a causa de la pluja. Format damunt el verb *cagar*.

fanguínero (Ped). Fanguer, lloc ple de fang.

fiter (Llí). Puntetes de pedra que no són visibles, que es troben sota terra.

gatxull [ga'tʃuʎ] (general) / [ka'tʃuʎ] (Xàb). Barreja de fang i aigua, sovint en quantitats petites. També s'aplica a un toll de dimensions reduïdes, format per qualsevol substància líquida, generalment aigua, que ha vessat o s'ha espargit.

glapa (Bb). Clapa o fragment compacte de fem.

llacoreta [ləko'reta]. Humitat que queda sota terra després d'una pluja. El *DCVB* dóna com a propi de les Balears el mot *llecor*, amb significats semblants, com ara el de 'saba' o el de 'sediment fi que depositen les aigües en repòs; part més densa en suspensió dins un líquid'. El *DCor* (dins *llac*) amplia l'àrea d'aquest mot a gairebé tot el valencià meridional.

llepó (Atz, P). Fang verd que s'acumula als llocs on hi ha aigua estancada. Sembla que és un mot propi de tot el valencià. Derivat de *llepar*.

reble (Bsa, Llí, Se, X). Codol, pedra com el puny de gran. A Llíber sol fer referència als desperdicis de l'obra, com ara trossos de rajola.

recer [ra'ser / ara'ser / re'ser / are'ser]. Lloc abrigat de la pluja i del vent.

recingle (Mu). Penya-segat.

redol (Br, Llí). Rogle, rodal.

regall (Bb). Petit corrent d'aigua. Regalim.

ribàs (C, Mur, Tor). Precipici.

rimall (Ala). Abric que forma la roca en forma de cova. Vegeu *arrim*.

runar. Terregaller. Lloc abrupte i esquerp ple de pedres menudes i movedisses que s'esllavissen pel pendent d'una muntanya. Derivat de *runa*.

rungla (Nou, Teu). Cinqueta. Pedra llisa de la platja. Fonèticament és interessant pel tractament del grup /tl/ originari. A Teulada hi ha també la *Costereta de les Rungles*. Vegeu *arrunglonar* i *arrunglar* en Colomina (1985a: 148; mapa 27).

senderall [sende'raʎ] / [sen'draʎ] (Nou). Senda o caminet poc definit, pràcticament esborrat.

senderol (Teu). Senda tortuosa.

sumall (Bmau). Humitat que suma per les parets.

surejar [sufed'dʒar] (X). Surar, flotar. Sostenir-se un cos a la superfície d'un líquid: *les fulles suregen demunt l'èuia*.

tarquim. Llot que les aigües estancades depositen en el fons. Aigua molt bruta, mesclada amb qualsevol matèria que la priva de lucidesa.

tarús (Bb, Or). Talús, inclinació del terreny.

trespòl (Cas, E, Llí). Sòl o paviment de terra banyat amb aigua. *Hi ha bon trespòl*; el sòl que es queda llis. D'acord amb el *DCVB*, i des del punt de vista semàntic, el mot *trespòl* a la Marina podria considerar-se un mallorquinisme.

trestellador [tresteʎa'or] (A, Gall) / [testeʎa'or] (D). Comporta de la sèquia.

xarquim (Bmau). Llot. Deu tractar-se d'un híbrid entre el general *tarquim* i el castellanisme *xarco*. A Callosa (Colomina 1991: 314) *xarquim* pren el sentit de 'fanguissar, tollet'.

4.1.8. (a) Meteorologia i celística. El temps (repertori de termes cartografiats)

BOQUETA DE NIT. TARDET. Vespre. Les primeres hores de la nit, quan es pon el sol.
(Mapa núm. 141)

boqueta (de) nit (A, Ala, B, Bg, C, Cas, G, Gall, Mur, Po).

poqueta (de) nit (Atz, Bb, Bd, Bme, Or, P, Ped, Rà, San, Ver) Aquesta expressió, de caràcter adverbial, és paral·lela a *a boqueta de nit*, que és idèntica semànticament i molt semblant des del punt de vista fonètic. Segurament una ha influït damunt l'altra, sense oblidar els condicionaments fonètics, ja que la pronúncia oclusiva del fonema /b/ en posició intervocàlica, pròpia del valencià, l'acosta molt més a la /p/.

tardet (Bsa, C, G, J, Nou, Ond, Ped, Po, Se, Teu, Ver, X, Xa, Xàb). Aquest mot, que forma part de la locució adverbial *al tardet*, el retrobem a la Franja de Ponent (Fraga [Galan-Moret 1995: 194], Saidí [Moret-Sasot 1996: 84], Mequinensa [Moret 1994: 88]). Ex.: *Anirem a fer-te la visita pac al tardet, que ja no farà tant de sol.*

PLUGIM. ROINA (també s'hi estudiarà el verb). Pluja fina i continuada. (Mapa núm. 145)

cerndre ['sɛndrɛ] (Ala, Atz, Cas, Nou, P). La relació semàntica d'aquesta accepció, 'ploure de manera feble', amb el significat original, 'passar pel sedàs (farina o qualsevol matèria reduïda a pols)', és clarament d'origen metafòric.

gotinejar (Gall). Possible mallorquinisme documentat anteriorment per Colomina (1986: 675) a Gallinera i Parcent. A diversos punts de la geografia valenciana —Alcoi, Relleu— se sent *gotinyar* amb el mateix sentit.

llovisnar. Castellanisme llampant que se sent de forma habitual a les valls interiors de la comarca (A, B, Ala, E, Gall), la qual cosa el fa, si de cas, una mica més sorprenent.

Hi pren diverses variants fonètiques:

llovisnar: B1

lluvisnar: Cam, E, F1

lluïsnar: B, Br, Pa

llouisnar: Bv

mollim [mo'kim] / [mu'kim] (Ped). Veu paral·lela al *mull-mull* que trobem a diversos punts del Comtat i l'Alcoià, i de forma esporàdica també al Patró.

mull-mull (Pa). Relacionat clarament amb el verb *mullar*, amb el sentit de 'banyar (feblement per acció de la pluja o la rosada)', malgrat que en valencià hom distingeix amb precisió *banyar* i *mullar*, d'acord amb la llengua clàssica. El *DMGa* ja recull la forma originària *mull*, amb el mateix sentit.

plovisnar (Atz, Mur, Par; i, en general, com a forma secundària, a tot arreu). Hi ha també el substantiu *plovisnet* (San).

polsim [pol'sim] (Alc, Bb, Bd, Bme, Bsa, C, D, Llí, Llo, Or, Ped, Po, Rà, Sag, Tor, Ver, X) / [pol'zim] (G, Nou, Teu, Xàb). Derivat de *pols*, per la semblança formal amb la pluja fina.

pixaboira (Cas). Compost del verb *pixar* i del substantiu *boira*. Aparentment presenta una clara inversió dels termes, ja que generalment els compostos amb un verb van seguits del seu complement i no pas del subjecte; de fet, a molts punts de la comarca se sent més aïna la variant *boira pixona*, que presenta un orde més lògic de substantiu i adjectiu.

ROSADA. Humitat en forma de gotes líquides. (Mapa núm. 144)

reixiu (A, B, Cas, Gall). Aquesta veu, pròpia del valencià meridional, deu ser una adaptació del murcià o aragonès *rojío*, com ja va assenyalar Colomina (1985: 205), teoria que es veu reforçada pel fet que a les localitats frontereres de Santa Pola i Guardamar es diga *roixio* [ro'jio], forma encara més pròxima al murcià. El *DCVB*

testifica l'existència de *reixiu* a un grapat de pobles situats al sud de Moixent —la Costera— i d'Alcoi. De fet, les valls interiors de la Marina Alta suposen la continuació geogràfica lògica d'aquest mot, predominant al Comtat.

rosada [ro'za] (la resta).

4.1.8. (b) Meteorologia i celística. El temps (unitats lèxiques no cartografiades)

aborrallonar-se [aborolo'narse] (X). Ennuvolat-se. Derivat de *borra*, que mitjançant un procés de derivació, i amb l'afegiment de sufixos diversos, s'ha transformat primer en *borrall*, després en *borralló* i finalment en el verb *aborrallonar*. Cal destacar que els mots es troben al servei de les necessitats comunicatives dels parlants i sovint, davant la dificultat de crear un lexema nou, se n'aprofita un d'existent, de manera que es produeix una extensió semàntica de base metafòrica. Així doncs, en aquest cas els xaloners, a l'igual que els barcelonins, segons el *DCVB*, han identificat o se'ls ha representat en els núvols una acumulació de *borrallons*.

algavessó [alyavesó] / [azyavesó] (A). Ruixat fort de poca durada. El *DCVB*, que a més d'*algavessó* recull *algavessada* i *algavés*, considera que tots tres mots són derivats d'*aiguavés*, "amb canvi de *ai-* en *al* per influència de l'article aràbic".

anitpassada [animpa'sa] (Bmau, Fl, Llí, X) / [anitpa'sa] (A, Alc, Atz, Bg, Bme, G, Gall, J, Llo, Mur, Par, Rà, San, Se, Ped, Ver, Xa). Anit. En mallorquí hom distingeix *anit* ('la nit present o pròxima') i *anit passada* ('anit, la nit anterior'), d'acord amb l'etimologia i amb la tradició. De fet *anit* procedeix del llatí HAC NOCTE 'aquesta nit' i justifica la tendència del català a distribuir el temps cronològic de manera que el terme utilitzat té com a referent un moment que encara ha de venir (compareu *dos quarts de sis* enfront del castellà *las cinco y media* o *la nit de cap d'any* 'la nit anterior a l'any nou' i *la noche vieja* 'l'última nit'). Així doncs, *anoche* en castellà serà la nit passada i en català *anit* la nit actual o venidora. Aquest fet va generar la creació de la locució

anit passada per a la nit del dia anterior. A la nostra comarca, per influència dels illencs, encara són habituals les formes *anitpassà* i/o *animpassà* amb el sentit d'anterioritat propi del mallorquí, i a hores d'ara l'oposició temporal s'estableix entre aquest adverbí i *esta nit* —pronunciat sovint amb un únic accent, que en aqueix cas recau en l'última síl·laba ([asta'nit])—, amb idea de present o de futur.

antiu (Ala, Bsa, C, Cas, Se, Teu). Que no és nou o recent. Interferència del castellà creada a partir del femení *antiua* (< *antigua*). Navarro (1996: 55) també recull *antiu* als tres pobles de la Terra Alta pertanyents a Aragó des del punt de vista administratiu —Favara, Maella i Nonasp— i en fa la mateixa interpretació. El fet que aquest mot aparega en zones frontereres de la llengua corrobora, si més no, la possible influència de l'espanyol. Al migjorn valencià és un mot viu als pobles situats al sud de la línia Biar-Busot, amb una falca costanera que puja fins a la Marina. (Mapa núm. 106)

borrasquina (Ala, X). Pluja fina. Derivat de *borrasca*. El sufix de caràcter diminutiu *-ina* li dóna el sentit de feblesa que no té el terme original del qual procedeix.

brisaina (A, Ala, Bv, C, E) / **bisaina** (Bsa). Gelor ocasionada per un ventijol molt fi, però alhora fred. *Cau una bisaineta!* Colomina (1991: 129-130) recull la variant *busaina* a Benimantell —jo també la conec de Beniardà—, amb el mateix sentit, i fa un estudi exhaustiu d'aquesta paraula, relacionant-la amb les formes més o menys sinònimes *brisaina* (< *brisa*) i *briscanya*, que el DCVB localitza al Maestrat i al Camp de Tarragona respectivament, i amb l'occità *biza* 'vent del nord'. A Callosa també hi ha l'expressió *fer bisaina*. El DMGa (s.v. *brisyayna*) ja ens remet encertadament a l'original *brisa*.

diada. Referit a un dia que ha estat especialment llarg per la faena que s'ha fet, perquè s'han aprofitat totes les hores. Colomina (1991: 169) també arreplega a Tàrbena "una *dia(da)* de fer ametles."

dilluns. L'endemà de festes. El mot *dilluns*, amb aquesta accepció, deu ser només mallorquí, segons el *DCVB*.

dissabte. Vespra de festes, escara que caiga un altre dia de la setmana. Veny (1984: 238) ja ho recull de Tàrbena i Pego, i ho atribueix a la immigració insular, ja que es tracta d'un valor semàntic idèntic al mallorquí. El *DCor*, referint-se a *dissabte* (s.v. *dia*) afirma que "està bastant estesa l'ampliació semàntica a 'vigília, revetla' (de qualsevol festa), p. ex. a Eivissa".

estrel [as'trɛl] (A, Ala, Atz, Bb, Bd, Bsa, C, Cas, E, Llo, Nou, Or, P, Par, Ped, Po, Teu, Tor, Ver, X, Xàb; de gènere femení: *les estrels*). Si bé a l'Edat Mitjana, d'acord amb l'etimologia, eren freqüents les formes *estela* i *estel*, actualment el català central ha adoptat el castellanisme *estrella*. La major part del valencià usa la variant *estrela*, més pròxima a la clàssica, però amb r epentètica o repercussiva.

estrela [as'trɛla] (A, B, D, Gall, Llí, Se, Ver). Estel, astre. Aquesta forma, acabada en *-a*, no és massa freqüent a la comarca, on s'anomena generalment *estrel*, encara que conservant el gènere femení.

gallufa (Rà). Halo de la lluna. *La lluna porta gallufa: què és gallufa? Tres pets i una bufa*.

gelada (C, E, Llo, Ped, Teu, X; *gelâ blanca*: Bb, San). Gebre, rosada gelada. El mot *rosada* es manté a tots aquests pobles, com a la major part del català, aplicat a la humitat condensada en forma de gotes líquides.

gelina (G). Gelor, sensació de fredor. A Morella, segons el *DCVB*, la *gelina* és la 'gelada intensa'. Derivat de *gel*.

maestral (Bsa, C). Vent de mestral, del nord-oest. També a la Vila Joiosa i a Benidorm, segons Colomina (1991: 241).

marçada (D). Ruixat d'aigua fort i breu, acompanyat de vent, que se sol donar a la primavera. Derivat de *març*.

nevarsar (Ala, Gall, X). Nevar lleugerament. *Nevarsa*: neu fineta.

nevutxar (A). Nevar lleugerament.

pelaina (X). Fred. Format damunt *pelar*, segons la frase feta *fer un fred que pela*. Segons Reig (1999: 513), a Alcoi hi ha *pelis* amb el sentit de 'fred intens'.

ploguda. Pluja. La substantivització del participi-adjectiu *ploguda* ha acabat desplaçant la denominació pancatalana *pluja* a tota la comarca. Només hi trobem restes d'aquest mot fossilitzades en el folklore, encara que amb alguna modificació lleugera per qüestions de rima: *posta roja, vent o ploja* (Ped).

rall. Raig de llum.

ratlla de sant Martí (Ala, Atz, E, Gall, San, Teu, Tor, Ver). Arc de sant Martí. *Ratlla de sant Martí*: / ja està a Pego, / ja està ací (San); *Ratlla de sant Martí*: / si ix de matí, / èuia ací, / si ix d'esprâ, / èuia passâ (Teu).

tana (Ala, Alc, Bd, E, G, Nou, Ond, Or, Teu, Ver). Aurèola o halo que envolta la lluna. D'etimologia incerta. Només se m'acut la relació semàntica que es podria establir amb l'italià *tana* (< ll. (*sub*)*tanam* 'subterrània'), veu homòfona que significa "buca profunda (...) Refugio, covo, nascondiglio" i en els jocs infantils "il punto in cui ci si deve rifugiare per salvarsi quando si è inseguiti o scoperti" (*Il nuovo Zingarelli*).

Vocabulario della lingua italiana, N. Zanichelli). No s'ha d'oblidar l'admiració que ha creat aquest astre entre els xiquets i les connotacions místiques del cercle lluminós que l'envolta. A més a més, el vocable *tana* s'ha conservat també a molts pobles de la Marina en un joc de paraules rimat: *Què és tana? Un cagalló enrotllat en llana. Vegeu tora i gallufa.*

títlet. *Faltar un títlet* 'faltar molt poc, un instant (per a alguna cosa)'. Colomina (1991: 317) fa un estudi força interessant d'aquesta expressió, que ha sentit a les dues Marines i a la Safor. Segons aquest autor, totes les variants fonètiques recollides tenen com a base el mot *títlet*, que pren un valor pràcticament idèntic en tortosí i que s'aplicava a Mallorca —DCVB— a un certificat que expedia un rector i en occità antic al paper o a un bitllet. De les formes que esmenta com a pròpies de la nostra comarca, hi ha *trislè* a Parcent, *tirlè* a Gata i *til·lè* a Senija, les quals difereixen una mica, pel que fa a la distribució geogràfica, de les que s'exposen seguidament, la qual cosa ens fa pensar que segurament la variació és més aïna familiar que no pas local:

tirlè: Bsa, Nou

tirlèc: G, C

tirlènc: Teu, X

trilè: C

tildè: Se

tinglè: Cas

tora ['torɔ] (P). Halo de la lluna. Els grans diccionaris etimologicodialectals només recullen aquesta veu, que consideren procedent del grec φθορα 'destrucció', aplicada a diverses plantes d'efectes mortals i localment a alguns insectes, com ara al borinot (Blanes, DCVB). El DCor (s.v. *tora*) afegit que sovint aquest terme fa referència a d'altres agents destructius o considerats verinosos. Caldria veure quina relació s'hi estableix entre l'aurèola que circumda la lluna i les possibles creences populars. Colomina (1991: 319) cita una frase de M. Ibars (*Serf*, 92) que ens podria aportar una pista: "m'ha fet que li tallara les puntes dels cabells perquè diu que té *tora* i ara que és

lluna nova vol que li cresca". Paral·lelament, segons el mateix autor, a Polop i a Benidorm es diu *tindre tora* 'tenir peresa, son, esbeltir-se després de dinar o per la calor', que relaciona amb l'occità *tora* 'peresse'.

4.1.9. El món natural

4.1.9.1. (a) *Entomonímia. Invertebrats.* (repertori de termes cartografiats)

AVELLANENC. Caragol *Spf helicoideus*. (Mapa núm. 177)

avellanenc. Les variants recollides a la comarca són fruit de diverses dissimilacions i afèresis:

avellanenc: Bg, Bv, Llo, Mur, Ond, P

vellanenc: Bsa, Ver, Xàb

vellerenc: C, D, Nou, Po

vellarenc: Teu

villarenc: X

caragolet [karaɣo'let] / [kareɣo'let] (A, B, Cas, Gall). Format damunt *caragol* —la vacil·lació de la vocal pretònica coincideix amb la del mot originari (vegeu *fonètica*)— amb el sufix diminutiu *-et*.

caragolí [karaɣo'li] / [kareɣo'li] / [kareyo'li] (Ala, Alc, Atz, Bb, Bd, Bg, Bme, G, J, Llí, Llo, Mur, Or, Ped, Rà, Sag, San, Tor, Xa). Format damunt *caragol* amb el sufix diminutiu *-í*.

BORINOT. Insecte de la família dels *Bombus*. (Mapa núm. 167)

bomberot [bumbe'ɾot] (Nou, Teu). Aquesta veu de creació onomatopeica (pronunciada

sovint *burumbot*) s'ha format a partir de la imitació del propi brunzit, mantenint el sufix *-ot*, que ja apareix en la denominació normativa *borinot*.

borinot (A, Ala, E, Gall). La denominació normativa té molt poca extensió a la nostra comarca i a gairebé tot el valencià meridional, que ha optat per diverses solucions, també onomatopeïques, però una mica diferenciades fonèticament, com ara *burumbot*, *bombot*, *bambirol*, *bumberol* i *bumerol* (Veny 1978: 211). Però les coincidències moltes voltes són panindoeuropees. En gascó (Mistral 1979: 201) el *babot* (o *barbot*) és una 'Chrysalide, nymphe du ver à soie' i/o un 'insecte qui ronge les légumes'. Segons el *DCVB*, aquest mot, que s'aplica al 'corc de blat' en rossellonès, conté "la rel onomatopeïca *bab-*, expressadora de 'fer por'" i "en la França meridional ha donat origen a molts de mots indicadors de 'insectes'". A Oleta i a Arles, seguint el mateix diccionari, *bubot* és el 'borinot', a l'igual que a la Vila Joiosa. Malgrat això, en els mots onomatopeïcs difícilment es pot parlar d'influència d'uns parlars sobre els altres: el *borinot*, per exemple, s'anomena *bombo* en italià; *bumbar* en serbo-croat, i en búlgar *maiski brambar*, literalment 'borinot de maig'.

borumbot. Aquesta variant fonètica és pròpia de la major part de la Marina Alta i s'estén per la costa, cap al sud, fins a Altea i Benidorm. Beltran (1994: mapa núm. 8) mostra l'extensió màxima d'aquesta solució, que no sobrepassa els límits comarcals de la Marina.

CAPÇANETA. GITANA. Miriàpode *Himantariella pseudohimantarium*. (Mapa núm. 176)

capçana [kap'sana] / [kat'sana] (Ala, Atz, E, Llí, Or, P, Pa, Par, Tor, X). Cuquet de dos o tres centímetres de llarg, que quan el toques s'embolica. Se sol trobar a la humitat, generalment quan ha plogut. Es diferencia del *porquet de sant Antoni* o *gorrina* pel que fet que la *capçana* s'enrotlla formant una bola redona i aquell ho fa de costat, com si fos una ensaïmada.

centcames (Cas).

diner (A). Aquesta denominació es basa en la semblança formal a una moneda, atès que aquest animal invertebrat artròpode s'enrotlla de costat quan el toquen. Segons Tormo (1985: 96), a Alcoi el *centimet* s'aplica al zoònim *Oniscus murarius* i correspon al *gorrí* de Cocentaina.

gallineta cega (Ped).

gitana (Alc, Bd, Bg, Bme, Br, Llo, Po, Rà, Sag, San, Ver). Al costat de *capçaneta*, aquest miriàpode és conegut àmpliament a la comarca per *gitana*, tot destacant la pudor característica, que els parlants relacionen amb l'estereotip dels hàbits higiènics dels gitanos.

CARAGOL MORO. Caragol bover o moro. Tipus de caragol gran, baver i amb molta molla, de color marró. *Helix aspersa*. (Mapa núm. 178)

baver (Xa). Format damunt *bava*, la qual cosa queda justificada per la secreció característica d'aquest mol·lusc.

bover (J, Llí, Llo, Ped, X). Segurament es tracta d'un mallorquinisme, si tenim en compte que aquest mot no és gens freqüent en valencià. Deu tractar-se d'un encreuament entre la denominació originària *baver* i el substantiu *bou* (?) o l'adjectiu *bovo*. El DCVB recull del Principat i de les Balears el mot *bover* com a "caragol de terra, més gros que els ordinaris i de color fosc: és l'espècie *Helix aspersa*".

calapater. Aquest és un derivat del substantiu *calàpet*, l'ètim del qual es desconeix amb certesa. El DECH de Coromines (s.v. *galápagos*) apunta la possibilitat que vinga d'una forma pre-romana hispànica *calappacu, que devia significar 'tortuga' i que seria paral·lela al castellà *galápagos*. A la nostra comarca, aquest mot presenta solucions fonètiques diferents segons els pobles, sovint fruit d'encreuaments diversos, com ara amb *escarbat* i *calafat*:

calap: Po, Ver (format per regressió)

carapater: Bsa, Se

carapato: Xàb

carabater: Bme, Sag, Tor

escarpater: G

escarbater: Alc, Bb, Bd, Ra

calafater: C

moro (A, Ala, Atz, B, Bg, Cas, D, E, Gall, Mur, Ond, Or, P).

pataquer (Nou, Teu).

CENTCAMES. Insecte miriàpode del gènere *Scolopendra*. (Mapa núm. 175)

alacranera [lakra'nera] (Ala, Bsa, Cas). A diferència del *centcomes* o la *mare de cent comes*, l'*alacranera*, que és de color groc amb ratlles negres, mossega i és verinosa.

centcomes (Gall, Xàb).

cuquet de cent comes (Nou, Teu).

mare de cent comes (A, Alc, Atz, Bd, Bme, E, G, Llo, P, Po, Rà, Sag, San, Tor, Ver, X). És la denominació més estesa a la Marina. El 'centcomes' pren generalment el nom del nombre de potes que se li atribueixen, i que no sempre són les mateixes segons les llengües: en occità, per exemple, sol anomenar-se *milapata(s)* (fr. *mille-pieds*, *mille-pattes*); la resta de la Romània, no obstant, prefereix el número 100: it. *centopiedi* / *centogambe*, cat. *centcomes*, cast. *ciempiés*, port. *centopeia*, a l'igual que la major part de les llengües eslaves (serbo-croat i ucraïnès *stonoga* i búlgar *stonojka*). Ara bé, no hi manquen les excepcions: el menorquí, dins del català, li'n veu només 50 i l'anomena *cinquantacomes*, i el rus 40, *sorokonjka*. L'alemany, amb *Steinläufer*, recorre a una altra característica, com és el costum de córrer per damunt les pedres.

mare de déu de cent comes (Ala, Br, Fl, Par).

CORCÓ. *CORC.* Larva de diversos insectes de l'orde dels coleòpters que es cria dins la

fusta i la rosega. (Mapa núm. 172)

corc (Gall, J, Llí, Llo, Ped, X, Xa).

corcó (A, Ala, Alc, Atz, B, Bb, Bd, Bg, Bme, Bsa, Cas, D, E, G, Mur, Nou, P, Par, Po, Sag, San, Se, Xàb, Ond, Rà, Teu, P, Tor, Ver).

ESCARABAT. Insecte coleòpter de diferents espècies i gèneres, de cos ovalat. (Mapa núm. 173)

escarabat (A, B, E, Gall).

escarabatol (Bme, Sag, San). Format damunt *escarabat*, amb l'afegiment del sufix *-ol*.

A Tormos s'ha produït una afèresi i pronuncien *carabatol*.

escarbat (Atz, Bsa, C, Cas Llí, Nou, Ond, P, Se, Teu, Xàb). Ens trobem davant d'un cas de síncope de la vocal pretònica.

escarbatol (Alc, Bd, Llo, Par, Ped, Rà). Format damunt *escarbat*, amb l'afegiment del sufix *-ol*. La creença popular atribueix als diferents tipus d'*escarbatols*, depenent del color, el presagi d'un esdeveniment positiu o negatiu: *negre alegre, ros penós* (Ped).

paragüelo (Nou).

FIBLÓ. FIÇÓ. Punxa o agulló que tenen alguns insectes himenòpters, com les abelles i les vespes, amb el qual piquen. (Mapa núm. 166)

fíbló (gairebé general; [fi'bro] a Bb, Bg, G, Sag, San i Tor). Pel que fa a la distribució d'aquest mot, cal dir que Bèrnia i el Mascarat fan de barrera entre el terme *fíbló / fibró*, que és propi de la zona nord, i *fiçó / fuçó*, forma que predomina a les valls de l'interior i a la Marina Baixa, i que arriba fins a l'extrem sud de la llengua.

fiçó (A, B, Br, Cas, Pa) / **fuçó** (Ala, Bl, Bv, E). *Fiçó* és el terme més habitual per a

aquest concepte a les àrees laterals del català; tant al País Valencià com al Rosselló (Botet 1997: 164) i a una part de la Terra Alta (Navarro *ALTA*: mapa 241) sota les variants *fiçó*, *afiçó* i *fisó*. Igualment hi ha *fizón* en aragonès (*ALEANR*) i *fisson* en occità (Alibèrt 1966: 400). La forma *fuçó*, que se sent a l'interior de la Marina, sembla que s'ha vist influïda pel verb *fuçar* 'furgar' o bé que ha assimilat la vocal àtona al punt d'articulació de la tònica.

tiçó (Atz). Veu d'etimologia incerta, tot i ser una alteració fonètica de *fiçó*. S'ha d'haver format a partir d'algun encreuament amb qualsevol altre mot relacionat semànticament el qual desconec, encara que la vacil·lació *vespa / despa* que observem a la comarca ens suggereix la possibilitat que s'haja pogut produir una certa equivalència acústica entre els fonemes sords corresponents, /f/ i /t/, no gens habitual, però. Quintana (1987: 83) també recull *tiçó* [ti'θo] a la Codonyera, a la comarca del Matarranya.

PAROT. ESPIADIMONIS. Libèl·lula. Insecte de l'orde dels odonats. (Mapa núm. 169)

agulla ['guʎa] (Bmau). A l'igual que *fideua* i *cavallet*, aquesta denominació s'ha basat en la forma del propi insecte. Segons el *DCVB*, a Eivissa es coneix per *agulla* un "insecte molt prim, amb ales, que neda per dins dels safareigs". Hi podria haver una certa connexió interdialectal deguda al factor de la repoblació, encara que el recurs a batejar amb el nom d'*agulla* diversos ictiònims, entomònims i animals en general és força habitual, a causa de la semblança formal, i, per tant, la possibilitat de trobar-nos davant d'una empremta lèxica dels illencs queda una mica més diluïda.

bomberot [bumb'e'rot] (P). Nom genèric de la libèl·lula, que engloba el *grandaio* i la *bombeta*. Veu de creació onomatopèica, que també s'aplica al *borinot* a diversos pobles de la comarca.

cavalla (Or). Vegeu *cavallet*.

cavallet (B, Bg, C, Cas, Par, X). En aquest cas, *cavallet* fa referència a la forma i a les postures pròpies de l'espiadimonis, que amb un cos llarg i prim de gran coloració és

capaç de realitzar moviments rapidíssims i de mantenir-se estàtic en l'aire, gràcies a la independència que tenen les seves ales de moure's per separat unes de les altres. Gerhard Rohlfs (1966: 106-109) considera que està molt estesa la creença popular que l'home després de la mort segueix vivint sota la figura d'algun animal, generalment un gripau, una aranya o una papallona i això es reflecteix en els noms que reben molts insectes. Podria ser també un cavallet?

diablet (Ond). Els noms de la libèl·lula a tot arreu revelen tot un seguit de creences mítiques que fan que siga considerada tabú en nombroses cultures. El *DCor* (s.v. *cavall*) considera que hi ha una creença popular " que (la libèl·lula) es tracta d'una espècie de punyalet mogut per esperits malèfics": el *diablet* d'Ondara, el *dianxo* de Gata, el *treu-ull(s)* del Patró i la Vall d'Ebo, el *cavallet de serp* de la vall de Guadalest o el *cavallet del dimoni* d'Alcoi en són bons exemples.

dianxo (G). Eufemisme per *diabte*. Segons diversos informants, la *dianxa* és una libèl·lula més menuda.

fideua [fi'ðɛwa] (Bl, Bv). Aquesta denominació fa al·lusió metafòrica a la forma fina i estilitzada d'aquest insecte.

gambosí (Nou, Teu). Vegeu *gambosí*, dins *musaranya*.

grandaio (P). Format damunt l'adjectiu *gran*, amb un "sufix" gens freqüent en català, que sembla augmentatiu i alhora despectiu. J. Martines m'informa que ha sentit a la Marina Baixa els mots *galaio* 'persona o arbre molt alt; bancal penjat' i *xicaio* 'grandàs, persona enorme', que presenten el mateix final.

gavatxo (Tor) / **gavatxet** (Bd, D, Llo, Po, Xa). El terme *gavatxo* s'ha aplicat generalment als francesos, però, per extensió, pot referir-se a tot allò que ve de fora o que sembla estrany i peculiar; en el cas que ens pertoca, a la libèl·lula.

judio (Bme, Rà, Sag, San, Ver) / **judiet** (Bb, San). El fet d'anomenar un insecte pel seu nom sovint és considerat tabú, ja que els parlants hem forjat al seu voltant una aurèola de misteri que va acompanyada de diverses creences mítiques, heretades de generació en generació. Això ens fa recórrer amb facilitat a l'eufemisme com a possibilitat creativa d'un nom adient; eufemisme que, en la major part dels casos, no queda exempt

de connotacions iròniques o mordaces, com ocorre en el mot que estudiem.

julibeu [dʒuli'bɛw] (J, Ped). Davant l'opacitat aparent que presenta la forma *julibeu*, és difícil d'esbrinar-ne l'ètim. No obstant això —i ho dic amb prudència—, hi ha la possibilitat que es tracte d'un híbrid o encreuament entre la denominació llatinitzant, però també popular, *libèl·lula*, i el mot *jueu*, tenint en compte que als pobles veïns hi ha *judio* i *judiet*.

mare de cavall (Mur).

miquelet [mika'let] (Llí). Vegeu més avall *enriquet*.

paraguai (Bsa).

pardalet de l'estiu (A, Bg).

parit (Or). Alteració fonètica de *parot*.

parot (D, Mur, X). Denominació majoritària en valencià.

reiet (Atz).

teixidor (Cam, Fl).

treu-ull (Pa) / **treu-ulls** (E). Hi ha un paral·lelisme evident entre aquesta veu i el portuguès *tira-olhos*. Totes dues llengües, a l'hora de posar-li nom a aquest insecte, han aprofitat un recurs molt productiu que té com a origen tot un seguit d'històries imaginàries que la societat s'encarrega de teixir: es tracta de les qualitats malèvols que se li atribueixen. Sintàcticament el compost sol formar-se amb l'ajut d'un verb i un substantiu: Mistral (1979) ens en dóna un bon grapat d'exemples en occità, com ara *cavalue* (< *cava l'uelh*) [a la Toscana *cavallochio* també a la libèl·lula]; *pica-sèrp*, *fissa-sèrp* (a Montauban), *ponha-sèrp* (=pica serp), *espuga-serp* (Roergat, 'espuça serp'), *tirapèu* ('estira pèl'), *talhafèrre*, *rompevèire*, etc.; *penche-de-sèrp* ('pinta de serp') i *cap-de-sèrp* responen a una altra estructura, una mica menys freqüent. I, si no ha quedat ja ben patent la malignitat de la bestiola, aquest mateix autor ens reproduïx una cita d'Azaïs, on s'explica que "la libellule est ainsi appelée parce qu'on la voit souvent voltiger au-dessus des couleuvres mortes pour attraper et manger les mouches qui viennent s'y poser", la qual cosa accentua l'aversion o repulsa dels humans envers un animallet d'aparença inofensiva.

volantí de fontana [bolan'ti ðe fon'tana] (Xàb). Curiosament els xabiers, a l'hora de denominar aquest insecte, han parat atenció en els seus moviments giratoris (*volantí*) i en un dels hàbitats preferits (la *fontana*, arcaisme desaparegut de la parla actual i substituït per *font*). Compareu amb el *cavallet de sèquia* de Bolulla i Callosa.

PORQUET DE SANT ANTONI. Animal invertebrat artròpode amb el cos cobert d'una closca carcària, abdomen amb anells mòbils i dos parells d'antenes; crustaci amb moltes potetes, que s'embolica en tocar-lo formant una boleta grisa. *Armadillium vulgare*. (Mapa núm. 174)

cuquet de bola (Xàb). Denominació transparent que recorda la figura que forma la bestiola com a mecanisme de defensa.

cuquet de sant Antoni (Bb, Ped).

gorrina (A, Ala, C, Cas, E, G, Gall, Nou, Teu, X) / **gorrinya** (Cas).

porcellana (Bsa, Se, Teu). En rossellonès (Botet 1997: 264) també localitzem *porcellana* a Oleta i, segons l'autor, equival a la panerola. Però, tal i com es desprèn de la traducció al francès (*cloporte*), sembla més aïna que es tracta de la marieta o gallineta cega que no pas de la nostra panerola (*Blatta orientalis*).

porquet de sant Antoni (Alc, Bme, Or, P, Rà, Tor).

TAVÀ. TAVE. Insecte dípter de l'espècie *Tabanus*, que xucla la sang de diversos animals. (Mapa núm. 168)

tabà. A gairebé tota la comarca predomina la pronúncia amb oclusiva bilabial, en compte de la labiodental fricativa etimològica. Les variants comarcals són les següents:

tabà: Atz, B, Bmau, Cas, E, Gall, P, Pa, Teu, X

tabal: Bb, Bd, Bg, Bme, D, J, Mur, Nou, Ond, Or, Par, Ped, Po, Rà, Sag,

San, Tor, Ver

tabanc: Ala, Alc, Llo, G

tabac: Bsa, Se, Teu

tavà: A

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TISORETES. PAPAORELLES. Insecte *Forficula auricularis*. Insecte ortòpter, de cos allargat, que al final de l'abdomen té una espècie de pinces. (Mapa núm. 170)

arrapacul [rapa'kul] (Atz, B, Cam, Cas, Fl, P, Po, Ver). Aquesta denominació fa referència als costums suposats —amb una petita dosi de sarcasme i d'imaginació popular— que s'atribueixen a l'insecte en qüestió.

tallanassos (Bd, Bme, D, G, Llo, Ond, Ped, Rà, Sag, Tor, X). La combinació d'un verb i un substantiu és un dels procediments més habituals a l'hora de formar paraules compostes; en aquest cas, *tallanassos* fa referència als costums una mica "fantasiosos" que el poble li atorga a aquest insecte. Compareu amb l'occità *talhaperas*, *tara-cebas*, *cura-aurelha*, *talhapèd*, *copapèd* (Mistral) i amb el francès *perce-oreille* —literalment 'forada orelles'— i *cure-oreille*; portuguès *corta-dedos*.

tenalles (Bsa, Nou, Teu) / **estenelles** (Bmau, C, E, Pa, Par, Xàb). El nom li ve per les pinces que té a l'abdomen.

tisorettes [astiðo'retes] o [astifo'retes]. Aquesta denominació metafòrica ha tingut en compte la seva aparença formal, a l'igual que l'occità *forca*, *forchet*, *cobessa* 'cua doble'; l'italià *forfecchia* / *forbicina* 'tisoires' o el castellà *tijereta*.

TOCACAMPANES. PREGADÉU. Insecte ortòpter, zoòfag, de gran longitud (entre 6 i 8 cm, segons l'espècie), amb ales ben desenvolupades, i que es distingeix fàcilment per la llargària de les potes davanteres. *Mantis religiosa*. (Mapa núm. 171)

campanar (Bme, Sag). Aquesta denominació metafòrica està clarament emparentada amb els geosinònims *tocacampanes* o *revoltacampanes* i és deguda a la presència del cos llarg i estirat que caracteritza l'insecte.

plegamanos (Ala; també a Tàrbena). El fet de tenir les potes anteriors en actitud que recorda la de les mans d'una figura orant ha donat nom a aquest insecte. El *DCVB* recull *plegamans*, amb un significat idèntic, a la Cerdanya, Bagà, Vallès, Ulldecona, Lluçena, etc. i paral·lelament, segons l'*ALEANR*, hi ha també *plegamanos* —la mateixa forma que se sent a la Marina— a diverses localitats aragoneses de parla castellana frontereres amb el País Valencià —*plegamans* al Matarranya—. Les denominacions predominants en moltes llengües europees —inclòs el català— fan referència precisament a la posició tan peculiar de les potes: compareu amb l'occità *prègadieu*, el francès *prie-Dieu*, l'italià *pregadio*, el portuguès *louva-a-deus* i l'alemany *Gottesanbeterin*.

revoltacampanes [re'bolta kam'panes] (Atz, Bb, G, J, Llo, San, Teu, Xàb). També hi ha a la comarca les solucions següents:

re[b]ol de campanes: Se

re[b]oltejacampanes: Bv, Cas, Pa

re[b]oltejador de campanes: Bd, Gall, Po

[b]oltacampanes: C

tallanassos (Bg, Par). Vegeu *tallanassos* dins de les *tisorettes* o *papaorelles*.

tocacampanes. Aquesta és una de les denominacions més freqüents al País Valencià i s'estén cap al nord pel tortosí, com a mínim fins a la Terra Alta —Vilalba dels Arcs i la Pobla de Massaluca— (Navarro 1996 *ALTA*: mapa 246). Paral·lelament hi ha *repicacampanes* a Monòver i el Pinós, a les valls del Vinalopó. Compareu amb *revoltacampanes*.

4.1.9.1. (b) *Entomonímia. Invertebrats.* (unitats lèxiques no cartografiades)

aclaridor (A). Sabater. Insecte *Gerris najas*.

alemà(Atz). Tipus d'escarabat patater de l'orde dels coleòpters. *Leptinotarsa decemlineata*.

belluerna (Bsa, Cas, Se, Teu). Lluerna, cuquet de llum. Nom aplicat a l'insecte coleòpter de l'espècie *Lampyris nocticula*, el cos del qual emet llum i és fàcilment visible de nit o als llocs foscos. Aquesta denominació coincideix amb molts punts de la Marina Baixa (Colomina [1991: 228-229] i Beltran [1995: 77]). A Dénia hem sentit la forma originària *lluerna*.

burguerol (D). Tipus de caragol de mar. En Cabrera (1997: 146) trobem la variant *buguerol*.

callòs (Atz, Bb, P, Sag). Larva d'un insecte no identificat. És de color blanc palla, llarg com el dit menuell, amb moltes potetes, que va pel fem. El DCVB recull aquest mot a Freginals com a "cuc gruixat que es cria a les soques podrides dels arbres, a les plantes mortes, etc." i a Albalat amb el sentit de "cadell".

corredora (Llo, Ped). Escarabat de cuina, panerola. Insecte de l'espècie *Blatta orientalis*. Denominació que fa referència als seus moviments ràpids, paral·lela al castellà *corredera*.

cuca pamela ['kuka pa'mela] (Bsa). Segons em descriuen, "és negra i més gran que la *tenalla* ('papaorelles')". Podria ser deformació de *cuca panera*.

culet (J). Insecte semblant a una formiga, que va per dins dels troncs podrits.

cuquet de llum. Lluerna. *Lampyris nocticula*. És una denominació bastant estesa a la comarca i substitueix sovint el nom tradicional *lluerna* o *belluerna*. Gerhard Rohlf (1985: 87) recull en aragonès la forma paral·lela *cuco de luz*.

cutumanya (Sag). Insecte "com una dentilleta" que va per dins l'aigua i pica fort. Compareu amb *cotimanya*, 'insecte que es cria en els arrossars i que pica molt fort', que el DCVB localitza a Tortosa, Sueca i Cullera.

enriquet (A). Grill. Creació onomatopèica (*ric-ric* i *riquet* al Rosselló i a Eivissa respectivament) influïda pel nom propi Enric. Sovint molts animals són batejats amb noms de persona o amb algun eufemisme que fa referència a qualsevol condició de l'animal evitant de pronunciar la denominació originària, que és considerada tabú. Rohlf (1966: 104-106) en fa un llarg llistat: recordem el cat. *guineu* (< germ. *Winihild*) o *marieta* (*Coccinella septempunctata*), el fr. *renard* (< *Reginhard*). Ampliant les seves dades, podem destacar els noms que l'ALEA documenta de la 'rabosa': *María*, *María García*, *Juanica*, etc. A més a més, sabem que en occità (Alibèrt 1966), per exemple, *bernada* (< *Bernat*) és un dels noms del pregadéu, *catarineta* el nom del porquet de sant Antoni i *bertal* (< germ. *Berhtwald*) és una de les denominacions del 'borinot'; en rossellonès *margarideta* a la marieta i *juliana* al 'bacallà' (DCVB). Per a més informació, vegeu Veny (1988: 1073-1095). Compareu amb *miquelet* a la nostra comarca.

farnera (X). Cuquet que fa llum i que es menja els caragols. Té la panxa grisa i l'esquena negrosa.

fraret [fla'ret] (Bb, C, J, Ond, Teu). Lluerna.

grémena (Bsa). Cuc rogenic llarg que va sota terra i que s'utilitzava com a reclam quan

paraven rateres. El *DCVB* recull el mot *gramenera* a les Balears aplicat a diverses larves d'insectes i a un miriàpode del gènere *Julus*. Segons aquest diccionari, a la Pobla de Benifassà *grémena*.

gruga. Oruga. Larva de diversos insectes, sobretot d'una palometa, que té forma de cuc. A Pego em diferenciaven entre la *gruga negra*, que ve a les primaveres i es troba fàcilment al blat, i la *gruga verda*, que ve d'estiu.

llanterna (D). Lluerna. Denominació basada en la llum que desprèn aquest insecte.

llémena. Larva del poll. Pren les variants següents:

llemna: Bg, Bmau, C, Cam, Cas, Mur, Or

llemna: B

llémena: la resta (i Or)

llombrígol. Llombric, cuc de terra. Gairebé totes les variants fonètiques comarcals presenten dissimilació de líquides:

llombrígol: Cas

jombrígol: J, Ped

llambrígol: A, Atz, Bb, C, Cam, E, Gall, Mur, Ond, P, Se, Ver, X

llembrígol: B

llambrigo: Alc

jambrígol: Bd, Bmau, Bsa, C, Cas, D, Fl, Llí, Llo, Nou, Or, Par, Po,
Rà, Sag, San, Teu, Xàb

txambrígol: Bsa, C, G

ambrígol (< *l'ambrígol* < *lambrígol* < *llambrígol*): Mur

miquelet [mika'let] (Llo, X, Xàb). Tipus d'insecte semblant a una abella.

molla ['mɔʎɔ] (Bb). Mòllera, llimac. Molla del caragol.

panerola (Bsa, Nou) / **panderola** (E, P, Teu). Escarabat de cuina.

parís-pariràs (Sag). Insecte *Gerris lacustris*. Sabater. Insecte depredador, de coloració fosca, amb unes potes llarguíssimes que li aprofiten per a desplaçar-se per la superfície de l'aigua. Segons Colomina (1991: 327), a la Nucia *trispàris*.

rondalla (P). Insecte semblant al mosquit, però més menut i amb les ales més negres.

tarantella (Bsa). Mosquit molt menudet que es troba a la vora de la mar i que vola ràpid. *Hi ha un vol de tarantelles*.

tartana (J). Panerola.

xitxarda (Par) / **xinxarda** (A, Ala, Cas, E). Cigala. A la resta de la comarca predomina *txitxarra*. Cal destacar, des del punt de vista fonètic, la bifenemització de la vibrant /r/, tal i com s'observa en les vacil·lacions que presenten els mots *esquerre* / cast. *izquierdo*, cast. *marrano* / *mardà*, *barrejar* / *barnejar* (valencià meridional); i entre el català *xafardejar* i l'aragonès *chafarrejar* o *chafarranear*, segons Martines (1997: 266).

xona ['ʝona] (Ped, Bsa, Po, Se) / [a'ʝona] (Ond) / ['tʝona] (la resta). Tipus de caragol molt saborós, relativament petit i amb ratlles fosques. La pronúncia fricativa, en lloc de l'africada, distingeix aquells parlars amb el dels pobles veïns, i dóna prova del peculiarisme fonètic d'aquestes localitats. El *DMGa* (s.v. *xoneta* i *aixoneta*) ja dóna constància de l'existència d'aquesta veu, que defineix com a 'pequeño caracol de monte'.

4.1.9.2. (a) *Ornitorínia* (repertori de termes cartografiats)

CORRUQUEJAR. PARRUPAR. Cantar el colom. (Mapa núm. 164)

borumbejar (San, Xa). Aquesta denominació, com gairebé totes les que hem arreplegat arreu de la comarca (*corruquejar, gorrumbegar, gruguejar, rumbar*, etc.), s'ha creat a partir de la imitació o onomatopeia del soroll que emet el propi colom.

bujar (Ped, Rà). Format segurament damunt el castellà *buche*.

busejar (D). Deu tractar-se d'una variant de l'anterior amb l'afegiment del sufix verbal *-ejar*: *bujar* > **bugejar* > *busejar*.

corruquejar. Pren les variants fonètiques següents:

corruquejar: Bb, Bd, Bsa, E, Llo, Po, Sag, Teu; [koruked'dzar]: Llí, X

coruquejar / curuquejar: Bg, Nou

cucurrejar: J, Se

gorrumbegar (Ala).

gruguejar (G).

rumbar (Atz, P).

rumbejar (Bb, Bme, Or, Tor, Xàb).

CUERETA. Ocell *Motacilla alba*. (Mapa núm. 181)

coeta (Bsa, Bl, C, D, Nou, P, Se, Teu, Xàb) / **cueta** (B). Sanchis Guarnier ens ha oferit un recull importantíssim de noms populars de la cuereta en català, entre els quals, i segons la seva classificació, n'hi ha un grapat que fan referència a "la seua manera de caminar, amb ràpids i graciosos moviments del cos i de la cua" (1955-56: 148). Entre aquests es troba, sens dubte, la nostra *coeta/cueta*, que per als grans experts en ornitologia —caçadors i pastors sobretot— pren l'adjectiu *blanca* quan s'aplica a la *Motacilla alba* i s'anomena *coeta groga* quan correspon a la *Motacilla flava*.

titina. Mallorquinisme viu a gairebé tota la Marina Alta i zones limítrofes —vall de Guadalest, Tàrbena, vall de Seta i l'Orxa—, testificat a Tàrbena, amb anterioritat, per Veny (1978: 237). Colomina (1986: 672) i posteriorment Beltran (1994: 74) amplien considerablement la zona d'aparició de la recialla dels illencs del segle XVII. Paral·lelament, Villaplana (1088: 122) recull *tetina* a la Safor, al costat d'altres denominacions com ara *cueta blanca*, *cueta d'all blanca* i *senyoreta*, i el *DMGa* (s.v. *totineta*) també en dóna constància escrita en la seva obra lexicogràfica. Es tracta d'un nom de creació onomatopeica, basat en la repetició d'oclusives, a imitació del propi cant. A la nostra comarca pren les variants fonètiques següents, la segona i la tercera resultat de diverses dissimilacions de la vocal pretònica:

titina: Bg, G, Ond, Or

tetina [te'tina] / [tə'tina]: A, Ala, Alc, Atz, Bb, Bd, Cas, D, E, Gall, J, Llí,
Llo, Mur, Ond, Ped, Po, Rà, Sag, San, Tor, Ver, Xa

totina: Par

LLUER. Ocell *Carduelis spinus*. (Mapa núm. 183)

colinc (Ped, J) / **colí** [ku'li] (G, Bd, Llo). La pronúncia d'aquest mot onomatopeic oscil·la pertot arreu entre [kolí(nk)] i [kulí(nk)], per l'acció tancadora de la /i/ tònica.
figureta (Alc, Bg, Cas, Par).

luer. Les variants que pren aquest mot a la Marina Alta són:

llauraoret: Bsa, C, Cam, Fl, Nou, Se, Teu

llauret: Xàb

lliueret: D

lliuret: Atz, P

lluïdet: Ond, Po, Ver

lluïret: Ond, Xa

llogueret: Llí, X

tèrit (Or). Denominació de creació onomatopèica a partir del propi cant.

tiero (Bme, Mur, Rà, Sag). Vegeu *tèrit*.

ORONETA VULGAR. Ocell *Hirundo rustica*. (Mapa núm. 188)

falzia [fal'zia] (D, Xàb) / [asfal'zia] (Nou). La semblança formal amb l'ocell *Apus apus* ha provocat la confusió de totes dues aus a la zona del cap de la Nau.

orendella [oran'deʎa] (B, Cas). Sanchis Guarner (1963: 386) considera que la conservació del grup *-nd-* es deu a la influència del mossàrab, encara que atribueix a l'influx occità la mateixa forma, *orendella*, que recull a Arles de Tec —Vallespir—. Al meu parer, la coincidència amb el rossellonès és tan llampanant que obri una nova possibilitat de cara a esbrinar l'origen de totes les variants fonètiques que trobem al sud de l'Alcoià-Comtat i de la Marina: *orendella*, *orandella*, *orandilla* i *ondarella*. Vegeu Colomina (1991: 254).

oronella (gairebé general). El mapa núm. 188 marca la isoglossa entre aquesta variant i les formes de la Marina Baixa i l'Alcoià-Comtat amb el grup *-nd-* conservat. *Oronella* s'estén cap a la zona central del País Valencià (més al nord i a ponent sota la forma *oroneta*) i presenta el grup *-nd-* reduït a *-n-*, d'acord amb les regles evolutives pròpies del català.

PIT-ROIG. Ocell *Erithacus rubecula*. (Mapa núm. 182)

bitxac del coll roig [vi'tʃɛg del 'kɔʎ 'rɔtʃ] (Xàb). A la localitat de Xàbia, amb el terme *bitxac* es designen diversos ocells de característiques semblants, tot i distingir-los amb adjectius postposats o determinats sintagmes especificadors. Vegeu *bitxac*.

cap-roig (P). Alteració fonètica de *pap-roig*, provocada per l'equivalència acústica d'oclusives i la pressió de *cap*.

collet-roig (J, Llo, Pa, Ped). La taca rogenca-taronja que es troba a la part inferior del bec d'aquest ocell inconfusible és la que li ha donat el nom a la major part de pobles. Compareu amb el búlgar *txervenoxiika* (< *txerveno* 'roig' + *xiika* 'collet').

pap-roig (P).

pebe-roig (Ver). La variant fonètica del Verger té relació directa amb *pebre-roig* i *bibe-roig* de la Nucia i Polop respectivament —la Marina Baixa— i amb *pebre-rogero* de la Safor (Villaplana 1988: 142). En el primer i en el darrer cas es tracta d'un encreuament amb el mot *pebre*, segurament pel color de la taca que aquest ocell té al pap. La solució vergerera i polopina ens fa pensar en un contínuum de possibilitats —sovint a base d'assimilacions i contaminacions diverses— que podria anar des del *pic-roig* o *pit-roig*, influït pels mots *pap* o *barba*, amb un coixí vocàlic, a *bibe-roig* i *pebre-roig*. *Pebe-roig* podria tractar-se d'una dissimilació d'aquesta darrera variant.

petit-roig (Llí, X). Pit-roig. *Erithacus rubecula*. A Xaló i a Llíber, a l'hora de batejar aquest ocell, s'han fixat en la seva grandària, de manera que han conservat fossilitzat l'adjectiu *petit*, que ha desaparegut completament de la parla quotidiana de tota la comarca, encara que no es pot descartar la possibilitat que derive directament de *pitet-roig*.

pic-roig (Bd, Bsa, C, E, G, Mur, Nou, Or, Par, Po, Sag, Se, Tor, Ver) / **piquet-roig** (Alc, Bb, Ond, San) / **pin-roig** (Br, Bv). Solució majoritària a la comarca, procedent de l'anterior *pit(et)-roig*, que se sent a diversos llocs aïllats, però influït pel mot *pic*. De fet, la taca roja, o més aïna carabassa, que té a la zona situada sota el bec és la característica més destacable d'aquest ocell tan comú i familiar.

reiet (Atz, B, Cam, Cas). Segons el *DCVB*, a la major part del País Valencià aquesta veu s'aplica a l'ocell conegut per *Cisticola schaenicola*: en valencià meridional el *reiet* és el pit-roig. Compareu les denominacions *reientinc* (Olot, segons Vayreda) i *reietí* (St. Feliu de G) que recull el mateix diccionari i que relaciona amb aquesta espècie. Curiosament, a Gascunya, segons Beigbeder (1986: 81 i 86), al costat de solucions del tipus *pich ròi* (Aran), *pit-rai*, *roi pit*, *gòlarroi*, *còtharroi*, etc., n'existeix una altra, no tan general, però bastant coneguda; es tracta de (*petit*) *lorei*, *reiet* i *lorejat*, que si bé

en algunes zones correspon al reietó, a Lavedan i a l'Alt-Ador s'aplica al pit-roig. La coincidència entre aquests parlars occitans i el valencià meridional salta a la vista.

PUTPUT. Ocell inconfusible pel contrast de colors entre el cos i les ales i per la cresta o plomall erèctil en forma de ventall obert. *Upupa epops*. (Mapa núm. 190)

mare de déu de teulades [tew'laes] / [taw'laes] (Gall). La bellesa indiscutible d'aquest ocell ha proporcionat la metàfora que els parlants han creat per a designar-lo. El DCVB (s.v. *mare*) ja testimonia la presència d'aquesta denominació a la mateixa vall.

mare de déu pintada [pin'ta] (Ala). Vegeu *mare de déu de teulades*.

puput. Aquesta paraula, que presenta gènere masculí a gairebé tota la comarca, pren les variants fonètiques següents:

porput: Cas

parput: Or, Par

apaput: Xàb

paput: A, Alc, Atz, Bd, Bg, Bme, Bsa, C, D, E, J, Llí, Llo, Mur, Ond, Ped, P, Po, Rà, Sag, San, Se, Teu, Tor, Ver, X, Xa

TITELLA. Ocell *Anthus pratensis*. (Mapa núm. 185)

brulleta (Llí, X). Tant aquesta veu com *rulleta* deuen haver-se basat en l'onomatopeia del propi cant, mentre que *güeleta* i *velleta* són segurament formes secundàries, fruit de l'etimologia popular, que s'ha fixat en el color marró i la forma una mica grassoneta de l'ocell en qüestió.

güeleta (Xàb). Vegeu *brulleta*.

rulleta (A). Vegeu *brulleta*.

sordet (Atz, E, P). Masculinització de *sordeta*.

sordeta (Ala, Alc, B, Bb, Bd, Bg, Bme, Bsa, C, Cas, D, G, Gall, J, Llo, Ond, Or, Ped, Po, Rà, Sag, San, Se, Tor, Ver). En baleàric aquest ocell és conegut com a *titina sorda* (Peterson, Mountfort i Hollom 1987: 190) i així va passar al tarbener i fa suposar que també a la Marina, on s'ha perdut el primer element i l'adjectiu s'ha substantivat.

velleta (Nou, Par, Teu). Vegeu *brulleta*.

TOTESTIU. MALLERENGA. Ocell *Parus major*. (Mapa núm. 184)

capellà (C, Bsa, Se). Aquest ocell és el pàrid de més grandària, el més comú de tots i el que presenta un cant més variat, ja que té un repertori de sons immens, que sovint són fàcils de confondre amb els d'altres espècies. A les nostres latituds, però, a l'hora de batejar-lo, els parlants s'han fixat més aïna en el color negre del cap i de la gola, que fa que es relacione amb un clergue: a més de *capellà*, en valencià meridional hi ha *capellana* i *retoret* — totes dues apareixen a la nostra comarca— i *flaret*, forma pròpia de l'alacantí (Segura 1996: 184; 1998: 131).

estiverol (Xàb). La denominació xabiera és un derivat d'*estiu* i fa referència a l'estació de l'any en la qual se'n troben més. Es tracta d'un ocell el cant trisil·làbic del qual és interpretat amb les paraules *tot estiu!* Aquest cant sol ser premonitori del bon temps i la calor. Compareu amb *primavera* i *totestiu*.

ferreret (Alc, Bd, Bg, Bme, Cas, D, J, Llí, Llo, Mur, Ond, Or, Par, Ped, Po, Rà, Sag, Ver, Xa). El nom de *ferreret* sol aplicar-se, en català, a diverses espècies d'ocells —a Bolulla, per exemple, és la cuereta—, no obstant això, aplicat en concret al *Parus major* és propi d'aquesta comarca i del mallorquí, sota la variant *ferrerico* (DCVB) o *cap-ferrerico* (Mayol 1981: 103). Podria tractar-se, per tant, d'un mallorquinisme semàntic propi de la Marina.

primavera (Ala: també a Tàrbena). El DCVB recull aquesta denominació, premonitòria del bon temps, aplicada al mateix ocell. Pel que fa a la distribució geogràfica, la considera pròpia de tot el català, llevat del valencià, la qual cosa ens suggereix de nou

la possibilitat que es tracte d'un mallorquinisme.

retoret (Bl, Pa). Vegeu *capellà*.

totestiu [totes'tiw] / [totas'tiw] (E, G, Nou, P, Teu) [tatas'tiw] (A, Atz). El nom d'aquest ocell s'ha format a partir del seu mimologisme més conegut.

4.1.9.2. (b) *Ornitonímia* (unitats lèxiques no cartografiades)

abellerol. *Merops apiaster*. Ocell inconfusible pels colors vius i el bec llarg corbat. Cal destacar les variants següents, unes d'elles amb afèresi i les altres amb diverses variacions fonètiques de la síl·laba àtona inicial:

brellerol: Bd, Bme, D, J, Llí, Llo, Mur, Ond, Or, Ped, Po, Rà, Sag, Tor, Ver,
X, Xa

ambrellerol: Ond

bellerol: A, Atz, B, Bg, C, Gall, P, X

ambellerol: Alc, Par

asbellerol: Ala, E, Bv

vellerol: Bsa, Teu

abellerola [bere'ʎɔlɔ] (Xàb) / [bereʎɔlə] (G). *Abellerol*. *Merops apiaster*. Metàtesi a partir de la feminització del mot original *abellerol*. Amb el sentit de 'beneïtot' s'utilitza a Xàbia l'adjectiu *emberellolat*.

barraqueret (Bsa). Tipus d'ocell no identificat, semblant al teuladí, però una mica més gros i més pintat. Tinc constància que a Crevillent el *barraquero* és el pit-roig i, segons m'informa Carles Segura, també es diu així a Torrellano i a l'Altet, juntament amb les denominacions *buget-roget* i *auellet* respectivament. *Barraqueret* fa referència a un dels hàbitats preferits per un ocell que és considerat molt familiar.

baure. 1. (Ond). Martinet menut. *Ixobrychus minutus*. 2. (molt estès) Com a insult s'aplica a una persona que no ha fet bé alguna cosa: "Quin *baure* estàs fet!". Aquest mot no està enregistrat ni al *DCVB* ni al *DCor*. Villaplana (1988: 69) recull *boure* a la Safor aplicat a diversos ocells de l'ordre Ciconiiformes, concretament al martineta menut i a l'agró roig. La grafia en *o* ens fa pensar que siga l'originària, encara que a la comarca no coneixem cap altre cas en el qual el diftong *ou* evolucione a *au*.

bec (E, Llí, X). Bec de l'ocell. A la resta de la comarca és viu el castellanisme *pic*.

becassa (Bsa). Becada. *Scolopax rusticola*. Ocell que té el bec llarg i les ales arrodonides. La variant *benissera* i d'altres punts de la Marina (Altea, Callosa, Bolulla, Castell de Guadalest) és força interessant pel fet que coincideix amb el rossellonès *becassa* i el menorquí *becassina* (*DCVB*), en aquest darrer cas aplicat a la xivita (*Tringa ochropus*), i divergeix de la forma més general *becada*. No crec que calga recórrer al francès *bécasse*, com afirma aquest diccionari, per a esbrinar l'origen del mot; segurament s'ha format a partir de processos derivatius propis o es deu a factors de repoblació.

bitxac [vi'tʃɛk]. Bitxac. La pronúncia labiodental d'aquest mot és característica de la nostra comarca i d'altres punts de la geografia valenciana meridional. A més a més, s'ha produït el pas de la /a/ tònica a [ɛ] (compareu amb *èuia* per *auia* (< *ai(g)ua*):

Vitxèc del coll roig (Xàb): pit-roig.

Vitxèc de la coa roja (Xàb): cua-roja.

Vitxèc calderer (Xàb): cotxa fumada.

blavet (Atz, P, Ped). *Alcedo atthis*. Blavet, arner.

brúfol. Duc. *Bubo bubo*. Aquesta és una de les denominacions més habituals en valencià per a designar aquest tipus d'au nocturna. Més al sud trobem els sinònims *bufo* i *búfol*.

bubo (P). Duc. *Bubo bubo*.

busarany (Cas, Llí, X). Ocellet menudet que senyala fred i que se sol veure per dins dels pobles, per damunt dels fils de la llum i de les portes. Segurament es tracta del caragolet.

busqueta (Ala). Caragolet. *Troglodites troglodites*.

butxaqueta [budʒa'keta] (Atz, Sag). Trist. *Cisticula juncidis*. Seguint l'estudi que Tormo (1993b: 212-213) fa de l'alacantinisme *bolsicó* o *bossicó*, que presenta paral·lelismes amb les formes castellanomurcianes veïnes *bolsicón/borsicón*, *bolsetero* i *bolsonico*, i amb el mallorquí *butzac*, *butxec* i *butxaqueta*, sabem que tots aquests parlars s'han basat "en la característica singular de l'enginyosa construcció del niu, fabricat únicament per la femella, amb dues o tres fulles de carrís (canya-xiula), unides amb teranyines, i que col·locat a poca altària, entre tiges d'herba o arbusts, té la forma d'una bossa allargada amb l'obertura a l'extrem superior i revestit a l'interior de fibres vegetals". El fet que hi haja *butxaqueta* a la nostra comarca pot entendre's per la repoblació mallorquina del segle XVII.

cabotet (Cam, Fl, Mu) / **capotet** (Par). *Delichon urbica*. Oroneta cuablanca. En mallorquí *cabot* (DCVB), des d'on deu haver penetrat a la nostra comarca.

cagamànecs. Ocell *Saxicola torquata*. Té el costum de posar-se a la punta de les branques d'un arbre, als pals de la llum o damunt dels mànecs de les aixades que el llaurador deixa al bancal, d'on realment li ve el nom.

cagarnera [kayar'nefa] (gairebé general) / [kar'ya'nefa] (Alc, Bsa, G). Cadernera. *Carduelis carduelis*. El nom d'aquest ocell de gran vistositat pot ser continuació de la

variant etimològica *cadernera*, amb contaminació del verb *cagar*, com ja assenyalen el *DCVB* i el *DCor* (s.v. *cadernera*) o tractar-se d'una metàtesi de la variant valenciana, d'extensió més reduïda, *carganera* (< *cardenera*, derivat de *card*, "a causa de l'hàbit que té de picotejar-ne les llavorettes posant-s'hi damunt" (*DCor*). Aquest mateix diccionari aposta per la possibilitat que *carganera* siga una forma procedent o "rebuda ja dels moriscs que conservessin rastre de la U de *CARDUELIS*". Amb tot, no s'ha d'oblidar que la /d/ i la /g/ són dos fonemes amb certa equivalència acústica (compareu, pel que fa a les corresponents consonants sordes, les oscil·lacions entre *tomata* i *tomaca*, i entre *patata* i *pataca*, per exemple.

calbot (Bmau). Oroneta cuablanca. Vegeu *cabot*.

calderera (X). Ocell de vinguda que quan s'atura fa capbussons amb el cap. Segurament el *Phoenicurus ochruros* mascle.

calderó (Or). Ocell *Phoenicurus ochruros*.

capet negret (Cas, X). Cagamànecs. *Saxicola torquata*. Ocell rodanxó de cap i gorja negres, amb vores terroses i ales negrelloses. S'alimenta d'insectes.

capsigrany (G, J, Ped, Teu, Xàb). Botxí. *Lanius excubitor*.

cega (Cas, Teu). *Scolopax rusticola*. Becada. Mallorquinisme (*DCVB*).

coa (gairebé general) / **cua** (A, B, Cas). Extremitat posterior del cos dels peixos i conjunt de plomes fortes, i més o menys llargues, que tenen els ocells al cropó o carpó. El castellanisme *rabo* s'aplica a les extremitats carneses, com ara la d'un gos o la d'un gat. A la Marina Alta es manté la forma etimològica *coa* (< CODA < CAUDA), coincidint amb el baleàric i amb alguns punts del català occidental, a diferència de les

comarques veïnes de la Marina Baixa i l'Alcoià-Comtat, que, coincidint amb el català central, pronuncien *cua*.

còlbit. Ocell insectívor *Oenanthe oenanthe*. Variant fonètica molt estesa en valencià. A Parcent *xòlvit*, coincidint amb la vall de Guadalest i l'Alfàs; *xòlbit* a diversos pobles del cor de la comarca (Ala, Alc, Bg, Llo, Mur, Or). Al nord de la Marina Baixa trobem solucions lèxiques ben diferents com ara *capaira* (Callosa), *caplaira* (Bolulla) i *capelaire* (Tàrbena). Els *Còlbits* són actualment dues famílies residents a Pedreguer i a Xaló.

cuquello. Cucut. *Cuculus canorus*. La variant comarcal coincideix amb la major part del valencià (*cuco* en alacantí) i fa pensar en la influència mossàrab, que es palesa en la utilització del sufix *-ello*.

esclafalledons [as,klafaʎi'dons] (Ala, Llí, Llo, Mur, Par, Teu, X). Durbec. *Coccothraustes coccothraustes*. Ocell de coll gros i bec gran, amb el qual és capaç de partir llavors grans i menjar-se insectes durs.

esclafitelló (Bsa). Durbec. La denominació benissera és segurament una alteració fonètica de l'originari *esclafalledons*.

esparreguer [aspəre'yer] (G, Ped) / [asparəya'ret] (Ond). Esparver. *Accipiter nisus*. La variant *esparreguer* deu ser resultat d'un encreuament entre *esparaver* —anaptixi d'*esparver*—, forma pròpia de diversos punts de Mallorca i de l'extrem nord del català occidental, segons el DCVB, i el substantiu *espàrrec*, molt pròxim fonèticament.

falzia. 1. Ocell *Apus apus (falcida* a Ala i Ond). Ocell de plomatge negre i ales llargues, que s'alimenta d'insectes voladors i que pren el nom a partir del mot *falç*, per la semblança d'aquesta aïna amb la forma de les ales. 2. [fal'zia] (D, Xàb) / [asfal'zia]

(Nou). Oronella. *Hirundo rustica*.

franzilla [fran'ziʎa] (C, Cas) / [fren'ziʎa] (Bsa). *Apus apus*. Falzia. És un ocell de la família de les oronelles, però amb les ales en forma de corbella i la coa curta i forçada. A la resta de la comarca *falzia*.

gafarró. Ocell *Serinus serinus*. A la nostra comarca, on la denominació més general és *gafarró*, també se senten diverses variants fonètiques amb repercussió de nasal i amb ensordiment de l'oclusiva inicial, concretament als pobles costaners meridionals:

gamfarró: G, Teu (també a Polop, la Nucia, l'Alfàs i Rellou)

camfarró: C, Bsa, Se (+ Altea)

De la primera variant, ja en tenim documentació al *DMGa* (s.v. *ganfarró*).

gallineta (Llo, Ond, P, Ped). Becada. *Scolopax rusticola*. Ocell de bec llarg i gruixut i ales arrodonides. A Castells de Serrella *gallineta cega* i a Xàbia *gallineta d'auia*.

garraixet (Ala). Trist. *Cisticola juncidis*.

greixoset [greʃo'zet] (Sag) / [gretʃo'zet] (G). Pardal gorjablanc. *Zonotrichia albicollis*. Ocell de pit gris, semblant al teuladí en les ales i el cos, amb una taca blanca a la gorja i un capell blanc i negre ratllat.

guatla ['walla]. *Coturnix coturnix*. Des del punt de vista fonètic cal ressaltar la conservació general de la geminada a tota la comarca i la pèrdua de la *g-* inicial seguida de l'aproximant labiovelar, fenomen —aquest darrer— bastant freqüent a les terres meridionals valencianes. Ens detindrem una mica, però, en la interpretació del cant de l'ocell, ja que es interessant de destacar la variació mimològica que presenta la guatla arreu de la comarca i, en general, a totes les llengües. Veny (1991: 82-83) ja recull

diverses mimologies pròpies del català, com ara *blat barat*, *set per vuit*, *palpa-la*, *pit i plet* i *cap pelat*, de les quals les tres primeres apareixen també a la nostra zona d'estudi, i comenta que no hi ha relació semàntica amb cap activitat de l'ocell, sinó que senzillament s'ha adaptat el cant de ritme ternari a tres síl·labes intel·ligibles i entenedores. Vegem els resultats de la nostra enquesta als pobles estudiats (mapa núm. 191):

blat barat: A, Ala, Alc, B, Bg, Cas, Gall, Llí, Ond, Or, Par, X, Xàb

palpa-la: Atz, Bd, D, E, Ped, Rà, San, Ver

set per vuit: Bsa, J, Nou, Xa

set per vuit, guatlarà: Teu

guatlarà: P

El mateix Veny (1978: 212-214) atribueix un origen onomatopèic a les denominacions d'aquest ocell en crevillentí (Baix Vinalopó) —*pasqualet*—, on a més a més s'ha produït una homonimització d'un nom personal, en gallec —*pasballás*—, en lleonès —*parpayar, zalpapar*—, en italià —*palpalà, palpaquà*— i en romanès —*pitpalac*—. Nosaltres hem pogut ampliar el llistat a diverses llengües eslaves i bàltiques: *pérepel* en rus i ucraïnès —*pélepel* en diversos dialectes russos—, *prepelifá* en romanès, búlgar, serbocroat i eslovè, on *-iĵá* és un simple morfema de femení, i en lituà *piépala* i *pùtpelė*. Quant al mimologisme, sembla que en rus predomina *pod polot'* i en txec *pě peněz* 'cinc monedes' (Fasmer 1987: 238-239).

gurrictec (Ver). *Phylloscopus collybita*. Mosquiter comú.

lluïset [koi'zet] (San). Mosquiter xiulaire?

martinet (Ond, Ver). Blauet. *Alcedo atthis*.

mèrlera ['mɛrlɛra] o ['mɛllɛra] (Br, Bv, Pa) / [am'mɛllɛra] (Bl). Merla. *Turdus merula*.
Mallorquinisme evident que trobem únicament a la Vall de Gallinera.

morteret (Pa). Oreneta cua blanca?

nyec (G, Ped, Xa). *Phylloscopus sibilatrix*. Mosquiter xiulaire. Ocell de vinguda que va pels barrancs, rius i sèquies. El seu nom és, sens dubte, de creació onomatopeica.

òbila. Au nocturna de vol silenciós que té molt desenvolupat el sentit de la vista i de l'oïda. Segons Coromines (1977: 32-42), es tracta d'un mot molt característic del domini lingüístic, comú a totes les regions de la llengua, llevat, si de cas, de la Catalunya Nord. Pren dues formes bàsiques: *òliba*, forma de fora del País Valencià, i *òbila* al País Valencià —a Elx, però, *òliva* (Segura 1998: 132)—. Spitzer, tal i com reproduïx Coromines, relaciona el mot germànic **owwilo* amb el català (al. *Eule*, neerl. *uil*, ang. *owl*). Veny (1977: 38), quan parla de l'eivissenc *olivassa*, considera que el nom català primitiu era *òbila*: segons ell, el pas a *òliba* "és el resultat d'una etimologia popular que ha consistit a relacionar el primer segment del mot amb 'oli' per creure la gent que aquest estrígid es bevia l'oli de les llànties de les esglésies", tenint en compte que un dels seus hàbitats preferits són els campanars.

orellonet (A). Ocell *Delichon urbica*. Metàtesi de *oronellet*.

oreneta [ora'neta] (Cas). Oreneta cuablanca. *Delichon urbica*. A Castells de Serrella, a Sagra, a Tormos i a la Vall d'Alcalà s'estableix una distinció, de base etimològica, força interessant entre els dos tipus d'oreneta més coneguts a les nostres terres —*Hirundo rustica* / *Delichon urbica*—. Al primer poble es distingeix entre l'*orandella* i l'*oraneta*, als dos següents entre l'*oronella* i l'*oronet* i a la Vall d'Alcalà entre l'*oronella* i l'*orellonet*. En tots els casos és la mateixa paraula, però hi ha variació en els sufixos (–*ella* / –*et(a)*), en el gènere i en la forma que pren el lexema, depenent de l'estadi evolutiu. L'oreneta cuablanca, que sol fer els nius a les volades de les cases, és un ocell més petit que l'altre i menys familiar, amb una taca blanca a la cua, que alhora no apareix tan bifurcada com la de l'oreneta vulgar.

oronet (Sag, Tor). Oreneta cuablanca. *Delichon urbica*. Vegeu *oreneta*.

pamfígol (Ala, Mur, Or) / **pamfigo** (Llo, Par, Ped). Oriol. *Oriolus oriolus*. És conegut sobretot el mascle, de color groc brillant, amb ales negres i cua del mateix color però tacada de groc. Aquesta denominació, a l'igual que *papafigos*, li és atribuïda pel costum de menjar figues.

papafigo (Alc, Bsa, J, Llí, X, Xa). Oriol. *Oriolus oriolus*. Aquesta denominació ja apareix documentada al *DMGa* (s.v. *papafígol*). Paral·lelisme curiós amb el portuguès *papa-figos*. Es tracta d'un ocell de colors força cridaners —una combinació de groc i negre—, que es caracteritza per menjar figues i bacores, la qual cosa fa que s'anomene *figuero* o *bacorer(o)* en molts punts del valencià (Tormo 1991: 1993a; Villaplana: 1988: 124). L'occità coneix, entre d'altres, la denominació *figa-loriou*, i segons Perbosc (1988: 172) el seu cant demostra una inquietud contínua per l'estat d'aquests fruits: *las figas son maduras! Cal plantar figuièrs!; son maduras las figas? las devirariai!*

pardalet de bèrum (Llo). Cotxa cua-roja. *Phoenicurus phoenicurus*. Ocell que es caracteritza pel moviment constant de la cua i pel carpó rogenc.

pardet (G, Ped). Oreneta de la cuablanca. *Delichon urbica*.

passaforats (Cas, E, Gall). *Troglodites troglodites*. Caragolet.

patxarell [patʃe'reʎ] / [patʃa'reʎ]. Passerell. *Carduelis cannabina*. Aquesta pronúncia està molt estesa per tota la Marina i la Safor (Colomina 1991: 260-261), malgrat que el *DCor* (s.v. *passerell*), basant-se en el *DCVB*, la rebutge atribuint-la als hàbits fonètics de gent forastera. La forma que pren aquesta veu a la major part del valencià és *paixarell*. També és un malnom actual a Pedreguer. Hi ha d'altres variants:

Pitxerell: Mu (la *Pitxerella* és un malnom)

pagerell: Xàb

pajarell: Teu

pàtxera (Gall). Merla blava. *Monticola solitarius*. Enfront de *solitari* / *soletari*, que és la denominació més freqüent a la resta de la comarca, a la Vall de Gallinera se sent més aïna *pàtxera*, veu paral·lela al mallorquí *pàssera*, d'on deu procedir. Colomina (1986: 673; 1991: 260) ja recull aquest mallorquinisme i amplia l'àrea de conservació a Tàrbena, amb *pàixera* ['paʃera], i a la vall de Guadalest, que, per contaminació de *buiquera* 'bosqueta grossa', fa servir la variant *pàixquera*.

perissó (Bsa). Pardal roquer. *Petronia petronia*. Ocell pàl·lid i rodanxó, que habita generalment en zones pedregoses de muntanya, ruïnes i terres de conreu.

pic-tort (Bsa, Llo, Ond, P). Durbec. *Coccothraustes coccothraustes*. Ocell de coll gros i bec notable, amb el qual és capaç de partir llavors grans i menjar-se insectes durs. A Tàrbena és conegut per *bec-tort*.

pinsà. Ocell *Fringilla coelebs*. Aquesta variant, però amb sibilant sonora [pin'za], està força estesa a la Marina Alta i en gran part del valencià. Un poc més al sud i a l'oest predomina *prinsà* / *prensà* i, si ens acostem a l'alacantí, la forma habitual per a designar aquest ocell és *xau*. Pren les variants següents a la comarca:

pinsà: A, Ala, E, Gall, P

pinsat: Xàb

prinzà: Cas

pinzà: la resta

pruna / pruneta (Bsa, C, Se). *Phylloscopus sibilatrix*. Mosquiter xiulaire. Ocellet menudet que assenyala fred, que sol anar per dins del poble i per damunt dels fils de

la llum.

puput [pa'put] (Ala, Gall). Cucut. *Cuculus canorus*.

roda-soques (P). "Ocell més menut i griset que el rossinyol".

roqueret (Bsa, Llí). Oreneta cuablanca. *Delichon urbica*.

roquerol [reke'ról] (Alc, G, J, Llo, Or, Ped, X). Oreneta cuablanca.

rossarda (G, Llí, Llo, Par, Ped; *rosalda* a C). Cuaenlairat.

setrillet (J, Ped). Ocell molt petit, amb poca carn, que va per dins les mates. Trist.
Cisticola juncidis. A Jesús Pobre em digueren que "és el més menudet de tots; és com una metla i va per dins dels canyars".

sossuït (P). Mosquiter xiulaire. *Phylloscopus sibilatrix*.

suïtet (Atz). Mosquiter xiulaire. *Phylloscopus sibilatrix*.

tendó (Xàb). Tudó.

terrola (general) / **terredola** (Mur). Alosa. *Alauda arvensis*. Variant de *terrerola*.

todo (G, J). Tudó. A partir de la forma assimilada *todó*, freqüent a la comarca, s'ha creat, per regressió, la variant *todo* als pobles de Gata i Jesús Pobre.

trencapinyols (Bb). Trencapinyes comú. *Loxia curvirostra*.

trencapinyons (J, Ped, Xa, Xàb). Trencapinyes comú. Peterson et al. (1987: 254) també recullen a les Balears *trencapinyons* referit al mateix ocell. El DCVB el localitzen a les Illes i al País Valencià.

uïtet (Alc, Bg, Llo, Nou, Or, Teu, Xàb). *Phylloscopus sibilatrix*. Mosquiter xiulaire. Ocell de color groc verdós amb la gola i el ventre blanc. La denominació és d'origen onomatopeica, com ho són *soosuït* i *suiïtet*.

xanna. Petit ocell de diverses espècies. La més coneguda és la 'bosqueta vulgar'. *Hippolais polyglotta*. Es tracta d'un ocellet de vora tretze centímetres, difícil de distingir de la bosqueta icterina (*Hippolais icterina*), excepte per la veu. A la nostra comarca pren les variants següents:

xanna: Alc, Llí, Ra

xènna: A, Bsa, G, Pa, Se, Teu, X, Xàb

xanla: P

xagna: J, Ped, Po

xègna: Bb, C, Cas, G, J, Ond, Ver, Xa

xara: Or, Sag (*xèra*: San)

xéra: Ala, Atz, Bg, Bl, Br, E, Mur, Par

xarreu [tʃa'rɛw] (J). Segons m'informen és un ocell una mica més grosset que un teuladí gran. Deu ser de la mateixa família. Recordem que al nord del País Valencià, segons Gimeno (1991: 592), *xareu* o *xarau* són denominacions força conegudes per a designar el pardal comú o teuladí. A Callosa d'en Sarrià (Beltran 1994: 74) el seu cant és reproduït amb les síl·labes *jareu!* o *xeu, xeu!*, coincidint, en certa mesura, amb el mimologisme arreplegat a Occitània per Perbosc (1988: 198): "*Geriu, gerau! Tu ne venes e io i vau*".

xarroc [tʃa'rɔk] (P). Ocell molt semblant al *sordet* ('titella'), amb ratlles blanques entre

les ales i el coll, a mode de collaró. "Estava en la terra d'arròs".

xibec [tʃi'βɛk] (Teu). Bitxac. Metàtesi de *bitxec* (< *bitxac*) o encreuament amb el nom d'ocell *xibeca*.

ximerlit (Bsa, C, G, J, Teu; *xemerlí* a G, Xàb). Torlit. *Burbinus oediconemus*. Ocell, de color marró-rogenc, semblant a una gallina i d'un pes considerable. A les Illes *sibilí*, *sebelí*, *xibelí*, *xebelí*. Segurament es tracta d'un mallorquinisme.

xinximet (G). Ocellet més menudet que el *xiuit*. Segons Segura (1996: 271), es diu *xinximillo* al Verdegàs (l'Alacantí) aplicat segurament al *Parus major*.

xiuit (G, J, Ped, Xa). Mosquiter comú. *Phylloscopus collybita*.

xoliguer. Xoriguer. A diferència del valencià general, que ha dissimilat la -r- en -l- i ha mantingut la s- inicial llatina (< *SORICARIU), Pedreguer, coincidint amb la major part del català, presenta la palatal fricativa sorda en posició inicial, d'acord amb les característiques fonètiques del parlar local, i un grapat més de pobles l'han transformada en africada o han afegit un element vocàlic davant. Aquestes dues darreres possibilitats són dos intents d'adaptació del que segurament és un mallorquinisme fonètic. Amb tot, les possibilitats fonètiques que pren aquest mot a la nostra comarca són les següents:

[ʃoli'ɣer]: Ped

[tʃoli'ɣer]: Ala, Atz, Bd, Cas, Gall, X

[ajʃoli'ɣer]: E

[soli'ɣer]: la resta

xuplacampanes (P). Tipus d'ocell no identificat.

4.1.9.3. (a) *Ictionímia* (repertori de termes cartografiats)

BACALLÀ. Peix *Gadus morhua* molt utilitzat en usos culinaris. (Mapa núm. 192)

abadejo [ba'e(d)ʒo] (gairebé general) / [ba'ed:ʒo] (Llí, X) / [aba'dedʒo] (Xàb). La isoglossa *bacallar* / *abadejo* divideix la Marina en dues zones: la part nord suposa la continuació geogràfica de la denominació pròpia del valencià centro-septentrional, mentre que el sud —amb *bacallar*— coincideix amb l'Alcoià i el Comtat, la Marina Baixa i les terres situades més avall de la línia Biar-Busot. D'aquesta darrera zona, Crevillent n'és l'excepció, amb *abaejo*, i, en una altra època, segurament, segons se'n desprèn dels documents estudiats per Montoya (1990: 264), també es diria així a la comarca del Baix Segura (Oriola): "A Oriola, en una relació de "peixca salada" de 1603 tenim: "...congre, merluça, tonyina y *abadejo*".

bacallà [baka'ʎar] (B, C, Cas, D, Nou, Teu). Denominació minoritària a la nostra comarca, enfront de la forma *abadejo*, que s'estén de Benissa cap al nord. Com molt bé diu el *DCor* (s.v. *bacallà*), "en la regió Alcoi-Alacant es diu *bacallar* (...) En realitat, al País Valencià i inclús a la zona Alcoi-Alacant, així com en els parlars catalans del sud-oest està molt estès avui *abaejo* o *abadejo* (o *badejo*), que és un altre castellanisme o galleguisme pres d'*abadejo*". Realment hi ha una zona molt compacta de *bacallar*, que des de la Marina i l'Alcoià-Comtat arriba a l'extrem sud de la nostra llengua (Monòver, Elx, Guardamar).

ERIÇÓ DE MAR. Peix *Echinus acutus*. (Mapa núm. 194)

bogamarí (G, Xàb). Veny (1976: 215-216 i nota núm. 30), basant-se en l'*ALDC*, recull els noms de l'ictiònim *Echinus acutus* a gairebé tota la costa del migjorn valencià: *ariçó* (Alqueria de la Comtessa), *olleta* (Altea), *bogamarí* (Xàbia), *bogamarina* (Alacant, Guardamar) i *paparinell* (Benidorm; *DCVB*). A més a més, aquest autor destaca el

paral·lelisme que s'estableix entre la denominació xabiera i alacantina i la forma baleàrica *vogamarí* (també *vogo* a Santanyi). Segons l'estudiós, el segment inicial de *vogamarí* tindria relació amb el cast. *bogavante* (<LUCOPANTE), d'on sembla que també vindria el català *gramàntol* (DECH), que designaria "onza, especie de pantera, nombre que se daría al crustáceo por el aspecto agresivo (...)" (DECH, s.v. *lobagante*), la qual cosa s'ajustaria clarament a l'aparença ofensiva de l'eriçó, proveït de punxes que el protegeixen dels enemics. Seguidament, el mallorquí hauria transformat la bilabial oclusiva inicial per la labiodental en un intent de donar transparència semàntica al mot. No obstant això, al *DCor* (s.v. *bogamarí*) se'ns suggereix una etimologia una mica diferent: "(...) compost de l'adjectiu *marí*, *-ina*, amb *bògo* que és el mot més estès a Mallorca, i sembla haver estat primerament la denominació mossàrab del boc o mascle de la cabra, nom que es deuria aplicar a la garota per les seves propietats afrodisíacues". Un darrer estudi de Corcoll (1997: 132) considera com a base etimològica de *bogamarí* "le segment *boga*. Mot qui appartient, probablement, à une famille nombreuse et étendue de mots qui proviennent du gallo-roman BULGA. *Boga* serait apparenté directement à l'occitan *bogo* et au français *bogue* qui ont pour signification 'enveloppe épineuse de la châtaigne (...) cette acception (...) est arrivé, par comparaison, à designer l'oursin, avec l'adjonction de l'adjectif *marí* ou *marina*".

eriçó [ari'so] (gairebé general).

olleta (C; + Altea). Podria tractar-se d'una "metàfora originada per la forma de la closca de l'equinoderm (cf. and(alús) *moliniyo*)" (Veny 1976: 216).

PALAIÀ. Peix de l'orde dels pleuronectiformes (*Citharus linguatula*), amb el cos recobert d'escates grans, rostre punxegut i ulls separats per una crosta òssia. (Mapa núm. 193)

palaia. Dues de les tres variants fonètiques que presenta aquest mot a la nostra comarca han perdut la semiconsonant intervocàlica:

palaia: Xàb

palà: Atz, Bb, Nou, Ond, P, Pa, Rà, Teu, Ver

pelà: Ala, Alc, Bd, Bme, E, G, J, Llí, Llo, Mur, Par, Ped, Po, Tor, X, Xa
peluda (C, D). L'etimologia popular ha relacionat el mot *palaia* amb *pèl* i l'ha transformat en *peluda*, malgrat la presència evident d'escates. A Calp em distingien entre la *peluda* pròpiament dita ('palaia') i la *peluda amb randa* (*Scophthalmus rhombus* 'rom') i la *peluda fina* (*Solea tutea*).

4.1.9.3. (b) *Ictionímia* (unitats lèxiques no cartografiades)

àngel. Escat. Peix *Squatina squatina*.

boga. Peix de l'ordre dels perciformes, de la família dels espàrids (*Boops boops*).

bonyítol (Bsa, C, D, Ond, Xàb). Bonítol. *Sarda sarda*. De la lectura de Llorca (1998: 712) sabem que hi ha un predomini de la pronúncia palatalitzada entre la gent de terra, però no ocorre el mateix amb la gent de mar, com a mínim a la Marina Baixa, on també se sent *bonítol*. A Alacant continua la vacil·lació, segons Segura (1996: 134-135). A la nostra comarca, concretament a Dénia, Cabrera (1997: 141) recull indistintament *bonyítol* i *bonítol*.

cabut (Ond). Lluerna. *Trigla lucerna*. A Dénia, segons Cabrera (1997: 143), el *cabut* o *cabet* és la *juriola* menuda. Vegeu *juriola*.

cerviola (Bsa, C). *Seriola dumerilii*. Segons Llorca (1998: 729), es diu *cerviola* a tota la costa de la Marina Baixa.

clòtxina. Musclo. *Mytilus galloprovincialis*. Gairebé general en valencià, com a mínim de la meitat sud. González (1991: 25), en el seu estudi centrat en el parlar de la Plana, fa coincidir la isoglossa *clòtxina* / *musclo* amb el riu Millars, de manera que la primera

forma correspon a les localitats situades al sud i l'altra és la denominació septentrional. No obstant això, Colomina (1991: 250) recull *musclo* a Benidorm, al costat de *clòtxena*, i hi destaca la pronúncia alcoiana *clòtgina*. La solució amb [e] postònica també és documentada per Orellana (1802: 3) sota la variant *clógena*, que presenta la consonant intermèdia sonoritzada, almenys gràficament, ja que s'hi especifica que "en la articulació sona *clochena*". Amb tot, cal destacar una informació de caire sociolingüístic interessant referent a Dénia (Cabrera 1997: 146), que constata la penetració del castellanisme *mejilló*, quan aquest mol·lusc està en conserva.

cornuda (D). Peix martell. *Sphyrna zygaena*.

cranc. A la nostra comarca no ha pres massa volada la variant *carranc*, pròpia del valencià central. En aquestes latituds se sent més aïna la veu originària *cranc*, sovint sota la forma *caranc*, que presenta anaptixi, a l'igual que *carranc*, però que manté el caràcter bategant de la /r/. Són especialment interessants les solucions *cran* i *cra*, singulars que han nascut a partir d'una interpretació errònia del plural *crans* per *cran[k]s*. En total, hi ha cinc variants fonètiques diferents a la comarca:

cranc: Alc, Bb, Bg, Bme, Cas, J, Llo, Mur, Or, Ped, Rà, Sag, San, Tor, X

cran: Bg, Par

cra: Ala, Bg

caranc: Bsa, D, Ond, Nou, Po, Sag, Teu, Ver, Xàb

carranc: A, Atz, B, E, G, Gall, Llí, P

Martines (1999a: 263-264) relaciona l'alternança de líquides que observem en *caragina*, *carragina* i *clagina* amb la vacil·lació en *caranc*, *carranc* i *clanc*. De fet, les líquides són les consonants que permeten més alteracions fonètiques —metàtesis, anaptixis, dissimilacions, assimilacions— en la major part de les llengües europees: l'alguerès (*jalmana*, *prorar*), l'andalús (*carvario*, *perdel*) i el portuguès (*branco*, *praia*) en són uns bons exemples dins la Romània. Vegeu mapa núm. 33.

galtí (D). Galta-roig. *Liza aurata*. *Galtí* s'ha format a partir del substantiu *galta* amb

l'ajut d'un diminutiu, atès que aquest peix té una taca a la galta, tal i com assenyala Cabrera (1987: 142), basant-se en paraules dels propis informants. *Galti-roig* a Altea, i la Vila i, alternant amb *mújol*, a Benidorm, segons Llorca (1998: 759).

golfàs (Bsa, D, Xàb). Tallahams. *Pomatomus saltator*. La documentació d'aquest mot no és massa abundant, però en tenim mostres suficients que ens permeten saber la distribució geogràfica aproximada i una interpretació fiable del seu possible ètim. Ja a les primeries del segle passat Orellana (1802: 4) fa equivaldre el valencià *golfàs* al castellà *anchova*; actualment el *tallahams* es diu *anxova* a Benidorm (Llorca 1998: 767). Una centúria després, el mot estudiat és documentat a Tarragona amb el sentit de "peix petit, cria de la tonyina" i en valencià aplicat al peix *Engraulis meletta* (DCVB). Però és el DCor (s.v. *dofí*) qui gosa a postular una etimologia a partir de *golfi*, variant de *dofí*: "com que la terminació de *golfi(ns)* semblava diminutiva, se n'extragué el tarrag(onès) i va(lencià) *golfàs*".

gramàntol. Llamàntol. *Humarus gammarus*. Tipus de crustaci marí de l'orde dels decàpodes, de color negrós, i amb unes pinces enormes al primer parell de potes. Segons Ayza (1981: 84), a Peníscola es diu *llomanto*. Orellana (1802: 5) escriu *lomantol*, encara que ressalta que "en la articulació (sona) *Llomantol*". A la nostra comarca, Maria Ibars (1965: 46) emprà *gramàntul* per al singular i *gramàntuls* en plural: "el xic, *un gramàntul* desgarbat". Potser la forma pedreguera en singular, *gramantus*, s'ha creat a partir d'aquest plural, per assimilació del grup *-ls > -s*. Per a una possible interpretació etimològica, vegeu més amunt *bogamarí*. Hem recollit les variants següents a la zona d'estudi:

gramàntol: C, Teu, Xàb

gramàntul: Bme, D, G, Or, Tor, Ver

gramantus: Ped

grava (Alc, Bb, Bme, Llo, Ond, Ped, Rà, Sag, Tor; a Ala, Cas, Or i San és una paraula en desús). Escopinya en conserva; cast. *berberecho*. El nom li ve segurament de les

partícules gravoses o l'areneta que s'arreplega a la seua petxina. És un substitut original d'un castellanisme tan estès en valencià, a l'igual que ho és *vedrigó* o el tortosí *catxel*.

japuta [xa'puta] (D, Ond). Castanyola. Segons Llorca (1998: 726), a la Marina Baixa *castanyola* identifica l'ictiònim *Brama brama* i el *Chromis chromis*, mentre que al *Brama raii* li han aplicat l'estrangerisme *palometa* o *saputa*.

juliola [dʒuri'ɔlɔ] (D). Lluerna. *Trigla lucerna*. Orellana (1802: 4) fa coincidir semànticament els ictiònims *juliola* i *garneu*: "*Juliola*. Plur. *Julioles* (...) ve á ser lo mateix que *garneu*". No obstant això, a la Marina no són sinònims absoluts, ja que el primer correspon al *Trigla lucerna* i el segon al *Trigla Lyra* (Cabrera 1997: 143).

letxa (D). Cerviola. *Seriola dumerilii*.

llobarro. Peix *Dicentrarchus labrax*.

marroc (D). Dofi o *galfí* quan és menut. *Delphinus depfi*.

matiner (D). Congre pintat. *Echelus myrus*

milà (C, D). Milana. Ictiònim *Myliobatis aquila*.

moixó (D, Ond). *Atherina presbyter*. La translació dels referents terrestres al camp marítim, amb la consegüent adopció del mateix nom, són abundants; destaquen les coincidències amb diversos animals com ara *bouet*, *cabra*, *cavallet*, *furó*, *gall*, *gat*, *moixó*, *mussola*, *oroneta*, *palometa*, *porquet*, *rata*, *soliguer*, *tord*, *vaqueta*; també hi ha ictiònims presos de noms de plantes i fruites com, per exemple, *bacora*, *ortiga* i, fins i tot, *pàmpol*. Els parlants, per tant, hi han sabut veure i han ressaltat tot un seguit de semes en comú de manera que han acabat fent-los equiparables. Vegeu *oroneta*.

morell (D). Clavellada. *Raja clavata*.

oroneta. Orenyola. Peix *Cypselurus heterurus*. A tot arreu del valencià —a Peníscola, per exemple, sota la variant *aroneta* (Ayza 1981: 85)— s'ha produït una relació semàntica entre l'ocell homònim i el peix en qüestió, pel fet que aquest siga volador i estiga proveït d'ales. Sens dubte, la metàfora, des de la perspectiva lingüística, constitueix una de les bases de la conceptualització i estructuració del món per part de tota comunitat cultural. Vegeu *moixó*.

passamar. Peix de plata. *Argentina sphyraena*.

petxelida (Xàb). Petxina. Les variants fonètiques que pren aquest mot a la Marina deuen ser solucions de compromís entre el mallorquí *pegelida* i el general *petxina*, com ja assenyala Colomina (1986: 673). A més de *petxelida*, al llarg de la geografia comarcal se senten les formes següents:

pitxirina: X;

pitxilina / *petxelina*: gairebé general;

pitxina: Ond

rafet. Lluerna roja. *Trigla sp.* D'acord amb el DCVB, aquest peix és conegut per *rafet* a Tarragona i al País Valencià. De fet, Orellana (1802: 7) dóna constància de la seva presència a la zona de València i el tradueix al castellà com a *biligau*.

robagallo (C). Rom, rèmol. *Scophthalmus maximus*.

rodaballo [roda'vaʎo] (Ond). Rom, rèmol. *Scophthalmus maximus*.

tremolosa (C, Ond) / vaca tremolosa (D). Tipus de peix. Vaqueta. *Torpedo torpedo*.
"Si li toques la panxa, t'enrampa".

vedrigó (D). Escopinya de gallet. *Cerastoderma edule*.

vidriada (D). Variada. *Diplodus vulgaris*.

vísol (D). Cavalla vera. *Scomber Pneumatophorus*.

xucla (D) ['tʃukla]-['fukla] / **sufla (Ond).** Xucla vera. *Spicara maena*. Orellana (1802: 8) recull a la zona de València la forma desafricada *sucla* (cast. *trompero*), paral·lela a la variant fonètica d'Ondara.

4.1.9.4 (a) *Amfibis, rèptils i altres animals* (repertori de termes cartografiats)

CULLEROT. CAPGRÒS. Larva de la granota. (Mapa núm. 161)

capot (Llí, Ped, X). Aquesta denominació, però amb l'oclusiva sonoritzada *cabot*, és, segons el *DCVB*, la variant de St. Feliu de G., Alacant, Artà, Pollença i Sóller —al País Valencià també *cabota*—. En els nostres pobles de la Marina s'ha conservat l'oclusiva sorda intervocàlica, d'acord amb les pròpies tendències articulatòries: *lloquet*, *foquet*, *joquet* i *nuquet/nyuquet*. Pel que fa a les diferents llengües romàniques, trobem en portuguès *cabeçudo*, en aragonès *cabezudo*, en francès *têtard* i en occità *cabòt*, *cap-gros*, *testut*, *tèsta-d'ase* / *tèsta-d'ai* i *cabassola*, tots ells noms que fan referència a la forma del cap. Igualment en rus hi ha *golovàstic* (< *golovà* 'cap').

cullerot (A, Ala, Alc, Atz, Bb, Bd, Bg, Bsa, C, Cas, E, G, Gall, Mur, Nou, Ond, Or, P, Par, Po, Sag, San, Se, Teu, Tor, Ver, Xàb). Aquest nom fa referència a la forma de cullera que se li atribueix. Els paral·lelismes amb les diferents llengües romàniques són molt llampants: en occità *culhereta*, *cassuora* —als Alps *cassuor* és una "grande cuiller à soupe", segons Mistral (s.v. *cassour*; 1979: 489)—, *co-de-sartan* (=

'cua/mànec de paella'); en aragonès (Andolz) *cuchareta* i *cullareta*, entre d'altres. També *cuchareta* a Ludiente (Alba 21). En català, segons el DCVB *cullerot* a Fraga, Tortosa i València, i a la Terra Alta (Navarro ALTA: mapa 269) *cullerot*, *cullereta* i *culleró*.

granot (Llo). Mentre que a Bolulla (Beltran 1994: 39), a Mallorca (DCVB) i a Nonasp —la Terra Alta (Navarro ALTA: mapa 268)— el *granot* és la granota, a la Llosa aquest terme s'aplica a la larva.

FARDATXO. LLANGARDAIX. Rèptil de cos allargat i cilíndric, cua llarga i quatre potes curtes cobert de petites escames. (Mapa núm. 160)

fardatxo (Cas, G, Llí, Teu, X, Xàb). Es tracta d'una veu paral·lela a l'aragonès *hardacho* (ALEANR, mapa 340), modificat en *gardacho* a Navarra i Àlava (DRAE), que és d'ús freqüent en les terres xurres de l'interior del País Valencià: *hardacho* a Villena i Sax (Torreblanca 1976: 235); a Requena, Utiel, Aiora, Villar i Puebla de Íjar (Briz 1991: 130) i a Ludiente (Alba 1986:134). *Fardatxo* és la denominació predominant en valencià, encara que a la nostra comarca té un ús força restringit, a favor de la variant fonètica *sarvatxo*, igualment influïda pel mossàrab.

sarvatxo [sar'vatʃo] / [ser'vatʃo] (Bb, Bg, Bl, Bv, Cam, Pa, Ped) / [sal'vatʃo] (Atz, E). La variant de l'Atzúvia i de la Vall d'Ebo deu haver-se format a partir de la pressió de l'adjectiu *salvatge*. Segons Gimeno (1984: 18), "una altra illa de *sarvatxo* es constata al Baix Maestrat (...) i a part de la Plana de Castelló, sobretot la part del nord".

MUSARANYA. Petit mamífer insectívor, semblant al ratolí, però amb el musell llarg i punxegut. (Mapa núm. 162)

busarany (Ala, Atz, Bg, Llo, Or, San, Tor, Ver) / **musarany** (P). Masculinització de

musaranya i posterior alteració fonètica que ha transformat el fonema /m/ en una [b], atès que tots dos sons presenten una equivalència acústica evident.

gambosí (A, B, Cas, E, Gall, Mur, Par). El *DCor* i el *DCVB* fan derivar aquest mot de *gamba*. Independentment de l'origen, el que sempre s'observa és que el terme en qüestió s'aplica generalment a diversos animals menuts: a Almudaina —el Comtat— fa referència a les *tisorettes* o *papaorelles* (*DCVB*); a l'Albufera, *gambússia* és "una mena de peixet molt petit, (...) perquè es mengen la larva del mosquit" (*DCor*); i a l'interior de la Marina (inclosa la vall de Guadalest [Beltran 1998: 51]) es tracta de la *musaranya* o també d'un ocellet menudet que senyala fred i que va per dins del poble, per damunt dels fils de la llum i de les portes; segurament el caragolet. A més a més, hi ha la creença popular —a la Marina (Beltran 1994: 80), a Tortosa, a Mallorca (*DCVB*) i a Vinaròs (*DCor*)— de fer creure als xiquets que hi ha uns animalets imaginaris, anomenats *gambosins*, que bufen i creen el soroll del vent i que cal caçar-los a les nits ventoses. Però, per a aquesta segona accepció, el *DCor* (s.v. *gamba*) ens suggereix la relació amb el portuguès de Beira *gambusino* 'caça imaginària'.

trapó (Bb, Bd, Bsa, D, G, Llí, Ped, Se, Teu, X; *treponet* a C) / **tarpó** (Po) / **tapó** (Xàb). L'ètim d'aquest vocable deu ser el mot *talpó* (*el talpó* > *el tarpó* > *el trapó* > *el tapó*).

4.1.9.4. (b) *Amfibis, rèptils i altres animals* (unitats lèxiques no cartografiades)

amussar [amu'sar] (A, B, P) / [azmu'sar] (E). Atiar el gos a algú.

amutxar [amu'tʃar] (Bsa, Par, Teu) / [mu'tʃar] (Atz, Bb, Bd, Bg, Bme, D, Gall, Nou, Ond, Or, Po, San, Tor, Ver). Atiar el gos a algú.

ànec (Atz, Ond, P, Ver). Enfront del castellanisme *pato*, tan comú al llarg de la geografia valenciana, a les terres pròximes a la Marjal es conserva la denominació

tradicional d'aquests ocells de la família dels anàtids. Se'n coneixen de moltes classes, com ara el *collverd*, el *cap-roig*, el *sarset*, la *parda*, la *coa de junc* i el *cullerot*, entre d'altres. A la Marina Baixa (Callosa) aquest mot només ha quedat fossilitzat en el modisme *fer l'ànec* 'fer el ruc' i a Elx, segons Segura (1998: 129), la femella de l'ànec collverd encara es coneix com a *ànera*. Amb tot, unes dades escadusseres i aïllades que confirmen la tendència a l'oblit d'un mot tan nostre, condemnat a desaparèixer de la parla viva.

aüixar [ufá(r)]. 1. Espantar les mosques. 2. (Ped, Rà, Xàb) Atiar un gos. Verb de creació onomatopeica, a partir del crit *uix!*, utilitzat per a fer fugir certs animals o incitar-los per a envestir o atacar.

clapir (A, Ala, Gall) / **glapir** (Llí). Lladrar el gos amb un crit agut quan assenyala la caça.

cloquejar (Teu). Escatainar les gallines abans de pondre.

cotxino [ku'tʃíno] (Llí, X). Porc.

dragó [andre'yo] / [andra'yo] (a Ala [andri'yo]). Sauri de la família dels gecònids, d'uns vuit centímetres de llarg, de pell escatosa i de color gris verdós, amb la part inferior del cos blanca. S'alimenta d'insectes i es localitza sovint a les parets o badalls de les cases.

escainar-se (Ped, Teu). Escatainar les gallines. Mallorquinisme. A Teulada abans de pondre *cloquegen* i després *s'escainen*.

esmunyir. Munyir, treure la llet d'una mamella. La variant de la Marina Alta sembla que no té massa extensió: el *DCor* (s.v. *munyir*) la dóna com a pròpia de Valls, Reus,

Tarragona i una zona que comprendria les comarques de la Safor, la Marina i l'Alcoià-Comtat. A Xàbia pronuncien *esbunyir*, gràcies a un procés dissimilatori de nasals, afavorit per l'equivalència acústica entre dos fonemes —/m/ i /b/— que presenten molts trets en comú.

galipau (Forna [l'Atzúvia]). Tipus de gripau no massa gran. El *DCVB* també ho recull a Vic i St. Feliu de C. amb el sentit de 'calàpat'. Vegeu *DCor* (s.v. *gripau*) i compareu amb *calapater*.

indià [andi'a]. Titot, gall dindi. Enfront del castellanisme *pavo*, força estés en valencià, especialment el meridional (Veny 1978: mapa 2, basat en les informacions de l'*ALDC*), la Marina manté viu el terme *indià*, paral·lel a l'eivissenc *indiot* i a la forma *andiot* de la Vall d'Àneu (Sistac 1998: 75), com ho és també de les formes més generals *gall dindi*. A Relleu, la Torre de les Maçanes i Xixona se sent més aïna la denominació castellanitzada *índio*.

llebra. Llebre. A la Marina Alta hi ha un predomini absolut de la forma *llebra*, a diferència de la Marina Baixa que presenta *llebre*. Sembla que aquesta vacil·lació vocàlica és una constant en tot el català occidental, com es desprén de les paraules de Coromines (s.v. *llebre*) en estudiar aquest vocable: "En els parlars occidentals fins avui continua encara el tantaraneig entre -e i -a"; i de les dades locals que en dóna, com ara *llebre* a Alcoi, al Portell de Morella i a Castelló de Rugat i *llebra* a la Ribera d'Ebre, Castelló de la Plana, Quatretonda, etc.

lleixigada. Llorigada. Cria de conills; i, per extensió, un conjunt relativament nombrós d'animals de la mateixa espècie: *una lleixigâ de conills*, *de perdius*, etc. A Callosa i a Bolulla es pronuncia *lletxigâ*, la qual cosa fa pensar en un origen castellà del mot.

lloriguera [dʒoli'ɣera] (Ped). Cau de conills. La variant pedreguera és resultat d'una

dissimilació a partir de *lloriguera*: el primer pas seria el de *-r-* per *-l-* (**lloliguera*) i seguidament una nova dissimilació de les laterals.

lluenta (Bb, Cas, X). Tipus de sargantana un poquet més gran i lluent.

mamacabres. *Psammodromus algirus*. Sargantana cuallarga. Segons Villaplana (1988: 56), "aquesta sargantana rep aquest curiós nom a causa de la creença bastant estesa, i que sovint és atribuïda a les colobres, d'alimentar-se de la llet de les cabres quan aquestes descansen".

manxa (Bg, Teu). Tipus d'insecte que, segons un informant, "talla la soqueta de les tomaqueres".

meular (A, Br, Bv, Teu) / **maular** (Cas) / **miular** (Ala, Alc, Atz, Bb, Bl, Bsa, C, E, Llí, Nou, Ond, Tor, Ver, X). Miolar el gat. Possible mallorquinisme fonètic, ja que en valencià predominen les pronúncies *maular* o *miular*.

moltó (E, Or, Ped, Xàb). El mascle de l'ovella destinat a la procreació s'anomena *mardà*. Quan es parla de *carn de moltó* es fa referència a la carn de corder, d'ovella o de *borrego*. Aquest mot, que encara té certa vitalitat als pobles esmentats, es desconeix per complet a la major part dels pobles del voltant.

mosca d'ase (general) / **mosca d'Aixa** (Bb). Mosca del bou. *Tabanus bovinus*. La segona variant ha substituït el mot *ase*, pràcticament desaparegut del llenguatge quotidià, per un topònim força conegut a la comarca; es tracta del *Castell d'Aixa*.

orso. Ós. Sovint se'n fa un ús metafòric d'aquesta veu, ja que, en comptes de designar l'animal del gènere *Ursus*, s'aplica a una persona que —suposadament— té característiques semblants: *quin orso estàs fet!*

pitiu [pi'tiw] / [pe'tiw] (Teu). Indià, galldindi. Veu d'origen onomatopèic.

ranoc [re'nɔk] (A, Pa). Gripau. Segons Segura (1996: 237), *renoc* és la forma habitual d'anomenar el gripau a la zona central i meridional del camp d'Alacant, alhora que existeix el femení *renoca* referit a la *granota*. El *DEsc* (s.v. *renòch*) defineix el masculí com una 'rana de zarzal. Reptil semejante á un sapillo', mentre que al *DSan* (s.v. *renoch*) apareix senzillament com a 'rana' o 'renaquaco'.

sargantana. Sauri del gènere *Lacerta*, de poca grandària i cos estirat. La major part de la comarca coneix la variant metatitzada, alhora que presenta vacil·lació de la vocal de la primera síl·laba:

segrentana: Atz, Bb, G, Nou, Ped, Sag, San, Se, Ver

segrantana: A, Ala, Alc, C, Cas, D, E, J, Llí, Llo, Mur, Or, Par, Tor, X

segantana: Atz

sergantana: Bsa, Teu

sagrantana: J

sargantana: Bsa

teranyina. Teixit que fa una aranya amb al fil que segrega, per a caçar insectes que li serveixen d'aliment. Pren les variants següents a la zona d'estudi:

tarallina: A, Cas, E, Ped

tallarina: Alc, Bb, Bsa, C, Lli, Nou, Ond, Ped, Teu, X, Xàb

tallerina: Llo

Des del punt de vista fonètic, s'ha produït una dissimilació consonàntica (ny-n > ll-n) i una assimilació vocàlica (*tera-* > *tara*).

tossar [tu'sar] (Bsa). Topar el bou. Benissa és l'únic poble de la comarca que conserva aquest verb, enfront de la forma *topar*, pronunciada en [o] o [u], tant àtona com tònica, a la resta de pobles. No obstant això, hi trobem diversos derivats com ara *tussot* 'colp al cap' a Castells de Serrella i *tussaló* a Callosa i Bolulla.

udolar. Aplicat als gossos, cridar de manera prolongada i planyívola. Pren les variants següents a la comarca:

ular: C, Se

aülar: D, Teu

dular: Bsa, X

El *DCor* (s.v. *udolar*) testifica que "avui la variant *adular* (amb el derivat *adul*) segueix a Mall. (...), i a més a Men. i Eiv. (AlcM), però reduït normalment a *dular* en aquesta darrera illa (...) A Castelló de la Plana *adular* ha continuat en sentit figurat (...)". I de la lectura dels textos de J. Martí i Gadea, nascut al Comtat, però molt vinculat amb la Marina, dedueix que "*adular* deu tenir ús en altres bandes del País Valencià també", referint-se precisament a aquestes comarques. Colomina (1991: 329) amplia l'àrea d'aquesta darrera variant a la Marina Baixa i a Xixona.

viri (G). Verí del gripau i, per extensió, 'persona roïna'. Ex.: *Quin viri està fet este xiquet!* Aquesta variant fonètica, aplicada únicament a la substància tòxica, ja la trobem documentada al *DMGa* (s.v. *viri*).

4.1.9.5. (a) *Fitonímia* (repertori de termes cartografiats)

BOGA. BOVA. Gènere de plantes herbàcies perennes, de la família de les tifàcies, les fulles de la qual serveixen per a fer seients de cadira. *Thypa sp.* (Mapa núm. 158)

boga 1. (C, Bsa, D, G, J, Llí, Se, X).

bova (A, Ala, Alc, Atz, B, Bb, Bd, Bg, Bme, Cas, E, Gall, Llo, Mur, Nou, Ond, Or, P, Par, Ped, Po, Rà, Sag, San, Teu, Tor, Ver, Xa, Xàb).

CEPELL. BRUC. Arbust. *Erica multiflora*. (Mapa núm. 155)

cepell (A, Bsa, C, Llo, Nou, Par, Teu) / **cipell** (Atz, E) / **xipell** (B, Gall). El mallorquí *xipell* és viu a les hores d'ara a la Vall de Gallinera, Beniaia i l'Orxa, mentre que l'Atzúvia i la Vall d'Ebo —amb *cipell*— presenten una forma híbrida entre aquesta i el valencià *cepell*. A Pego *cepell* és 'tota la llenya de la muntanya', oposant-se al *petorro*, que correspon al *bruc*.

cepetell (Se). Segurament es tracta d'un híbrid entre la forma originària *cepell* i la veu de creació onomatopeica *petorro* / *petorri*, pròpia dels pobles veïns. Compareu amb *estepell* que és la variant que pren aquest mot al poble de Gata.

estepell [asta'peʎ] (G).

petorrell (Ala, Alc, Bd, J, Llo, Mur, Ped, San). Deriva del mot *petorro*, pels esclafits i sorolls que fa en tirar-se al foc. L'afegiment del sufix *-ell* s'explica segurament per analogia a *cepell*, que és un dels sinònims més coneguts del valencià.

petorri (Bsa, c, Nou, Teu).

petorro (Atz, Bme, Cas, D, Gall, P, Rà, Sag, Ver, X, Xàb).

JONC. JUNC. Nom donat a diverses herbes monocotiledònies de llocs humits. (Mapa núm. 3)

jonc (Bsa, C, G, J, Llí, Teu, Xàb; *jonquet* a Ped; *anjonc* a X i *jonquera* a Nou). Sempre s'ha volgut oposar la parella lèxica, o més aïna fonètica, *jonc* / *junc*, per a caracteritzar els dialectes orientals i occidentals respectivament. A alguns punts de la Marina Alta, a Tàrbena i a Famorca l'única forma existent és *jonc*, *jonquet* o *jonquera*. En el cas de les variants que presenten la /o/ en posició àtona (concretament la de Pedreguer i Tàrbena) no podem assegurar que siga un derivat de *jonc*, ja que també podria procedir de *junc*; ara bé, el fet que hi haja llocs on es diu *jonc* i que les característiques del parlar de Pedreguer no siguen especialment propenses al canvi de u > o (compareu

bullir, *julivert* per les formes més habituals en el valencià veí *bollir* i *jolivert*) fan pensar que es tracta d'un derivat de *jonc* i, per tant, d'un mallorquinisme més.
junc (la resta).

MORELLA ROQUERA. Planta urticàcia de l'espècie *Parietaria officinalis*, principalment la varietat *diffusa*. (Mapa núm. 154)

apegalosa [peɣa'loza] (Alc).

herba roquera (Bd, Cas, G, J, Llo, Mur, Par, Ped, Sag).

maria roquera (Atz, P).

molla roquera ['mɔʎɛ ro'keɾa] / [mu ʎaro'keɾa] (Se). Aquesta denominació es deu haver format, per regressió, a partir de la variant metatitzada *mollera*, que sembla que és bastant freqüent, segons el DCVB, a Mallorca —i ací a les nostres latituds, a Calp i a Altea—. L'adjectiu *roquera* —*morella roquera*, *herba roquera*— fa referència al lloc on més en solen créixer (a la vora de les roques, dels margens, etc.).

morella (A, Ala, B, Gall).

morella roquera (Bg, Bme, Po, Rà, Tor) / **mollera roquera** [ro'keɾa] (C) / [ru'keɾa] (Bsa).

rapamorella (Bg, E).

rentabotelles (Xàb). El nom que rep aquesta planta remet a les seves qualitats netejadores. Molts informants recorden que la feien servir per a rentar objectes de vidre o de test, com ara gerres, setrills o qualsevol veixell de les mateixes característiques; compareu amb *rentapitxers* dels pobles veïns de Teulada i Poble Nou i amb *rentasetrills* i *llavatassa* que són les formes pròpies de diverses localitats de la Marina Baixa (Beltran 1994: 92 i 95).

rentapitxers (Nou, Teu).

ORTIGA. Planta les tiges i fulles de la qual estan cobertes de pèls rígids que es trenquen amb facilitat i que segreguen un líquid urticant que produeix una gran picor i taques a la pell a qui la toca. *Urtica urens*. (Mapa núm. 156)

formiga [for'niya] (Bg). Mitjançant un procediment metonímic, basat en una relació de causa i efecte, la sensació de formigueig i picor que provoca tocar aquesta planta ha acabat per donar-li nom.

guardiana [gor'ðjana] (A). Es tracta d'una veu paral·lela a la forma *guardians*, sentida a Monòver —les Valls del Vinalopó—, el nom de la qual fa referència a la capacitat de "guardar" o impedir l'entrada a un hort o a un camp.

herba piquera (Llí, X).

matos (Llo). Possible reducció de *picamato*, que és la variant que predomina als pobles veïns.

ortiga (A, B, Bmau, Bsa, Cas, E, Gall, Mur, Se).

picamato (Atz, B, Bme, Gall, P, Par, San). La denominació que pren n'és ben il·lustrativa, donades les característiques de la planta: es tracta d'un compost de *pico* y *mato*, amb alteració del primer element.

picapacos (G) / **picapatos** (Rà, Tor) / **picapardos** (Ala). Variants fonètiques —amb repetició deliberada d'oclusives— que segurament parteixen de *picamato* com a forma bàsica o originària. Segons informa Climent (1992: 281), "tot i ser urticant, és comestible, bullida, com una verdura qualsevol. Té propietats antireumàtiques i és diürètica (fa orinar i facilita l'eliminació de les substàncies noïbles del renyó)".

patos (Bb, Bd, D, J, Nou, Ond, Or, Ped, Po, Sag, Teu, Xa, Xàb) / **pacos** (C, Ver).
Deu tractar-se d'una reducció de *picapatos* i *picapacos*.

RAÏM DE PASTOR. CRESPINELL. Planta molt coneguda i apreciada, les fulles de la qual es posen amb aigua i sal o amb vinagre, i es menja en amanides o com a aperitiu. *Sedum sp.* (Mapa núm. 157)

crespinell. Pren les variants següents a la comarca:

caspinell: Bsa, Bv, C, Teu, Xàb

escarpinell: Pa

gaspinell: Bl, Br

raïmet de gat (Bg, Mur, Par). Aquesta denominació s'ha creat a partir d'una associació d'idees que relaciona el felí, i el seu costum de malavejar per les teulades, amb el fet que aquesta planta hi creix enganxada amb certa facilitat.

raïm de pastor (la resta; a Gata *rimet de pastor*).

TIMÓ. FARIGOLA. Planta *Thymus vulgaris*. (Mapa núm. 159)

botja ['bodʒa] (Xàb). Mentre que a tota la comarca el mot *botja* fa referència a qualsevol mata petita i atapeïda, de forma semiesfèrica, a Xàbia i a Callosa d'en Sarrià s'aplica al timó o farigola. S'ha produït, per tant, un procés metonímic mitjançant el qual el nom genèric ha passat a denominar l'espècie considerada pels parlants com a prototípica.

frígola / friula. Aquesta solució lèxica, en valencià, abasta una àrea costanera que va com a mínim des de la Safor —*frigòla* a Oliva i a la Font d'en Carròs— a l'Alacantí, amb *friula* a totes les partides d'Alacant, llevat de la zona meridional, segons afirma Segura (1996: 186). És, però, a la Marina Alta on l'àmbit d'aparició d'aquest mot s'eixampla més i pren més volada, possiblement pel reforç del mallorquí *frígola*. Al mapa núm. 159 queda delimitada la isoglossa que separa, al centre i a llevant de la comarca, aquesta denominació i, a les valls interiors, la forma més estesa en valencià, *timó* o *timonet*. Són dues les variants fonètiques que es reparteixen d'una manera equitativa la zona costanera, a les quals se n'ha d'afegir una tercera d'intermèdia:

frígola: Alc, Bsa, D, G, J, Nou, Ond, P, Ped, Po, Teu, Ver, X, Xa

frígula: Bb

friula: Ala, Bd, Bg, Bme, C, D, Llí, Llo, Mur, Or, Par, Rà, Sag, San, Se, Tor

El *DSan* (s.v. *frigoleta*) apunta que es tracta d'una "yerba para adobar las azeitunas, vulgo *herba de olives*. Llámase *frigoleta* en la Marina". No sabem si es tracta d'una confusió o realment s'ha aplicat aquest terme a la sajolida.

timó (A, Ala, Atz, B, Bg, Cas, E, Gall). Denominació majoritària en valencià.

4.1.9.5. (b) *Fitonímia* (unitats lèxiques no cartografiades)

aferragossos [fera'γosos] (Mur). Tipus de planta.

ajoca-sapos [dʒoka'sapos] (P). Nom de planta. Segurament és la mateixa que l'*ajoca-gripaus*, *ajoca-tòtils* o *ajoca-sapos* que recull Masclans (1981: 28). En aqueix cas, es tractaria de l'anomenada científicament *Limoniastrum monopelatum*. Aquesta denominació també és coneguda a Bolulla (Marina Baixa).

albalatge. Planta molt abundant a la vora de les carreteres. *Hiparrhenia hirta*. Les variants fonètiques recollides a la comarca són les següents:

albelatge: Tor

asbelatge: Alc, Bg, J, Llo, Par, Sag, Teu, Ped, X

ambelatge: Mu

belatge: Bsa, Cas, D, J, Se

herbelatge: Ala

El *DCor* (s.v. *abellatge*) dona com a mot bàsic un derivat d'*abella*; el *DCVB* pren de Cavanilles la variant *alballatge*; la dona com a valenciana i la fa correspondre al gènere *Andropogon*. Colomina (1991: 88-89), tenint en compte les variants catalanes recollides al *DCor* i les arreplegades per ell mateix a la Marina Baixa, fa notar els diversos encreuaments que ha sofert aquest mot segons els llocs: especialment amb *herba*, *abella*, *ametla*, i fins i tot *ovella*, i proposa per a *alballatge* (Cavanilles) la relació amb *palla*, tenint en compte l'altura de la tija.

argelaga. La pronúncia *angilaga*, predominant a la meitat sud del País Valencià, és alteració del mot *argelaga* (*Ulex parviflorus*); no obstant això, hi trobem, només a la nostra comarca, tres variants fonètiques més, dues d'elles amb metàtesi i un parell més amb tancament de la /e/ originària pel contacte amb una palatal:

angelaga: Alc, Bd, Llo, Sag, San, Teu, Tor

angedala: Bd, Bg, Or

angigala: A, Ala, B, Cas, G

angilaga: la resta

arítjol (Ala, Bsa, Cas, Llo, Par, Ped, Sag, San, Teu, Tor, X). Planta *Smilax aspera*.

avena [véna]. Civada. *Avena sativa*. Segons el DCVB, "la paraula *avena* s'és perduda gairebé del tot en la nostra llengua viva; no es conserva sinó a la part meridional de Catalunya i en el regne de València".

barbellera (Sag). Tipus de planta. Segons m'informa un llaurador, "és una botgeta pareguda a l'asbelatge".

batafaluga. Planta *Pimpinella anisum*. Anís. Pren les variants següents a la comarca:

matafaluga: gairebé general

matafoluga: G

botifaluga: C

botja-rossa (C, Teu). Planta que es passava per dins la caldera perquè la pansa prenguéss color, ja que l'aigua en quedava tenyida.

cabrona. *Calicotome spinosa*. Argelaga negra. Arbust de més d'un metre d'alçària amb flors grogues. Pren les variants següents:

cabrona: J, San

cambrona: D, P, Se, Teu, Xàb

encabrona: Ala, Alc, Atz, Llo, Tor, X

encambona: Bsa, C, Cas

cambronera: Ver

canudet (Cas). Coa de cavall.

canyafel (D). Planta *Ferula communis*.

corretjola. Planta que creix arran de terra i que trau unes tiges molt llargues amb fulletes ovalades. *Convolvulus arvensis*. La variant meridional immediata d'aquest mot és *corriola*, que s'estén des de la Marina Baixa (Beltran 1994: 87) al Baix Vinalopó (Segura 1998: 127). A Castells de Serrella apareix l'híbrid *corritjola*, documentat ja al *DSan* (s.v. *corrijola*) com a 'corrihuela, hierva'.

coscoll. *Quercus Coccifera*. Garric. Arbust amb fulles petites i espinoses que produeix aglans o bellotes, i que s'adapta perfectament als ambients secs.

cosconella (Sag). Planta semblant a la cama-roja, però amb la fulla blanca.

dacsa [dáksa] / [dátsa]. Denominació pròpia de gran part del valencià centromeridional, Eivissa i la Marina i el Comtat, aproximadament, oposant-se a la resta del valencià que coneix aquesta gramínia per *panís*, continuació de l'aragonès *panizo*, que arriba a terres d'Albacete, Múrcia i Andalusia.

emparraladora (Llí). Planta enfiladissa. Derivat de *parra*.

eriçó [ari'so]. Tipus de planta *Alyssum spinosum*, coneguda en altres llocs —i ací també sovint com a sinònim— per *cadireta de pastor* i/o *coixinet de monja*.

evo. Ferratge que es dóna als animals per a menjar.

falzia. Planta *Adiantum capillus-Veneris*. Etimològicament, 'falaguera petita' (< FALICICULA). En totes tres accepcions és interessant de ressaltar la pronúncia ioditzant (*falzia* < *falcilla* < *falç*), que sembla que no és massa freqüent en valencià.

fenollassa [fano'ʎasɔ] (X). Tipus de planta que s'apega i que forma una capçana. En mallorquí (DCVB) hi ha la *fonollassa*, que s'aplica a diferents plantes. Mallorquinisme.

ferratge. Herba i cereals destinats a alimentar el ramat, especialment a la primavera: *herba asfals, evos, ordi, vena, blat*, etc. Pren les variants següents a la zona d'estudi:

ferratja: Atz, Bsa, P, Sag, X

ferratge: Cas, E, Teu

esferratja: Alc

forratge: molt estès

forraque: C

fleix (Teu) / **fletx** (Ala, E, Xàb) / **fletxer** (Llo). Freixe.

ganjol (Ala, Alc, Cas, Gall, J, Llo, Mur, Or, Par, Tor, Ver, X; *ganjolera* a Sag) / **gajol** (Bsa, C, Teu, P). Lliri blau. Per a saber l'origen d'aquest mot no s'ha de perdre de vista el menorquí *ginjol* ni les formes *garitjol* i *gladiol*, que arreplega el DCVB, a l'igual que *guijòl*, que trobem al DMGa, i l'italià *giaggiolo*. Sembla que totes les variants esmentades —i l'occità antic *glaujol*— procedeixen del llatí GLADIOLUM, segons Colomina (1991: 210). El terme *ganjol* pren un sentit pejoratiu quan s'aplica a una persona.

garbuller. *Crataegus monogyna*. Arç. Fa uns fruits rojos anomenats *cireretes d'Alaguar* [de la'war]. Vegeu *graüll*.

garbuller: Ped

garguller: G, P, X

germí. Gessamí. La forma que pren a la comarca aquest mot presenta rotacisme a partir de la forma *gesmí*.

germí: C, D, Ped, Xàb

jarmí: Llí, Nou, Teu

germil: E

jarmil: Ala, Gall

Les variants amb *-l* s'han format a partir del derivat *germiler*, que és fruit d'una dissimilació i/o assimilació de l'original *germiner* ($m/n > m/l$; $n/r > l/r$).

graüll (Xàb). Cirereta de pastor. Fruit del *graüller* 'arç, garbuller'. El *DCVB* dona entrada al mot *agraüller* a la zona de Lleida, aplicat a la mateixa planta o a d'altres de semblants, i el relaciona amb *abreülls*, amb canvi de *b* en *g* per analogia de *agre*. El *DCor* (s.v. *obrir*) també el considera derivat d'*abriülls* —amb *i*, però— el mot *breüller* 'arç blanc' i les deformacions *ardagull* i *adragull*, molt pròximes fonèticament al *graüll* xabier.

greixonera (Bsa). Tipus de planta.

guardalobo (Bsa, Teu). Planta *Verbascum Thapsus*. El *DCor* (s.v. *gord*) arreplega en valencià meridional *gordellobo* a Confrides, també *gordellobo* a Xixona, *guardalobo* a la Vall d'Alcalà i a Vall de Gallinera i *gordellop* o *gordolobo* a Alcoi. Coromines considera que totes aquestes formes s'han heretat del mossàrab, especialment *gordellobo*, on, segons ell, "no hi ha encara la típica assimilació mossàrab del *-de-* a les *oo* circumdants".

Siga com siga, i seguint el *DECH* (s.v. *guardar*), aquesta variant meridional deriva del llat. vulgar CODA LUPI, 'cua de llop' — a moltes zones del Principat

s'anomena *cua de guilla*, *cua de guineu*, *cua de llop* o *cua de moltó*–; en romanès, francès antic i occità, segons el mateix Coromines, és *coada lupului*, *coue de loup* i *couo de lou* (Alps) respectivament.

Tant aquest lingüista com Veny (1991: 74) no consideren aquesta forma com a alteració de *guardalobos*, encara que els pastors la fessen servir per a encendre foc i fer fugir els animals. De totes formes, tenen en compte la influència de l'etimologia popular que, sens dubte, hauria explicat les diferents alteracions. Actualment predomina la forma diftongada *guardalobo*, on *o* > *ua* (vegeu *coranta*, *collar*; *quartina*, *esquadrinyar*) i *e* > *a*, influït pel verb *guardar*.

herba alfals. Planta de la família de les papilionàcies, sovint cultivada per a donar a menjar al bestiar. En aquest cas, com en molts altres, a la Marina Alta es conserva la denominació valenciana genuïna enfront de l'expansió, en altres comarques, del castellanisme *alfalfa*. A Dénia *herba fals*.

herba de foc (J). Aladern.

lletsonia [ʎikso'nia] (Bmau). Cosconella. Tipus de planta.

mal-llaurat (Llo, Par) / mal-llaure (D, X). Planta *Plantago albicans*.

mata. Llentiscle. *Pistacia lentiscus*.

matacabra. Roldor. *Coriaria myrtifolia*. Planta d'alçària considerable amb fulles llargues que tenen flors en forma de campana oberta. És molt perjudicial per al ramat.

mataconills (Mu). Fumària, fumdeterra. Sembla que és una planta que agrada molt als conills, i per això en mengen molta, i, com que hi té molta aigua, sovint se'n moren.

mendastre [man'dastre] (Ala). Planta semblant als *ambrasers* (esbarzers) que ix pels màrgens i s'agafa a la pedra.

moc de gall (P). Tipus de planta.

nepta ['nepta] (X). *Mentha sp.* Té altes qualitats curatives i per això hi ha el refrany "nepta tot el mal repta". El DCVB dóna aquest mot com a propi del català oriental.

nuguet (Sag). Coa de cavall. *Equisetum sp.* Aquesta planta es caracteritza perquè té una sèrie de tiges superposades una dins de l'altra, amb forma d'antena. Així doncs, *nuguet* —que també és propi de Callosa (Colomina 1991: 252; i Beltran 1994: 93)— fa referència precisament a les juntes o nucs que es formen entre una tija i una altra.

nyesto (Cas, Llí, X) / **nyestro** (A, Cas). Aladern. *Rhamnus alaternus*. Forma paral·lela al castellà *mesto*. Segons el DCor (s.v. *nyésto(l)*), que ja documenta aquesta veu a Xaló i a la Vall de Gallinera (i a Tàrbena *nyéstol*), ens trobem possiblement davant d'un mossarabisme, amb una *n-* (*ny-*) relativament moderna, fruit d'una contaminació d'un altre mot. El nom que pren aquest arbust a la nostra comarca (encara que compartit amb el geosinònim *sofraira*) sembla que té una extensió major en valencià: jo el conec de Callosa d'en Sarrià, on pren la variant *nyestro*, i de la comarca d'Alcoi-Cocentaina.

ordi. A diferència del valencià general, que a imitació del castellà aplica el terme *civada* (cast. *cebada*) a la planta gramínia coneguda científicament *Hordeum vulgare*, el parlar conservador de la Marina Alta — com ja assenyala Veny (1978: mapa 25) basant-se en l'ALDC— conserva la denominació genuïna.

panissola (G, Xàb). Serreig. Planta *Setaria verticillata*. Derivat de *panís*, per la semblança formal.

pastanaga [pasta'naya] / [paste'naya]. Herba de la família de les umbel·líferes que fa

la flot alta i blanca. *Daucus carota*.

pedrenca (J, P). Tipus de planta, de la mateixa família que el gram.

pelosella [peno'zeʎa] (Cas). Planta *Hieracium pilosilla*, que es caracteritza perquè té unes arrels molt llargues, de manera que tornen a eixir després de llaurar. El *DMGa* (s.v. *pelusella*) defineix aquesta planta com a 'vellosilla: hierba medicinal, de raiz delgada,...'.

peritinel·la. Tipus d'herba. Segurament correspon a la *pimpinella* (*Sanguisorba minor*: *pimpinèl·la* a Par), que recull Masclans (1981: 192-193), i que pren la variant *peritxinèla* a Dénia, segons el mateix autor, i *pepinèl·la* a Tàrbena.

picatalons (Mu). Cabotetes del trébol.

ponedora. Fumària, fumdeterra. Planta de la família de les fumariàcies. Climent (1992: 153) arreplega aquesta veu a la Marina Baixa i considera que el nom té relació amb alguna propietat que se li atribueix, ja que, segons diuen, "les gallines piquen aquesta herba quan van a pondre els ous". No obstant això, el nom podria tenir l'origen en el fet que la *ponedora* és una de les plantes preferides per aquests animals a l'hora de pondre o covar, o bé perquè adopta la forma de jaç.

rapa (Ala, Alc, Atz, C, Cas, J, Llo, Mur, Par, Ped, Sag, Tor, Ver, X). Cugot. Cresol. *Arisarum vulgare*. Planta que sol criar-se en llocs ombrívols i humits i que té unes flors en forma de cresol o caputxa de frare, la qual cosa fa que a Mallorca siga coneguda com a *rapa de frare* i a gran part del País Valencià com a *cresol*. El fet que només s'haja documentat la denominació de *rapa* a la Marina (Beltran 1994: 95) fa pensar en la possibilitat que siga un mallorquinisme.

rapallengua (Bg, Mur, Sag). Tipus de planta que "ix molt espessa i que té la part de baix de la fulla apegalosa".

rènit (Sag). Tipus de planta de fulla ampla, que té llet a les seves tiges i que pot arribar a mesurar un metre. No enregistrat a cap diccionari consultat.

sabonera. 1. (Ped) Anagall. *Anagallis arvensis*. És una planta bona per a curar talls. A la Llosa *herba sabonera*.

sajolida. Herba d'olives. *Satureja obovata*.

sejolida: Bb, San, Tor

sejolina: A, Ala, Atz, Or, Pa, Ver

serjoliva: Ped

serjuliva: X

sajoliva: Alc, Llo

sejoliva: Atz, J, Mu

serreig (P, Ped) / [sa'retʃ] (Bb). Planta gramínia de l'espècie *Setaria verticillata*, que té les espigues molt enganxadisses. No obstant això, a Pego distingeixen el *serreig apegalós* del *serreig moscat* i el *serreig paraiós* (<*paraiguós*).

sofraira (Xàb) / **soflaina** (D, J). Aladern. *Rhamnus alaternus*.

treponera [trapo'nera] (Ala, Alc, X) / **herba treponera** ['erba trapo'nera] (Llo). Planta *Verbascum Thapsus*. Cua de llop. Segons el DCVB, *trepó* a alguns punts del País Valencià. Es caracteritza per tenir un espigó alt i per les fulles grans que cauen a la base, amb un tacte semblant al del vellut.

vinagret (X). Agret.

CLASSIFICACIÓ DEL LÈXIC ZONÍMIC I FITONÍMIC COMARCAL

1. INVERTEBRATS

1.1. ANÈL·LIDS

Animals invertebrats llargs i prims, sense potes, de cos blanet i cilíndric, dividit generalment en segments.

Nom estàndard	Nom científic	Noms comarcals (Marina Alta)
llambric	(Cl. oligoquets)	llombrígol, llambrígol, jombrígol, jambrígol, ambrígol
sangonera	<i>Hirudo medicinalis</i>	sangonera

1.2. MOL·LUSCS

Animals invertebrats de cos blanet no segmentat, sovint amb closca o *corfa* calcària.

avellanenc	<i>Spf helicoideus</i>	avellanenc, vellanenc, vellarenc, vellerenc, villarenc, caragolí, caregolí
caragol	(Nom genèric)	caragol, caregol, carregol
	<i>Helix aspersa</i>	moro, bover, baver, calap, carapato, escarpater, carapater, calafater, escarbater, carabater, pataquer
	<i>Otala punctata</i>	crisià
	<i>Sphincterochila candidissima</i>	judio
reineta	<i>Pseudetachea splendida</i>	txona, xona, aixona

Vicent Beltran i Calvo

1.3 ARTRÒPODES

Animals invertebrats amb membres articulats i simetria bilateral.

1.3.1 ARÀCNIDS

Animals invertebrats artròpodes amb el cos dividit en dues regions.

alacrà, escorpí	<i>Buthus occitanus</i>	alacrà (pl. alacrans / alacraes)
aranya	(diverses espècies)	aranya
paparra	<i>Rhipicephalus sanguineus</i>	caparra

1.3.2 MIRIÀPODES

Animals invertebrats artròpodes amb dues antenes al cap i el tronc molt segmentat, amb un parell o més de potes a cada segment.

	<i>Himantariella pseudohimantarium</i>	capçaneta, gitana, dineret, centcames
centpeus	<i>Scolopendra singulata</i>	mare de cent cames, mare de déu de cent cames, centcames, cuquet de cent cames, alacranera

1.3.3 CRUSTACIS

Animals invertebrats artròpodes amb el cos cobert d'una closca carcària, abdomen amb anells mòbils i dos parells d'antenes.

porquet de sant Antoni	<i>Armadillium vulgare</i>	gorrina, gorrinya, porquet de sant Antoni, cuquet de sant Antoni, cuquet de bola, porcellana
------------------------	----------------------------	--

1.3.4 INSECTES

Animals invertebrats artròpodes amb sis potes, antenes i zero, dos o quatre ales. El cos el tenen dividit en cap, tòrax i abdomen. Respiració traqueal.

abella	<i>Apis mellifica</i>	bella, abella
		barrineta
borinot	<i>Bombus sp.</i>	borumbot, burumbot, brumbot, bumberot, borinot
cadell	<i>Gryllotalpa</i> <i>Gryllotalpa</i>	cadell
	larva (?)	callòs
capellà / escarabat pudent	<i>Blaps lusitanica</i>	retor
cigala	(orde homòpters)	xitxarda, xinxarda, xitxarra, cigala
corcó, corc	(orde coleòpters)	corcó, corc
escarabat	(orde coleòpters)	escarbat, escarbatol, escarabat, escaravat, escaraba[x]o, paragüelo
espiadimonis	(orde odonats)	gavatxo, judio, diablet, dianxo, treu-ulls, reiet, fideua, grandaio, bumberot, pardalet d'estiu, pardal d'auia, gulla, teixidor, mare de cavall, cavalla, cavallet, parit, parot, julibeu, micalet, gambosí, volantí de fontana, paraguai.
formiga	(orde himenòpters)	formiga, forniga
grill	<i>Gryllus campestris</i>	grill, enriquet
llagostí / llagosta	(orde ortòpters)	llegostí, llagostí / llegosta, llagosta
llémena	(larva de poll)	llémena, lleмна, llema

Vicent Beltran i Calvo

lluerna	<i>Nyctophila Reichei</i>	cuquet de llum, lluerna, belluerna, llanterna, flaret
marieta	<i>Coccinella septempunctata</i>	gallineta cega, mariquita
mosca	<i>Musca domestica</i>	mosca
mosca del bou	<i>Tabanus bovinus</i>	mosca d'ase, mosca d'aixa
mosquit	(orde dípters)	mosquit
oruga	(larva de palometa)	gruga
paloma / papallona	(orde lepidòpters)	paloma
panerola / escarabat de cuina	<i>Blatta orientalis</i>	panerola, panderola, corredora, tartana
papaorelles	<i>Forficula auricularis</i>	tallanàs(sos), rapacul, (es)tisorettes, (es)tenalles
peixet	<i>Lepisma saccharina</i>	peixet
poll	<i>Pediculus humanus</i>	poll
pregadéu	<i>Mantis religiosa</i>	tocacampanes, revoltacampanes, voltacampanes, revoltejadador de campanes, revoltejacampanes, revol de campanes, campanar, plegamanos, tallanàs
puça	(orde sifonàpters)	puça
sabater	<i>Gerris najas</i>	sabater, parís-pariràs, aclaridor
tavà, tàvec	<i>Tabanus bromius</i>	tabal, tabà, tabanc, tabac
vespa	<i>Polistes gallicus</i>	vespa, despa
xinxà	<i>Nezara viridula</i>	xinxà

2. OCELLS

Vicent Beltran i Calvo

abellerol	<i>Merops apiaster</i>	brellerol, ambrellerol, bellerol, asbellerol, ambellerol, berellola
àguila	<i>Aquila</i>	àliga, àguila
alosa vulgar	<i>Alauda arvensis</i>	terredola, terrola
ànec	<i>Anas</i>	pato, ànec
becada	<i>Scolopax rusticola</i>	gallineta, becassa, cega
bernat pescaire	<i>Ardea cinerea</i>	garsa
bitxac rogenic	<i>Saxicola rubetra</i>	cagamànecs, vitxac, vitxec, xibec, capet negret
blauet, martinet	<i>Alcedo Atthis</i>	blavet, martinet
bosqueta vulgar	<i>Hippolais polyglotta</i>	xegna, xagna, xanna, xera, xara, xanla
botxí	<i>Lanius excubitor</i>	capsot botxí / butxí, botgí, capsigrany, catsigrany, capsot marjalenc
cadenera	<i>Carduelis carduelis</i>	cagarnera, carganera
calàndria	<i>Melanocorypha calandra</i>	calàndria
canari	<i>Serinus canarius</i>	canari
capsigrany, capsot	<i>Lanius senator</i>	capsot, catsot
caragolet	<i>Troglodites troglodites</i>	passaforats, busqueta
cogullada	<i>Galerida cristata</i>	caüllà
còlbit	<i>Oenanthe oenanthe</i>	còlbit, colbi, xòlbit, xolvi
colom roquer	<i>Columba livia</i>	colom
corb	<i>Corvus corax</i>	corb
cotxa cua-roja	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	coa-roja, cua-roja, vitxec de la coa roja, pardalet de bèrum

cotxa fumada	<i>Phoenicurus ochruros</i>	fumâ, calderera, vitxec calderer, calderó
cruixidell	<i>Miliaria calandra</i>	cruixidell, cluixidell, crutxidell
cuaenlairat	<i>Cercotrichas galactotes</i>	rossarda, rosalda
cuereta	<i>Motacilla alba</i>	tetina, titina, totina, tatina, coeta, coeta blanca
cuereta groga	<i>Motacilla flava</i>	tatina/tetina/titina/totina groga, coeta groga
cucut	<i>Cuculus canorus</i>	cuquello, paput
duc	<i>Bubo bubo</i>	brúfol, bubo
durbec	<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	esclafallidons, esclafitelló, pictort
esparver	<i>Accipiter nisus</i>	esparreguer, esparragaret, esparver
estornell	<i>Sturnus vulgaris</i>	estornell
falcó	<i>Falco peregrinus</i>	falcó
falzia	<i>Apus apus</i>	falzia, franzilla, frenzilla
fredeluga	<i>Vanellus vanellus</i>	judia
gafarró	<i>Serinus serinus</i>	gafarró, gamfarró, camfarró
gamarús	<i>Strix aluco</i>	caro
garsa	<i>Pica pica</i>	blanca
gavina	<i>Larus ridibundus</i>	gavina
graula	<i>Corvus frugilegus</i>	gralla
griva cerdana	<i>Turdus pilaris</i>	tordanxa
guatla, guatlla	<i>Coturnix coturnix</i>	guatla
lluer	<i>Carduelis spinus</i>	llauroret, llogueret, llauret, lliuret, lliueret, lluidet, colinc, colí, tèrit, tiero, figureta

mallerenga carbonera	<i>Parus major</i>	ferreret, totestiu, tatastiu, capellà, estiverol, retoret, primavera
merla	<i>Turdus merula</i>	merla, mèl'lera, ammèl'lera, mèrlera
merla blava	<i>Monticola solitarius</i>	soletari, pàtxera
mosquiter comú / xiulaire	<i>Phylloscopus collybita / sibilatrix</i>	pruna, uitet, xiuit, busarany, nyec, suït(et), sossuït, gurrictect
mussol	<i>Athene noctua</i>	mussol
mussol banyut	<i>asio otus</i>	corneta
òbila, òliba	<i>Tyto alba</i>	òbila
oreneta vulgar	<i>Hirundo rustica</i>	oronella, orandella, (es)falzia
oreneta cuablanca	<i>Delichon urbica</i>	roqueret, requerol, oraneta, pardet, oronet, orellonet, capot(et), cabotet, calbotet
oriol	<i>Oriolus oriolus</i>	papafigo, pamfigo(l)
pardal, teuladí	<i>Passer domesticus</i>	teulaí, taulaí, taularí
pardal roquer	<i>Petronia petronia</i>	perissó, tèrit
passerell	<i>Acanthis cannabina</i>	patxerell, patxarell, pajarell, pagerell, pitxerell
perdiu roja	<i>Alectoris rufa</i>	perdiu
pinsà	<i>Fringilla coelebs</i>	pinzà, prinzà, pinsà, pinsat
pit-roig	<i>Erithacus rubecula</i>	pic-roig, pit-roig, petit-roig, collet-roig, pin-roig, pap-roig, cap-roig, vitxec del coll roig, pebe-roig, pi-roget, reiet
polla d'aigua	<i>Gallinula chloropus</i>	polla (d'auia)
putput	<i>Upupa epops</i>	paput, parput, porput, mare de déu de teulades [tawláes], mare de déu pintâ

rossinyol	<i>Luscinis megarhynchos</i>	rossinyol, russinyol
siboc	<i>Caprimulgus ruficollis</i>	saboc
sit	<i>Emberiza cia</i>	sit
titella	<i>Anthus praetensis</i>	sordeta, brulleta, velleta, güeleta, rulleta, sordet
tord	<i>Turdus philomelus</i>	tord
torlit	<i>Burbinus oediconemus</i>	ximerlit, xemerlí
trencapinyes comú	<i>Loxia curvirostra</i>	trencapinyols, trencapinyons
trist	<i>Cisticula juncidis</i>	butjaqueta, garraixet, setrillet, reiet
tudó	<i>Columba palumbus</i>	tudó, todó, todo, tendó, turó
verderol, verdum	<i>Carduelis chloris</i>	verderol
xoriguer	<i>Falco tinnunculus</i>	soliguer, xoliguer, txoliguer, aixoliguer

3. PLANTES

agraüller	<i>Crataegus monogyna</i>	garguller, garbuller, graüller
aladern	<i>Rhamnus alaternus</i>	sofraira, soflaina, nyesto, nyestro, herba de foc
albalatge	<i>Hiparrhenia hirta</i>	albelatge, asbelatge, ambelatge, belatge, herbelatge
alfàbega	<i>Ocimum basilicum</i>	alfàbega, alfàbiga, aufàbega, aufàbiga, anfàbega, anfàbiga
alfals, userda	<i>Medicago sativa</i>	herba asfals, herba alfals

anagall	<i>Anagallis arvensis</i>	sabonera, herba sabonera
arboç	<i>Arbutus unedo</i>	bocer, borcer
argelaga	<i>Ulex parviflorus</i>	angelaga, angegala, angilaga, angigala
arítjol	<i>Smilax aspera</i>	arítjol
avena, civada	<i>Avena sativa</i>	vena
baladre	<i>Nerium oleander</i>	baladre
batafaluga	<i>Pimpinella anisum</i>	matafaluga, matafoluga, botifoluga
blat de moro, panís	<i>Zea mays</i>	dacsa, datsa
boga, bova	<i>Thypa sp.</i>	boga, bova
bruc, cepell	<i>Erica multiflora</i>	cepell, xipell, cipell, cepetell, estapell, petorrell, petorro, petorrí
cabrona	<i>Calicotome spinosa</i>	(en)cabrona, (en)cambrona, cambronera
corretjola	<i>Convolvulus arvensis</i>	corretjola, corritjola
coscoll	<i>Quercus coccifera</i>	coscoll
cresolet, cugot	<i>Arisarum vulgare</i>	rapa, cresol
crepinell, raïm de pastor	<i>Sedum sp.</i>	caspinell, gaspinell, escarpinell, raïm(et) de pastor, rimet de pastor, raïmet de gat
cua de cavall	<i>Equisetum sp.</i>	coa de cavall, cola de cavall, canudet, nuguet
cua de gat	<i>Sideritis sp.</i>	rabet de gat
cua de rabosa	<i>Verbascum thapsus</i>	traponera, herba traponera, guardalobo
esbarzer	<i>Rubus ulmifolius</i>	esbarzer, albarzer, ambarzer
falzia	<i>Apus apus</i>	franzilla, frenzilla, herba falzia
farigola, timó	<i>Thymus vulgaris</i>	frígola, friula, frígula, timó, botja

fe, fenàs	<i>Brachypodium retusum</i>	fenàs, fanàs
fenoll, fonoll	<i>Foeniculum vulgare</i>	fenoll, fanoll
freixe	<i>Fraxinus ornus</i>	fleix, fletx, fletxer
fumària	<i>Fumaria sp.</i>	ponedora, mataconills
llentiscle	<i>Pistacia lentiscus</i>	mata
lletsó	<i>Sonchus tenerrimus</i>	llicsó, llitsó
lliri blau	<i>Iris germanica</i>	ganjol, gajol, ganjolera
jonc, junc	<i>Juncus sp.</i>	jonc, junc, enjonc, jonquet, jonquera, junquera
morella roquera	<i>Parietaria sp.</i>	morella, morella roquera, molla roquera, maria roquera, mollera roquera, rapamorella, herba roquera, rentapitxers, rentabotelles, pegalosa
olivarda	<i>Inula viscosa</i>	olivarda, jolivarda
ordi	<i>Hordeum vulgare</i>	ordi
ortiga	<i>Urtica urens</i>	patos, picamato, matos, picapardo, picapato, gordiana, forniga, herba piquera, ortiga
rosella	<i>Papaver rhoeas</i>	rosella
sajolida	<i>Satureja obovata</i>	sejolida, sejolina, serjoliva, serjuliva, sajoliva, sejoliva
serreig	<i>Setaria verticillata</i>	serreig, panissola

4. ICTIÒNIMS

agulla	<i>Belone belone</i>	aülla, ulla
bacallà		baejo, abadejo, bacallar
besuc	<i>Pagellus acarne</i>	besuc, bessuc
boga	<i>Boops boops</i>	boga
bonítol	<i>Sarda sarda</i>	bonyítol, bonítol
cap-roig	<i>Scorpaena scrofa</i>	escorpa
caragol punxent	<i>Murex brandaris</i>	caragol / caregol punxós
cerviola	<i>Seriola dumerilii</i>	letxa, letxola, cerviola
cloïssa	<i>Rutidapes decussatus</i>	almeja [alméxa]
congre	<i>Conger conger</i>	congre
corn	<i>Trotonium nodiferum</i>	corn
cranc	<i>carcinus moenas</i>	caranc, carranc, cranc, cran, cra
déntol	<i>Dentex dentex</i>	déntol
dofi	<i>Delphinus dephi</i>	galfi, delfi
eriçó de mar	<i>Echinus acutus</i>	bogamarí, ariçó, olleta
escamarlà	<i>Nephrops noruegicus</i>	gramàntol, gramàntul, gramantus
escat	<i>squatina squatina</i>	àngel
escórpora fosca	<i>Scorpaena porcus</i>	rascassa
esparrall	<i>Diplodus annularis</i>	esparralló
espet	<i>Sphyraena sphyraena</i>	espet
estrela de mar	<i>Astropecten aurantiacus</i>	estrel, estrela

Vicent Beltran i Calvo

galera	<i>Squilla mantis</i>	galera
galta-roig	<i>Liza aurata</i>	galtí (D)
llagosta	<i>Palinurus elephas</i>	llangosta
llagosta llúisa	<i>Scyllarus arctus</i>	cigala
llagostí	<i>Panaeus kerathurus</i>	llangostí
llenguado	<i>Solea vulgaris</i>	lenguao, lenguado
llissa	<i>Mugil salien</i>	llissa
llobarro	<i>Dicentrarchus labrax</i>	llobarro
llomàntol	<i>Homarus vulgaris</i>	bogavant
lluç	<i>Merluccius merluccius</i>	lluç
lluerna, juliola	<i>Trigla lucerna</i>	juriola, cabut
lluerna roja	<i>Chelidonichthys cuculus</i>	rafet
melva	<i>Auxis rochei</i>	melva
mero	<i>Epinephelus gigas</i>	mero
milana	<i>Myliobatis aquila</i>	milà
moixó	<i>Atherina mochon</i>	moixó, moixonet
moll	<i>Mullus sp.</i>	moll
musclo	<i>Mytilus edulis</i>	clòtxina
oblada	<i>Oblada melanura</i>	doblà
orenyola	<i>Cypselurus heterurus</i>	oroneta
pagell	<i>Pagellus egyptinus</i>	pagell
pagre	<i>Sparus pagrus</i>	pagre

palaiia	<i>Citharus macrolepidotus</i>	palà, pelà, palaia, peluda
palometa	<i>Trachynotus glaucus</i>	palometa
peix de plata	<i>Argentina sphyraena</i>	passamar
peix martell	<i>Sphyrna zygaena</i>	cornuda
pessic	<i>Calappa granulatta</i>	pessic
petxina	<i>Pecten sp.</i>	pítxilina, petxelina, petxelida, pítzirina, pítxina
pistola	<i>Balistes carolinensis</i>	japuta [xapúta], reputa
polp, pop	<i>Octopus vulgaris</i>	polp
rajada	<i>Raja alba</i>	rajâ
rap	<i>Lophius piscatorius</i>	rap
rata	<i>Uranoscopus scaber</i>	rata
rom empexinat	<i>Scophthalmus maximus</i>	rémol, robagallo, rodavallo
seitó, aladroc	<i>Engraulis encrasiicholus</i>	aladroc
sépia, sípia	<i>Sepia officinalis</i>	sépia
solraig	<i>Isurus oxyrinchus</i>	marraix
sorell	<i>Trachurus trachurus</i>	sorell

tallahams	<i>Pomatomus saltator</i>	golfàs
tintorera	<i>Prionace glauca</i>	tintorera
tonyina	<i>Thunnus thynnus</i>	tollina, tullina, tonyina
variada	<i>Diplodus sargus</i>	vidrià
vaqueta	<i>Torpedo torpedo</i>	tremolosa, vaca tremolosa
veta	<i>Cepola macrphthalma</i>	veta
xoriguer	<i>Dactylopterus volitans</i>	soliguer
xucla	<i>Maena maena</i>	xucla, sufla, txucla

4.2. Mots d'ús general a la zona estudiada

Parts del cos i lèxic relacionats

acaçar	borredura	dit gros	liacà (leacà)	pigota
(<i>acarrerar</i> : Xàb)	(gorredura)	empomar	llàgrima	pulmó
agarrar	botijós	escopinyar	mà	queix
a(m)ponnar-se	braç	espatla	manco	queixal de
alçar-se	cabrassa	espatlar-se	maralt	l'enteniment
alénar	calbot	esquena	(malalt)	queixal
amollar	cal[b]o	estribot	mocador	(quixal)
anca	cama	esvarar-se	morro	reballar
arrap(ada)	canella	farfallós	munyiqueta	rialla
(ar)rascar-se	cap	fer pudor	muscle	(rigalla)
bac	carassa	figó	mussol	rull
badallar	cego	'castanya	nas	surdo
baix del braç	clau	dels cabells'	nuc (nyuc)	tort
bambolla	co(n)stipat	galta	orella	trau
barra	coixo	galtada	os	trena
besada [be'za]	coll	[gal'ta]	pantaix	ull
bigot	coroneta	gemecar	pantorrilla	ungla
blaüra	cridar	genoll	panxa	vencillada
boca	(quidrar)	gitar-se	paps	[vensi'ka]
bony	cuixa	gola	('galteres')	visco
(<i>turondo</i> : Cas)	cul	guiato	pessic	xinglot
	dent	inflar	peu	(xanglot)
	diarrera	làbio	piga	

Físic, caràcter, sensacions, família, indumentària

abrasit	enredrar	polit
aixovar (aixuar)	enxissar	porigós (poringós)
amprar	espernegat	portar
anar nuet	estalviar	povil (puvil)
apetir	estrici, fer	prim
(a)plegar	fillol (fullol)	pujar
(a)rribar	flac	quet (<i>quiet</i> a Xàb)
baldat	fredolí	remugar
barallar-se	furtar	roig
botinflat	gendre	roín
bovo	gepelut (geperut)	rúbio
butjaca	germà	sabut
caguerri	gord	semblar-se
cascar	gros	sencer (sancer)
conhort	guapo	tancar
cosí	hereu	tatxa
cosí(n) prim	ixir	tocar per telèfon
cruixit (cluixit)	lleig	trâfec
defendre	loco	trellat
desfici	menut	tremoló ('calfred')
destrellat	nebot	trencar
doga	nora	treure (traure)
dur (verb)	obrir	veí
en conill	plànyer	xicotet

El poble, la casa, oficis i construcció

ajuntament	fil d'aram (<i>fil d'alam:</i>	obrer
badall	C)	pati ('solar')
bassura	finestra	perilla
bugada [bu'ɣa]	fregall	pica
ca(d)ira	frontera	plaça
canterella	fuster	poal
carrer	granera	porta
cera	ixida	rastell
clavill	jusgar	riurau (<i>ri-zau:</i> G)
colege	jusgat	serra
cossi	jutge	setrill
cotó-en-pèl	llançol	sutja
cubertor	llibrell	taula
desllunat	llit	tenda
eixu(g)ar	maceta	teulà
escaló	manobre	vetlar
esmolar	marraixa	vidre (vidri)
espolsar	martell	vidriola (vedriola)
estora	matalaf (<i>matalap</i>)	
ferrer	navaixa (<i>nevaixa</i>)	

Alimentació

aladroc	esportí	oli
bajoca	farina	pa
bleda	fava	pebrera
bullir (bollir)	fesol (<i>fresol</i> : Cas)	penca
cabeça	floricol (<i>flordecol</i> :	pésol
carabassa	Nou, Xàb)	pilota
carxofa	forn	raïm (<i>rim</i> : G)
ceba	gra d'all	rajà
cerndre	llesca	recapte
cigró	llesca	rovell
clòtxina	llomello (llomellet)	safandria
companatge	llonza	sucar
congre	lluç	tel
corfa	mandonguilla	tollina (tonyina)
cotna	meló d'Alger	tomaca
(d)esbravar-se	meló de tot l'any	torrar ('rostir')
ensalà	minjar (menjar)	torró (tarró)
esclata-sang (<i>pebràs</i> :	molla	tortilla
Xàb).	moniato	vi
esmorzar (almorzar)	mullar	

El camp, cultius, accidents geogràfics i meteorologia

(a)vellana	dacsa (datsa)	llam(p)	poma
(a)vena	dalla (<i>talla</i> : Cas)	llaura(d)or	pomera
(am)metla	dijous	llaurar	ponent
(ar)rel (<i>rail</i> : B, Cas)	dilluns	llavor (llevor, llaor)	pont
abre	dimats	llebeig	pruna
abril	dimecres	llevant	p[ó]lu
agost	disembre	llima	querena
aixà	(desembre)	llimera	raio
arena	dissabte	lloma	raios
argila	divendres	llorer	rama
asmàssera	dumenge	lluna	ramal
(almàssera)	(domenge)	magrana	ramat
avenc	era	magraner	raspa
bacora	erm	maig	rebassa
barranc	esguitar	març	riu
basca	espigó	març	roda
basquet	esquerda	marge	ruixà
bassa	èuia (auia)	meló de tot l'any	sària
blat	fanecà (<i>fonecà</i> : G)	meló d'Alger	séquia
boç	fang	mestral (maestral)	setembre
boira	febrer	migjorn	soca
branca	febrer	nisprer (nyesprer)	sol
calor	fem	nispro (nyespro)	solsida
camà	figa	nit	suro
canyot	fita	novembre	talús
carrasca	forcat	núvol	taronger
carro	fred	octubre	taronja
casell	ganao	oliva	tarquim
castanya	garrofa	olivera	tarròs
cirera	garrofer	om (orm)	temps
ciruelo	gatxull (<i>catxull</i> : Xàb)	ombria	térbol
codony	giner	oratge	tossal
collao	granilló	ordí	triar
corbella	granísol	pàmpol	tro
corfa	guaret	pansa	tronc
cova	jornal	pera	volva ['bòlva]
cup (de xafar el raim)	juny	perera	xaloc
	huriol	pinjol	xinglot
		ploguda	xop

Ocells i insectes

(a)bella	còlbit/xòlvit	mosquit
àliga/àguila	estornell	mussol
bresca	falcó	perdiu
bresca	formiga (forniga)	ploma (pluma)
buc	gallineta (cega)	poll
cagamànecs	('marieta')	rossinyol
cagarnera (carganera)	gruga	sangonera
caparra	guatla	teulaí (teulerí)
capsot (catsot)	llegostí (llagostí)	verderol.
caragol (caregol)	mel	vespa (<i>despa</i> : G, J)
caüllà	mosca	

D'altres animals

(porc) javalí	corder	llop
andià (<i>petiu</i> : Teu)	escurçó	mardà
andragó (andregó, andrigó)	esmunyir (<i>esbunyir</i> : Xàb)	matxo
belar	esquilar	pato
bou	estufar-se	rata penà
bramar	furó	rata
bramar	gat	ratolí
burra	gos	ruquet
burro	granota	sapo
catxap	jòneg (jònic)	sargantana (segrantana, segrentana)
colom	lladrrar	serp
conill (cunill)	llebra	teixó

Plantes

arítjol	fenoll (fanoll)	matafaluga
àrnica	ginebre	nugadella
baladre	gram	pastanaga
camamirla	herba asfals	pebrella
cama-roja	junça	penosella
card	llicsó (llitsó)	rabet de gat
caüla	llidó	ravanell
ciprer	llidoner	romer
corretjola	(malva	rosella
coscoll	margall	ruda
espígol	margalló	verdolaga
fenàs (fanàs)	mata ('llentiscle')	

4.3. Castellanismes

4.3.1. Castellanismes generacionals

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

grans	jóvens
(am)bastida / bastiment	andàmit
arc / ratlla de sant Martí	arco iris
arracades / orellals	pendientes
barana	barandilla
barandat	tabic
bassa	xarco
bolquers	panyals
bresca	panal
buc	colmena
clarió	tissa
ert / tes	tiesso
França	Frància
full (de paper)	fulla
jupetí	xaleco
lleixiu	le[x]ia
llevat (llavat) / rent	llevadura
magasent (almagasent)	almasen(t) / almassen(t)
morros	làbios
ombra	sombra
parpalla 'pestanya'	pàrpado
parrús, garsa, clenxa, romana	flequillo (cerquillo)

Vicent Beltran i Calvo

pasta	pastel(et)
penjar (el telèfon)	colgar
pernil, cuixot	jamón (sobretot el cuit)
píndola	pastilla (píldora)
pinta (pintó)	peine
rebot	dispensa
tovalloia	toalla
turmell	tovillo / tobillo
xàmbit (de gelat)	corte

4.3.2. Castellanismes que afecten part de la comarca

antiu	antic
berberetxo	grava
bocadillo	panet (G)
calçoncillos	calçons
caram[é]lo	caram[ε]l'lo/-[ε]lo/-[ε]lido
cerdo, cotxino	porc
escaraba[x]o (Bb, D, Po, Ver)	escarbat(ol) / escarabat(ol)
enfadar-se	enquetar-se / enquietar-se
escarxa	gelà, rosà (blanca) 'gebre'
fer la siesta	fer/gitar-se al ple de migdia
forraque / forra[x]e	ferratja / forratge
flequillo	parrús, clenxa, garsa, romana
globo	bufa, bomba
leó	lleó, llaó

Vicent Beltran i Calvo

llovisna	polsim, pixaboira
monessillo, monaguillo	escolà, acòlic, sagristanet
ola	ona / aona
palmito	ventall
de par en par (emparampada)	en pinta en ample
pàrpado	parpalla
pastel(et)	pasta
peine, batidor	pinta (Cas, Llí, X), pintó (C)
pepino	cabrombo / combrombo
pic	bec (E, Llí, X)
pila	pica
plaia	platja, mar
ràncio	rànciu, rançu
tiesso	ert, tes
tovillo / tobillo	turmell / turnell
uno	u(n)
vendar	embenar
xarco	bassa, bassada

4.3.3. Castellanismes per canvi d'objecte

Es tracta de castellanismes aplicats a objectes que han patit alguna modificació en la forma, presentació, fabricació o ús. La forma catalana queda relegada només a l'objecte en la seva presentació primera en el temps, diguem-ne l'antiga, mentre que el castellanisme ens val per a l'objecte amb una presentació nova, més moderna i actualitzada, el nom del qual el prenem de la publicitat i dels comerços, com si no fos la mateixa cosa.

aixeta	grifo
bolquers	panyals
buc	colmena
camamirla	mançanilla
crosses (closses)	muletetes
indià [andià], petiu	pavo
lleixiu (llexiu)	lejía
pasta	pastel
pollastre	pollo
pruna	ciruelo
suc	sumo
tollina / -eta	atun

4.3.4. Mots conservats respecte a la resta del valencià

alacantí	zona estudiada
assul	blau
bolsillo	butjaca
cura	retor
desllumbrar	enlluernar
escalera	escala
esquina	cantó
golondrina	oronella (orandella)
laço	llaç, floc
llevar	portar, dur

mueble	moble
monyica, monya	nina
sacar	traure
trença	trena
valencià central	zona estudiada
Alicant	Alacant
barato	barat
valencià septentrional	zona estudiada
feo	lleig
llimpiar / limpiar	netejar
tarde	vesprà / esprà
arreu del valencià	
cuerno	banya
hombro	muscle
rincó (centre i sud)	racó

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

5. L'EMPREMTA MALLORQUINA A HORES D'ARA

5.1. Introducció

L'expulsió dels moriscos l'any 1609 i la consegüent repoblació mallorquina condicionà, sens dubte, la parla de la Marina Alta i dels pobles propers de les comarques veïnes —sobretot Tàrbena, però també el Comtat, la Safor i la Marina Baixa—. Seguidament veurem les empremtes lèxiques més destacades de la influència dels illencs a la nostra comarca.

No obstant, cal insistir d'entrada en la dificultat d'assegurar amb total garantia la mallorquinitat d'un mot, pronúncia o construcció, atès que, a falta d'estudis dialectals, sovint no se sap si aquest presenta continuïtat geogràfica en altres parlars o no. De vegades, hem gosat a considerar un mot com a "mallorquí" pel fet que coincideix amb aquell parlar i ací a la Marina presenta una àrea compacta i, com a mínim, es desconeix a les comarques veïnes; i això obligava, d'entrada, a descartar vocables com *granera*, *rabosa* i *arena*, que s'estenen per tot el valencià i/o català occidental.

5.2. El cas de Tàrbena

En primer lloc, i tenint en compte tota la informació que ens arriba d'altres lingüistes amb anterioritat, caldrà dedicar-li atenció especial al tarbener, la singularitat o idiosincràsia del qual, en relació al parlar de les localitats circumdants, és fàcilment observable per qualsevol persona poc avesada en qüestions lingüístiques. Malgrat això, no es tracta d'un parlar del tot isolat, de manera que presenta una certa homogeneïtat amb les terres limítrofes, sobretot del nord. De fet, com diu Monjo, es tracta:

"... d'un "parlar campana", diferencial, però no del tot aïllat; cal estudiar-lo dins el marc de la zona amb repoblació mallorquina. Aqueixa fidelitat podria haver-se facilitat gràcies a les característiques físiques del poble: es tracta d'una població muntanyosa, mal comunicada i tradicionalment amb preferència pels matrimonis amb gent del mateix poble. A més, al costat de la consciència que s'hi parla diferent, es manté viu a la tradició oral el record de les rels a Mallorca". (Monjo 1991: 474)

Vegem les característiques tarbeneres més importants atribuïbles al parlar dels avantpassats illencs, no només lèxiques, sinó sobretot fonètiques i morfològiques, que són, de fet, les més remarcables:

- 1.- Més vacil·lacions que enlloc de *aa* i *ee*, sobretot en morfologia verbal: *iò parla, gire't, vage; cade, llevador* per *ió parle, gira't, vaja; cada, llavador*.
- 2.- Vitalitat de l'article salat⁹³ en totes les generacions aplicat al lèxic en general —l'article literari ha quedat restringit a tot allò que té valor únic, abstracte, de gran magnitud, de prestigi, inabastable; i apareix també en frases fetes, refranys, números—: *sa taula, es [as] cap, ses dones, es [as] hòmens; l'iglèsia, el [al] retor, el [al] rei, la mar, la nit, el cor, juar a la corda, anar a la moda, l'onze*, etc. L'article masculí *so* es conserva entre els vells darrere de la preposició *amb* ([am] o [an]): *'nava am so cabàs*.
- 3.- Conservació de l'article personal *en* [an] davant dels noms masculins començats per consonant: *en Jaume, en Vicent; l'Andreu, la Maria*.
- 4.- Els demostratius prenen les formes *aquest* (pronunciat sempre [a'ket]), *aqueix* i *aquell*. Només es coneix la variant valenciana en l'adverbi *estanit* [asta'nit].
- 5.- El sistema d'adverbis de lloc coincideix amb el de l'època clàssica: *ací, aquí* i *allà*.
- 6.- Ús sistemàtic de la prep. *per* amb valor final en compte de *per a*: *això és per tu*.
- 7.- La preposició *amb* pren la variant *ana* precedint un relatiu: *ana qui has vingut?*
- 8.- L'adjectiu quantitatiu *molt*, seguit de substantiu, i acompanyat de la preposició *de*, adopta sempre la forma de masculí singular, independentment del gènere i del nombre

⁹³ Per a l'ús de l'article literari, que coincideix a grans trets amb el baleàric, vegeu Colomina (1985b: 664-667) i Monjo (1991); d'aquest darrer he pres els exemples citats.

del substantiu: *molt de dones* (mall. *moltes de dones*) per *moltes dones*.

9.- Diversos verbs intercalen una *-i-* epentètica entre l'arrel i el pronom: *culli-la* per *cull-la*.

10.- Ús de la partícula *ell* emfàtica.

11.- Presència de lèxic mallorquí propi o accepcions coincidents⁹⁴, com ara *allot*, *ametló* 'ametla verda que es menja tota', *esguitxar*, *mans palpes*, *remutxalla*, *ribrell*, *ull de bou* 'ocell *Troglodytes troglodytes*', *sebrar* 'plantar'. Malgrat tot, s'hi desconeixen diversos mallorquinismes propis d'altres llocs de la comarca: *acurçar*, *ammèl lera*, *bordall*, *celló*, *escarrufar*, *reveixí* i *tudar*.

5.3. Altres llocs mallorquinitzants al Comtat i la Marina Baixa

Fora de Tàrbena i de la Marina Alta cal ressaltar tres zones amb mallorquinitat remarcable, almenys dins del conjunt comarcal on es troben:

5.3.1. *El parlar de l'Orxa*⁹⁵

Al Comtat, a uns 30 km al llevant d'Alcoi i a 16 de Muro, incomunicada per carretera amb la Safor i amb la Vall de Gallinera, es troba la població de l'Orxa, on predominen els cognoms *Bonet*, *Calafat*, *Cloquell*, *Monjo*, *Montserrat*, *Nadal*, *Palmer* i *Seguí*, que coincideixen amb Mallorca, d'acord amb el DCVB i la documentació de Costa (1977a i 1977b) referent a altres pobles de la Marina. A més a més, els seus habitants conserven encara el sobrenom de *mallorquins*. Fins ara cap lingüista se n'havia

⁹⁴ La major part dels mallorquinismes lèxics de Tàrbena també són coneguts als pobles de Xaló i Llíber, sobretot, o coincideixen amb la Vall d'Alaguar, Bolulla, Castells de Serrella, Pedreguer o la Vall de Gallinera.

⁹⁵ Agraesc sincerament l'ajut dels informants següents: Eleuterio Juan Calafat (1929), Maria Juan Iváñez (1936) i José Ventura Palmer Bonet (1931).

fet ressò, d'aquest fet: un poble de la regió de Cocentaina i Muro, ha conservat molts dels trets mallorquins que campen per la comarca contigua. Cal ressaltar les recialles següents: en fonètica, *treure, nedar, sacorrar, gulla, gat salvau*; diferent distribució de *ee* i *aa* respecte al valencià veí en *caregol, devant/derrere/demunt, de ci* (<d'ací), *de 'lacant* (<d'Alacant), *llegostí, andregó, radó; txoliguer, txipell*; en morfologia, la utilització de l'article personal i construccions pronominals del tipus *e(l)s a done*; i en lèxic mots com ara *corc, daixò/daixona, llisar, totina*. De fet, el parlar de l'Orxa divergeix notablement del dels pobles veïns —Beniarrés i Planes— no només pel component illenc sinó també per fer servir diàriament mots o pronúncies gens habituals en aquests llocs com, per exemple, pronunciar l'oclusiva final en *pon[t]* i decantar-se pels geosinònims *arrel* i *capcingle*⁹⁶, entre d'altres, pels més comuns al Comtat (*ar*)*raïl* i *villorça*. I, a més a més, tampoc no hi arriben els "alcoianismes" *bajoca, ensala(da)* i *cotxillo*, que ací són *pebrera, encisam* i *gavinet*. Amb tot, podem afirmar, a mode de conclusió, que el parlar de l'Orxa es presenta com un illot mallorquinitzant en una comarca que ha diluït notablement la possible influència dels repobladors siscentistes.

5.3.2. *Famorca i la vall de Seta*⁹⁷

A la mateixa zona, però a l'extrem sud-est, a la vessant septentrional de Serrella, destaca sobretot la localitat de Famorca, però també la Vall de Seta, amb Fageca, Tollos, Benimassot, i suposem que Balones, on no s'han passat enquestes. Per aquests indrets predominen els cognoms *Llodrà, Frau, Maçanet, Moll* i *Seguí* i les pronúncies i mots, més o menys escampats, *treure, devant/derrere/demunt, gulla, txoliguer, despert* per

⁹⁶ En aquests casos no hauríem de descartar la possibilitat del reforç mallorquí, malgrat que aquests mots tinguen certa extensió en valencià.

⁹⁷ Agraesc sincerament l'ajut dels informants següents: Delfina Maçanet Anton (1925) i Jesús Maçanet Martí (1910) de Famorca; Glòria Maçanet Verdú (1948), Emilio Sancho Maçanet (1938) i Rosario Seguí Carbonell (1929) de Fageca; Remedios Català Nadal (1947), Francisco Català Soler (1913) i Remedios Nadal Nadal (1912) de Tollos; i Josefa Alòs Orihuel (1926) i Eduardo Cano Ferrandis (1925) de Benimassot.

despertat, corc, tetina, jugar a conillons, daixò, etc.

5.3.3. *El boluller*

A la Marina Baixa, després de Tàrbena, és Bolulla el poble que més ha conservat la petjada mallorquina. A Callosa i a la vall de Guadalest a hores d'ara ha quedat ja força desdibuixada. Bolulla és l'únic poble que perd sistemàticament la *-r* final de mot; presenta afèresi generalitzada en *metla, gulla, nar, cabar, gonia, etc.*; i conserva pronúncies i mots del tipus *de ci* (<d'ací), *am diuen, al gos, treure, granot, malaveig, nyaco, desbutzar, daixò, etc.*

5.4. Classificació lèxica dels mallorquinismes lèxics de la Marina Alta⁹⁸

Ja hem tingut ocasió d'estudiar els possibles mallorquinismes de la Marina Alta al llarg del present estudi; ara provaré de classificar-los i agrupar-los per camps semàntics, per tal d'alleugerir i donar-li forma a aquest conjunt de mots que ja s'han estudiat per separat:

5.4.1. El cos humà. Accions i sensacions. Ludonímia

clotell, conillons (jugar a), déndol, encaradís, engorgat, escarrufar (escarrifar), estorinat, merxo, nyarco, pellastre, reveixí, rentar, malaveig, malavejar.

⁹⁸ Pel que fa a la fonètica i a la morfologia remetem al repàs que apareix a les conclusions.

5.4.2. La casa i l'alimentació

berruga 'baldelló', desbutzar, grill, pató.

5.4.3. El camp, l'espai i el temps. Etnografia i antropologia

acurçar/escurçar, agre/agrer, ampit, anitpassada, bordall, celló, començ, degotís, dilluns 'l'endemà', dissabte 'vespra', escainar, llisar / lliser, redol, trespol, tudar.

5.4.4. Ocells i insectes

(am)mèrlera, butjaqueta, capotet, caragol bover, cega, pàtxera, primavera, sordeta, titina, ximerlí; grémèna.

5.4.5. Plantes

fenollassa, jonc, rapa, xipell.

5.4.6. Mallorquinismes dubtosos. Possible reforç mallorquí

arrel, caspinell, frígola/friula, oronella, escanyat, capcingle, renyar, pellastre, corc, tallanàs, de/a grapes, maleit, gotinejar, espitjar, xorc, fibló.

5.5. Classificació dels nostres parlars d'acord amb el grau de mallorquinitat conservat

5.5.1. Criteris de baremació

Davant la quantitat de dades arplegades s'han hagut de quantificar els resultats obtinguts per pobles, segons uns criteris de baremació preestablits, que, malgrat ser una mica convencionals i subjectius, intenten acostar-se al màxim a la realitat, de manera que

puguem classificar els nostres parlars d'acord amb el grau de mallorquinitat conservat.

En primer lloc s'han puntuat de 0 a 5 els diferents possibles mallorquinismes, en funció de la importància atribuïda i de la freqüència d'aparició en el discurs. La puntuació és la següent:

Fonètica	freqüència alta d'aparició en el discurs	freqüència baixa d'aparició en el discurs
<i>vocalisme tònic</i>	3 punts	2 punts
<i>vocalisme àton</i>	2 punts	1 punt
<i>consonantisme</i>	2 punts	1 punt

	freqüència alta d'aparició en el discurs	freqüència intermèdia	freqüència baixa d'aparició en el discurs
Morfologia	5 punts	3 punts	2 punts

	vocabulari bàsic	vocabulari restringit	reforç mallorquí (mallorquinisme dubtós)
Lèxic	2 punts	1 punt	0'5 punt

Tot açò desglossat i materialitzat en cadascun dels exemples estudiats per a aquesta finalitat queda de la manera següent:

Fonètica

tr[é]ure	3 punts	refiol	1 punt
j[o]nc	2 punts	capet	1 punt

Vicent Beltran i Calvo

n[e]de, n[e]des, ...	2 punts
gulla	1 punt
metla	1 punt
[a]m, [a]t, [a]s	2 punts
[ə]	2 punts
d[e]vant	2 punts
car[e]gol	1 punt
ll[e]vor	1 punt
secorrrar / sa-	1 punt

do[d:ɜ]óvens do[t:ʃ]ics	2 punts
[ks], [ps] > [ts]	2 punts
dissa[tt]e	2 punts
xoliguer	1 punt
xipell	1 punt
escarrufar	1 punt
ammèl'lera	1 punt
ribrell	1 punt
pe[tʃ], ba[tʃ]ar	1 punt

Morfologia

art. salat	5 punts
aquest/aqueix	5 punts
m'he despert	2 punts
els a dic	2 punts

en [an] Joan	5 punts
el [al] Joan	2 punts
anitpassada	2 punts
daixona	3 punts
l'any qui ve	2 punts

Lèxic

rentar	2 punts
acurçar / es-	2 punts
merxo, nyarco	2 punts
reveixí	2 punts
engorgat	2 punts
escarlèbit	1 punt

pàixera	1 punt
celló	1 punt
tudar	2 punts
ampit	1 punt
bordall	1 punt
remutxalla	1 punt
allot	1 punt

grill d'un cítric	2 punts
llisar / lliser	1 punt
titina	1 punt
titina sorda	1 punt
primavera	1 punt

agerer	1 punt
jugar a conillons	2 punts
desbutzar	1 punt
degotís	1 punt

Mallorquinismes dubtosos / Reforç mallorquí

lloquet	0'5 punt
foquet	0'5 punt
pe[ʃ], ba[ʃ]ar	0'5 punt
escanyat	0'5 punt
renyar	0'5 punt
capcingle	0'5 punt
pellastre	0'5 punt
arrel	0'5 punt

anar de grapes	0'5 punt
maleit	0'5 punt
xorc	0'5 punt
espitjar	0'5 punt
gotinejar	0'5 punt
fibló	0'5 punt
tallanàs	0'5 punt
corc	0'5 punt

5.5.2. Resultats

Seguidament exposem els resultats, després d'haver fet un processament de dades, realitzat en el full de càlcul Microsoft Excel:

Presència de mallorquinismes fonètics [escala de puntuació de 0 a 25] (Mapa núm. 211):

- *presència molt alta* (20-25): Tàrbena, Xaló i Llíber;
- *presència alta* (15-19'9): Castells de Serrella, la Vall d'Alaguar, la Vall d'Ebo, la Vall de Gallinera (llevat del Patró), Pedreguer, Gata i Jesús Pobre;

- *presència mitjana* (10-14'9): El Patró, la Vall d'Alcalà, Beniaia, Dénia, Benigembla, l'Atzúvia, Alcanalí, la Llosa, Senija, Poble Nou, la Xara, els Poblets, el Verger, Beniarbeig, Benidoleig, Benimeli, Sanet, el Ràfol, Sagra, Tormos i l'Orxa;
- *presència baixa* (5-9'9): la resta de la comarca —llevat de Pego— amb Bolulla, Famorca, Fageca, Tollos i Benimassot.

Presència de mallorquinismes morfològics [escala de puntuació de 0 a 15] (Mapa núm. 212):

- *presència molt alta* (+ 15): Tàrbena (26 punts);
- *presència mitjana* (10-14'9): la Vall de Gallinera, Benimaurell, Fleix, Xaló, Llíber i Pedreguer;
- *presència baixa* (5-9'9): gairebé tota la comarca —llevat de Calp, Benissa, Teulada, Poble Nou, Xàbia, Dénia, els Poblets i Pego— amb l'Orxa i Famorca.

Presència de mallorquinismes lèxics [escala de puntuació de 0 a 25]⁹⁹(Mapa núm. 213):

- *presència alta* (20-25): Tàrbena, Xaló i Llíber;
- *presència mitjana* (15-19'9): Pedreguer, Benirrama, Benialí i Benissivà;
- *presència baixa* (10-14'9): Castells de Serrella, la Vall d'Alaguar, la Vall d'Ebo, el Patró, Benigembla, Parcent, Orba, la Llosa, Jesús Pobre, la Xara, Beniarbeig, Benimeli, Sanet, el Ràfol, Sagra i Tormos;
- *presència mínima* (4-9'9): la resta de la comarca, amb Bolulla, Callosa, Famorca, Fageca, Tollos, Benimassot i l'Orxa.

5.5.3. *Presència de mallorquinismes. Resum* (Mapa núm. 214)

- *zona I* (+ 60%): Tàrbena (76'6%);
- *zona II* (50-59'9%): Xaló i Llíber;

⁹⁹ Ací s'ha sumat al lèxic mallorquí el lèxic de reforç o dubtós.

- *zona III* (40-49'9%): Pedreguer, Jesús Pobre, Fleix, Benimaurell, la Vall d'Ebo i la Vall de Gallinera (llevat del Patró);
- *zona IV* (30-39'9%): Gata, la Llosa, Castells de Serrella, Campell, Benimeli, el Ràfol, Sagra i el Patró;
- *zona V* (20-29'9%): Beniarbeig, Benidoleig, Sanet, Tormos, Orba, Alcanalí, Parcent, Murla, Benigembla, els Poblets, la Xara, Ondara, el Verger, l'Atzúvia, la Vall d'Alcalà, Beniaia, Poble Nou, i Senija, amb Famorca i l'Orxa;
- *zona VI* (10-19'9%): Dénia, Xàbia, Teulada, Calp i Benissa, amb Bolulla, Fageca, Tollos i Benimassot;
- *zona VII* (5-9'9%): Pego, Callosa i Vilallonga de la Safor.

5.6. Material annex

RESULTATS ORDENATS PER FONÈTICA

POBLACIÓ	FONÈTICA	% FON.
Tàrbena	25,5	85,0%
Llíber	22,5	75,0%
Xaló	22,5	75,0%
Campell	19,5	65,0%
Fleix	19,5	65,0%
la Vall d'Ebo	19,5	65,0%
Pedreguer	19,5	65,0%
Gata	18,0	60,0%
Benimaurell	18,5	61,7%
Jesús Pobre	17,5	58,3%
Benialí	15,5	51,7%
Benirrama	15,5	51,7%
Benissivà	15,5	51,7%
Castells de Serrella	15,0	50,0%
el Patró	14,5	48,3%
Poble Nou	14,5	48,3%
la Llosa	14,0	46,7%
Sagra	14,0	46,7%
Alcanalí	13,0	43,3%
la Xara	13,0	43,3%
Sanet	13,0	43,3%
Senija	13,0	43,3%
Tormos	13,0	43,3%
Benimeli	12,0	40,0%
el Ràfol	12,0	40,0%
el Verger	12,0	40,0%
els Poblets	12,0	40,0%
l'Orxa	12,0	40,0%
Beniarbeig	11,0	36,7%
Benidoleig	11,0	36,7%
l'Atzúvia	11,0	36,7%
Ondara	11,0	36,7%
Beniaia	10,0	33,3%
Benigembla	10,0	33,3%
Dénia	10,0	33,3%
la Vall d'Alcalà	10,0	33,3%
Múria	9,5	31,7%
Xàbia	9,5	31,7%
Famorca	9,0	30,0%
Orba	9,0	30,0%
Parcent	9,0	30,0%
Teulada	8,5	28,3%
Tollos	8,0	26,7%
Bolulla	7,0	23,3%
Benimassot	6,5	21,7%
Benissa	6,0	20,0%
Caip	6,0	20,0%
Fageca	5,0	16,7%
Vitallonga de la Safor	4,0	13,3%
Oliva	3,0	10,0%
Callosa d'en Sarrià	2,0	6,7%
la Nucia	2,0	6,7%
Altea	1,5	5,0%
la Font d'en Carròs	1,5	5,0%
Polop	1,5	5,0%
Benimantell	1,0	3,3%
el Castell de Guadalest	1,0	3,3%
Pego	1,0	3,3%
Planes	0,5	1,7%
Beniardà	0,0	0,0%
Benifato	0,0	0,0%
Confrides	0,0	0,0%

RESULTATS ORDENATS PER MORFOLOGIA

POBLACIÓ	MORFOLOGIA	% MORE.
Tàrbena	26,0	92,9%
Xaló	13,0	46,4%
Líber	13,0	46,4%
Fleix	11,0	39,3%
Pedreguer	11,0	39,3%
Benimaurell	11,0	39,3%
Benialí	11,0	39,3%
Benissivà	11,0	39,3%
Benirrama	11,0	39,3%
el Patró	11,0	39,3%
la Vall d'Ebo	9,0	32,1%
Jesús Pobre	9,0	32,1%
la Llosa	9,0	32,1%
Campell	7,0	25,0%
Gata	7,0	25,0%
Castells de Serrella	7,0	25,0%
Alcanalí	7,0	25,0%
l'Orxa	7,0	25,0%
Benimeli	7,0	25,0%
el Ràfol	7,0	25,0%
Benidoleig	7,0	25,0%
l'Atzúvia	7,0	25,0%
Beniaia	7,0	25,0%
Murta	7,0	25,0%
la Vall d'Alcalà	7,0	25,0%
Benigembla	7,0	25,0%
Famorca	7,0	25,0%
Parcent	7,0	25,0%
Sagra	5,0	17,9%
Sanet	5,0	17,9%
Tormos	5,0	17,9%
la Xara	5,0	17,9%
Senija	5,0	17,9%
el Verger	5,0	17,9%
Beniarbeig	5,0	17,9%
Orba	5,0	17,9%
Ondara	5,0	17,9%
Poble Nou	3,0	10,7%
els Poblets	3,0	10,7%
Xàbia	3,0	10,7%
Dénia	3,0	10,7%
Tollos	3,0	10,7%
Teulada	3,0	10,7%
Bolulla	3,0	10,7%
Benimassot	3,0	10,7%
Benissa	3,0	10,7%
Calp	3,0	10,7%
Fageca	3,0	10,7%
Callosa d'en Sarrià	3,0	10,7%
Pego	3,0	10,7%
Vilallonga de la Safor	0,0	0,0%
Oliva	0,0	0,0%
Benimantell	0,0	0,0%
el Castell de Guadaest	0,0	0,0%
Polop	0,0	0,0%
la Nucia	0,0	0,0%
Altea	0,0	0,0%
Beniardà	0,0	0,0%
Confrides	0,0	0,0%
Planes	0,0	0,0%
Benifato	0,0	0,0%
la Font d'en Carròs	0,0	0,0%

RESULTATS ORDENATS PER LÈXIC

POBLACIÓ	LÈXIC	% LÈXIC
Tàrbena	20,0	60,6%
Xaló	18,0	54,5%
Llíber	17,0	51,5%
Benialí	12,0	36,4%
Benissivà	12,0	36,4%
Benirrama	12,0	36,4%
Pedreguer	10,0	30,3%
Benimaurell	10,0	30,3%
Jesús Pobre	9,0	27,3%
Fleix	8,0	24,2%
la Vall d'Ebo	8,0	24,2%
Campell	8,0	24,2%
el Patró	8,0	24,2%
Benigembla	8,0	24,2%
Parcent	8,0	24,2%
Castells de Serrella	7,0	21,2%
Orba	7,0	21,2%
la Llosa	6,0	18,2%
Benimeli	6,0	18,2%
el Ràfol	6,0	18,2%
Sagra	6,0	18,2%
Sanet	6,0	18,2%
Tormos	6,0	18,2%
Benissa	6,0	18,2%
Alcanalí	5,0	15,2%
Benidoleig	5,0	15,2%
Beniarbeig	5,0	15,2%
l'Atzúvia	5,0	15,2%
Tollos	5,0	15,2%
la Xara	4,0	12,1%
Senija	4,0	12,1%
Beniaia	4,0	12,1%
Famorca	4,0	12,1%
Calp	4,0	12,1%
Benimassot	4,0	12,1%
Faqeca	4,0	12,1%
Gata	3,0	9,1%
el Verger	3,0	9,1%
Muria	3,0	9,1%
la Vall d'Alcalà	3,0	9,1%
els Poblets	3,0	9,1%
Poble Nou	3,0	9,1%
Ondara	3,0	9,1%
Xàbia	3,0	9,1%
Teulada	3,0	9,1%
Boiulla	3,0	9,1%
Callosa d'en Sarrià	3,0	9,1%
Pego	3,0	9,1%
l'Orxa	2,0	6,1%
Dénia	2,0	6,1%
Benimantell	2,0	6,1%
Beniardà	2,0	6,1%
Confrides	2,0	6,1%
el Castell de Guadalest	1,0	3,0%
Polop	1,0	3,0%
Planes	1,0	3,0%
Benifato	1,0	3,0%
Vilallonga de la Safor	0,0	0,0%
Oliva	0,0	0,0%
la Font d'en Carròs	0,0	0,0%
la Nucia	0,0	0,0%
Altea	0,0	0,0%

RESULTATS ORDENATS PER LÈXIC DE REFORÇ

POBLIACIÓ	LÈXIC REFORÇ	% LÈXIC R.
Pedreguer	6,0	80,0%
la Xara	5,5	73,3%
Beniarbeig	5,0	66,7%
Benimeli	5,0	66,7%
el Ràfol	5,0	66,7%
Jesús Poore	5,0	66,7%
la Llosa	5,0	66,7%
Libèr	5,0	66,7%
Ondara	5,0	66,7%
Sagra	5,0	66,7%
Sanet	5,0	66,7%
Xaló	5,0	66,7%
Beniali	4,5	60,0%
Benidoleig	4,5	60,0%
Benissà	4,5	60,0%
Dènia	4,5	60,0%
els Pobres	4,5	60,0%
Tàrbena	4,5	60,0%
Tormos	4,5	60,0%
Benimaurell	4,0	53,3%
Benirrama	4,0	53,3%
el Patró	4,0	53,3%
el Verger	4,0	53,3%
Gata	4,0	53,3%
Orba	4,0	53,3%
Poble Nou	4,0	53,3%
Alcanai	3,5	46,7%
la Vall d'Ebo	3,5	46,7%
Senija	3,5	46,7%
Teulada	3,5	46,7%
Benigembla	3,0	40,0%
Bolulla	3,0	40,0%
Calp	3,0	40,0%
Campell	3,0	40,0%
Castells de Serratja	3,0	40,0%
Fleix	3,0	40,0%
Murta	3,0	40,0%
Parcent	3,0	40,0%
Xàbia	3,0	40,0%
Beniata	2,5	33,3%
Benissa	2,5	33,3%
la Vall d'Alcàntar	2,5	33,3%
l'Orxa	2,5	33,3%
Pego	2,0	26,7%
Tollos	2,0	26,7%
Famorca	1,5	20,0%
l'Atzúvia	1,5	20,0%
Oliva	1,5	20,0%
Callosa d'en Sarrià	1,0	13,3%
Fageca	1,0	13,3%
la Font d'en Carros	1,0	13,3%
Vilallonga de la Safor	1,0	13,3%
Benimassot	0,5	6,7%
el Castell de Guadalest	0,5	6,7%
Altea	0,0	0,0%
Beniarçà	0,0	0,0%
Benifato	0,0	0,0%
Benimantell	0,0	0,0%
Confrides	0,0	0,0%
la Nucua	0,0	0,0%
Planes	0,0	0,0%
Polop	0,0	0,0%

Vicent Beltran i Calvo

RESULTATS ORDENATS PER TOTAL

POBLACIÓ	TOTAL	% TOTAL
Tàrbena	76,0	77,2%
Xaló	58,5	59,4%
Llíber	57,5	58,4%
Pedreguer	46,5	47,2%
Benimaurell	43,5	44,2%
Benialf	43,0	43,7%
Benissivà	43,0	43,7%
Benirrama	42,5	43,1%
Fleix	41,5	42,1%
Jesús Pobre	40,5	41,1%
la Vall d'Ebo	40,0	40,6%
Campell	37,5	38,1%
el Patró	37,5	38,1%
la Llosa	34,0	34,5%
Gata	32,0	32,5%
Castells de Serrella	32,0	32,5%
Benimeli	30,0	30,5%
el Ràfol	30,0	30,5%
Sagra	30,0	30,5%
Sanet	29,0	29,4%
Alcanalí	28,5	28,9%
Tormos	28,5	28,9%
Benigembla	28,0	28,4%
Benidoleig	27,5	27,9%
la Xara	27,5	27,9%
Parcent	27,0	27,4%
Beniarbeig	26,0	26,4%
Senija	25,5	25,9%
Orba	25,0	25,4%
l'Atzúvia	24,5	24,9%
Poble Nou	24,5	24,9%
el Verger	24,0	24,4%
Ondara	24,0	24,4%
Beniaia	23,5	23,9%
l'Orxa	23,5	23,9%
els Poblets	22,5	22,8%
la Vall d'Alcalà	22,5	22,8%
Muria	22,5	22,8%
Famorca	21,5	21,8%
Dénia	19,5	19,8%
Xàbia	18,5	18,8%
Teuiada	18,0	18,3%
Tollos	18,0	18,3%
Benissa	17,5	17,8%
Bolulla	16,0	16,2%
Caip	16,0	16,2%
Benimassot	14,0	14,2%
Pageca	13,0	13,2%
Callosa d'en Sarrià	9,0	9,1%
Pego	9,0	9,1%
Vilafonga de la Safor	5,0	5,1%
Oliva	4,5	4,6%
Benimantell	3,0	3,0%
el Castell de Guadalest	2,5	2,5%
la Font d'en Carròs	2,5	2,5%
Polop	2,5	2,5%
Beniardà	2,0	2,0%
Confrides	2,0	2,0%
la Nucia	2,0	2,0%
Altea	1,5	1,5%
Planes	1,5	1,5%
Benifato	1,0	1,0%

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

6. CONCLUSIONS

En funció dels resultats obtinguts als quaranta-dos pobles estudiats de la nostra comarca, podem extraure les conclusions següents, a mode de resum:

1. Fonètica

1.1. Vocalisme

1.1.1. Posició tònica

Pronúncia creixent del diftong /uj/	<i>c[wí]na, b[wí]t, c[wí]t</i>	valencià general
Presència de <i>ee</i> i <i>oo</i> semiobertes	<i>fr[ɛ]d, prim[ɛ]r, t[ɔ]t</i>	record de la /ə/ i extensió analògica (mallorquí)
/a/ > [ɛ]	<i>tr[ɛ]ure, m[ɛ]ula</i>	mallorquí (cat. oriental)
û > [o] en IûNCU	<i>j[o]nc</i>	mallorquí (cat. oriental)
/a/ àtona > [e] i extensió a la posició tònica	<i>n[e]de, n[e]des, n[e]da, ...</i>	mallorquí (cat. oriental)
Vacil·lacions entre [o] i [u]	<i>t[o]/[u]pa; p[o]/[u]a; br[o]/[u]lla</i>	valencià

1.1.2. Posició àtona

Presència de la vocal neutra	<i>m[ə]tí, p[ə]tir, v[ə]í</i>	mallorquí (cat. oriental)
/a/ > [e]	<i>d[e]vant, d[e]cí, car[e]gol, ll[e]vor</i>	record de la [ə] del mallorquí

/e/ > [a]	[a]l gos, [a]s diu, f[a]mella	record de la [ə] del mallorquí
Afèresi de -a	metla, gulla, ribar, gonia, nar; bercoc, barzínia, ficòs, boços	mallorquí
Vacil·lacions entre [o] i [u]	b[u]/[o]llir; c[o]/[u]sí; c[o]/[u]nill	català occidental
Vacil·lacions de la -a	taul[ɔ]; taul[ɛ]; taul[ə]; taul[a]	valencià meridional
Vacil·lacions [e] / [i]	màn[i]/[e]ga; jàss[e]/[i]na; ang[e]/[i]laga; qu[e]/[i]xal	català occidental
D'altres recialles mallorquines	secorrrar/sacorrrar, ronyó	mallorquí

1.2. Consonantisme

Pèrdua de /w/ i /j/ intervocàlica	boet, poet, oet, anoer; foeta	comarcal
Manteniment del grup /tl/ geminat	me[l]a, espa[l]ar-se, ve[l]ar	valencià i baleàric
Es manté viva la distinció entre /b/ i /v/; el jovent escampa el ieisme	[v]eu, [v]i, (a)ca[b]ar ≠ ca[v]ar; [ʎ]et > [j]et	valencià i baleàric
Oclusiva conservada en -nt, -lt (llevat de sis pobles)	pon[t], Alacan[t], al[t]	valencià i baleàric, llevat d'Eivissa
Ensordiment de l'oclusiva sonora en diminutius (part de la comarca)	fo[k]et, ca[p]et, jo[k]et, llo[k]et, nu[k]et / nyu[k]et	comarcal; reforç mallorquí

Absència de iod davant /j/	<i>pe[j], ba[j]ar, [j]imenera</i>	mallorquí, la Safor, l'Alacantí, Vinalopó
Conservació de [ʒ] (Bsa i voltants)	<i>di[ʒ]ous, feste[ʒ]ar, la [ʒ]ent</i>	comarcal
Manteniment de [d:ʒ] (Benissa i voltants)	<i>me[d:ʒ]e, forma[d:ʒ]e, bo[d:ʒ]a</i>	arcaisme
Geminació intervocàlica (Llí, X)	<i>ro[d:ʒ]a, lle[d:ʒ]ir, mi[d:ʒ]a, passe[d:ʒ]ar, bae[d:ʒ]o, re[d:ʒ]ola (cui[nn]a)</i>	mallorquí
/j/ > [tʃ] a Gata i a Murla	<i>pe[tʃ], ba[tʃ]ar, [tʃ]i[tʃ]anta</i>	comarcal (mallorquí)
Palatalització de /s/ inicial	<i>[ʃ]oliguer, [ʃ]arment ([ajʃ]-)</i>	mallorquí
[ks] > [ts]; [ps] > [ts]; [pt] > [tt]	<i>e[dz]amen, ca[ts]ingle, ca[ts]ot, da[ts]a, dissa[tt]e</i>	mallorquí
Fenòmens de fonosintaxi (Gata)	<i>mé[ʎʎ]arg; tre[tʃ:]ics; do[d:ʒ]óvens</i>	mallorquí
Fenòmens locals 1. pèrdua de -r (Ped, Xàb); 2. Conservació de -d- (Xàb)	<i>tornar > tornà foradet, llauradô, abadejo</i>	pancatalà, llevat del valencià general
D'altres reccials mallorquines	<i>refiol, xipell</i>	mallorquí

Pel que fa a la fonètica, podem concloure que el parlar de la Marina Alta, que conserva tots els fonemes del valencià general, presenta una relativa empremta del mallorquí. Aquesta es manifesta, en el vocalisme, en una certa inestabilitat en posició

àtona¹⁰⁰ —sobretot pretònica— i, pel que fa les *aa*, en posició final, que propicia la impressió acústica de trobar-nos a mitjan camí entre les dues grans varietats del català, sobretot a pobles com Gata i Pedreguer. En consonantisme destaca el tractament especial de les sibilants: presència d'un al·lòfon fricatiu del fonema /dʒ/ i la geminació del seu element oclusiu en alguns contextos i pobles; el pas de /ʃ/ a [tʃ] i l'avanç en el punt d'articulació de la fricativa palatal sorda que esdevé una mica alveolar —mantenint la distància amb la /s/—. Per tot això, i per la conservació fluctuant i poc sistemàtica de diversos hàbits articulatoris mallorquins, li atribueixen al parlar estudiat una fesomia molt particular.

2. Morfologia

Article personal (17 pobles)	<i>al Vicent, la Maria, l'Andreu</i>	reforç mallorquí
Extensió de la velar en els verbs (llevat de 7 pobles)	<i>di[ɣ]em, cre[ɣ]em, esti[ɣ]ent</i>	valencià central
Vacil·lació en alguns presents de subjuntiu	<i>senta/séntiga/senga/senca;</i> <i>corga/ córrega;</i> <i>faça/faja/faiga/faigga;</i> <i>estara/estiguera/estaguera;</i> <i>sàpia/sàpiga/sàbia/sàbiga</i>	general
Vacil·lació en els imperfets d'indicatiu	<i>crea, crevia, creuia, creïa;</i> <i>corria, correvia; quea, cavia,</i> <i>cauia, caïa</i>	valencià
Participi del verb <i>despertar</i>	<i>despert</i>	mallorquí
Conservació del pron. <i>et</i>	<i>com [ad] diuen? [at] tinc ací</i>	arcaisme

¹⁰⁰ Inestabilitat major que la de la resta del català occidental, que, malgrat caracteritzar-se per la netedat vocàlica, presenta estadis evolutius propers als del català oriental en una etapa incipient.

Vocal epentètica entre pronom <i>els</i> i consonant	<i>els a</i> [alza] <i>diré que vinguen</i>	mallorquí
Combinació pronominal en plural pròpia (valls interiors)	<i>lo'n donaré; dóna-lo-la, fes-lo-les</i>	comarcal; Vinalopó ¹⁰¹
Extensió del pronom <i>se</i>	<i>mos queixem / es</i> [as] <i>queixeu</i>	valencià
Adverbis de lloc	<i>ací</i> (general) / <i>aquí</i> (D, Teu, Xàb)	<i>ací</i> (val. general); <i>aquí</i> (val. nord i sud)
Vitalitat de la prep. <i>a</i> davant de topònims	<i>visc a Dénia; estem a casa</i>	comarcal; pancatalà, llevat de val. general
Conservació de <i>per a</i> , que es confon sovint amb <i>per</i> (o <i>pe</i>)	<i>açò és per/pe/per a tu</i>	<i>per</i> : mallorquí
D'altres recialles mallorquines	<i>anitpassà, daixona</i> [de'ʃona], <i>l'any qui ve, devora, d'estiu, d'hivern</i>	mallorquí

En morfologia la influència mallorquina és una mica menor que en fonètica, llevat de Tàrbena. Les vacil·lacions més importants es donen en morfologia verbal, com ocorre en tot el català. La conservació de la prep. *per a* i *a* davant de locatiu, a més de l'article personal allà on es conserva, "oposen" una mica el parlar comarcal al de la resta del valencià.

3. Lèxic

3.1. Els *pièds-noirs*, emigrants valencians a Algèria a finals del segle passat i primera meitat d'aquest, ens han deixat algunes recialles lèxiques del francès. Generalment fan

¹⁰¹ Concretament *dóna-lo'n* a Elx (Segura 1998: 62-63), a Monòver (Beltran i Limorti 1998: 111) i a Novelda (Verdú 1998: 9).

referència a l'alimentació, la indumentària i les tasques relacionades amb el camp¹⁰² :

<i>betrava</i> 'remolatxa'	< fr. <i>bete-rave</i>
<i>bieta</i> 'baleta'	< fr. <i>bille</i>
<i>carrota</i> 'carlota'	< fr. <i>carrote</i>
<i>sicató</i> 'podadora'	< fr. <i>sécateur</i>

A més d'aquestes —llevat de *betrava*—, a la Marina Baixa¹⁰³ se senten amb normalitat els gal·licismes següents:

<i>cacaó</i>	< fr. <i>cacao</i>
<i>celerí</i> [sale'ri] 'api'	< fr. <i>céleri</i>
<i>culotes</i> 'bragues'	< fr. <i>culottes</i>
<i>moixú</i>	< fr. <i>monsieur</i>
<i>tricó</i> 'jersei'	< fr. <i>tricot</i>

3.2. La presència d'anglicismes es limita només a diversos materials de construcció:

<i>bric</i> 'rajola, maó'	< ang. <i>brick</i>
<i>congrí</i> 'formigó'	< ang. <i>concrete</i>
pórlan / pórlam 'ciment'	< ang. <i>Portland</i>

3.3. La Marina, com ja assenyalava Colomina (1985b), es caracteritza per la seva

¹⁰² Remetem, per a veure-hi detalladament les coincidències, els estudis de Corbera Pou (1982) i Montoya i Corbera (1998). Hi destaquen els mots d'ús general *carrota*, *bete-rave* i *cacaó*.

¹⁰³ *Celerí* [sale'ri] és propi de Tàrbena; *cacaó*, *culotes*, *tricó* i *moixú* de Bolulla; Callosa només coneix els dos darrers.

impermeabilitat a la pressió del castellà, respecte a la resta de comarques valencianes: al costat d'arcaïsmes com *aidar*, *aïna*, *alegar*, *nafra*, *oldre* i *rànciu*, destaca la vitalitat de mots com *banya*, *ordi*, *fer el ple de migdia*; s'hi desconeixen els castellanismes propis de l'alacantí —*assul*, *allumbrar*, *escalera*, *laço*, *mueble*, *sacar*, etc.—, encara que comencen a amenaçar alguns barbarismes del valencià central, que competeixen amb els corresponents mots catalans: *tiesso* / *ert*, *tes*; *tobillo* / *turmell*; *palmito* / *ventall*, etc. No obstant això, a la Marina es diu *barat*, *Alacant*, *engonal* i *dentilla* enfront de *barato*, *Alicant*, *ingle* i *lenteja*, que s'estenen per les comarques septentrionals veïnes.

3.4. La creativitat lèxica del parlar estudiat ens ofereix sovint alternatives a l'acceptació de molts barbarismes o mots "artificials" o una mica forçats: *panet* 'entrepà', *grava* 'escopinya de gallet (en conserva)', *pasta*¹⁰⁴ 'pastís', *inquietar-se* 'enujjar-se', *bia* / *pomet* 'baleta', *pol* 'quitrà'.

3.5. La diversitat lèxica entre un poble i l'altre és sorprenent, com en qualsevol altra comarca. Hi ha paraules que en poca distància presenten una quantitat de denominacions considerable. Totes elles suposen un enriquiment important al cabal lèxic català. Vegem-ne uns quants exemples¹⁰⁵:

1. (dit menuell) *corrit*, *currec*, *currengo*, *curreu*, *currinxo*, *currinyeu*, *currit*, *curro*, *curruc*, *curruco*, *gorrí*, *gorrit*, *gurrí*, *menut*, *rego*, *runyec*.
2. (copró) *balladoret de l'anca*, *carpó*, *crepó*, *escarpó*, *corpet*, *osset de la rissa*, *pontet del cul*, *saleret*.
3. (renyar, bonegar) *funyar*, *marmolar*, *renyar*.
4. (rosetes, crispetes) *bombes*, *clotxes*, *gallets*, *monges/mongetes*, *roses/rosetes*, *xofes*.
5. (vitet, bitxo) *ditet*, *coent*, *viró*, *vitet*, *xitxó*.
6. (sota d'oros) *mariquita*, *marueca/mariueca*, *mixineta*, *mona*, *pericana*, *peringossa*,

¹⁰⁴ De fet, *pasta* és viu en tot el valencià, però generalment té connotacions casolanes, cosa que no passa a la Marina, on una *pasta* pot ser de *merengue*: realment, és la traducció exacta del castellà *pastel*.

¹⁰⁵ En aquest llistat apareixen totes les variants fonètiques recollides d'un mateix mot.

perixindingueta, perlinca, petxilindanga, pitxitxonga, pixarrandina, pixarronga, pixilindinga, porrona, raboseta, ramona, sarnosa, sota d'oros, tramussera, tremussela, ximpirillina.

7. (morella roquera) *herba roquera, maria roquera, morella (roquera), molla roquera, mollera roquera, rapamorella, rentabotelles, rentapitxers.*

8. (cepell, bruc) *cepell, cepetell, cipell, estapell, petorrell, petorri, petorro, xipell.*

9. (ortiga) *forniga, gordiana, herba piquera, matos, ortiga, pacos, patos, picamato, picapacos, picapardo, picapato.*

10. (parrupar) *borumbejar, bujar, busejar, cucurrejar, corruquejar, gorrumbejar, gruguejar, rumber, rumbejar.*

11. (espiadimonis) *bumberot, cavalla, cavallet, diablet, dianxo, fideua, gambosí, gavatxo, grandaio, gulla, judio, julibeu, mare de cavall, micalet, paraguai, pardal d'auia, pardalet d'estiu, parit, parot, reiet, teixidor, treu-ulls, volantí de fontana.*

12. (lluer) *colí, colinc, figureta, llauret, llauraoret, lliuret, lliueret, llogueret, lluidet, tèrit, tiéro.*

Si posem com a exemple la vall d'Alaguar, observarem que presenta una certa uniformitat des de Campell o Poble-baix a Benimaurell o Poble-dalt, que l'oposa a la resta de pobles:

Fonètica

n[e]dar, b[e]scoll, s[e]ncer, d[e]vant, d[e]rrere, d[e]munt, cas[a], terr[a], port[ɔ],
gulla, txoliguer, [ʃ]umenera, guentilla, basínia, cra, etc.

Morfologia

al Vicent, la Maria; trevia, crevia, cavia; despert; doneu-lo-la; séntiga, corga, etc.

Lèxic

jugar a conillons, lliser, mare de déu pintâ, plegamanos, primavera, xitxó, etc.

No obstant això, de vegades la uniformitat aparent amaga diferències substancials:

	POBLE-DALT (Bmau)	POBLE-MIG (FI)	POBLE-BAIX (Cam)
'socarrar'	secorrrar, sacorrrar	secorrrar, sacorrrar	socorrrar
'llémena'	llemna	llémena	llemna
'llenya'	nyinya, ninya	nyinya	nyenya
'sarment'	[s]arment	[s]erment	[ʃ]erment
'caragol'	carregol	caregol	caregol
'remolí'	refillol	refiol	refillol
'els diré ...'	[alza] diré que vinguen	[alza] diré que vinguen	[alz] diré que vinguen
'corria'	corria	correvia	correvia
'anit'	animpassâ	animpassâ	anit
'alficòs'	ficòs	ficòs	ficossi
'dit menuell'	dit menut	dit curruc	dit curruc
'entreuix'	besanca	bescuixa	entreuixa
'repeló'	pellastre	padastre	padastre
'copró'	osset de la risa	saleret	saleret, escarpó
'tombarella'	cabussela	volantí	volantí
'baleta'	bia	canica	canica
'sota d'oros'	mona	peringossa	tramussera, ramona
'espiadimonis'	gulla	teixidor	teixidor
'papaorelles'	estenalles	rapacul	rapacul

Vicent Beltran i Calvo

'morella roquera'	morella	herba roquera	herba roquera
'tipus de planta'	llicsonia	cosconella	cosconella
'ortiga'	ortiga	picapardos	picapardos
'grill, galló'	grill	galló	galló

3.6 A partir del lèxic recollit hem assajat un petit repertori de "falsos amics" o mots que en altres parlars tenen sentits sensiblement diversos:

batedor	'pedrís, portalet'
bomba	'globus' o 'roseta'
bollo	'empanada'
cascar	'fer nosa, punxar'
clamar	'denunciar'
grava	'copinya de gallet en conserva'
mongeta	'roseta, crispeta'
parpalla	'pestanya'

pasta	'pastís'
pastís	'empanada'
pati	'solar'
picoretetes	'pessigolles'
polsim	'pluja fina'
porcellana	'porquet de sant Antoni'
saleret	'copró'
xulla	'costella humana'

3.7. Amb tot, podem agrupar tota una sèrie de lèxic "comarcal"¹⁰⁶ —o amb poca extensió fora de les nostres terres—: *allobir, bric, brosta, capcingle, desmondar, despertino, embrincar-se, encaradís, engarsit / engarsat, espitjar, fardejat, fibló, frígola/friula, ganjol, gasó, gatxull, indià, maganxa, marguà, merxo, palmó, panna, paps, ple de migdia, pol, polsim, tallanàs, tetina, tonyar, traponet, trull*, entre altres.

¹⁰⁶ Remetem a l'estudi per a veure'n el significat.

3.8. També destaquen tot un conjunt de localismes —alguns una mica sorprenents— com ara *acarrerar* 'acaçar' (Xàb), *enriquet* 'grill'(A), *joquet* 'jogueta'(Llí, X), *julibeu* 'espiadimonis' (J, Ped), *mare de déu pintada* 'puput'(Ala) / *mare de déu de teulades* 'puput'(Gall), *pionono* 'braç de gitano' (Or), *pomet* 'baleta'(X), *romana* 'serrell'(Cas), *sonoro* 'llevat, rent'(P), *tossilao* 'espineta, sangatxo'(Bsa), *pitiu* 'titot, gall dindi'(Teu), *tora* 'halo'(P); d'altres mots tenen molta més extensió, però a la nostra comarca se senten de forma aïllada a un poble o dos: *bogamarí*, *pebràs*, *esbaldar*, *reng*, *forroll*, *tossar*, etc.

3.9. Les coincidències amb l'eivissenc —sobretot de Xàbia— fan pensar en un contacte marítim directe durant molt de temps. De segur que moltes concomitàncies de l'eivissenc i el valencià que assenyala Veny (1999) són realment paral·lelismes d'aquell parlar amb el de la nostra comarca: *bogamarí*, *dacsa*, *pebrera*, *pebràs*, *vellarenc*¹⁰⁷. De fet, *bogamarí* és propi de Xàbia i Gata —a Alacant *boga marina*—; a la resta de la costa predomina *eriçó* o lexemes diversos com ara *olleta*, *paparinell*, etc. *Dacsa*, per exemple, abraça de ple les comarques de la Marina, del Comtat i de la Safor; a la resta del valencià se sent més aïna *panís*. *Pebrera* s'estèn des del sud de la Safor —on predomina *pebre*— al Baix Vinalopó; la comarca d'Alcoi diu *bajoca* i de la Vall d'Albaida i la Ribera cap al nord es coneix per *pimentó* (o variants). *Pebràs* és la denominació habitual de molts punts de la Vall d'Albaida i comarques veïnes, però no ho és gens a la zona costanera pròxima a Eivissa, llevat de Xàbia. Per últim, *vellarenc* coincideix amb les variants que presenta el mot *avellanenc*, aplicat al caragol, als nostres pobles.

Amb tot, podem dir que és Xàbia el poble més proper a Eivissa, no només geogràficament, sinó també des del punt de vista lèxic: recordem, si de cas, un altre paral·lelisme curiós: entre la quantitat de variants que presenta el mot *albergínia* a la comarca, destaca el fet que a Xàbia, com a Eivissa, la vocal tònica és una [e]: *albarzénia*, *albarzeina* (Xàbia) / *aubergeni* (Eivissa).

¹⁰⁷ Evidentment que hi ha alguns mots, com *llimó* o *teulat*, que no coincideixen amb el parlar de la Marina, on es diu *llima* i *teuladí*, sinó que són propis d'altres comarques valencianes.

3.10. Pel que fa a la influència mallorquina, en funció dels resultats obtinguts, podem destacar diversos aspectes no assenyalats fins ara o que corroboren o amplien les dades oferides pels darrers treballs de Colomina (1985 i 1986), Casanova (1994) i Garcia i Beltran (1994) i pels ja clàssics de Veny (1974 i 1976):

– Tàrbena continua sent a hores d'ara —i amb diferència— el poble que manté més fidelment el component mallorquí. També és el poble on és més present el record de la procedència illenca;

– Xaló i Llíber es desmarquen de la resta de pobles i presenten, després de Tàrbena, el major nombre de recialles mallorquines: com a solucions pròpies destaquen *rotja*, *passetjar*, *lletgir*; *tudar*, *engorgat*; *acurçar*, *escarrufar*, *nyarco* i *rentar* coincideixen amb Pedreguer —els dos primers— i amb Tàrbena els dos darrers;

– Al costat de la Vall de Gallinera, cal destacar la quantitat d'elements illencs conservats a les valls d'Alaguar i d'Ebo, Pedreguer i Jesús Pobre. D'aquesta manera, la influència dels mallorquins no es redueix a Tàrbena i a la Vall de Gallinera;

– Al Patró i a diversos punts de la Rectoria —Beniarbeig, Sanet i Tormos— es difumina una mica el grau de mallorquinitat per la influència del Comtat en el primer cas i per la proximitat a Dénia i Pego en el segon, que fa que la relació diària acabe anivellant els parlars.

Amb tot el que s'hi ha exposat, el parlar septentrional de la Marina —amb el centre a Tàrbena— pot considerar-se clarament una subvarietat de la llengua catalana diferent del valencià general parlat a la Marina Baixa, l'Alcoià, el Comtat, la Vall d'Albaida, la Costera, la Safor i part de la Ribera, com ja assenyalava Colomina (1985b: 49). La zona prototípicament més mallorquinitzant correspon a una vintena de pobles, que van des de les valls interiors de Gallinera, Ebo i Alaguar, amb Castells de Serrella, a Gata, Pedreguer, Jesús Pobre i la Rectoria, passant per Xaló, Llíber i la Llosa; Tàrbena en seria el nexa d'unió. Aquests són precisament, d'acord amb la documentació històrica existent, els pobles on s'ha testimoniat més component humà procedent de les Illes a l'època de la repoblació del segle XVII. La resta de llocs han desdibuixat una mica la

pròpia mallorquinitat pel pas del temps¹⁰⁸ i s'han aproximat al valencià de les comarques veïnes, malgrat conservar encara un grapat de característiques illenques que els proporcionen la condició de parlars de transició. La varietat lingüística dels pobles estudiats, per tant, és la prova més fefaent que els habitants de la Marina són els descendents directes dels mallorquins siscentistes, tal i com ja han assenyalat alguns historiadors dels dos costats de la mar.

¹⁰⁸ Recordem que molts pobles no tingueren gran contingent de mallorquins en la repoblació, però conserven una parla relativament mallorquina pel contacte i la barreja amb els propis veïns; per això els consideràvem mallorquins de rebot.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

7. APÈNDIX

Cada poble té la seva pròpia manera de veure el món, sempre des d'una òptica molt particular, i aquesta percepció, que forma part del seu bagatge cultural, passa de generació en generació, de manera que determina la seva idiosincràsia i el particularitza com a col·lectiu, diferenciat dels altres. La cultura popular és, per tant, aquella que han elaborat les classes humils de cada país, aquells que han estat més arrelats a la tradició i a la terra que els ha vists nàixer. Les fonts d'on beu aquesta cultura popular, que satiritza la vida quotidiana, són —com afirma Sanchis Guarner¹⁰⁹— els costums peculiars de cada poble, les rivalitats naturals entre els pobles veïns i els tipus i episodis més o menys anecdòtics i fantàstics de la història local, sense oblidar tot el conjunt de creences, ritus, rondalles, cançons, jocs i refranys, que caracteritzen la saviesa popular.

Cal destacar, a nivell comarcal, els grans autors Adolf Salvà i Ballester i Francesc Martínez i Martínez, que, juntament amb altres valencians, com ara Martí i Gadea i Sanchis Guarner, ens ofereixen un recull importantíssim de literatura folclòrica.

Sens dubte, tota la lírica té un valor altament expressiu i emotiu, que es reflecteix, entre altres coses, en l'ús considerable de diminutius, l'abundància d'onomatopeies, símls, metàfores i comparacions, sempre en un registre caracteritzat per la senzillesa i l'espontaneïtat.

Seguidament hi reproduïm un recull de literatura popular, arreglat de boca del poble, que va des dels malnoms a cançonetes de bressol i jocs infantils, passant per un recull de refranys i frases fetes:

MALNOMS DELS POBLES

amponnats: Benigembla

barxols: Senija

beatos: Alcanalí

berbenots: Pedreguer

¹⁰⁹ *Els pobles valencians parlen els uns dels altres, I*, 13-32.

cabelis: Fleix
cabuts: Xaló
caparres: Benidoleig
caparruts: Benidoleig
capgròs: Xaló
castellans: Castells de Serrella
 (coincideix amb el gentilici, però pren un matís pejoratiu)
descarats: Dénia
desculats: Xàbia
fills de frare: Benissa
floriners: Benialí
fotres: Castells de Serrella
gansos: la Vall d'Ebo
gitanos: Llíber
húngaros: Benissili
israelites: Senija
italians: Senija
judios: Campell
macarrons: El Patró
mallorquins: la Vall de Gallinera
manyos: Benigembla, Murla
mitges faves: Poble Nou
moros: Benimaurell, la Llosa
pàmpols: Orba
panderades: Benissivà
pollets: Ondara
raboses: Alcanalí, Parcent, Benissili

rebordins: Alcanalí
rabuts: Castells de Serrella
secorrats: la Vall d'Ebo
setmesins: Benigembla
teuladí: Teulada (coincideix amb el gentilici)

Referències a pobles

Benialí, els cinc dits dins del florí (Bv)
 Benissivà, la coca ben *ensucrâ* / *estufâ* (Bv)
 Benissivà, la bona *panderâ* (Bl)
 Del Patró, beu-te el *caldo* i tira-lo (Bl, Br, Bv)
 Atzubianos, pocs i nanos (P)
 Pegolins, pocs i roïns (Atz)
 Teuladí que vola a la cassola (Nou)
 A Alcanalí beuen *èuia* i *pitxen* vi (G)
 Xàbia poblet de mar, qui no *minja* polp *minja* calamar (G)
 Benissa cau de raboses,/ Senija granotera,/ Teulâ s'endú la fama/ de la gent malfaenera (G)
 Els manyos de Murla baxaen riu avall i de fam que tenien as minjaen un cavall (Llo)
 A la Vall són mallorquins, /a Alcalà

usen la moda / i a Beniaia els fadrins /
porten trabuc i pistola (A)

De Castells, ni elles ni ells.

A Gata qui no és gat, / és gata / i qui no
mossega *rapa*.

A Pego la peguen / al Verger la
desapeguen / i a Ondara la repleguen
(Ver)

Al Verger la bacinilla pel carrer.

A Ondara corre la vara.

A Pedreguer el més bovo és *relonger*.

Les xiques d'Orba i Orbeta / totes van
de cinc en cinc / porten flocs a les
sabates / per a anemorâ als fadrins (Ped)

Parcent, bona terra i mala gent.

Sant Domingo està a Benissa / sant
Antoni està a Xaló / sant Joan està a
Mosquera / i Jesús Pobre baix Montgó
(J, Ped)

El temps i l'agricultura

Per santa Catalina la bugâ a la *caïra* / i
per nadal al fument (Teu)

Quant al perseguer florix i madura /
entre la nit i el dia no hi ha mesura (X)

Ratlla de sant Martí / ja està a Pego, /
ja està ací (San)

Ratlla de sant Martí: / si ix de matí, /

èuia ací, / si ix d'esprâ, / *èuia* passâ
(Teu)

Requerol de pas, prompte plourà (Teu)

El fenàs allarga la vista i acurta el pas
(Xàb)

Nepta tot el mal repta (X)

Quan Montgó es posa la capa / i Segària
el mantonet, / retira't llaurador, / pica
espart i fes cordell.

(Mar de) Xaloc, ni molt ni poc (Xàb)

Quan Segària porta mantó / i Montgó
mantonet / pica espart i fes cordell.

Per Santa Llúcia, un pas de puça; per
Nadal, un pas de pardal.

Quan la Candelària plora, / l'hivern és
fora, / i si es riu, / estem a l'estiu.

Posta roja, vent o *ploja* (Ped)

Llebeig, *èuia* veig (Xàb, Ped)

Llebeig a esmorzar, *èuia* a sopar (Xàb)

Llevant la mou i tramuntana plou (Xàb)

Del llevant o del ponent, de la dona
sigues parent.

Llevant per dinar, *èuia* per sopar.

Per Sant Joan bacoress, verdes o
ma(d)ures, bacoress segures.

La bacora no té clam, el dia de Sant
Joan.

La muntanya, qui la perd la guanya.

Llenya verda, bon costal.

Qui té bous, llaura tots els dijous.
Pansa i *metló*, al primer preu, ven-lo.

Els mesos

Gener anegat, mig any assegurat.
A febrer, al cap o a la coa el té de fer
(el fred).
A abril, el pare no (a)guarda el fill.
A abril, no et lledes un fil.
A maig, vés com vas.
A juny, la falç al puny.
A juliol, la cistella en un mallol.
A juliol, la vinya porta dol.
A setembre, sense fem sembré (Xàb)
A setembre, qui no ha sembrat, que
sembré (Ped)
Octubre, octubret cau la fulla i mor el
cuquet.
Per novembre, qui tinga llavor que
sembré.

Consells i màximes

Consell de dos, mentirós (G)
Escoltell en reunió / falta d'educació (A)
El menester fa fer i l'ansia fa filar (D)
Cabres, perquè t'acabes, / ovelles

perquè t'empenyes / moltons per a fer
doblons (Xàb)

El qui no apanya una gotera / apanya
casa sencera (Pa)

Cabra que bela, perd mossí.

El que guisa salat, guisa pel gat, qui
guisa dolç, guisa per a molts.

El que peixet vullga minjar, el cul s'ha
de banyar.

El que de jove no treballa, de vell dorm
a la palla.

Llenya verda i pa blanet, acaben les
cases poquet a poquet.

El pa duret, el vi agret i el pedasset,
guarden el raconet de casa (Ped)

El gat escaldat, de l'èuia gelâ fuig.

Fes bé i no faces mal, i un a(l)tre sermó
no cal.

Home roig i gos pelut, més val mort que
conegut.

Lo que la boca erra, la *butjaca* paga.

No deixes les sendes velles per les
novelles.

No et rigues del meu dol; quan el meu
serà vell el teu serà nou.

No es pot revoltajar i (a)nar a la
provessor.

No hi ha cavall que no es torne rossí.

Que et compre qui no et conega.
 Qui no vullga pols, que no vaja a l'era.
 Qui estiga bé, que no es menege.
 Qui tinga cucs, que pele fulla.
 Qui es burla, el dimoni el furga.
 Qui no té faena, Déu li'n dóna.
 Qui té pansa, té dansa.
 Qui té boca, s'equivoca.
 Tria-te-la flaca i neta, que bruta i grossa
 ja es farà.
 Vora el riu, no faces niu.

Comparacions

Eres guapa com la merla / i bonica com
 l'estornell / tens cara de mula flaca / i
 orelles de *matxo* vell (Xàb)
 Ser més fals que la palla d'ordi (Gall)
 Fer més por que una tronà de Xaloc
 (Xàb)
 Fer més mal que un capsot butxí (X)
 Negre alegre, / ros penós (Ped:
l'escarbatol)
 ... Llobell / en un bastó de cepell (Teu)
 Més ert que un ciri (Nou)
 Més amarg que l'acèver.
 Més fosc que una gola de llop.
 Més fresca que una camarroja.
 Renegar més que un porcatí / fartar més

que un porcatí.
 Més roïn que lo que tiren.
 Més fart que un gínjol.
 Més amarg que la bradera / més amarg
 que l'acèver.
 Més *serio* que un cocot (Llí)
 (Fer) Més mal que una pedregà.
 Patir més fam que un gos de Sagra.
 Cundir més que l'arròs caldós.
 Demanar més que la cotxina d'Ebo.
 Anar fet un set-sàrries (E)
 Estar fet un Sant Llätzer.
 Estar fet un maqueto.
 Estar fet un gamber.
 Estar fet un bòtil (Gall)

Mostres de saviesa. Experiències.

No tindre per penjar ni les barres a
 l'escudeller (Or: quan es pateix fam)
 Amb diners carxofes i amb papers
 milotxes.
 Home refraner, gos i malfaener.
 Al gos flac no li falten puces.
 Caldera vella, bony o forat.
 Calendari venut, calendari begut.
 De moliner mudaràs i de lladre no
 escaparàs.
 El mal ve a quilos i se'n va a onces.

Hi ha més dies que botifarres.

La mare fetge i el pare freixura, a qui té
(de) semblar la criatura?.

Sempre donen torrats a qui no té
queixals.

JOCS INFANTILS

1. Xiquets de bolquerets

1.1. CANÇONS DE BRESSOL

La meua xiqueta és l'ama
del corral i del carrer,
de la figuera a la parra
i de la flor del taronger.
(la Vall d'Ebo)

La meua xiqueta és l'ama
del corral i del carrer,
de la fulla (de) la llimera
i de la flor del taronger.
(Pedreguer)

Noni, noni, el meu infant,
que ton pare és a Alacant,
i ta mare és al molí
a baixar coques en vi.

Cara de llimeta verda,
tarongeta ensense suc,
sense anar a demanar-te
m'has dit que no m'has vullgut.
El meu xiquet té soneta,
ben prompte se'n va a dormir,
ja té un ullet tancat
i l'atre no el pot obrir".
(Calp)

El meu xiquet té soneta,
el meu xiquet té soneta,
sa mare l'adormirà,
sa mare l'adormirà,
perquè té els morrets de sucre,
perquè té els morrets de sucre
i boqueta de diamant.
(Senija (Seguí [1973]))

1.2. CANÇONS DE BATEIG

Quan hi havia un bateig, el padrí tenia el costum de tirar caramels o diners. Si no complia les expectatives dels xiquets, o no en llançava res, li cantaven les cançons

següents:

Padrí pollós,
comes de gos.
Padrina pollosa,
comes de rabosa.
Si no tiren confitura,
que es muiga la criatura.
(Dénia)

Padrí pollós,
el rabo del gos.
La padrina picotina,
si no tiren la confitura,
que es muiga la criatura.
(Pedreguer)

Padripollo ric,
que tiren confits.
Padripollo pobre,
que tiren garrofes.
(Pedreguer)

Padrí pollós,
el gat i el gos.
Tiren confits,
que estan podrits.
La padrina perolina,
el padrí perolí,
si no tiren confitura
es morirà la criatura.
(Poble Nou (Seguí [1973]))

1.3. ENTRETENIMENT

–Mentre el xiquet aprèn a pegar-se palmadetes al cap, els pares li canten la següent cançó:

Bernat, Bernat,
 pega't al cap!
En un coixí
 pega'm ací.
 (Pego)

Bernat, Bernat,
 pega't al cap!
En un coixí
 sobre(a)dornat
 (Benimaurell)

Bernat, Bernat,
 pega't al cap!
En un coixí
 tot foradat.
 (Pedreguer)

Bernat, Bernat,
 pega't al cap!
En una pedra
 fes-te un forat.
 (Gata, Pedreguer)

-Al ritme d'una altra cançó, el xiquet posa el dit índex al palmell de la mà i pega colpets; al final simula beure's l'ou:

Tita, tita, pon un coco,
y mañana pondrá otro.
 Qui se'l beurà?
 El meu ...
 que ben fadrí es farà.
 (Pedreguer)

Tita, tita, pon un coco,
que mañana pondrá otro.
 Per a qui serà?
 pe(r) la / pel ...
 que se'l beurà.
 (Benimaurell)

-El xiquet s'asseu damunt les cames estirades del familiar, que l'engrunsa cap avant i cap arrere, com si el deixàs caure:

Serra, serra, molinet
la velleta no té llet;
i una miqueta que en tenia
se l'ha beguda el corderet.
Be, borreguet,
Be, borreguet.
(Teulada)

Serra, serra, pixa en terra.
El burret del camalet.
Xufes i avellanes,
torrat i cacauet.
(Pedreguer)

Serra, serra, molinet,
que la mare no té llet;
la poqueta que tenia
se la mama el borreguet.
-An està *ixe* borreguet?
-A llaurar al bancalet.
-An està lo que ha llaurat?
- La gallina ho ha escampat.
-An està *ixa* gallina?
- A pondre se'n *vorà* anat.
-An està *lo* que ha *pongut*?
- La *ueleta* s'*hau* ha endut.

Serra, serra, molinetes,
la uela farà sopetes.
El gatet se les minjarà
i la uela li pegarà.
(Gata)

(Benimaurell)

-És també molt conegut el joc dels dits: el major pren un per un els dits del xiquet -del gros al menuell- alhora que li canta la cançó següent:

-Este és el pare.
-Esta la mare.
-Este demana pa,

-Este diu que no n'hi ha.

I este diu:

-Ditet marranxet,
dins de la cistelleta
n'hi ha un trosset.

(Jesús Pobre)

(variants)

...

Corrotontiu,
al caixonet
en hi ha un trossiu.

(Dénia)

...

Corrín, xinxet,
baix la penya
està el Jesuset.
(Castells de Serrella)

...

Currinyeu, xinxet,
Corrin, xinxet,
al cabàs n'hi ha.

(la Vall d'Alcalà)

...

Sanxet, marranxet,
a l'*asmari*
n'hi ha un trosset.

(Pedreguer)

2. Xiquets més fadrins

2.1. CANÇONS DE ROGLE

Roda, roda sant Miquel.
La cullera de la mel,
carregats amb un ba(g)ul.
-Que es gire, que es gire
... de cul.
(Pedreguer)

Llimereta de sant Xotxim;
qui me la compra?
qui me la ven?
Tronxo maüro,
que caiga de culo.
(Pedreguer)

2.2. JOCS

-Per a saber qui ha de parar en un joc, es *fa plom*. A aquell que li coincideix l'última síl·laba del text queda fora. L'acció es repeteix fins que n'hi queda només un, que serà qui pare:

-El joc de la gallineta cega inclou el diàleg següent:

-Què has perdut?
-Una a(g)ulla i un canut.
-Busca-la per la ximenera!
-No, que em faré negra.
-Busca-la pel terrat!
-No, que em faré gat.
-Pos, busca qui t'ha pegat.
(Teulada)

-No és menys conegut el joc de *conillets a amagar*, en el qual tots els xiquets s'amaguen i el que para els ha de cercar:

Conillets a amagar,
que la llebra va a caçar,
de nit i de dia,
antes que toque l'Ave-Maria.
Conillets, esteu ben amagaets?
(Orba)

Conillets, conillets a amagar
que la llebra va a caçar,
de nit i de dia,
quan toque l'Ave-Maria.
Xiquets i xiquetes
aneu a sopar,
demà soparem,
per gràcia de Déu.
Ramon, Ramon
que corre tot el món.
(Pedreguer)

- El *pissi-pissi-ganya* es juga col·locant tots els xiquets els peus en terra fent un rogle. Es canta una cançoneta de manera que el peu al qual li coincideix l'última síl·laba se'n va fora. Així successivament fins que en queda un, que és el que guanya. La lletra del *pissi-pissi-ganya* pren moltíssimes variants depenent del poble. Seguidament en podem llegir una mostra:

Castells de Serrella	Xaló	La Vall d'Ebo	Teulada
-Pissi-ganya, oli de la ganya; una uela en un terrat en lo cul arromangat. Ca(d)ireta vena-peu, que s'amague eixe peu; -Qui dirà qui s'ha bufat? -El que té el cul foradat.	-Pissi pissi-ganya, oli de la ganya; -Muixú, Muixú, caiga la barra demunt de tu. Baix d'un pont hi ha un gall mort; <i>en</i> la cresta fa ballesta. -Filla meua, grana'm casa! -No ta la puc granar, que tinc la mà encordâ.. -Qui ta l'ha encordâ? - El fill del rei, que parla castellà. (al rei i la reina que fan) Pic, cuc.	-Pissi pissi-ganya, oli de la ganya, -Filla mandonguera, grana'm esta casa. -No te la puc granar, que tinc la mà encordâ. -Qui te l'ha encordâ? -El fill del rei, que té una gallina blanca, que en té una negra, que tot m'heu replega; té un gall que fa flaütes, ni són llargues ni són curtes. La ueleta empina el peu; diu que amagues eixe peu.	-Pissi pissi ganya, oli de la ganya. -Filla mandonguera, grana'm esta casa. -No te la puc granar, que tinc la mà encordada. -Qui te l'ha encordada? -El rei de França, que balla la dansa. Tinc un gall que fa flaütes, ni són llargues ni són curtes; la gallina magapeu diu que amagues exe peu.

Calp	Pedreguer	Orba	Pego
<p>-Pissi pissi-ganya, oli de la ganya.</p> <p>-Filla mandonguera, grana'm esta casa.</p> <p>-Mare, que no puc, que tinc la mà encordâ.</p> <p>-Qui te l'ha encordâ?</p> <p>-Joan de Castelló. Fica el peu dins del caixó.</p>	<p>-Pissi-ganya, de l'oli i la ganya.</p> <p>Tinc un gall que fa flaütes, ni són llargues ni són curtes.</p> <p>La ueleta julibeu diu que amagues eixe peu dins del caixó.</p> <p>Peu, peu, regató, obri-lo, tanca-lo dins del caixó.</p>	<p>-Pissi, pissi-ganya, oli de la ganya.</p> <p>-Filla mandonguera, grana'm esta casa.</p> <p>-No te la vull granar, que tinc la mà encordâ.</p> <p>-Qui te l'ha encordâ?</p> <p>-El rei o la reina que fan pigotes, ni són curtes ni són llargues.</p> <p>Cadireta de repeu, que t'amagues este peu.</p>	<p>-Pissi pissi-ganya, oli de la ganya.</p> <p>-Filla mandonguera, grana'm esta casa.</p> <p>-Senyora mare, jo no puc, que tinc les mans cordaes.</p> <p>-Qui te les ha cordaes? El rei i la reina que mingen pa i ganya.</p> <p>-Plix, plaix, -Posa el peu dins del cabàs.</p>

Benimaurell (Ala)	El Verger	Xàbia	Poble Nou
<p>Pissi pissi-ganya, oli de la ganya. -Filla mondonguera, grana'm esta casa. -No te la puc granar, que tinc la mà encordâ. -Qui te l'ha encordâ? -El fill del rei que fa flaütes, ni són llargues ni són curtes. -Ca(d)ireta de repeu diu que amagues ixu peu.</p>	<p>Pissi pissi-ganya, oli de la ganya. -Filla mandonguera, grana'm esta casa. -No te la puc granar, que tinc la mà cordâ. -Qui te l'ha cordâ? -Un gosset amb pinyes. -Arre, burro, no m'ho digues. Tinc una gallina blanca que tot m'ho escampa. Tinc una gallina negra que tot m'ho arreplega. Tinc un gall que fa flaütes, ni són llargues ni són curtes.</p>	<p>Pinya repinya, sota la vinya. Dins del peu la perdiu tot ho sap i tot ho diu. La ueleta Bernabeu diu que amagues este peu.</p>	<p>Pinya repinya, sota la vinya. Dins del peu la perdiu tot ho sap i tot ho diu. La gallina merda al peu diu que amagues este peu.</p>

Callosa d'en Sarrià	Bolulla	Tàrbena	Confrides
<p>-Pissi-pissi-ganya, oli de la ganya; xica pablanquera, (a)grana'm esta casa. - Mare, jo no puc, que tinc la mà sangrada. - Vicent, les barques se'n van. - D(e)ixa-les anar, que elles tornaran a la font de pico-pico, matarem un pollastrico /pardalico, tu de oro, jo de plata. La gallina Bernabeu, diu que amagues (e)ixe peu.</p>	<p>- Pissi-pissi-ganya, oli de la ganya; una gallineta blanca, que tot ho escampa, i una negra, que tot ho arreplega. - Puja, puja, tremussol. Entrarem en este estiu, si déu vol. La ueleta Bernabeu diu que (a)magues eixe peu.</p>	<p>- Pissi, pissi, pissi-ganya oli, oli de la ganya; filla, filla mondonguera, (a)grane'm, (a)grane'm esta casa. - No te la vull agranar, que tinc la mà encordà. - Qui te l'ha encordà? - El rei de França, que té una navaixeta que corre tot el món. Santa Teresa, què tessa, què tessa; Santa Milagro, què tasso, què tasso. A la font del tico-tico matarem un pardalico, un de oro, un de plata: que salga la reina con su corbata; que salga el rey con su doncel/clavel; que salga la Guardia Civil con su fusil.</p>	<p>Pin-pin sacarabatín, una auela en el terrat, en el cul arromangat La gallina es minja el peu; (la gallina minja-peu;) diu que amague ixé peu.</p>

Beniardà	Polop	Banyeres de Mariola	Alacant
Pull, pull, serra pull. Tu que véns i que vas a <i>los</i> peixos de la mar. La gallina besa peu, tu que amagues eixe peu.	Peu regató, la gallina i el capó. La comare Madalena fica el peu dins la cadena. Tot ho sap i tot ho diu, fora que escriu. - Xica berenguera, agrana'm esta casa. -No, senyora mare, que està massa agranada. -Obri-lo, tanca-lo dins del caixó.	Piu, piu-margariu els pollets se'n van al riu. -D(e)ixa-los anar que ells ja tornaran, a la font del Pico-pico matarem un pardalico. Ni de oro ni de plata. Que repique la sabata. Un carret de fil; trenta, coranta i mil.	Pin-pin sacarramatín, una auela en un terrat; tot el cul arromangat. Ha dit ma mare que amagues este peuet.

2.3. LES HORES I LES VOCALS

No hi falten les cançons per a aprendre les vocals i les hores:

A, la mestra em pegarà.

E, jo no sé per què.

I, jo no estava allí.

O, jo no estava bo.

U, tota la culpa la tens tu.

(Pedreguer)

A la una, la pruna.
A les dos, el gos.
A les tres, menjar i no dir res.
A les quatre, agarre la burra
i me'n vasc a batre.
A les cinc, me'n vinc.
A les sis, pastís.
A les set, bistec.
A les vuit, bescuit.
(Benissa)

A la una, la media luna.
A les dos, Sant Roc i el gos.
A les tres, botar i no dir res.
A les quatre, culà de sastre.
A les cinc, xipilinding,
les panses a quatre, les figues a cinc.
A les sis, pa panís, panera, bercoc i
cirera.
A les set, el barret de t'auelo que s'ha
encés.
A les vuit, al bon xiulit.
A les nou, cada gallina que replegue el
seu ou.
A les deu, el tio Bernabeu pujant
l'escala
s'ha trencat un peu.
(Dénia)

2.4. ALTRES CANÇONS

CANÇONS DE NADAL

La nit de maitines,
la nit de nadal,
passava un xiquet per baix del portal.
Sa mare li dia:

-Fill meu, nyas mamar!
-No senyora mare, que tinc que cantar
una cançoneta de molta primor,
que els àngels li canten al nostre senyor.
(Benissa)

(variant)

"....

-Fill meu, a mamar!

...

per baix les quartines del nostre senyor".

(Dénia)

"Pastorets i pastoretetes,
feu-me llenya que tinc fred;
no me la feu d'angilaga,
feu-me-la de romeret"

(Dénia)

"Dones no tingueu perea,
de pujar eixes escales
i baixar la falda plena
de coques i botifarres"

(la Vall d'Ebo)

"Festes, festes de Nadal,
les dones són matineres
per a posar l'olla al foc
i pentinar-se les polseres.

El dia (de) Nadal

fa el dia curtet,

les dones s'ocupen

jugant al burret,

Penqueta i cigró

és lo principal

per a la funció
del dia de Nadal.

(Pedreguer)

CANÇONS DE PASQUA

"Tinc una conilla
a punt de criar
per al dia de Pasqua
fer-me un berenar.

La tarana sí,

la tarana no,

la tarana mare

és la que balle jo".

(la Vall d'Ebo)

"A berenar la mona:
xiquet, qui me'n dóna?

A berenar al mico:

xiquet què bonico!"

(Xàbia, Teulada)

"Ja s'acosta Pasqua,
Pasqua de les mones,
ai, *què pantorrilles*,
ai, *què pantorrilles*,

tenen les xicones.

Ja s'acosta Pasqua,
Pasqua dels melons,
ai, *què pantorrilles*,
ai, *què pantorrilles*,
tenen els xicons"

(Beniarbeig)

"Ja venim de berenar
i hem trencat la cassoleta
i ma mare em pegarà
amb un trosset de cordeta"

(Pedreguer)

"Un dia de Pasqua
un xiquet plorava
perquè el catxirulo
no li s'empinava.

La tarana sí,
la tarana no,
la tarana mare
que la bailo yo".

(Xàbia)

Mo n'anem a berenar
i els fadrins vénen darrere,
i els fadrins vénen darrere,
per això porten conills,

per a fer bones paelles,

per a fer bones paelles.

(Xaló; Seguí [1973])

Ja venim de berenar,
hem jugat a pilarets,
mos hem begut tot el vi
i hem trencat el barralet.

(Orba; Seguí [1973])

Ja venim de berenar,
hem jugat a la rebassa,
hem jugat a la rebassa,
mos hem begut tot el vi
i hem trencat la carabassa,
i hem trencat la carabassa.

(Xaló; Seguí [1973])

SALPASSA

"Ous aquí, ous allà
bastonaes a l'escolà.
Ous al ponedor
bastonaes al senyor retor".

(Teulada; Ivars (1975))

"Al repiquet del pare vellet,
pon-ne una,
pon-ne dos,

pon-ne tres"

(Teulada)

Ratetes penaes, eixiu del caixó,

que el Nostre Senyor ha pres mort i
passió.

Ratetes penaes, eixiu del niu,

que el Nostre Senyor ja està viu.

Ratetes penaes, eixiu del forat,

que el Nostre Senyor ja ha ressuscitat.

(Orba; Seguí [1973])

Poma redona de l'hort de Cardona.

Pinzellet, quantes dames té el castell?

Pon-ne una, pon-ne dos, pon-ne tres,

pon-ne quatre, pon-ne cinc, pon-ne sis,

pon-ne set, pon-ne vuit, pon-ne nou,

la taronja val un sou

i la pera un divuité.

Mitja lliura d'oli per a Sant Antoni

i el demés per a Sant Francesc.

(Xàbia; Seguí [1973])

El repiquet del pare vellet,

pon-ne una, pon-ne dos, pon-ne tres,

pon-ne quatre, pon-ne cinc, pon-ne sis,

pon-ne set, pon-ne vuit, pon-ne nou,

pell de vaca i pell de bou.

Ous ací, ous allà,

bastonaes al sagristà,

de matí una coca en segí,

de vesprà una coca en cansalà.

Torta retorta, dos diners me deus,

si només pagues torta, no t'hi veus.

(Poble Nou; Seguí [1973])

COBLES

"Caragols, caragols en ceba,

caragols, caragols en sal,

les velles van a missa

i les jóvens no van tan(t)".

(Pedreguer)

"En este carré està

la que diu que no té ossos;

sa mare la vol casar

en un esclafaterrossos"

(Pedreguer)

"Dolores la capritxosa

garra el pollastre cul per amun(t);

li diu a la seua sogra:

si vol pollastre, compre-se'n un"

(Pedreguer)

"Encara que tu em donares
dos olives en un plat
no em 'via de casâ en tu
perquè fas cara de gat"
(Pedreguer)

"Senyora mare, no em pegue
per l'amor de Déu del cel,
que cada volta que em pega
m'amarga com una fel"
(Pedreguer)

"Les xiques del carrê Nou
totes filen a la lluna
per a fer-se l'aixovar,
i no se'n casa ni una"
(Pedreguer)

"Tots em dien que em casara
i no portaria llenya
i ara que m'ha casat
en porte al coll i a l'esquena"

"Catalina la Marranxa
tenia un floronco al cul;
sa mare li'l rebentava
i el *novio* li feia llum"
(Pedreguer)

Allà fora he vist un bou
i una mula casi blanca,
un uelet en un garrot
menjant-se un raïm de planta.
(Poble Nou (Seguí [1973]))

"La meua sogra no em vol,
perquè diu que no sóc guapa;
jo no porte res amprat,
que el seu fill porta la jaca.

La meua sogra no em vol
perquè no tinc *pantorrilles*;
ara vindrà el mes de maig
i les tindrè com a bigues"
(Beniarbeig)

"Maria la xirivia
trencadora de setrills,
sa mare la bonegava
davant de tots los fadrins.

Maria la xirivia
trencadora de llibrells,
sa mare la bonegava
davant de tots els xiquets"
(Beniarbeig)

CANÇONS DINS DE JOCS

Ding, dong,

ding, dong.

Les campanes del barranc.

- Qui s'ha mort?

- El retor.

- Qui plora?

- la fullola.

- Qui es riu?

- La perdiu:

tot ho xarra i tot ho diu.

(Benimaurell)

"Xinxes marranxes

eixiu del forat

que el Nostre Senyor

ja ha ressucitat"

(Benimaurell)

Qüestionari general	Qüestions
1. Fonètica	80
2. Morfosintaxi	163
3. Lèxic	
3.1. El cos humà. L'home.	
3.1.1. Parts del cos i accions relacionades	110
3.1.2. Aspecte físic i sensacions	163
3.1.3. Defectes i malalties	30
3.1.4. Les festes	15
3.1.5. El món infantil. Els jocs	46
3. 2. L'alimentació i el món urbà.	
3.2.1. La casa	34
3.2.2. La cuina	46
3.2.3. Gastronomia	60
3.2.4. El poble	13
3.1.3. El camp. La mar. Els oficis. L'espai i el temps.	
3.1.3.1. Indústria relacionades amb l'agricultura	75
3.1.3.2. El món de l'aigua	24
3.1.3.3. Arbres fruiters	56
3.1.3.4. Arbres no fruiters	12
3.1.3.5. Hortalisses i fruites	54
3.1.3.6. Cereals	12
3.1.3.7. Ramaderia	8
3.1.3.8. La mar	12
3.1.3.9. Els Oficis	20
3.1.3.10. Els vents	8
3.1.3.11. Termes topogràfics	32
3.1.3.12. Meteorologia	30
3.1.3.13. Celístia i pas del temps	12

3.1.4. El món natural

3.1.4.1. Entomonímia	35
3.1.4.2. Amfibis i rèptils	10
3.1.4.3. Animals domèstics	26
3.1.4.4. Ornitonímia	62
3.1.4.5. Fitonímia	73
3.1.4.6. Ictionímia	40
Total de qüestions	1.361

1. FONÈTICA

	20 renyó
	21 depòsit / dipòsit
1 traure, treure	22 Vicentet, Miquelet, Rafelet
2 paciència, presència, consciència	23 coet, poal, coent
3 res, també, francès	24 julivert
4 sobra, cobra	25 bullir
5 jo	26 cosí, coixí, conill
6 tot, colom	27 obert (obrir)
7 cuina, buit, cuit, cuida	28 ofegar
8 matí, veí, patir	29 ovella
9 remull	30 quaranta, quallar
10 agulla, ametla, agonia, acabar, anar, agarrar, arribar	31 cortina, escodrinyar
11 nadar	32 lleuger
12 bescoll	33 màniga
13 davant, darrere, damunt	34 jàssera
14 caragol	35 socarrar
15 femella	36 llémena
16 teulada	37 casa, porta, terra
17 gener, general, genoll	38 em, et, es, en, el
18 queixal, deixar, eixe	39 d'Alacant, d'ací, d'escola
19 llençol, gegant, sencer	40 què has fet? / què has dit?
	41 bouet, pouet, ouet

42 llaurador, mocador
 43 albadet, acabadet, foradet
 44 dim. de lloc
 45 dim. de foc
 46 dim. de nuc
 47 dim. de joc
 48 dim. de cap
 49 peix, baixa, flux
 50 xemeneia
 51 parlar-te, dir-te, fer-se
 52 presó, provessó
 53 llavor
 54 eixugar, jugar, arruga
 55 formiga
 56 tisoires
 57 llentilla
 58 cridar
 59 precís
 60 flassada
 61 pont / ponts; alt / alts
 62 verds
 63 ad ell
 64 exemple, exercici, exèrcit
 65 acurtar / acurçar
 66 antic / antiu
 67 ha vingut ...?
 68 on aneu?
 69 ja te n'has anat?
 70 set o vuit
 71 sang i fetge
 72 estic ací
 73 dit gros
 74 crec que sí
 75 mig any (Gata: *partix això*)

76 dos xics, més llarg, dos jóvens
 77 albercoc, albergínia
 78 alficòs, alfals
 79 esbarzer, esmorzar
 80 argelaga, armari

2. MORFOSINTAXI

81 Pres. d'Ind. de *fer*
 82 Pres. d'Ind. d'*anar*
 83 Pres. d'Ind. de *veure*
 84 Pres. d'Ind. de *poar*
 85 Pres. d'Ind. de *topar*
 86 Pres. d'Ind. de *brollar*
 87 Pres. d'Ind. de *saber*
 88 Pres. d'Ind. de *conèixer*
 89 Pres. d'Ind. de *morir*
 90 Pres. d'Ind. de *córrer*
 91 Pres. de Subj. de *córrer*
 92 Pres. d'Ind. de *vestir*
 93 Pres. de Subj. de *vestir*
 94 Pres. de Subj. de *sentir*
 95 Pres. de Subj. de *saber*
 96 Pres. de Subj. de *cabre*
 97 Imp. de Subj. de *saber*
 98 Imp. de Subj. de *cabre*
 99 Pres. d'Ind. de *prendre*
 100 Pres. de Subj. de *prendre*
 101 Pres. de Subj. de *viure*
 102 Imp. d'Ind. de *traure*
 103 Imp. d'Ind. de *creure*
 104 Imp. d'Ind. de *veure*
 105 Imp. d'Ind. de *fer*
 106 Imp. d'Ind. de *coure*

107 Imp. d'Ind. de <i>caure</i>	140 porta'ls
108 Imp. d'Ind de <i>córrer</i>	141 ens n'anem
109 Imp. d'Ind. d' <i>haver-hi</i>	142 us n'aneu
110 Imp. d'Ind de <i>parlar</i>	143 mengeu-vos això
111 Pres. de Subj. d' <i>estar</i>	144 pentineu-vos
112 Part. de <i>ser</i>	145 alceu-vos
113 Part. de <i>despertar</i>	146 dóna-m'ho
114 part. de <i>matar</i>	147 dóna-li-ho
115 Ger. de <i>beure</i>	148 ens el compres
116 Ger. de <i>traure</i>	149 ens la compres
117 Ger. de <i>veure</i>	150 ens ho compres
118 Ger. de <i>creure</i>	151 us ho compre
119 Ger. de <i>caure</i>	152 compra-me'l
120 Ger. de <i>dir</i>	153 compra-me-la
121 Ger. de <i>córrer</i>	154 compra-m'ho
122 Ger. d' <i>estar</i>	155 me'n vol donar
123 Ger. de <i>ser</i>	156 me la dóna
124 Ger. de <i>vindre</i>	157 compra-li-la
125 Ger. de <i>tindre</i>	158 compra'ns-el
126 Ger. de <i>voler</i>	159 compra'ns-la
127 Ger. de <i>viure</i>	160 compra'ns-ho
128 Ger. de <i>conèixer</i>	161 compreu-vos-ho
129 Ger. de <i>créixer</i>	162 traure-us-el
130 Ger. de <i> vendre</i>	163 traure-us-la
131 Ger. d' <i>encendre</i>	164 traure-us-ho
132 nyas, nyaeu!	165 mirant-ho
133 mone (anem-nos-en)	166 mirar-ho
134 ha plogut molt?	167 mirar-te
135 havia anat	168 ho mire
136 haurà fet això?	169 conèixer-me
137 quan ho haja fet	170 conèixer-te
138 com et diuen? (em, et, es, ens, us)	171 els done / els agrada
139 porta'l	172 els ho done

- 173 els el done
 174 els la done
 175 els en done
 176 els els / els les
 177 doneu-los-ho
 178 se'm, se't, se li, se'ns, se us veu la
 cuixa
 179 fes-ho, dis-ho
 180 article lo / los (en, tot, damunt,
 dins)
 181 article personal
 182 l'era, l'orella, l'ungla
 183 la *iglésia*
 184 el costum
 185 el senyal
 186 el ferrament
 187 el puput
 188 les (ar)rels
 189 diferenta, intel·ligenta, fàcil
 190 lladra
 191 primer(a), segon(a), tercer(a) volta
 / vegada
 192 persona roïn
 193 trists / tristos
 194 frescs / frescos
 195 plural i dim. de cru
 196 zero
 197 u(n)
 198 dotze, tretze, setze
 199 dèssset, divuit, dènou
 200 seixanta
 201 doseta, treseta
 202 mon, ma (pare, ...)
 203 altri
 204 ací / aquí
 205 cap a / pac a
 206 capdamunt, capdavant, capdards
 207 a la vora, davora
 208 d'estiu, d'hivern
 209 lluny (dim.)
 210 davall
 211 cara amunt, cara avall
 212 així
 213 més aïna
 214 a osades
 215 pertot arreu
 216 espai / espau
 217 de bat a bat
 218 de gaidó
 219 al biaix 'obliquament'
 220 a orri 'de qualsevol manera, en
 desorde'
 221 a les palpes
 222 d'esquitllentes
 223 de valent / de calent 224 força
 225 sort que
 226 sense
 227 viu a Dénia
 228 és al bancal
 229 fins
 230 alamon / bona cosa
 231 molt de; quant de; cap de
 232 un titlet (faltar un)
 233 no cap / no gens / no res/ no ningú
 234 sovint
 235 a mitjan(t)
 236 llavors
 237 en voler / quan voldràs / en sé que

- ...
- 238 a ca / al de / a casa de
- 239 no cal, no calia ... (cal dir ...)
- 240 manera que ...
- 241 or de
- 242 si (a) mà ve ...
- 243 capso! vergà!
3. LÈXIC
- 3.1. El cos humà. L'home.
- 3.1.1. *Part del cos i accions relacionades*
- 244 oldre, olorar
- 245 alenar
- 246 pudir, fer pudor
- 247 coroneta
- 248 ratlla, clenxa
- 249 serrell
- 250 forats del nas
- 251 bescoll, clotell
- 252 gola, garganxó
- 253 nou del coll
- 254 rull (adj.)
- 255 dormilega
- 256 abeltir-se, adormir-se
- 257 galtada
- 258 calbot
- 259 carxot
- 260 garguilot 'colp amb els dits'
- 261 bony
- 262 trenc, trau 'forat gran'
- 263 trinxet
- 264 tossarró
- 265 descabellonat
- 266 busca a l'ull
- 267 aclucar l'ull, fer l'ullet
- 268 ulls oberts de bat a bat
- 269 parpall(a)
- 270 fer carasses
- 271 ataüllar
- 272 bufetada (noms humorístics)
- 273 castanya de cabells
- 274 llavis, morros
- 275 barra
- 276 queix
- 277 queixal del seny
- 278 clau, colomello
- 279 cridar
- 280 roll de veu
- 281 badallar
- 282 besada (+ als nens)
- 283 beure a(l) gallet
- 284 rialla, carcallada
- 285 escoltet a l'orella
- 286 escopir (+ subs.)
- 287 gemecar, gemegar
- 288 inflar, unflar
- 289 singlot
- 290 xuclar, xuplar
- 291 miop
- 292 guerxo, estràbic
- 293 tort
- 294 mussol

- 295 quedar-se sense alè de riure o plorar
 296 quedar-se sense veu
 297 falta d'aire als pulmons per esforç, pantaix
 298 refredat, constipat
 299 fer botiges
 300 farfallós
 301 canell, monyiqueta
 302 dit polze
 303 dit menuell
 304 padrastra, repeló
 305 palmell de la mà
 306 esquerrà
 307 rascar, gratar
 308 agafar, agarrar
 309 esgarrar, estripar
 310 empomar
 311 enxampar, sampar
 312 amollar
 313 reballar
 314 nugar (nuc)
 315 pessic, pessigar
 316 agafar del bracet
 317 (re)vencillada
 318 espitjar, espentar
 319 braços plegats
 320 aixella
 321 muscle
 322 arrunsar, aüçar
 323 canella
 324 genoll
 325 tou de la cama
 326 turmell
 327 caminar a plaer(et), espaiet / espauet
 328 exercici, estrici
 329 fer / pegar una volta
 330 de puntelletes
 331 xafar, xapar (xafada)
 332 trepitjar, xafigar
 333 escarramat, eixancat
 334 girada de peu
 335 estómeç
 336 espatla
 337 costella
 338 carpó, copró
 339 noms humorístics de la panxa
 340 genitals femenins
 341 genitals masculins
 342 cul (noms humorístics)
 343 ventositat
 344 posar-se a la gatsoneta
 345 bellugar-se, menejar-se (bellugadís)
 346 acaçar
 347 esvarar-se, rellicar (esvaró, esvarallada)
 348 bac
 349 espatlar-se
 350 anar a tombollons
 351 entropessar, ensopegar
 352 espertuguida
 353 moviment brusc i ràpid
- 3.1.2. Aspecte físic i sensacions*
- 354 anar nuet, en conill
 355 aixovar, dot
 356 arracades, orellals

- 357 bronja de gesmí
 358 butxaca
 359 calcer, calçat
 360 calçons, calçotets
 361 bragues
 362 brial
 363 jupetí, armilla
 364 bolquers
 365 gorra de dormir
 366 esfilassar, esfilagassar
 367 mànega, màniga
 368 oldà 'vell, gastat'
 369 set-bosses, set-jaques
 370 taca, tatxa
 371 llanfarnada, llecada
 372 ventall, palmito
 373 anar de vint-i-un botó
 374 lleig i guapo
 375 ardit
 376 polit
 377 bledà
 378 prim
 379 gros, gord
 380 escal·lèbit 'molt prim, desnodrit'
 381 baixet i gros, catxap, xenna
 382 prim com un .../ parèixer un .../
 estar fet un ...
 383 petit, menut, xicotet
 384 esllanguit
 385 gros com un ...
 386 doga
 387 botinflat
 388 guaixat
 389 geperut
 390 fredolí
 391 quiet (estigues quiet!)
 392 caduquejar (caduc)
 393 semblar-se (semblança)
 394 trapalatro, sapastre
 395 malfaener
 396 fer faena (pencar, guanyar-se la
 pataqueta)
 397 peresa, mandra
 398 espernegat
 399 escorcollar, dotorejar
 400 furgar
 401 xafardejar
 402 cutxamander
 403 atabalat (tindre el cap com una
 tabala)
 404 fer-se el despistat (tio Gipó, Tòfol)
 405 trellat (poc-trellat, destrellat)
 406 posar esme / perdre l'esme
 407 boig, grillat
 408 parlar foradat
 409 parlar sarabatanament una llengua,
 amb dificultats
 410 apetir, abellir
 411 conhort
 412 enxissar
 413 comboiar
 414 xalar
 415 fer jangleta, burlar-se
 416 colla d'amics
 417 enfadat (botó, batistot)
 418 ploramícar (ploramiques)

- 419 fàstic, fastigós
 420 cascar, enguiscar
 421 fer nosa
 422 estalviar
 423 balafiar
 424 bestraure, pagar bestreta
 425 amprar
 426 rebalsar 'acumular' (rebals)
 427 furtar, robar (robatori)
 428 noms humorístics de furtar (birlar, pispar)
 429 caguerri
 430 porigós
 431 pinxo, farol
 432 llepó 'cast. chivato'
 433 acoquinar, acovardar-se
 434 sabut, set-sabers
 435 llest, esparpellat
 436 curt d'enteniment
 437 fer el bambau
 438 beneit, bovo
 439 ser un bo-ho-farem
 440 roín, maleit
 441 encabotar-se
 442 cavil·lar
 443 quera 'desig immoderat de béns i menjars'
 444 humorístics d'enamorat (embacorat, enxalefat)
 445 barallar-se
 446 conrear 'mimar'
 447 renyar (renyó)
 448 remugar, rondinar
 449 marmolar
 450 paraulota, renec
 451 rebre una pallissa
 452 noms humorístics de la pallissa
 453 fet un sant Llätzer
 454 lleuger
 455 ert, tes
 456 cruixit, baldat
 457 retrucar 'replicar, contestar'
 458 enredrar
 459 tràfec (anar atrafegat / açacanat)
 460 arregussar 'arregassar alguna cosa, sense deixar res'
 461 desbaratar-se un aparell, desmarxar-se
 462 fer malbé, tudar, llançar a perdre
 463 traïcar
 464 trencar, rompre
 465 s[e]ncer
 466 aguaitar, estar a l'aguait
 467 ajudar, aïdar
 468 alçar, aüçar
 469 amanir, enllestir
 470 arrossegar, a rossegons
 471 estirar, estisar
 472 aveal
 473 barrejar, mesclar
 474 defendre, defensar
 475 desllapissar-se
 476 endossar a altri una cosa enutjosa
 477 magencar-se un una faena
 478 anfonar, esfondre
 479 encaradís
 480 tocar, telefonar
 481 arribar, aplegar

- 482 traure, treure
 483 anar-se'n (humorístic)
 484 aturar
 485 portar, dur
 486 eixir (sortir)
 487 ficar, estacar
 488 esgolar-se
 489 rullar (rulladora)
 490 agenollar-se
 491 acatxar-se, ajupir-se
 492 pujar, muntar
 493 baixar, davallar
 494 aüçar una persona
 495 arrancar a córrer
 496 fer la guitza, fer l'ànec, el ruc
 497 sullar
 498 penedir-se
 499 plànyer
 500 fer gesticulacions exagerades
 501 roig, vermell
 502 roig, ros (roig malpèl)
 503 pobil
 504 fillol
 505 veí, veïnat
 506 calfred, tremoló
 507 desfici
 508 esmussar, esgarrifar
 509 abrasit, eixardit
 510 famolenc, afambrat, blau
 511 esbalaït (de por, de fam)
 512 aborronar-se, eriçonar-se
 513 esglai(ar-se)
 514 esquallar-se
- 515 mans balbes
 516 enrevenat
- 3.1.3. *Defectes i malalties*
- 517 pessigolles
 518 borradura
 519 bambolla
 520 crosta
 521 arrap
 522 brollar la sang
 523 quebrasses 'tallet a la pell'
 524 clavar-se una esquerda
 525 flixar-se 'privar-se'n d'alguna cosa'
 526 pigota (borda)
 527 pallola
 528 galteres
 529 prunyó, penelló
 530 berruga
 531 eixardor, cremor
 532 ennuagar-se, entravessar-se el menjar
 533 diarrera
 534 caguetes
 535 panderada, ponerada
 536 tenir / fer ois
 537 vomitar
 538 rampellada de mal de ventre
 539 malalt
 540 passa, malaltia epidèmica
 541 somordo
 542 crosses
 543 gaiato

- 544 manc
545 aliacrà 'icterícia'
546 sangtraït, blavura
- 3.1.4 Les festes*
- 547 la Canelera
548 disfressa
549 mona (anar de)
550 carasseta
551 ram
552 dolçaina, xirimita
553 matraca, carrac(a)
554 simbomba, pandorga
555 guit[a]rra
556 'torxa d'espígol que solen dur els xiquets al Nadal'
557 revetla
558 vespra, dissabte
559 dilluns 'l'endemà'
560 rector
561 nenjesús
- 3.1.5. El món infantil. Els jocs*
- 562 xumet, pipeta
563 bavosall
564 bressol
565 entremaliat
566 enjugassat
567 bola, mentida
568 xicon
569 xiquet
570 escolà, acòlic
- 571 fillol
572 albat, mortitxol
573 anar a gatameus
574 pujar al be
575 portar a muscles
576 anar a coix-coix
577 tombarella
578 caure de tos
579 engrunsar-se
580 bufa, globus
581 joguet, joguina
582 nina
583 milotxa, estel
584 maquineta de traure punta
585 goma d'esborrar
586 vidriola
587 xiulet (xiulit)
588 l'home del sac, butoni
589 donyot, follet, barrufet
590 mumorot
591 aprendre, deprendre, avar-se
592 clarió, guix
593 fer fugina
594 fer trapes en el joc
595 sambori
596 jugar a amagar-se
597 trompellot
598 baleta de jugar al gua
599 menar la corda
600 pissi-pissi-ganya
601 noms de la sota d'oros
602 fer esclafir cassoletes de fang
603 jugar a fava
604 a píndola fora (a la una ...)

605 a fèndit (semblant al calitx)

606 rogle

607 altres jocs

3.2. L'alimentació i el món urbà

3.2.1. *La casa*

608 casup, caseta vella

609 pedrís, portal

610 cambra, porxi

611 riu-rau (anaia)

612 desllunat, celobert

613 escaló, graó

614 jardí

615 façana

616 barandat, sitara

617 eixida, volada

618 jàssena

619 badall, clevill

620 calaix

621 cadira

622 fregall

623 estora, estorí

624 raspall, espalmador

625 espolsar

626 ajustar la porta

627 aixeta

628 bombeta, perilla

629 llàntia

630 alçar 'guardar'

631 matalaf, matalap

632 vetlar

633 fer la migdiada

634 rebost, pastador

635 motlades

636 xemeneia

637 sutja, follí

638 vidre

639 pinta

640 tisoires

641 despertador

3.2.2. *La cuina*

642 cuina

643 porró, catalana

644 setrill

645 botella, ampolla

646 botija, canterella

647 bequelló

648 cossi, test

649 llibrell

650 olla

651 perol

652 cassola de test

653 casserola, casset

654 paella

655 graella

656 marraixa

657 dim. de plat

658 poal (poar)

659 safa, platera

660 gaveta, ferrada

661 ferros per a penjar l'olla

662 estovalles

- 663 torcaboques, tovalló
 664 eixugamans, torcamans
 665 noms dels coberts
 666 navaixa
 667 llar
 668 granera (escombria del forn)
 669 calfor, calda, tenoreta
 670 caliu 'conjunt de brases'
 671 'remenar el braser', escalivar, sorrascar
 672 ventall del foc, marguà
 673 espurna
 674 llavar, rentar
 675 rentar, esbandir
 676 llavador, safareig
 677 bugada
 678 eixugar-se la roba
 679 bromera
 680 sabonera
 681 llevat, rent
 682 corfa i molla
 683 cantó de pa
 684 pica
 685 raig d'oli
 686 rovell
 687 sostre de brutícia
- 3.2.3. *Gastronomia*
- 688 m[e]njar
 689 abadejo, bacallà
 690 ensalada, encisam
 691 passat, sabater
 692 escopinya de gallet
- 693 petxina
 694 torrat, espencat
 695 fregit
 696 bullir (bullit)
 697 brossat, mató
 698 caramel·lo
 699 clòtxina, musclo
 700 coca bova, pa socarrat
 701 cocot, empanada
 702 cotna
 703 espineta, sangatxo
 704 cucurutxo, caraputxo
 705 cuixot, pernil
 706 esbravar-se un líquid
 707 esmorzar
 708 fartó
 709 dessaborit
 710 llèpol
 711 llomello
 712 llonza
 713 mengívol, mengiu
 714 minxo
 715 monjàvena
 716 mullar, sucar
 717 olla de carn, putxero
 718 pilota
 719 closca de l'ou
 720 blanc i rovell
 721 recapte
 722 remenar
 723 retxinxinar-se
 724 oli roent, brusent
 725 rostir, torrar
 726 tendrum

- 727 torró
728 truita
729 xàmbit de gelat
730 greixó de porc fregit
731 llesca(r)
732 besanca, entrecuix
733 ranci
734 ous ferrats
735 ous passats per aigua
736 soflimar-se
737 socarrar-se
738 safrà, safranet
739 moltó 'corder granat'
740 tonyina
741 pastís, pasta
742 pa beneït
743 tortada
744 rosetes de dacsca
745 mahonesa
746 remolatxa
747 braç de gitano
- 3.2.4. El poble*
- 748 vorera
749 rastell
750 col·legi
751 quitrà, pol
752 albelló, claveguera
753 bassi 'font pública'
754 batle
755 magatzem
756 garatge
- 757 botiga
758 llavador públic
759 ataquinat, ataconat
760 carreró (atzucac)
- 3.1.3. El camp. La mar. Els oficis.
L'espai i el temps
- 3.1.3.1. Indústries relacionades amb l'agricultura*
- 761 capcingle, villorça
762 corbella, falç
763 dalla
764 jou
765 llegó, llegona
766 rutló
767 sàrria
768 punta de la sàrria, cornaló
769 tragella
770 eix de les rodes del carro
771 llevar terra de la soca, tirar fem i colgar
772 brossa
773 terròs, gleva
774 cavar superficialment
775 cavar a fondària mitjana
776 cavar fondo
777 tallar les branques sobreres a un arbre
778 mundar les vinyes
779 sarment de cep que s'empelta
780 passar la primera rella, desfondar

- 781 fer la segona rella
 782 classes de bancals
 783 cantó d'un bancal
 784 part del bancal que no es pot llaurar
 785 avenc en un bancal
 786 fanecada
 787 guaret
 788 espantaocells
 789 fer un caliu; terra calivosa
 790 finca rural; mas, trosset, heretat
 791 masover, maser
 792 almàssera
 793 cabàs d'espart per a portar el menjar dels llauradors
 794 cabàs de sembrar, barxa
 795 tagzim 'sac de llata per a dur les olives a l'almàssera'
 796 caramull, acaramullar
 797 que no arriba al pes just
 798 arrant, ranter
 799 llavor
 800 marge de pedra
 801 carena del marge
 802 solsidea
 803 sembrar un solc part altre, o dos plens i un de buit
 804 sembrar a solc
 805 sembrar a "boleo", a l'eixam
 806 arbre
 807 arbre de pocs anys
 808 rebrot d'un arbre
 809 arrel
 810 rabassa 'part del tronc que està davall terra'
- 811 terra que queda unida a les arrels quan s'arranca un arbre
 812 badar-se, clevillar-se (olives, figues)
 813 botja
 814 branca
 815 bri
 816 brosta, ramulla
 817 part de l'arbre oposada al tronc
 818 corfa
 819 clafoll
 820 arrancar d'un arbre l'escorça seca
 821 esguellar (una rama)
 822 ferratge
 823 feix de llenya
 824 gespa, verdí
 825 grum, borró 'primer senyal de flor o fruit'
 826 grumar, grillar
 827 marcir
 828 matoll, matissa
 829 mustigar, emmusteir
 830 netejar els arbres
 831 pellerofa, pellerofa
 832 pom, pomell, ramell
 833 soca
 834 sem, semar-se (taronja sema)
 835 agrer d'esclata-sangs
- 3.1.3.2. El món de l'aigua*
- 836 aigua
 837 bassal
 838 patumar
 839 broll, brollador (brollar l'aigua)

840 tèrbol	867 corfa, closca
841 doll d'aigua	868 galló, ametló
842 esguitar	869 escorfar
843 gatxull	870 melis 'mel o goma que treuen fruites i plantes'
844 pou	871 albercoc
845 regatxo (regatell 'reg, petit corrent d'aigua')	872 préssec
846 sènia (caduf)	873 classes
847 sèquia, reguer	874 bacora
848 caixer de la sèquia	875 macoc, macoca
849 trestellador	876 caqui (arbre)
850 netejar la sèquia	877 castanya
851 torn de regar tanda	878 cirera (arbre)
852 brutícia que porta la sèquia	879 classes
853 surar, flotar	880 codony
854 llot, tarquim, ceno	881 codonyat
855 llimac 'verd de la superfície'	882 figa
856 toll	883 pàmpol
857 ullal	884 figuera borda i figuera del dimoni
858 xaragall, regall 'regueró que forma l'aigua de la pluja'	885 figa de pala
859 xipollejar 'remenar l'aigua amb les mans'	886 xalefa (figa)
	887 panfígol, pa de figa
	888 garrofa (arbre)
	889 classes
	890 gínjol
	891 lledó
	892 llima, llimó
	893 magrana
	894 nespro (arbre)
	895 nespra
	896 nou (arbre)
	897 clovella de la nou, clofolla
	898 oliva

3.1.3.3. Arbres fruiters

- 860 camada
 861 espai entre dues fileres d'arbres
 862 basquet
 863 rebuig (de la fruita)
 864 triar, destriar (destrio)
 865 ametla (ametler)
 866 classes

899 classes
 900 olivera borda, ullastre
 901 salmorra, aiguasal
 902 olives marcides 'oliva madura que
 es menja sense adobar'
 903 pinyol
 904 pera
 905 classes
 906 perelló
 907 poma (arbre)
 908 classes
 909 poma sigra
 910 pruna
 911 classes
 912 atzerola
 913 taronja
 914 classes
 915 galló, grill

3.1.3.4. Arbres no fruiters

916 carrasca
 917 corfa de la bellota
 918 xiprer
 919 freix
 920 llorer
 921 om
 922 pi (classes)
 923 escorça, rosca
 924 savina
 925 suro
 926 tamarill
 927 xop

3.1.3.5. Hortalisses i fruites

928 albergínia
 929 gra d'all
 930 cabeça
 931 rastre, forc
 932 cogombre
 933 alficòs
 934 cúgol
 935 bajoques (classes)
 936 vaina, tavella
 937 bleada
 938 carabassa
 939 carlota
 940 safanòria
 941 penca, cartet, tronxo
 942 carxofa
 943 ceba
 944 tel
 945 clafoll, corfoll
 946 cigró
 947 creïlla
 948 fava
 949 engrunar
 950 fesol
 951 desengrunar
 952 flor-i-col
 953 llentilles
 954 lletuga, encisam
 955 meló d'Alger
 956 meló de tot l'any
 957 mandonguilla
 958 monjàvena
 959 pèsol

- 960 moniato
 961 pebrera, pebrot
 962 vitet, bitxo
 963 clot de melonar
 964 raïm
 965 classes de raïm
 966 xanglot
 967 pàmpol
 968 trepitjar el raïm
 969 rapa
 970 pinyols del raïm
 971 clot dels ceps (casell)
 972 'calçar la vinya', 'fer un clot al voltant dels arbres o dels ceps'
 973 verema
 974 tipus de vi
 975 pansa
 976 sarment (el/la)
 977 tàpera
 978 tomaca, tomata
 979 xirivia
 980 esclata-sang, pebràs
 981 classes de bolets
- 3.1.3.6. Cereals*
- 982 blat, forment
 983 classes
 984 avena
 985 ordi
 986 sègol
 987 dacsa, panís
 988 embolcall de l'espiga de dacsa
- 989 espellorfar
 990 panolla
 991 canyot
 992 dacsa rosera
 993 segó
- 3.1.3.7. Ramaderia*
- 994 escarot, escamot (d'animals)
 995 rabera, ramat
 996 assagador
 997 piquerol
 998 esquella de cabra
 999 esquella de bou
 1000 animal estèril (baciva, forra, buida)
 1001 malalties del ramat: felussa, born
- 3.1.3.8. La mar*
- 1002 platja
 1003 ones
 1004 illa
 1005 prendre el sol, plegar el sol
 1006 xarxa
 1007 ham
 1008 pe[jj] /pe[ʃ]
 1009 tipus de mar (arrissada, plana, marejol, marejada)
 1010 alguer
 1011 tipus d'arena
 1012 faralló
 1013 vora

3.1.3.9. Els oficis

- 1014 llanterner, llander
 1015 electricist[e], llumener
 1016 obrer, paleta
 1017 jutge (jutjat)
 1018 manyà
 1019 guix 'sabó de sastre'
 1020 brossa, fem (femeter)
 1021 aïna, ferrament(a)
 1022 fil d'aram, filferro
 1023 post, enforadora
 1024 borumballa, encenalls
 1025 serradura, serradís
 1026 algep(s), guix (algepsaire)
 1027 ciment, pòrtland
 1028 bastida, bastiment
 1029 saorra 'arena grosseta'; sauló
 'arena de riu'
 1030 solar sense edificar
 1031 trespol 'paviment d'algeps'
 1032 rajola, taulell
 1033 bric, rajola

3.1.3.10 Els vents

- 1034 N tramuntana
 1035 NE gregal
 1036 E llevant
 1037 SE xaloc
 1038 S migjorn
 1039 SW llebeig
 1040 W ponent
 1041 NW mestral

3.1.3.11. Termes topogràfics

- 1042 aiguavessant, vessant
 1043 algoleja
 1044 alter, alteró, altet
 1045 arrant de, a rinxo de
 1046 avenc
 1047 cabeç, munt de cim arredonit
 1048 carasol, solana
 1049 carena de la muntanya
 1050 cim, som
 1051 cingla, tallat
 1052 clapa 'tros diferent al de la resta de la superfície'
 1053 clotada, fondalada
 1054 codolla, cocó
 1055 coll, collado
 1056 cordellera, serralada
 1057 cresta, crestallera
 1058 drecera, travessa
 1059 esgolador, rutllador
 1060 lloma, morro
 1061 ombria
 1062 pedra menuda i llisa: cinqueta
 1063 penya com el puny, codol
 1064 pedra grossa (fixa), cantal
 1065 pedrera de pedra menuda, runar
 1066 pedra de riu o de platja
 1067 puig, tossal
 1068 quebrassa 'badall del terreny'
 1069 redolada 'rodalies, voltants, comarca'
 1070 recer, redòs
 1071 arrecerar-se 'aixoplugar-se'

1072 tarús, talús 'inclinació'

1073 llisar, lliser

3.1.3.12. Meteorologia

1074 xopar-se, amerar-se

1075 arc de sant Martí

1076 basca, xafogor, calitja, calda

1077 boira terrera

1078 boirina

1079 brisaina

1080 matababres 'neu granulada'

1081 cell 'núvols senyal de tempesta'

1082 cloure, el cel és (està) clos

1083 escampiar-se

1084 granísol

1085 llamp, llàmpec

1086 llampar, llampegar

1087 nevassar, nevsujar

1088 núvol / boira

1089 nuvolat

1090 oratge

1091 plovitejar

1092 ploure a cànters

1093 pluja (plovent / ploguent)

1094 pluja forta

1095 pluja fina

1096 pluja forta i curta

1097 pou de neu

1098 polseguera

1099 rosada

1100 gebre

1101 remor, soroll

1102 terratrèmol

1103 volva de neu

3.1.3.13. La celístia i el pas del temps

1104 aurèola de la lluna

1105 estel (estel de l'alba)

1106 dies de la setmana

1107 mesos de l'any

1108 migdia

1109 boqueta de nit, tardet

1110 anit, anitpassada

1111 esta nit / [asta'nit]

1112 l'endemà, l'endespús-demà

1113 despús-ahir i despús-demà

1114 adés; abans

1115 primavera de l'hivern

3.1.4. El món natural

3.1.4.1. Entomonímia

1116 abella, abellot

1117 arna, buc

1118 fibló, fiçó

1119 mosca (d'ase)

1120 formiga

1121 marieta, gallineta cega

1122 pregadéu

1123 papallona

1124 oruga

1125 lluernia

1126 llagostí

1127 teranyina

1128 borinot

1129 tàvec

1130 cigala

1131 libèl·lula

1132 papaorelles

1133 centpeus

1134 porquet de sant Antoni

1135 capçaneta

1136 panerola

- 1137 escarabat (piloter)
 1138 traponet, gambosí
 1139 insecte de potes llargues que va per l'aigua
 1140 cadell
 1141 callòs
 1142 barrineta
 1143 llombrígol
 1144 corc
 1145 caragol
 1146 classes
 1147 llimac / mòllera
 1148 sangonera
 1149 vespa
 1150 arna, tinya
- 3.1.4.2. Amfibis i rèptils*
- 1151 granota
 1152 gripau
 1153 cullerot
 1154 sargantana
 1155 dragó
 1156 mamacabres
 1157 sarvatxo, fardatxo
 1158 lluenta
 1159 serp
 1160 escurçó
- 3.1.4.3. Animals domèstics*
- 1161 ase
 1162 somera
 1163 arre! i xo!
- 1164 bou
 1165 bramular
 1166 jònec
 1167 topar, tossar
 1168 ovella
 1169 mardà
 1170 moltó
 1171 porc senglar
 1172 corder, be
 1173 porc (porcell)
 1174 truja
 1175 grunyir
 1176 colom
 1177 parrupar
 1178 indià, titot (polit, pòlit)
 1179 catxap
 1180 llebre, llebra
 1181 munyir
 1182 gallina
 1183 escatainar
 1184 meular (mèu)
 1185 estorrufar-se
 1186 lladruc, lladrar (bub- bub)
- 3.1.4.4. Ornitonímia*
- 1187 bec
 1188 cua
 1189 ploma
 1190 pota
 1191 visc
 1192 abellerol
 1193 puput
 1194 cucut

1195 estornell	1227 passerell
1196 oreneta	1228 pinsà
1197 oreneta cua blanca	1229 pardal, teuladí
1198 falzia (corbellot)	1230 òbila
1199 oriol	1231 mussol
1200 alosa	1232 corneta
1201 coa-roja, fumadeta	1233 duc
1202 còlbit	1234 xoriguer
1203 cagamànecs (<i>Saxicola torquata</i>)	1235 fredeluga
1204 bitxac (<i>Saxicola rubetra</i>)	1236 àliga, àguila
1205 xegna (<i>Hippolais polyglotta</i>)	1237 guatla
1206 busquereta (<i>Hippolais icterina</i>)	1238 tórtora
1207 pit-roig	1239 tudó
1208 rossinyol	1240 perdiu
1209 enganyapastors	1241 blavet
1210 saboc	1242 gavina
1211 merla (esmerla)	1243 ànec
1212 solitari, pàixera	1244 classes
1213 reietó	1245 polla d'aigua
1214 mallerenga	1246 becada
1215 trist (<i>Cisticola juncidis</i>)	1247 fotja
1216 mosquiter xiulaire (<i>Philoscopus sibilatrix</i>)	1248 rata penada
1217 trencapinyes (<i>Loxia curvirostra</i>)	3.1.4.5. <i>Fitonímia</i>
1218 capsot (botxí)	
1219 cargolet (<i>Troglodites troglodites</i>)	1249 boga, bova
1220 cuereta	1250 junc, jonc
1221 titella	1251 ponedora
1222 durbec	1252 pimpinella
1223 gafarró	1253 albalatge
1224 verderol	1254 coa de cavall
1225 lluer	1255 argelaga
1226 cadernera	1256 cabrona

1257 esbarzer	1291 mata, llentiscle
1258 besneula	1292 matababra, roldor
1259 timó, frígola-friula	1293 baladre
1260 romer	1294 camamil·la
1261 bracera	1295 setge
1262 ortiga	1296 vímet
1263 arítjol	1297 cua de gat
1264 volva del card	1298 margall
1265 cama-roja	1299 card
1266 cegullada	1300 agret
1267 serreig, panissola (llapassa)	1301 ruda
1268 bruc	1302 pebrella
1269 ravanell	1303 lletrera
1270 corretjola	1304 junça
1271 arbocer	1305 gram
1272 coscoll(a)	1306 verdolaga
1273 rapa, cresol	1307 bufalaga
1274 cugula	1308 pelosella
1275 dauradella	1309 vidriella
1276 eriçó, cadireta de pastor	1310 pastenaga
1277 estaca-rossí	1311 hedra
1278 raïm de pastor, crespinel·l	1312 evo, edro
1279 fenoll	1313 coletjo
1280 fenàs	1314 alfàbiga
1281 herba alfals	1315 matafaluga
1282 ganjol, lliri blau	1316 matapoll
1283 lletsó	1317 borratja
1284 ginebre	1318 olivarda
1285 falzia	1319 nogadella
1286 morella roquera	1320 herba sana
1287 llengua de bou	1321 blet
1288 sajolida	
1289 treponera, guardalloba	
1290 gavarrera	

3.1.4.6. *Ictionímia*

1322 agulla
1323 aladroc
1324 anxova
1325 bacallà
1326 besuc
1327 boga
1328 bonítol
1329 cerviola
1330 cloïssa
1331 clòtxina
1332 congre
1333 corn
1334 cranc
1335 dofi
1336 eriçó de mar
1337 escorpa
1338 estrela de mar
1339 gramàntol
1340 llagosta
1341 llenguado
1342 llobarro
1343 lluç
1344 lluern, juliola
1345 moixó
1346 oblada
1347 orenyola
1348 palaia
1349 peix de plata
1350 peix martell
1351 petxina
1352 polp
1353 rajada
1354 rascassa
1355 rom empexinat
1356 sépia
1357 sorell
1358 tallahams, golfàs
1359 vaqueta

1360 xoriguer

1361 xucla

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Qüestionari reduït	30 jàssera
(mapes)	31 socarrar
0 ubicació geogràfica	32 llémena
1 zona d'estudi	33 cranc
2 traure	34 casa, porta, terra
3 junc	35 diminutiu de <i>bou</i>
4 poe	36 llaurador, foradet
5 topa	37 diminutiu de <i>lloc</i>
6 brolla	38 diminutiu de <i>foc</i>
7 cuina	39 diminutiu de <i>cap</i>
8 E, O semiobertes	40 pont, Alacant, molt
(res, també, tot)	41 zona que conserva la [d:ʒ]
9 Vocal neutra	42 zona que conserva la [d:ʒ]
(matí, patir, veí)	43 zona que conserva la [d:ʒ]
10 ametla	44 zona que conserva la [ʒ]
11 agulla	45 zona que conserva la [ʒ]
12 arrel	46 peix, creix
13 argelaga	47 xemeneia
14 queixal	48 sarment
15 nadar	49 xoneta
16 sencer	50 xoriguer
17 bescoll	51 nuc
18 davant, darrere, damunt	52 donar-te, fer-se, dir-vos
19 caragol	53 albercoc
20 fenoll	54(a i b) albergínia
21 nou (fruit de la noguera)	55 alficòs
22 julivert	56 alfàbega
23 bullir	57 algeps
24 cosí	58 llavor
25 obert	59 eixugar
26 ofegar	60 crosses
27 ovella	61 formiga
28 lleuger	62 tisoires
29 màniga	63 malalt

64 llentilla	97 u
65 armari	98 olorar
66 llambric	99 esgarrifar
67 cridar	100 espentar
68 flassada	101 renyar
69 cirerer	102 ert
70 matalàs	103 ficar
71 plural de <i>cru</i>	104 llavar
72 veig	105 acurtar
73 faig / vaig	106 antic
74 diem creem, traem	107 trinxet
75 veem, veeu	108 tossoló
76 prenem, preneu	109 serrell
77 senta	110 remolí als cabells
78 córrega	111 escolt
79 sàpia	112 afònic
80 parlaves	113 dit menuell
81 treia	114 repèl
82 creia	115 copró
83 queia	116 turmell
84 estiguera	117 barandat
85 sabera	118 rajola
86 plovent / bevent	119 pedrís
87 participi de <i>despertar</i>	120 despertador
88 preneu!	121 ventall
89 anem-nos-en	122 manxall
90 pronom feble <i>et</i>	123 torcamans
91 pronom feble <i>els</i>	124 pernil
92 els ho, els en, els el, els la	125 rosetes
93 se'm, se't, se li	126 gra de dacsa que no esclafeix
94 l'article personal	127 lletuga
95 demostratius neutres	128 vitet
96 adverbi de lloc <i>ací</i>	129 clafoll

- 130 galló de taronja
 131 forc d'all
 132 carlota
 133 cogombre
 134 esgarrat
 135 mullador fregit
 136 entrecuixa
 137 mona sense ou
 138 panada
 139 llardons
 140 ranci
 141 boqueta de nit
 142 anit
 143 platja
 144 rosada
 145 roina
 146 feix de llenya
 147 frau
 148 pellofa
 149 mundar
 150 capcingle
 151 esquella
 152 lloc on es crien esclata-sangs
 153 llisar de penyes
 154 morella roquera
 155 cepell
 156 ortiga
 157 raïm de pastor
 158 boga
 159 timó
 160 fardatxo
 161 capgròs
 162 musaranya
 163 porc
 164 parrupar
 165 espinada de la gallina
 166 fibló
 167 borinot
 168 tavà
 169 espiadimonis
 170 papaorelles
 171 pregadéu
 172 corc
 173 escarabat
 174 porquet de sant Antoni
 175 centames
 176 *Himantariella pseudohimantarium*
 177 caragol avellanenc
 178 caragol moro
 179 cua
 180 bec
 181 cuereta
 182 pit-roig
 183 lluer
 184 mallerenga
 185 titella
 186 gafarró
 187 bosqueta vulgar
 188 oreneta vulgar
 189 mosquiter xiulaire
 190 putput
 191 mimologisme de la guatla
 192 bacallà
 193 palaia
 194 eriçó de mar
 195 escopinya de gallet en conserva
 196 escolà
 197 jugar a l'acuit

- 198 sambori
- 199 tombarella
- 200 engronsar
- 201 anar a gatameu
- 202 anar a coix-coix
- 203 rodar la corda
- 204 bufa
- 205 sota d'oros
- 206 trampa en el joc
- 207 fonètica (resum)
- 208 lèxic 1
- 209 lèxic 2
- 210 lèxic 3
- 211 mallorquinismes fonètics
- 212 mallorquinismes morfològics
- 213 mallorquinismes lèxics
- 214 mallorquinismes (resultats)
- 215 mallorquinismes (resum)

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

8. BIBLIOGRAFIA

AA DD (1989): *Guía de la Naturaleza de la Comunidad Valenciana*, Levante - EL MERCANTIL.

AADD (1990): *Recerques sobre la història de Pego i la seua Vall*, Gil-Albert - Ajuntament de Pego.

AA DD (1992): *Oficis tradicionals de la Marina Alta*, Institut de Cultura Juan Gil-Albert / Diputació d'Alacant, Alacant.

AGUILÓ, C. (1994): *Bolets, llengua i cultura popular en el Migjorn de Mallorca*, Quaderns de toponímia, onomàstica i cultura popular, Palma.

ALCOVER, A. M. (1908): "Una mica de dialectologia catalana", *BDLIC*, IV, 194-303.
(1921): "Dietari de l'Eixida p'el Reine de València i Catalunya Occidental", *BDLIC*, X, 172-182.

ALBA BESALDUCH, I (1986): *El habla de Ludiente*, Diputació de Castelló.

ALIBÈRT, L. (1966): *Dictionnaire occitan-français (selons les parlers languedociens)*, Institut d'Études Occitans, Tolosa.

(1976): *Gramatica occitana*, Centre d'Estudis Occitans, Montpelhièr.

ALVAR, M. (1985-89): *Léxico de los marineros peninsulares, 1,2,3,4*, Arco/Libros, Madrid.

(1996): *Manual de dialectología hispánica. El Español de España*, Ariel Lingüística, Barcelona.

ANDOLZ, R. (1992): *Diccionario aragonés*, Mira Editores, Saragossa.

ARGUEDAS, J. M. (1995): *Los ríos profundos*, Madrid, Ed. Cátedra.

ASENSI, J. i TIRADO, C. (1990): *La vegetació al nostre medi*, Papers bàsics 3 i 4.

AYZA ROCA, A. (1981): *El món mariner de Peníscola*, Institut de Filologia

Valenciana-Diputació provincial de Castelló, València.

BADIA I MARGARIT, A. M. (1984): *Gramàtica històrica catalana*, Tres i Quatre, València.

BADIA A. i J. VENY (1993): *Atles Lingüístic del Domini Català*.

BARBER I VALLÈS, A., I. GUARDIOLA I MORA (1995): *L'artesanía de la llata a la Marina Alta*, fundació Bancaixa (Premi Bancaixa "Estudios sobre el agroentorno" 1994").

(1996): *Rams de palma blanca. L'artesanía de la palma blanca al migjorn valencià*, fundació Bancaixa (Premi Bancaixa "Estudios sobre el agroentorno" 1995).

BARBER I VALLÈS, A., I. GUARDIOLA I MORA i M. ALMENARA I SEBASTIÀ (1999): *Nits i peixos a les pesqueres de cingle*, Associació Cultural Puig Llorença, Poble Nou de Benitatxell.

BARNILS, P. (1912): "Zur kenntnis einer mallorkinischen Kolonie in Valencia", *Zeitschrift für romanische Philologie*, XXXVI, pàgs. 601-607.

(1913): *Die Mundart von Alacant*, Halle-Barcelona: Biblioteca Filològica de l'Institut de la Llengua Catalana. Reed. dins *AORLL*, VI (1933), pàgs. 189-256.

BARRI MASATS, M. (1998): "'Carrota' i 'carlota': dos gal·licismes del català", *Miscel·lània Veny*, 2, pàgs. 587-599.

BATALLER CALDERON, J. (1986): *Jocs populars*, edicions del bullent, València.

BEIGBEDER, F. (1986): *Ausèths. Les noms gascons des oiseaux sauvages. Per noste / Nosauts de Bigòrra*.

BELTRAN I CALVO, V. (1995): *El parlar de Callosa d'en Sarrià i de les valls de Tàrbena i de Guadalest*, Generalitat Valenciana-Ajuntament de Callosa d'en Sarrià.

(1997): *El parlar de Benissa*, Ajuntament de Benissa-Institut de Cultura "Juan Gil-

- Albert".
- (1998): "Aproximació al lèxic de les valls centrals de la Marina", *Sarrià*, 1, pàgs. 40-56.
- BLANC, M. (1994): *Garba. Mil paraules de Calaceit*, Columna, Barcelona.
- BOTET, R. (1997): *Vocabulari rossellonès*, Ed. El Trabucaire, Perpinyà.
- BRIZ GÓMEZ, A. (1991): *El parlar de la comarca de Requena-Utiel*, Generalitat Valenciana, València.
- CABRERA GONZÁLEZ, M. R. (1977): *El cultivo de la viña y la elaboración de la pasa en la comarca de Marina. Estudio lexicográfico y etnográfico*, Alacant.
- (1984): "Aspectes etnogràfics del poble de Benissa", dins *IV Premis 25 d'Abril*, Benissa.
- (1986): *Estudi de l'olivera, l'oliva i l'oli a les comarques alacantines*, Alacant
- (1991): *El conreu de la vinya*, Quaderns d'Etnografia 3, Institut "Juan Gil-Albert / Diputació d'Alacant, Alacant.
- (1997): *El món mariner a Dénia*, Ajuntament de Dénia-Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta-Institut de Cultura "Juan Gil-Albert".
- CASANOVA, E. (1985): "La dialectologia catalana i el parlar de la Vall d'Albaida", *Alba*, núm. 1, pàgs 80-83.
- (1989): "Aproximació a una gramàtica contrastiva dels dialectes catalans al segle XVIII: la combinació binària dels pronoms personals febles de tercera persona", dins les *Actes del VIIIè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*.
- (1990): "L'evolució del sistema palatal català: una interpretació", *A sol post*, pàgs. 45-62.
- (1992): "El diccionari de la Vall d'Albaida: Una presentació", *Alba*, núm. 7, pàgs. 89-98.
- (1994): "Notes sobre el parlar de la Marina Alta", *Aguaites*, 10, pàgs. 73-85.
- CAVANILLES, A. J. (1975): *Observaciones sobre Historia Natural, Geografía, Agricultura, Población y Frutos del Reyno de Valencia*, Ed. facs., València.
- CHABÁS, R. (Fasc. de l'edició de 1874): *Historia de Denia*, 3a ed.

CLIMENT I GINER, D. (1985): *Les nostres plantes*, Institut Juan Gil-Albert, Diputació Provincial d'Alacant.

(1988): "El paisatge vegetal de la Marina Alta", *Aguaites*, 4, pàgs. 75-83.

(1992): *Les nostres plantes*, Amalgama (edició revisada i ampliada).

(1993): "Els noms populars de les plantes a la comarca de l'Alacantí", *Quaderns de Migjorn 1*, pàgs. 53-77, Associació Cívica per la Normalització del Valencià, Alacant.

COLL, P. (1991): *El parlar del Pallars*, Ed. Empúries, Barcelona.

COLOMINA I CASTANYER, J. (1984): "La generalització de la pèrdua de la /d/ intervocàlica en el valencià meridional alacantí", *Anales de la Universidad de Alicante - Escuela de Magisterio*, 1, pàgs. 173-202.

(1985a): *L'alacantí. Un estudi sobre la variació lingüística*, Alacant: Institut Juan Gil-Albert, Diputació Provincial.

(1985b): "El parlar de la Marina Alta", *La Rella*, 4, Elx, pàgs. 37-54.

(1986): "Mallorquinismes a Tàrbena i a la Marina Alta", *Actes del VIIè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Tarragona-Salou, 1985)*, pàgs. 659-678.

(1991): *El valencià de la Marina Baixa*, Generalitat Valenciana.

(1995): *Els valencians i la llengua normativa*, Generalitat Valenciana, Institut de Cultura "Juan Gil-Albert".

(1999): *Dialectologia catalana. Introducció i guia bibliogràfica*, Secretariat de Publicacions i Departament de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant.

COLOMINA, J., PONT M. J. i M. SALVÀ (1986): "Topònims i malnoms de Tàrbena (la Marina Meridional)", *Actes del X Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica. I d'Onomàstica valenciana*, València: Universitat i Conselleria d'Administració Pública, pàgs. 91-100.

CORBERA POU, J. (1982): "Gal·licismes a la Vall de Sóller", *Randa*, 12, pàgs. 83-88.

(1993): "Mallorquí", *Gran Enciclopèdia Mallorquina (GEM)*, X, pàgs. 82-87.

CORCOLL, A. (1997): "La bogue de la châtaigne et *bogamarí* (châtaigne de mer) en

- catalan", *Les zoonymes*, Publications de la Faculté des Lettres, Arts et Sciences Humaines de Nice, Niça.
- COROMINES, J. (1976-77): *Entre dos llenguatges*, I (1976a), II (1976b), III (1977), Curial, Barcelona.
- (1984: Quarta Edició) *Lleures i converses d'un filòleg*, Club Editor, Barcelona.
- COSTA I MAS, J. (1975): *Jalón. Un pueblo de las sierras de la Marina*, Instituto de Estudios Alicantinos, Diputació Provincial d'Alacant.
- (1977a): *El Marquesat de Dénia*, València.
- (1977b): "La repoblació mallorquina a la Marina Alta i al seu entorn en el segle XVII", *Trabajos de Geografía*, 34, Palma de Mallorca, pàgs. 87-91.
- (1983): "De les rels a la llavor", *Programa de festes*, Xaló.
- (1988): "De la gestació a l'eclipse del senyoriu de Pedreguer", *Programa de festes*, Pedreguer.
- DIÉGUEZ, M. À. i M. I. GUARDIOLA (1999): *Els jóvens de la Marina. Estudi sociolingüístic*, Editorial Club Universitario, Sant Vicent del Raspeig.
- DIERE, W. (1978): *Pequeña Guía de los Insectos de Europa*, Ed. Omega, Barcelona.
- ESCANDELL, R. i S. CATCHOT (1994): *Ocells de Menorca*, GOB, Barcelona.
- ESPINÀS, J.M. (1996): *A peu per l'Alcalatén*, Edicions la Campana, Barcelona.
- FASMER, M. (1986-1987): *Etimologuítxeski slovar' russkogo iazyka*, 4 toms, Progres, Moscou.
- FERNÁNDEZ REI, F (1991): *Dialectología da lingua galega*, Edicións Xerais, Vigo.
- FERREIRO, F., MANZANO, P. i U. RODRÍGUEZ (1995): *Diccionariu básicu de la llingua asturiana*, Ed. Trea, Xixón.
- FOLCH, R. (1981): *La vegetació als Països Catalans*, Ed. Kretes.

(1984): *Història Natural dels Països Catalans* (vol. 7).

FORNÉS, L. (1990): "Indagació lèxica -amb lleugeres aportacions de fonètica i morfologia- realitzada en una excursió per la Marina Alta (prenent com a marc d'anàlisi l'espai occitano-romànic)", *Actes del III Congrés d'Estudis de la Marina Alta*, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta, Institut de Cultura "Juan Gil-Albert", Escola-Taller Castell de Dénia, pàgs. 409-414.

FOUCHÉ, P (1980a): *Phonétique historique du roussillonnais*, Slatkine, Gènova.

(1980b): *Morphologie historique du roussillonnais*, Slatkine, Gènova.

FUSTER PÉREZ, J. (1971): *Baronía de Polop*, Polop.

GALAN J. i H. MORET (1995): *Estudi descriptiu de la llengua de Fraga*, Institut d'Estudis del Baix Cinca, Calaceit.

GARCIA I ROSSELLÓ, J. i V. BELTRAN i CALVO (1994): *El parlar de Pedreguer*, Ajuntament de Pedreguer-Institut Comarcal de la Marina Alta.

GARCIA SEMPERE, M. (1993): "Algunes notes sobre els noms populars de les plantes a Alacant", *Quaderns de Migjorn I*, pàgs. 111-118, Associació Cívica per a la Normalització del Valencià, Alcoi.

GIMENO BETÍ, L. (1984): "Les àrees lèxiques en els parlars de transició", *Miscel·lània de textos en homenatge a Les normes de Castelló*, Diputació de Castelló, Secció de Filologia, Col·legi Universitari, pàgs. 15-45.

(1989a): "La pèrdua de la /d/ intervocàlica: casos de manteniment en tortosí meridional", *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes / XIX. Miscel·lània Joan Bastardas*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàgs. 87-101.

(1989b): "L'elisió de la /r/ final de mot en tortosí meridional", *Caplletra*, 6, pàgs. 123-140.

(1991): "Ornitonímia castellonenca: notes onomasiològiques i etnogràfiques sobre el nom d'alguns ocells", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, Tom LXVII, Juliol-

- Desembre, Quad. III*, pàgs. 589-614.
- (1992a): "Sobre el parlar de Castelló de la Plana", *Miscel·lània Sanchis Guarner, II*, pàgs. 133-160.
- (1992b): "Les àrees morfològiques en un parlar de transició: el present de subjuntiu en tortosí meridional", *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes / XXV. Miscel·lània Jordi Carbonell*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàgs. 233-263.
- (1994): *Estudi lingüístic dels parlars de les comarques del nord de Castelló*, Societat Castellonenca de Cultura, Castelló de la Plana.
- (1997): *Atles lingüístic de la diòcesi de Tortosa*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- GINER BOLUFER, C. (1950): "Topografia històrica de los valles de Pego", *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, pàgs. 46-74.
- GINER GUERRI, S. (1995): *Historia de Murla*, Institut de Cultura "Juan Gil-Albert" - Diputació d'Alacant.
- GONZÁLEZ I FELIP, Mª S. (1991): "El parlar de la Plana Baixa", *Miscel·lània 91*, Generalitat Valenciana, pàgs. 11-79.
- GREGORI MAYOR, S. (1996 i 1997): "La comarca de La Marina. Reinvindicación de su nombre histórico", *I i II, Revista Oficial de Festes*, Associació de Moros i Cristians de Callosa d'en Sarrià.
- GRIERA, A. (1921): "El valencià", *Butlletí de Dialectologia Catalana*, 9, pàgs. 4-32.
- GUARDIOLA, M.I. i M. À. DIÉGUEZ (1999): *Els jóvens de la Marina. Estudi sociolingüístic*, Editorial Club Universitario, Sant Vicent del Raspeig.
- GULSOY, J (1964): *El diccionario valenciano-castellano de Manuel Joaquín Sanelo. Edición, estudio de fuentes y lexicología*, Castelló de la Plana, Ed. Sociedad Castellonense de Cultura.
- (1997): "El tractament de la -n < N' en català", *Caplletra*, 20, 33-82.
- IVARS I CERVERA, J. (1975): "Parlant un poc de les nostres tradicions", *Revista de*

Festes, Teulada.

(1986): "La llengua que parlem", *Revista de festes*, Pedreguer.

(1995): *Els noms de lloc i de persona de Dénia*, Institut d'Estudis comarcals de la Marina Alta-Institut de Cultura "Juan Gil-Albert"-Ajuntament de Dénia.

LEVY, E. (1973): *Petit dictionnaire provençal-français*, Carl Winter-Universitätsverlag, Heidelberg.

LLOMBART, C. (1887): *Diccionario valenciano-castellano de J. Escrig*, 3a ed., Librería de Pascual Aguilar, editor.

LLORCA IBI, F. (1998a): *El llenguatge mariner de la comarca de la Marina*, tesi doctoral inèdita.

(1998b): "Els mossarabismes dubtosos de caire mariner", *Sarrià*, 0, OAALC, Callosa d'en Sarrià, pàgs. 15-19.

LLORENS BARBER, R. (1983): *Diccionario de Altea y sus cosas*, Altea.

LÓPEZ, C. (1996): *Sustrato catalán en el habla de Chiva*, Ediciones Casa de la Cultura, Xiva.

MASCLANS, F. (1981): *Els noms de les plantes als Països Catalans*, Editorial Montblanc Martin, Granollers-Barcelona.

MARTINES I PERES, J. (1998): "Creativitat lèxica. Passat i present", *Un món de llengües*, pàgs. 171-195.

(1999a): "La proximitat lèxica entre el català i l'aragonès a propòsit de *bard*, *brull*, *caragina* i *xafardejar*", *Estudios y rechiras arredol d'a luenga aragonesa y a suya literatura. Autas d'a I trobada (Uesca, 20-22 de febrero de 1997)*, Instituto de Estudios Altoaragoneses, pàgs. 249-277.

(1999b): "El canvi lèxic en català (ss. XVI-XX). Una aproximació des de la lexicologia diacrònica cognitiva (1)" (en premsa)

- MARTÍNEZ I MARTÍNEZ, F. (1912-1947): *Folklore Valencià. Coses de la meua terra* (3 toms), Edicions Aitana (1987).
- MAS FORNÉS, A. (1997): "La primera gran emigració de mallorquins", *Diari de Balears*, Palma de Mallorca (5 de setembre).
- MAYOL SERRA, J. (1981): *Els aucells de les Balears*, Editorial Moll, Mallorca.
- MISTRAL, F. (1979): *Lou tresor dóu Felibrige*, 2 vol., Marcel Petit.
- MOLL, F. de B. (1979): "Estudi fonètic i lexical del dialecte de Ciutadella", *Randa*, VIII, pàgs. 5-48.
(1980): *El parlar de Mallorca*, Ed. Barcino, Barcelona.
- MONJO I MASCARÓ, J. L. (1991): "Els cognoms mallorquins de Tàrbena", *Actes del catorzè Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica (Segon d'Onomàstica Valenciana)*, Alacant, Generalitat Valenciana, pàgs. 112-117.
(1993): "No és el mateix parlar amb la reina que amb sa gerra" dins les *Actes del IXè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, pàgs. 473- 494.
- MONJO I PASQUAL, E. A. (1994): *Saba vella*, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta.
- MONTOYA ABAD, B. (1986): *Variació i desplaçament de llengües a Elda i a Oriola durant l'Edat Moderna*, Institut d'Estudis "Juan Gil-Albert"-Diputació provincial d'Alacant.
(1990): *La interferència lingüística al sud valencià*, Estudis del Valencià Actual, Generalitat Valenciana.
- MONTOYA, B. i J. CORBERA (1998): "L'efecte retorn dels antics emigrants mallorquins a França sobre el parlar de l'Arracó", *Randa*, 41, pàgs. 145-162.
- MORET, H. (1994): *Sobre la llengua de Mequinensa*, Institut d'Estudis del Baix Cinca, I.E.A.

NAVARRO GÓMEZ, P. (1992): *El parlar de la Fatarella*, Centre d'Estudis de la Terra Alta.

(1996): *Els parlars de la Terra Alta, 1* (Estudi geolingüístic), 2 (ALTA: Atlas Lingüístic de la Terra Alta), Diputació de Tarragona.

ORELLANA, M. A. (1795): *Catalogo d'els pardals de l'Albufera*, còpia facsímil, Llibreries París-Valencia.

(1802): *Catalogo d'els peixos qu'es crien en lo Mar de Valencia*, còpia facsímil, Llibreries París-Valencia.

ORTEGA I BERENGUER, J. C. (1998): "Aplicació de tècniques de socioestadística avançada en l'anàlisi de dades dialectals: classificació dels parlars locals de la comarca de la Marina", *Sarrià*, O, pàgs. 21-34.

PERBOSC, A. (1988): *Le langage des bêtes*, Classiques de la littérature orale, Carcassona.

PETERSON-MOUNTFORT-HOLLOM (1987): *Guia dels ocells dels Països Catalans i d'Europa*, Edicions Omega, Barcelona.

PLAZA ARQUÉ, C. (1996): *La parla de la Conca de Barberà*, Diputació de Tarragona.

PONSODA, J. i SEGURA, C. (1997): "Una alternativa tripartita: la varietat tradicional, la varietat estàndard catalana o la varietat estàndard espanyola", *Caplletra*, 21, pàgs. 47-93.

PUJADE, J. i V. SARTO (1986): *Guia dels insectes dels Països Catalans, I, II*, Kapel, Barcelona.

QUINTANA I FONT, A. (1987): "El parlar de la Codonyera. Resultats d'unes enquestes", *Estudis romànics*, XVII, pàgs. 1-253.

RAMOS, E. (1994): *Els aucells de Menorca*, Editorial Moll, Mallorca.

- RASICO, P. D. (1985): "La conservació de la -N' etimològica a l'antiga diòcesi de Girona", *Quart Col·loqui de la NACS*, 35-51. Reproduït als seus *Estudis i documents*, 36-51.
- RECASENS I VIVES, D. (1985): *Estudi lingüístic sobre la parla del Camp de Tarragona*, Curial edicions catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
(1991): *Fonètica descriptiva del català*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- REIG, E. S. (1999): *El valencià en perill d'extinció*, València.
- RIBAS I MARÍ, E. (1991): *Aportació pitüsa al DCVB*, Institut d'Estudis Eivissencs, Eivissa.
- ROHLFS, G. (1966): *Lengua y cultura*, Ed. Alcalá, Madrid. (Amb anotacions de Manuel Alvar).
(1979): *Estudios sobre el léxico románico*, Ed. Gredos, Madrid. Reelaboració parcial i notes de Manuel Alvar.
(1985): *Diccionario dialectal del pirineo aragonés*, Dip. Provincial Institución "Fernando el Católico", Saragossa.
- ROS, C. (1764): *Diccionario valenciano-castellano*, València, Impremta de Benito Monfort.
- ROSSELLÓ I IVARS, R. (1993): *La variació i la interferència lèxico-semàntica en la comunitat de parla de Benissa*, Ajuntament de Benissa.
- SALA, E. (1983): *El parlar de Cadaqués*, Diputació de Girona.
(1994): *El vocabulari de Cadaqués*, Parsifal Edicions, Barcelona.
- SALVÀ I BALLESTER, A. (1960): *La villa de Callosa de Ensarriá*, Instituto de Estudios Alicantinos, Diputación Provincial de Alicante. Reedició facsímil el 1993.
(1988): *De la marina i muntanya (Folklore)*, (Edició a cura de Rafael Alemany), Institut d'Estudis "Juan Gil-Albert", Diputació Provincial d'Alacant-Ajuntament de Callosa d'en Sarrià.

- SANCHIS GUARNER, M. (1950): *Gramàtica Valenciana*, V: Torre. (1955-1956): "Els noms catalans de la cuereta (*Motacilla Alba*)", *Estudis Romànics*, V, pàgs. 141-159, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (1956): "Los nombres del murciélago en el dominio catalán", *RFE*, XL, pàgs. 91-125.
- (1963): "Els noms catalans de l'oronella (*Hirundo Rustica*)", *Studia Philologica. Homenaje a Dámaso Alonso III*, pàgs. 381-396, Madrid.
- (1965): *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*, II (Sector Meridional), V: L'Estel.
- SANCHO CREMADES, P. (1995): *El valencià col·loquial de la vila de Canals*, Ajuntament de Canals.
- DE SANDE BUSTAMANTE, Mª M. (1997): *El habla de Acehúche*, Asamblea de Extremadura, Mérida.
- SEGURA I LLOPES, J.C. (1996): *Estudi lingüístic del parlar d'Alacant*, Generalitat Valenciana-Institut de Cultura Joan Gil-Albert-Diputació d'Alacant.
- (1998): *El parlar d'Elx a estudi: aproximació a una descripció*, Ajuntament d'Elx.
- SEGUÍ, S. (1973): *Cancionero musical de la provincia de Alicante*, Diputació d'Alacant.
- SEIDEL D. i EISENRECH W. (1978): *Pequeña Guía de las Plantas silvestres de Europa*, Ed. Omega, Barcelona.
- SERRA I LLORCA, S. V. (1996): *Documents i estudis a la vall de Laguar*, Ajuntament de la vall de Laguar.
- SERRANO BOTELLA, Á. (1986): *El Diccionario Icue. Habla popular de Cartagena*, Ediciones Mediterráneo.
- SISTAC I VICÉN, R. (1993): *El ribagorçà a l'Alta Llitera. Els parlars de la vall de la Sosa de Peralta*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- (1998): *El català d'Àneu. Reflexions a l'entorn dels dialectes contemporanis*, Consell

Cultural de les Valls d'Àneu.

THIEDE, W. (1982): *Pequeña Guía de las Aves de Europa*, Ed. Omega, Barcelona.

TORMO I COLOMINA, J. (1983-1989): "Materials per a l'estudi del parlar de la ciutat d'Alcoi", *Revista de les festes de Moros i Cristians*, I (1983), 82-83, II (1985), 96-97, III (1987), 105-107 i IV (1989), 166-169.

(1991): "Ornitonímia Murera. El nom popular dels ocells en Muro del Comtat", *Revista de les Festes de Moros i Cristians*, Muro del Comtat.

(1993a): "Ornitonímia contestana. El nom popular dels ocells a la Vila de Cocentaina (El Comtat)", *Revista de festes de Moros i Cristians*, Cocentaina (el Comtat).

(1993b): "Ornitonímia alacantina. El nom popular dels ocells a la ciutat d'Alacant", *Quaderns de Migjorn 1*, pàgs. 205-214, Associació Cívica per la Normalització del Valencià, Alcoi.

(1995): *El llenguatge tèxtil alcoià*, Ajuntament d'Alcoi-Institut de Cultura "Juan Gil-Albert", Alcoi.

TORREBLANCA ESPINOSA, M. (1976): *Estudio del habla de Villena y su comarca*, Instituto de Estudios Alicantinos, Alacant.

TORRES FAUS, F. (1998): *Les divisions territorials de la Marina*, Ajuntament de Benissa- Institut de Cultura "Juan Gil-Albert".

TUSÓN, J. (1999): *¿Com és que ens entenem?*, Ed. Empúries, Barcelona.

VENY I CLAR, J. (1974): "El llegat lingüístic mallorquí a Tàrbena (Alacant)", *Lluc*, 614, pàgs. 18-20.

(1976): "El valencià meridional", *Segon col·loqui de l'AILLC*, pàgs. 145-230. Reedició parcial dins els seus *Estudis de geolingüística catalana*, pàgs. 203-240.

(1977): "Aproximació a l'estudi del dialecte eivissenc", *Randa*, 5, pàgs. 5-41.

(1978): *Estudis de geolingüística catalana*, Ed. 62, Barcelona.

(1982): *Els parlars catalans*, 3a ed., Palma de Mallorca: ed. Moll.

(1986a): *Introducció a la dialectologia catalana*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, Biblioteca Universitària.

- (1986b): "La dialectologia catalana: realitats i perspectives", *Actes del VIIIè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura catalanes*, Tarragona-Salou, 1985, Montserrat, pàgs. 383-423.
- (1988): "Llei fonètica, onomatopeia i polisèmia en els noms del *grill*", *Miscellanea di studi romanzi offerta a Giuliano Gasca Queirazza*, Ed. dell'Orso, pàgs. 1073-1095.
- (1989). "L'equivalència acústica B=G en català: els casos de *bolera*ny 'remolí' i *boixac* 'galdiró'", *Miscel·lània Bastardas*, 1, 101-127.
- (1991): *Mots d'ahir i mots d'avui*, Empúries, Barcelona.
- (1998): "Tradición e innovación en los nombres catalanes del *Eriobotrya japonica* y su fruto", dins Giovanni Rufino (ed.), "Atti del XXI Congresso Internazionale di Linguistica e Filologia Romanza. Centro di Studi filologici e linguistici siciliani. Università di Palermo. 18-24 settembre 1995", III, Tübingen, Max Niemeyer, pàgs. 927-940.
- (1999): *Aproximació al dialecte eivissenc*, Ed. Moll, Mallorca.
- VILLAPLANA I FERRER, J. (1988): *Introducció a la fauna vertebrada de la Safor*, C.E.I.C. "Alfons el Vell" i Conselleria d'Agricultura i Pesca, Oliva.
- ZAMORA VICENTE, A. (1985): *Dialectología española*, Editorial Gredos, Madrid.

UNIVERSIDAD DE ALICANTE

Comisión de Doctorado

Reunido el Tribunal que suscribe en el día de la fecha acordó otorgar, por ~~unanimidad~~ la Tesis Doctoral de Don/E
Vicent Beltran i Calvo la calificación

excel·lent amb llaude

Alicante 28 de gener de 2000

El Presidente,

El Secretario,

